

પ્રકાશક—

શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ જીનપુસ્તકીદાર સંસ્થા માટે
શા. ૦ જીવણચંદ સાકરચંદ જલેરી.

શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ જીન પ્રમીશાળા
બહેનાં ઘડલા, બોપીપુરા સુરત.

સર્વ હક શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ જીનપુસ્તકીદાર દ્વારા ટ્રસ્ટીઓને અપીન છે.

પ્રકાશક—

સમચંદ મેસુ સેકરે, નિર્જીવસાગર પ્રેસ,
૨૬-૨૮ કાલ્યાણીનગર મુંબઈ.

Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakodddhar Fund Series. No. 84

ŚRĪ BHĀVAPRABHA SŪRI'S

Jainadharmavara-stotra, Godhūlikārtha and Sabhā-chamatkāra

ALONG WITH

His own Commentaries

EDITED WITH

INTRODUCTION IN SANSKRIT

BY

Prof. HĪRĀLĀL RASIKDĀS KĀPADĪĀ, M. A.

EDITOR OF TATTVARTHADHIGAMASUTRA, ETC

PUBLISHED

BY

JIVANCHAND SĀKERCHAND JAVERI,

ONE OF THE HONORARY TRUSTEES OF

SHETH DEVCHAND LĀLBHĀI JAIN PUSTAKODDDHAR FUND

First Edition]

A D 1933

[1250 Copies

Price Rs. 3-0-0

[All rights reserved by the Trustees of Sheth D. L. J. P. Fund.]

Published by Jivachand Sakarchand Javeri, one of the honorary Trustees of Sheth
Devchand Lalbhai Jain Pustakodhar Fund at Sheth Devchand Lalbhai
Jain Dharmashala, Dadakhan Chakla, Surat.

Printed by Ramchandra Yeshu Shedge, at the Nirnaya Sagar Press,
6-25, Kolbhat Lane, Bombay

तपोगण्डालङ्कार
श्रीमद् जैनाचार्य विजयदानसुरीश्वर ।

अ म वि सं १९२४ श्रीमुवाडा
गाण प पद वि स १९९१ ल्वात

ईसा वि सं १९५६ भाषा
सुटिपद वि स १९८१ छापी

❀ समर्पणम् ❀

सुविहितनामधेयाः सर्वानुयोगधराः श्रीजैनशासनप्रभावकाः
परमपूज्यास्तपोनिधय आचार्यप्रवराः

श्री १००८ श्रीमद्विजयदानसूरीश्वराः !

भवत्पादानामगाधज्ञानस्य 'उपाध्यायश्रीमद्वीरविजयजीशास्त्रसङ्ग्रहा'-
दमूल्यपुस्तकानामविश्रान्तसंशोधनादिप्रयासानां चात्यनुप-
मसहायं मुहुर्मुहुर्लभमानाऽस्माकं

श्रेष्ठि देवचंद लालभाइ जैनपुस्तकोद्धारसंस्था

पूज्यगुरुदेवाः !

तस्यैतादृगल्पोल्लेखो भवत्पादानामुपकारप्रदर्शने नालं

त-

था-

पि

अस्य विश्वप्रदीपकज्ञानस्यैकमिमं लघुं मयूखं भवादृशां
विमलकरकमले समर्प्यांशतः कृतार्था भवामः ।

भवतां विनम्राः सेवकाः—

जीवणचंद साकरचंद जवेरी

अन्ये मानदाः कार्यवाहकाश्च ।

सुरत-गोपीपुरा,
वि स १९८९
शरदपूर्णिमा
ॐ कटोबर सन् १९३३

❀ સમર્પણ ❀

સુવિહિતનામધેય, સર્વ અનુયોગધર, શ્રીજૈનશાસનપ્રલાવક
પરમ પૂજ્ય, તપોનિધિ, આચાર્યપ્રવર,

શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વરજી !

અમારી આ સંસ્થાને, આપ પૂજ્યપાદના અગાધ જ્ઞાનની, અને
આપના દ્વારા “ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ વીરવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહ”-
માંથી કિંમતી પુસ્તકોની તેમજ આપના સંશોધનાદિ
પ્રયાસોની અનુપમ મદદ વારંવાર મળતી રહી છે

તેની આટલી ટુંકી નોંધ, આપ પૂજ્ય મહર્ષિના ઉપકાર
પ્રદર્શન માટે પૂરતી નથી

તથાપિ

આ વિશ્વ-પ્રકાશક જ્ઞાનના એક આ લઘુ ગ્રંથને આપના
વિમલ કરકમળમાં સમર્પણ કરી
અંશતઃ કૃતાર્થ થઇયે
છિયે.

સુરત-ગોપીપુરા,
વિ સ ૧૯૮૯,
શરદ્ પુર્ણિમા
ઑક્ટોબર સને ૧૯૩૩.

આપના વિનમ્ર સેવકા,
શુભણુચંદ સાકરચંદ જવેરી
અને
અન્ય માનદ મંત્રીઓ.

श्रीशांतिम्.

→ आमुष् ←

शेठ देवचंद्र लासलाध नैनपुरस्तोत्राद्वारे अंथांक ८४ भा तरीके श्रीलावप्रभसूरिवरविरचित
(१) श्रीनैनधर्मवरस्तोत्र, (२) गहुंलिकार्थ अने (३) सलायभक्तार प्रो. हीरालाल रसिकदास
डापडिया M. A द्वारा तैयार करावी पहार पाडवाभां आण्यां छे.

सदर अन्ध श्रीमती आगमोदयसमिति तरुथी प्रसिद्ध करवा विचार हुतो, परतु
सां अन्य अंथो आलु होवाथी शेठ दे० ला० नैन पु० इंडमांथी आ अथ पहार पाड्यो छे, अने
तेवी अनुमति आपवा पहल अमो आगमोदयसमितिना कार्यवाहुकानो आसार मानिये छिये.

श्रीयुत हीरालालसाधये अन्थादि तथा कवि आदि संयधे पोताना लेभमां उद्वेप
करो होवाथी अत्र ते संयधे कांठ लपवापहुं रहेतु नथी.

श्रीयुत हीरालालसाधनो लेभ संस्कृतमय होवाथी कविश्रीना जवनचरित्र आदिना ज्ञासु
गुजराती वायकवृन्दने श्रीमती आगमोदय समिति तरुथी पहार पडेल श्रीभक्ताभर-
स्तोत्रनी पादपूर्तिरुप काव्यसंग्रह (भाग १-२)नी प्रस्तावना वांचवा विनति छे

विद्वान् मुनि महाराज्ज्योये तथा लंडारोना कार्यवाहुक महाशयोये हस्तलिपित प्रतो
आपवानी उदारता दापवी छे ते पहल तेजोना तेमज अन्य मदद करनाराजोना अंत करणुथी
आसार मानिये छिये

सुरत-गोपीपुरा.
स. १९८९ शरदपूर्णिमा.
ऑक्टोपर सने १९३३.

लि०
जवणुचंद्र साकरचंद्र जवेरी
तया
अन्य मानद दूरुथीयो.

विषयानुक्रमणिका

विषयः	पृष्ठाङ्कः
१ समर्पणम् (शीर्षांगगिरि)	५
२ समर्पण	७
३ वामुक्तम्	९
४ प्रस्तावना	१-८
५ भीमैमपर्मवरखोत्रं खोपखटीकासमकङ्कृतम्	१-११६
६ काव्यबीजकम्	१२७-१२८
७ गोपूजिकार्यः	१२९-१३४
८ समाजसंस्कारः	१३५-१३८
९ परिपाटीचतुर्दशकम्	१३९-१४३
१० चत्वारिंशद्विंशतिवर्षसूचकः शब्दः	१४४-१४८
११ साक्षिमूढपाठानां वर्णानुक्रमेण सूची	१४९-१६४
१२ गौर्जरविगीर्णसंज्ञसाक्षिमूढपाठाः	१६५
१३ मन्वन्तनगरनरन्यायपर्वोद्विचिष्टिष्ठनामसूची	१६६-१७६

प्रस्तावना

“पूर्णानन्दमयं महोदयमयं कैवल्यचिह्नमयं
रूपातीतमयं स्वरूपरमणं स्वाभाविकीश्रीमयम् ।
ज्ञानोद्घोतमयं कृपारसमयं स्याद्वादविद्यालयं
श्रीसिद्धाचलतीर्थराजमनिशं वन्देऽहमादीश्वरम् ॥”

प्रसिद्धिं नीयमानेऽस्मिन् ग्रन्थे मुख्यतया विराजति कृतित्रितयं श्रीभावप्रभस्वरिवराणाम् ।
तत्रैकैकां कृतिमुद्दिश्य यथासाधनं प्रस्तूयते परामर्शः । तावत् प्रारम्भे तार्किकचक्रचूडामणि-
श्रीसिद्धसेनदिवाकरै रचितस्य कल्याणमन्दिरस्तोत्रस्य चतुर्थस्य चरणस्य पूर्तिरूपेण

१ साम्प्रदायिकोऽयमुल्लेखः ।

२ जैनसाहित्ये विविधानि पादपूर्तिरूपाणि काव्यानि सन्ति, यथाहि—

(१) वीरभक्तामरम्, (२) नेमिभक्तामरम्, (३) सरस्वतीभक्तामरम्, (४) शान्तिभक्तामरम्, (५) पार्श्वभक्ता-
मरम्, (६) ऋषभभक्तामरम्, (७) प्राणप्रियप्रारम्भिकाक्षरमय नेमिभक्तामरम्, (८) दादापार्श्वभक्तामरम्, (९)
श्रीजिनभक्तामरम्, (१०) बल्लभभक्तामरम्, (११) सूरीन्द्रभक्तामरम्, (१२) आत्मभक्तामरम्, (१३) श्री-
ऋषभदेवजिनस्तुतय, (१४-१५) कालुभक्तामरस्तोत्रे (कानमल्लप्रणीत सोहनलालप्रणीतं च) ।

एतेषु प्रथमे द्वे भक्तामरपादपूर्तिरूपकाव्यसङ्ग्रहस्याद्ये विभागे प्रसिद्धिं नीते, ततस्त्रिकं तु द्वितीये विभागे ।
पष्ठाष्टमनवमानि तृतीये विभागे प्रसिध्यमानानि । एतानि सर्वाण्युद्दिश्य किमपि चक्षुष्यं निवेदित मया भक्तामर-
कल्याणमन्दिरनमिऊणस्तोत्रत्रयस्य प्रस्तावनायां (पृ. १३-१५), अतः पिटपेपणेनात्र किम्? । नवकल्लोलपार्श्वभक्तामर-
मपि समस्तीति केचित् ।

(१६-१७) ससारदावानलेतिस्तुते. समस्तानां पादानां पूर्तिरूप श्रीप्रथमजिनस्तवनं श्रीपार्श्वजिनस्तवनं च ।
एतदर्थं समीक्ष्यतां जैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य प्रथमो विभाग (पृ. ६५-६९) ।

(१८) ससारदावानलेत्याद्यपद्यस्य समस्तानां चरणानां पूर्तिरूपाः श्रीवीरजिनस्तुतयः ।

(१९) कल्याणमन्दिराद्यपद्यचरणचतुष्टयपूर्तिरूपा वीरजिनस्तुतिः ।

(२०) सकलकुशलेति पद्यस्य सकलपादपूर्तिरूपा श्रीशान्तिजिनस्तुतय ।

(२१) श्रेय श्रियां मङ्गलेति काव्यस्य समप्रपादपूर्तिरूपा श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः ।

(२२) ज्ञातस्येति पद्यस्य सङ्पूर्णतः पादपूर्तिरूपा. श्रीवीरजिनस्तुतय ।

(२३) श्रीनेमि पञ्चरूपेत्यादिज्ञानपञ्चमीस्तोत्रस्य तुरीयस्य चरणस्य पादपूर्तिरूपा ज्ञानपञ्चमीस्तुतय ।

एतेषामन्वितमानां पण्णां जिज्ञासुभिः प्रेक्ष्यतां जैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य द्वितीये विभागः ।

संसारदावानलेतिस्तुते. प्रत्येकपादपूर्तिरूपं काव्यम् । ‘माढवगढका मञ्जी अथवा पेथढकुमारका परिचय’-
सञ्ज्ञकस्य पुस्तकस्य परिशिष्टेऽस्ति ।

उवसगगहरस्तोत्रस्य सर्वेषां पादानां पूर्तिरूपं श्रीपार्श्वस्तोत्रम् । एतदर्थं निरीक्ष्यतां श्रेष्ठिदेवचन्दलालभाई जैन-
पुस्तकोद्धारसंस्थाया ८० तमो ग्रन्थ (पृ. ४५-४८) ।

प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयविनेयै श्रीचमुरविजयै प्रणीते कल्याणकदेतिस्तुतिपादपूर्तिरूपे काव्ये । एतजिज्ञासु-
भिः प्रेक्ष्यतामात्मकान्तिप्रकाशः (पृ. ११०-१११) ।

अयोगव्यवच्छेदद्वात्रिंशिकाया पादपूर्तिरूप काव्यं वर्तते इति मे श्रुतिपथमागतम्, न तु नयनगोचरतां गतम् ।
जं. २

गुम्फितं श्रीजैनधर्मवरस्तोत्रं लक्ष्मीक्रियते । अस्य समस्वारूपत्व स्तोत्रदृष्टिभिर्भूषितत्वं च समर्प्येते निम्नलिखितेन पद्यमलेन टीकाप्रगतेन—

‘नेत्वा पार्श्वजिनेन्द्राय, गुरवे षण्णयेऽपि च ।

‘कल्याणमन्दिरा’न्त्याङ्गि—समस्वारचनाभितम् ॥ १ ॥

‘जैनधर्मवरस्तोत्रं’, कृतं यन्मयका मुदा ।

तस्य च क्रियते वृत्तिः, श्रीभावप्रभाकरिणा ॥ २ ॥”—गुग्मम्

इदं स्तोत्रं मूलमात्र प्राकार्ण्यं नीतं काशिकभ्रीयशोषिजयजैनपाठशालया जैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य प्रथमे भागे । तत्र २३तमे पृष्ठोऽस्य ‘श्रीजैनधर्मवरसंस्तवन’मिति नाम सन्दर्शितम् । तदपि समीचीनमित्यवसीयतेऽस्य प्रान्तस्थेन प्रद्युस्तिरूपेण निम्नलिखितेन पद्येन—

“भावप्रभास्वरसूरिगणाधिपेन

‘श्रीजैनधर्मवरसंस्तवनं’ सुरम्यम् ।

सिंघस्य कौतुककृते रचितं सुबोधं

‘कल्याणमन्दिर’सदन्तिमपादलम् ॥ ४५ ॥”

(अभिनव) ‘कल्याणमन्दिर’रूपेण जैनग्रन्थावल्यां २१५ तमे पृष्ठे यस्य निर्देशः समस्ति स एतत्परत्वे एवेति सम्भावना । निश्चयस्तु प्रतिदर्शनं विना कथं स्यात् ? ।

जैनधर्मवरस्तोत्रस्य पद्धतिः—

उपर्युक्तविवेचनेन स्पष्टीभवति यदुतास्य स्तोत्रस्य आद्यपरमत्रयं कविराजैः स्वयं निरमायि, अबशिष्टबहुसंख्यमस्तु सुप्रसिद्धजैनस्तोत्ररत्नसान्निभम् ।^१ एतादृशि काव्यानि वर्तन्ते, यथाहि—

शैवशीवचरितपादपूर्तिकर्म श्रीधामित्वावचरितम् ।

शिष्टपाकवचपादपूर्तिकर्म श्रीशैवान्ताम्बुदयकावचम् ।

शेवदूतपादपूर्तिक्रियाणि विविधानि काव्यानि ।

‘शिवमहिम्ना’स्तोत्रपादपूर्तिकर्म श्रीशैवधर्मश्लोकस्तोत्रम् । जैनस्तोत्रं तथा कवचवर्तमानं अर्धसहितं सम्बन्धे पुस्तके १९ अतमे ऐसवीभाष्ये प्रसिद्धिं गीतम् ।

१ पुस्तक पञ्चदशकाल सादर्यं दृष्टीकृत्यै श्रीनेमिसिद्धमरकज अवतरमिकागतयोर्निम्नलिखितयोः पद्ययोः—

‘अथा श्रीपार्श्वमायाय गुरवे षण्णयेऽपि च ।

मध्यमर’क्याण्णोङ्गि—समस्वारचनाभितम् ॥ १ ॥

नेमिसम्बोधनं कार्ण्यं कृतं यन्मयका मुदा ।

तस्य च क्रियते वृत्तिः श्रीभावप्रभाकरिणा ॥ २ ॥”

२ अत्रैव समवृत्ति रचनाकारमम् ।

३ पूर्वविधायां पादपूर्तिक्रियायां काव्यानां प्राबुर्ध्नि विद्यते शैवसाहित्ये । तत्र मध्यमरपादपूर्तिक्रिया कृतयोर्निर्दिष्टा यथा नामोत्तरेण मध्यमरपद्यिकायाः । शेवदूतसमकाव्यानां काव्यानां नामानि पूर्वितामि श्रीमध्यमरकजयोः वाते (५ १) ।

(१) श्रीकान्तिविजयगणिकृतं श्रेष्ठिप्रेमचंद्र रतनजी भाण्डागारसत्कम् । (२) लींवडी भाण्डागारसत्कं १६१३ क्रमाङ्कलक्षितम्

(३) प्रवर्तकपुङ्गवश्रीमत्कान्तिविजयसत्कं श्रीप्रेमजीमुनिवरविरचितम् । अत्र प्रथमं तु नोपलब्धं, स्वर्गस्थशास्त्रविशारदश्रीविजयधर्मस्वरिसङ्कलिते प्रशस्तिसङ्ग्रहे उल्लेखेऽपि सति । तृतीयं तु मुद्रितमस्मिन् ग्रन्थे परिशिष्टरूपेण ।

अस्मिन् श्रीजैनधर्मवरस्तोत्रे प्रसङ्गोपात्ता विविधाः 'कथा मनोरञ्जकशैल्या गुम्फिता दरी-द्वयन्ते । न केवलं गीवार्णगिरायां प्राकृतभाषायां च साक्षिरूपाः पाठाः सन्ति, किन्तु गूर्जरायां 'डिंगळ'(१)सञ्ज्ञकायां च । अपरञ्च स्तोत्रकर्तृणां गूर्जरभाषायाः पाण्डित्यं किंविधमिति जिज्ञासा तृप्यति गूर्जरोल्लेखावलोकनेन । किञ्च कतिपयानां गूर्जरशब्दानां संस्कृतरूपेण परिवर्तनमपि ग्रन्थकारैरकारीति तर्क्यते । यथाहि—

पृष्ठाङ्कः	संस्कृतपरिवर्तनम्	गूर्जररूपम्
११४	गाञ्छिक	घांची
५०	घोटक	घोडो
४२	चोप्पडक	चोपडा
४२	झोलक	झोली
४२	थक्कित	थाकेल
६१	नीभाडक	नीभाडो
४८	मण्डक	मांडो
११	मनो दत्त्वा	मन दहने
५, १२	विचाल	वच्चे
४२	हाक-हीक-हकोठाः	हाकोटा

हिन्दीभाषानैपुण्यमीमांसार्थं विद्यन्ते चतस्रः पङ्क्तयः ९८तमे पृष्ठे । दिव्यानामधिकारः (पृ. ११४-११५), श्रीपाशचन्द्रमतखण्डनं (पृ. ६६-६७), श्रीनेमिनाथस्य महादेवेन सह सन्तुलनं (पृ. ६८-६९), 'ॐ भूर्भुवःस्वः' इत्यादिवैदिकगायत्र्या नमस्काररूपमहागायत्र्याः प्रतिच्छाया रूपत्वं, सिद्धपुत्रेति प्राचीनपन्थप्रदर्शनमित्यादिका विविधा विषया वर्तन्तेऽस्मात्-माद्यकृतौ ।

१ एका तु षसुदेवहिण्ड्या उद्धृता । समीक्ष्यतां द्वात्रिंशत्तमं पृष्ठम् ।

२ मेक्ष्यतां ४, ५, २९, ३०, ७७, ८२-८६ अङ्काङ्कितानि पृष्ठाणि ।

गुम्फितं श्रीजैनधर्मधरस्तोत्रं तस्मिन्क्रियते । अस्य समस्कारूपत्वं खोपहृष्टविधिविधूयित्वं च समर्प्येते निम्नलिखितेन पद्यमलेन टीकाग्रगतेन—

“नेत्वा पार्श्वजिनेन्द्राय, गुरवे षण्णभेऽपि च ।
‘कल्याणमन्दिरा’न्याङ्गि—समस्कारचनाभितम् ॥ १ ॥
‘जैनधर्मधरस्तोत्रं’, कृत यन्मयका हृदा ।
तस्य च क्रियते हृष्टिः, श्रीभाषप्रभसूरिणा ॥ २ ॥”—युग्मम्

इदं स्तोत्रं मूलमात्र प्राकाश्यं नीतं काश्चिकभ्रीयशोचिजयजैनपाठशालया जैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य प्रथमे भागे । तत्र २३तमे पृष्ठेऽस्य ‘श्रीजैनधर्मधरसंस्तवन’मिति नाम सन्दर्शितम् । तदपि समीचीनमित्यवसीयतेऽस्य प्रान्तस्थेन प्रकृतिरूपेण निम्नलिखितेन पद्येन—

“भाषप्रभास्यधरसूरिगणाधिपेन
‘श्रीजैनधर्मधरसंस्तवन’ सुरम्भम् ।
क्षिप्स्यस्य कौतुककृते रचित सुशोष
‘कल्याणमन्दिर’सदन्तिमपादलघम् ॥ ४५ ॥”

(अभिनव) ‘कल्याणमन्दिर’रूपेण जैनग्रन्थावल्यां २१५ तमे पृष्ठे यस्य निर्देशः समस्ति स एतत्परत्वे एवेति सम्भाषना । निम्नयस्तु प्रतिदर्शनं विना कथं स्यात् ? ।

जैनधर्मधरस्तोत्रस्य पद्धतिः—

उपर्युक्तविवेचनेन स्पष्टीभवति पदुतास्य स्तोत्रस्य आद्यधरणत्रय फविराज्ञैः स्वयं निरमायि, अथश्लिष्टतुर्धरणस्तु सुप्रसिद्धजैनस्तोत्ररत्नसान्तिमः ।^१ एतादृशि काव्यानि वर्तन्ते, यथाहि—

नेपथीधरितपादपूर्तिकर्णं श्रीसामितनाथधरिभम् ।
शिङ्खपाकवधपादपूर्तिकर्णं श्रीदेवावन्धाम्बुधरधरम् ।
मेघवृत्तपादपूर्तिकर्णानि विविधानि काम्यानि ।

शिवमहिम्नाः‘शोचपादपूर्तिकर्णं श्रीजयममहिम्नाःशोचम् । जैवशोच तथा शववर्तमाह अयंसदित सम्प्रेके
पुस्तके १९ ७तमे पृष्ठेऽपि पाठे प्रसिद्धिं नीतम् ।

१ इत्थं पद्यमकल सादर्यं दृशितवते श्रीनेमिचन्द्रमारक अथतरन्विक्रमरत्नोर्दिग्गजिजितयोः पद्ययोः—

‘तथा श्रीपार्श्वनाथाय गुरवे षण्णभेऽपि च ।
‘अधमर’लयाभ्याङ्गि—समस्कारचनाभितम् ॥ १ ॥
मेमिसम्बोधनं कार्ण्यं कृतं यन्मयका हृदा ।
तस्य च क्रियते हृष्टिः श्रीभाषप्रभसूरिणा ॥ २ ॥”

१ जैवैव समसृष्टि रचनाकारणम् ।

२ पूर्वविधानां पादपूर्तिकर्णानां काम्यानां प्राञ्जुर्न विद्यते जैनसाहित्ये । तत्र अधमरपादपूर्तिकर्णाः कृतयो निर्दिष्टा यथा वामोत्तरेण अधमरधूमिकायाम् । मेघवृत्तस्यकारुणाकां काम्यानां नामानि धृष्टितानि धीरधमरक यथोवाते (पृ. ३) ।

एतेषां लक्ष्मीरत्ननामा ज्येष्ठगुरुवन्धुरिति समवगम्यते अम्बडतापसरासकस्य प्रान्तभाग-
गतेन निम्नलिखितेन काव्येन—

“वडा गुरुभ्राता तेहना कहीहं लक्ष्मीरतन इणें नांमैं हे
तिणे श्रीपूज्यनइ वीनती कीधी रास रच्यो प्रकामें हे”

समर्थ्यते चेदं श्रीराजविजयसत्कायाः ‘सप्तपदार्थी’प्रतेः प्रान्तस्थेन उल्लेखेन । स चायम्—

“संवत् १७५३ वर्षे शुक्लपक्षे पोस सुदी १५ वाररवौ ॥ तद्दिने श्रीपाटणमध्ये कृतचातुर्मा-
सके श्रीपूर्णिमापक्षे । प्रधानशापायां ॥ भट्टारक १०८ श्रीश्रीमहिमाप्रभसूरि ॥ तत्शिष्य-
सुविनेयी ॥ मुनिलक्ष्मीरत्नलिखित्य” ।

लालजीत्याह्वयोऽपरो गुरुवन्धुरिति ज्ञायते प्रो० पिटर्सन् (१८८६-९१) रिपोर्टसञ्ज्ञक-
पुस्तकस्थेनोल्लेखेन । स च यथा—

“तत्पट्टे भट्टारकश्रीश्रीश्रीश्रीमहिमाप्रभु(भ)सूरिः । तत्सि(च्छि)ष्य सुविनेयी(यि)मुनि-
लालजीकेनेयं पुस्तिका लिखिता”

भाणरत्ननामधेय एको विनेय इति प्रतीयते ‘जैनधर्मवरस्तोत्र’स्य खोपज्ञवृत्तेः प्रान्तस्थेन
निम्नलिखितेन पाठेन—

द्वितीयो ज्योतीरत्नाह्वय इति ज्ञायते प्रतिमाशतकस्य लघुवृत्तिगतेन निम्नलिखितेन
पाठेन—

“इति श्रीमत्पूर्णिमागच्छीयभट्टारकश्रीभावप्रभसूरिसमुद्धृता ‘प्रतिमाशतक’लघुवृत्तिरियं
शिष्यज्योतीरत्नस्य हेतवे सम्पूर्णा”

हेमचन्द्रामिधस्तृतीयश्लोत्र आसीदित्यनुमीयते सभाचमत्कारस्य निम्नोल्लिखितया पद्धत्या—

“महिमाप्रभसूरीश तेहना विनेयी भावे कहा
एक एकथी करी दुगुणा हेमचंद हेते वहा”

सूरिवराणां गुरुपरम्परा—

एतेषां कविवराणां गुरुपरम्पराऽवगम्यते बुद्धिलविमलासतीरासगतेनोल्लेखेन । स चायम्—

“‘प्रधान’ सापा जीहां सोभति पूर्निम गच्छ हो जगमांहि प्रसीद्ध
श्रीविद्याप्रभ सूरिसरा भट्ट जीति हो वादि पद लीध शी० ८
तस पट उदयाचल रवि भट्टारक हो ललीतप्रभसूरींद
ललीत वाणी जेहनी संपी भवि भाजें हो भव भवना फंद शी० ९

१ पूर्वनिर्दिष्टस्य सङ्कलितस्य प्रशस्तिसङ्ग्रहस्याधारेण कृतोऽयमुल्लेखो मया । लेखकदोषपरिहारार्थं न क्रियते
प्रयासोऽत्र ।

श्रीभावप्रभसूरीश्वराणां परिचितिः—

केहमे श्रीभावप्रभसूरयः कर्हि कं मण्डल मण्डयाश्चक्रिवांसः केषां सभिषौ पारमेश्वरीं प्रप्रज्यां बगुडुः कांस्कान् प्रन्वान् ब्रम्र-धुरिति जिष्ठासाहन्दे विमर्शपयपान्यतां प्राप्ते सति तपूत्सर्ष क्रियते साधनानुसारं प्रयासोऽप्य मया मन्दमेघसा । तावत् श्रीजैनधर्मधरस्तोत्रस्य खोपङ्गुचेः प्रान्तस्ते-
नोष्टेखेनावगम्यते यदिमे धुरिवराः श्री'ऊकेन्द्र'बंधुश्रीतीय'वाष्पी' गोत्रसाहाश्रीमाण्डणपत्नीया
ह्निमदेधीहृद्येः सद्यस्त्वन्माः । एतेषां जन्मम्बलसमयादिदृष्टान्तो न मे दृष्टिपथ श्रुतिमार्ग वाऽऽगतः ।

दीक्षासमयेऽभिधानम्—

एतेषां धुरिपदप्राप्तिपूर्वं भावरणेति नामासीत् । तत्र एमिर्भिरचितस्य श्रीनेमिभक्तामरस्य
खोपङ्गुटीका(पृ १६३)गता निम्नलिखिता पङ्क्तिः प्रमाणम्—

“एतद्विज्ञेपमेन शिष्यावस्थायां भावरण इति निजनाम कविना दर्शितम् । धुरिपदप्राप्तौ
सु भावप्रभ इति नाम लब्धमिति ।”

सुरिपदम्—

एतेषां धुरिपदवीप्रदानमहोत्सवोऽकारि १७७२तमवैक्रमीयहायनस्य माघमासस्य शुक्ले पक्षे
भाद्ररक्षश्रीतेजसीश्रेष्ठिवरेण स्वद्रव्यम्भयेनेति ज्ञायते श्रीजैनधर्मधरस्तोत्रस्य खोपङ्गुचेः प्रान्त
मागावलोकनेन । समर्प्यते चेदं न्यायाचार्य-न्यायविशारद-वाचकपुङ्गव-श्रीमद्व्यशोविजय
गण्डिगुम्फितस्य प्रतिमाशतकस्य लंघुचेः प्रसस्तिगतेन निम्नलिखितेन पद्यगुलेन—

“श्री'श्रीमालि'सुवीरबंधकमले श्रीराजहंसोपमो
रामाकुक्षिसमुद्भवो जयवतीदेहाङ्गुषो वीसिमान् ।
आतो योऽखिलसाधुकारतिलकः श्रीतेजसी श्रेष्ठिराद्
तेन भाद्रवरेण यत्पदमहो द्रव्यम्भयैर्निर्मितः ॥ ६ ॥
धुरिभावप्रभेभासां, तेनानामोगतो मया ।
इषौ पूषककृतायां यत्, सच्छोर्ष्य विमुचैरसत् ॥ ७ ॥”

सुरिवरपरिवारः—

कैः कैर्गुल्वान्भयैः शिष्यैः प्रक्षिप्यैश्च सार्धमिमे पूर्णिमागच्छीयाः धुरिगार्दूसाः सौवपाद
पदैः पापयामासुः पृथ्वीपीठमिति पर्यालोचने प्रहृष्टे यदबगत तृभिवेद्यत, यथा—

१ जनेन समाप्तनामधेयेन वा 'देवधर्मचरी'ज्ञायतिः समक्षितिः वाऽऽहुना पाठ्येतावन्गत'श्रीमार्गद्वीकवचनकी
वेदी'भाष्यकारे वर्तते ।

२ अस्या दृष्टयाऽस्योऽजयमते निम्नलिखितपद्यैः ज्ञेयम्—

'स्यहाकम् (१०९३)मिते वर्षे भावगुणावपीतिथौ ।

वारे देवगुरौ वाया पूर्वेण दृष्टिवचना ॥ ८ ॥”

एतेषां लक्ष्मीरत्ननामा ज्येष्ठगुरुवन्धुरिति समवगम्यते अम्बडतापसरासकस्य प्रान्तभाग-
गतेन निम्नलिखितेन काव्येन—

“वडा गुरुभ्राता तेहना कहीहं लक्ष्मीरतन इणें नामें हे
तिणे श्रीपूज्यनइ वीनती कीधी रास रच्यो प्रकामें हे”

समर्थ्यते चेदं श्रीराजविजयसत्कायाः ‘सप्तपदार्थी’प्रतेः प्रान्तस्थेन उल्लेखेन । स चायम्—

“संवत् १७५३ वर्षे शुक्लपक्षे पौष सुदी १५ वासरवौ ॥ तद्दिने श्रीपाटणमध्ये कृतचातुर्मा-
सके श्रीपूर्णिमापक्षे । प्रधानशापायां ॥ भड्दारक १०८ श्रीश्रीमहिमाप्रभसूरि ॥ तत्शिष्य-
सुविनेयी ॥ मुनिलक्ष्मीरत्नलिवीकृत्य” ।

लालजीत्याहयोऽपरो गुरुवन्धुरिति ज्ञायते प्रो० पिटर्सन् (१८८६-९१) रिपोर्टसञ्ज्ञक-
पुस्तकस्थेनोल्लेखेन । स च यथा—

“तत्पट्टे भड्दारकश्रीश्रीश्रीश्रीमहिमाप्रभु(भ)सूरिः । तत्सि(च्छि)ष्य सुविनेयी(यि)मुनि-
लालजीकेनेयं पुस्तिका लिखिता”

भाणरत्ननामधेय एको विनेय इति प्रतीयते ‘जैनधर्मवरस्तोत्र’स्य खोपज्ञवृत्तेः प्रान्तस्थेन
निम्नसूचितेन पाठेन—

द्वितीयो ज्योतीरत्नाह्वय इति ज्ञायते प्रतिमाशतकस्य लघुवृत्तिगतेन निम्नलिखितेन
पाठेन—

“इति श्रीमत्पूर्णिमागच्छीयभड्दारकश्रीभावप्रभसूरिसमुद्भूता ‘प्रतिमाशतक’लघुवृत्तिरियं
शिष्यज्योतीरत्नस्य हेतवे सम्पूर्णा”

हेमचन्द्राभिधस्तृतीयऽलात्र आसीदित्यनुमीयते सभाचमत्कारस्य निम्नोल्लिखितया पङ्क्त्या—

“महिमाप्रभसूरीश तेहना विनेयी भावे कहा
एक एकथी करी दुगुणा हेमचंद हेते वहा”

सूरिवराणां गुरुपरम्परा—

एतेषां कविवराणां गुरुपरम्पराऽवगम्यते बुद्धिलविमलासतीरासगतेनोल्लेखेन । स चायम्—

“‘प्रधान’ सापा जीहां सोभति पूर्निम गच्छ हो जगमांहि प्रसीद्ध
श्रीविद्याप्रभ सूरीसरा भड् जीति हो वादि पद लीध शी० ८
तस पट उदयाचल रवि भड्दारक हो ललीतप्रभसूरीद
ललीत वाणी जेहनी खणी भवि भाजें हो भव भवना फंद शी० ९

तस पट कुशलयचद्रमा मट्टारक हो विनयप्रभ नाम
 जननें देह देसना सीपवीनें हो करे विनयतुं घाम स्त्री० १०
 तस पट पद्म प्रभाकरा मट्टारक हो महिमाप्रभ घर
 महिमा महिमल जेहनो उतार्या हो जिणे वादि नुर स्त्री० ११
 गच्छ चोरासीई जेहनी किर्ति चित्तरी हो नीरमल गोपीर
 सकल आगम वेधा वरू गितारथ हो बहु गूणें गमीर स्त्री० १२
 चित्कोस बहुल लिखावीया जेणें भाविषा हो द्यस्म नममग
 ते गूरुना द्यप्रसादधि विधा वासीत हो मुज गति सुरंग स्त्री० १३
 श्रीमहिमाप्रभ घरीना पट्टधारी हो भाषप्रभघरीस
 रास रचो(ष्यो) रलीयामणो सांभलियां हो लदिह घवगीस स्त्री० १४
 संबत नव नव घोडलो चंद्र समीत हो जाणो नरह घपखाण
 मगसीर छंद दिन बीजडी गूरुवारें हो चंद्र घपखाण स्त्री० १५
 अणहिल्लपुर पाटणें डंडेरवाडें हो वसति घविसाल
 दिर्यें मनोहर देहरां पेपतां हो जाह पापनी साल स्त्री० १६
 तिहां ए रास रच्यो मलो मति साह हो आणी नुतन ढाल
 मूदिल्लसति घिमला तनो मीतो रुठो हो संपंच रसाल स्त्री० १७
 विजें पंचें सोलमी पुरण थह हो एह सुंदर ढाल
 श्रीभाषप्रभघरी कहे सांभलियां हो होई मंगलमाल स्त्री० १८"

श्रीललितप्रभघरिज्ञेखरैः १६४८तमे वैक्रमीये वर्षे आश्विनशुक्लपक्षे रविवासरौ
 निर्मितायाः 'पाटणवैत्यपरिपाटेः' प्रशस्तिना ज्ञायते विशेषोऽयम्-

अतः सङ्कल्पते पट्टपरम्परा यथा-

श्रीद्वयनप्रभघरयम्
 श्रीकमलप्रभघरयः
 श्रीपुष्पप्रभघरयः
 श्रीविद्याप्रभघरयः
 श्रीललितप्रभघरयः
 श्रीविनयप्रभघरयः
 श्रीमहिमाप्रभघरयः
 श्रीभाषप्रभघरयः

हरिवराणां कृतिकलापः—

ग्रन्थनाम	भाषा	स्थानम् रचनासमयौ वैक्रमीयः
ज्ञांझरियासुनिस्वाध्यायः	गौर्जरी	१७५६
श्रीशान्तिनाथस्तुतिटीका	संस्कृता	१७६५
हरिवलमच्छीरासकः	गौर्जरी	रूपपुरम् १७६९
अम्बडरासकः	"	१७७५ (ज्येष्ठमासि कृष्णपक्षे द्वितीयायाम्)
जैनधर्मवरसंस्तवनम् (खोपज्ञटीकासमलङ्कृतम्)	संस्कृता	१७९१ (मार्गशीर्षशुक्लाष्टम्याम्)
सुभद्रासतीरासकः	गौर्जरी	पाटणनगरम् १७९१
होलिरजः(हुताशिनी)कथा	संस्कृता	१७९२
प्रतिभाशतकस्य लघुवृत्तिः	"	१७९३ (माघशुक्लाष्टम्यां गुरुवासरे)
बुद्धिलविमलासतीरासकः	गौर्जरी	१७९९
आध्यात्मिकस्तुतिः ('उठी सवेरे' त्याद्याक्षरात्मिका)	गौर्जरी	
आषाढभूतिस्वाध्यायः	"	
'किंकर्पूरमय'मित्याद्याक्षरात्मकस्य		
स्तोत्रस्य बालावबोधः	गौर्जरी	
गह्लुलिकार्थः	संस्कृता	
ज्योतिर्विदाभरणटीका (सुखबोधिकानाम्नी)	"	
'त्रयोदशकाठियास्वाध्यायः	गौर्जरी	
नयोपदेशावचूरिः	संस्कृता	
नववाडस्वाध्यायः	"	
'नेमिनाथमासद्वादशकम्	गौर्जरी	

१ प्रेक्षयता सज्जायमालासञ्ज्ञकस्य ग्रन्थस्य प्रथमो विभागः (पृ० ७७) ।

२ एतदन्ते दह्लेखोऽयम्—श्रीपुनिमगच्छ गुणनिलो आपरे प्रधानशाखा कहिवाय.

श्रुत अभ्यास परपरा रे पुस्तकनो समुदाय रे

गुरु श्रीमहिमाप्रभसूरिनो भावरतन सुजगीसो रे

विचक्षण धावक श्राविका रे सांभले सुनिशदीशो रे

ग्रन्थनाम	भाषा
नेमिमत्तामरम् (स्वोपल्लटीकाञ्जलकृतम्)	संस्कृता
पर्युपणाष्टाङ्गिकाभ्याख्यानम्	"
महावीरस्तोत्रश्रुतिः	"
मातृकाप्रकल्पम्	"
समाधमस्कारः	गौर्वरी

एवं यथासाधनं सम्पादितेऽस्मिन् कृतिकलापे मम प्रयासस्य साफल्यमापादयितुं प्रयत्नतां प्रेष्यावन्तः सद्गुणसागरा द्रव्यविज्ञाननागरा मम हृष्यन्तु समीधकाः सद्दयाध छपस्यसुलभाः स्खलनाः । अपरश्च—

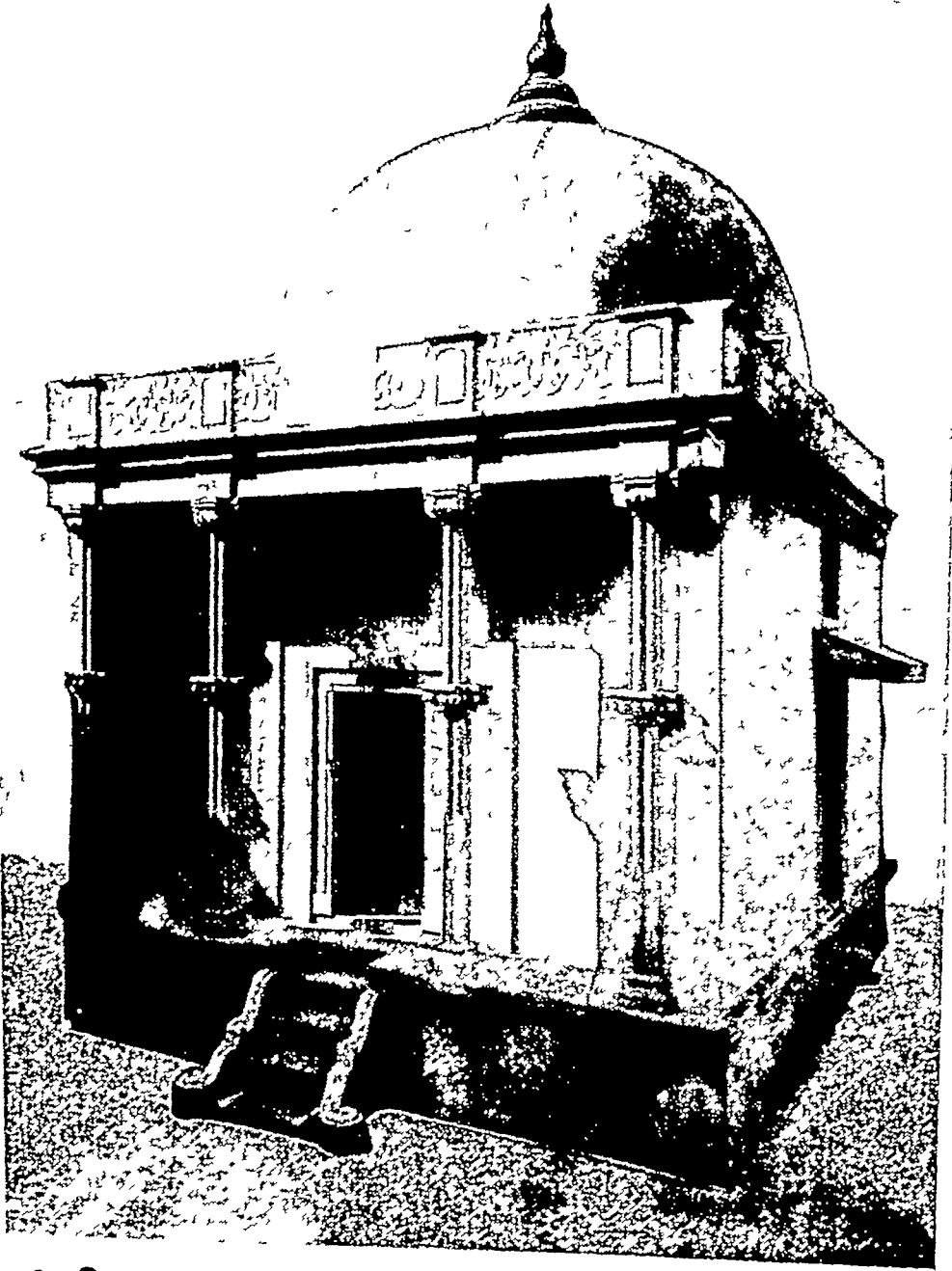
“प्रेमाणसिद्धान्तविरुद्धमत्र
यत् किञ्चिदुक्तं मतिमान्प्रदोषात् ।
मास्तर्यमुत्सार्य उदार्यधिचाः
प्रसादमाध्याय विघ्नोद्ययन्तु ॥”

इदं प्रार्थनापुरस्तरं विरमत्यस्मात् प्रस्ताभात् कापञ्चियेत्युपाह्वं श्रीपुररसिकवासतनुओ हीरालालः ।

१ मद्रिभभाषाण्तरपट्टीकरणसिद्धान्तं मुद्रापिठमिहं कल्प्यं श्रीभागमोक्षमसिन्ना श्रीमच्छमरश्चोदरावर्तिकायका
काण्डसङ्ग्रहण प्रथमे विभागे । अत्र अक्षररूपे द्वितीये पद्ये नेमिसम्बोधनमिति धाम निरदेशि मन्थकरी
(मेकलता ११५मं पृष्ठम्) ।

२ श्रीमद्विप्रेयसुरिभूतस्याश्रावमञ्जरीमान्तरूपधर्मस्यै वचसिदम् ।

श्रीमश्विनदत्तसूरि-ज्ञानभंडार.

शीतलवाडी, गोपीपुरा-सुरत.

श्रीमश्विनकृपाय-द्रसूरीश्वरना उपदेशधी सुरतवास्तव्य अवेरी भगुलाभसुत पानाय ह

तथा भोतीय ह भाष्योत्तरे स्वद्रव्यवडे वि० सं० १६७५ ना वैशाख शुद्धि

६ ना रोजे स्थाप्ये.

श्रीभावप्रभसूरिवर्यविरचितं

श्री'कल्याणमन्दिरा'न्त्यपादसमस्यामय'मभिनवकल्याणमन्दिरा'परनामकं

॥ श्रीजैनधर्मवरस्तोत्रम् ॥

(स्योपज्ञटीकासमलङ्कृतम्)

श्रीशारदायै नमः ॥ श्रीमहिमाप्रभसूरिगुरुभ्यो नमः ॥

नत्वा पार्श्वजिनेन्द्राय, गुरवे वाणयेऽपि च ।

कल्याणमन्दिरान्त्याङ्घ्रि-समस्यारचनाश्रितम् ॥ १ ॥—अनुष्टुप्

जैनधर्मवरस्तोत्रं, कृतं यन्मयका मुदा ।

तस्य च क्रियते वृत्तिः, श्रीभावप्रभसूरिणा ॥ २ ॥—युग्मम्

सूत्रम्—

कल्याणमन्दिरमिमं कुरु दानमुख्यं

धर्मं चतुर्विधमनश्वरसौख्यहेतुम् ।

सम्यक्त्वभूषिततमं भवभृद् ! भवाब्धौ-

पोतायमानमभिनम्यजिनेश्वरस्य ॥ १ ॥—वसन्ततिलका

हिंसादिदोषरहितं साहितं शमायै-

र्घातिक्षयान्निगदितं महितं महेन्द्रैः ।

स्वर्गापवर्गफलितं कलितं विवेकै-

स्तस्याहमेष किल संस्तवनं करिष्ये ॥ २ ॥—युग्मम्

१ अनुष्टुप्-लक्षणम्—

“श्लोके षष्टं गुरु ज्ञेयं, सर्वत्र लघु पञ्चमम् ।

द्विचतु.पादयोर्ह्रस्वं, सप्तम दीर्घमन्ययो. ॥ १ ॥”

२ युग्म-लक्षणम्—

“द्वाभ्यां युग्ममिति प्रोक्त, त्रिभिः श्लोकैर्विशेषकम् ।

चतुर्भिः कलापकं स्यात्, तदूर्ध्वं कुलकं स्मृतम् ॥ १ ॥”

३ 'पोताय ! मानमभिनम्य जिनेश्वरस्य' 'पोताय ! मानमभिनम्यजिनेश्वर ! स्य' वेत्यपि पदच्छेदः ।

४ वसन्ततिलका-लक्षणम्—

“उक्ता वसन्ततिलका तमजा जगौ ग ।”

व्याख्या—आचार्य इति कथयति तदाह—हे भवसूत !—हे भव्य ! त्वं अभिनम्बजिनेश्वरस्य
 इमं धर्मं कुरु इत्यन्वयः । कथंभूतं धर्मम् ? दानसूक्ष्मं—दानादिकम् । पुनः कथंभूतं धर्मम् ? चतु
 र्विधम्—चतुष्कारम्, दान-शील-तपो-भावरूपमित्यर्थः । पुनः कथंभूतं धर्मम् ? कल्याणमन्दि
 रं—भेषसां गृहम् । अनेन विशेषेण मङ्गलशब्दोपन्यासः स्तोत्रस्यादौ कृतः शिष्टाचारत्वात् । पुनः
 क० धर्मम् ? सम्पन्नत्वभूषितवर्त्म—सम्पत्त्वेनातिशोभितम् । पुनः क० धर्मम् ? मवान्बौ—संसार
 समुद्रे पोषाचमार्गं—मानपात्रोपमानम् । पुनः क० धर्मम् ? अनश्वरसौख्यहेतु—अविनाशिमोक्ष
 सुखस्य कारणम् । पुनः क० धर्मम् ? 'हिंसादिदोषरहितं' प्राणातिपात-मृपात्रादा आत्मादान-मैपुन
 परिग्रहादिभिः सर्वाविरति-देशाविरतिदोषैः रहित-स्यक्तम् । पुनः क० धर्मम् ? श्रमाद्यैः—शान्त
 दान्तादिगुणैः सहितं—युक्तम् । पुनः क० धर्मम् ? 'घातिषयात्' शान्तावरणीय-वर्धनावरणीय
 मोहनीया-अन्तरायाणां चतुर्णां घातिकर्माणां शमाच्च उत्पन्नवरकेषुलङ्घनवर्धनैः चतुर्विधदेवरचित
 समवसरणस्थितैः अष्टादशदोषरहितैः चतुर्विधदतिश्रमविराजमानैः अष्टमहाप्रातिहार्यशोभितैः
 श्रीतीर्थकरैः पञ्चत्रिंशद्वगुणयुक्तया धाम्या निगदितं—कथितम् । अत्र घातिषयादिति पदेन अन्य
 शासनलघ्व्यकञ्चान निरक्तम् । यत्—

“दिवागमनमोयान—चामरादिविभूतयः ।

मायाविष्वपि हृष्यन्ते, नातस्त्वमसि नो महान् ॥ १ ॥”-अनु०

इति सामन्तमद्रा अष्टसाहस्रयाम् । पुनः—

“यथासित वस्तु दिक्षमपीश !

न तादृश कौशलमाधितोऽसि ।

तुरङ्गशृङ्गाण्युपपादयन्तो

नमः परेभ्यो नयपण्डितेभ्यः ॥ १ ॥”-अपेन्द्रवज्रा

इति श्रीहेमचन्द्रविरचितायामयोगव्ययचरुषेवद्रात्रिंशिकाकार्या (स्तो०५) । पुनः—

“पक्षपातो न मे धीरे, न द्वेषः कपिलादिषु ।

युक्तिमद् धर्षणं यस्य, तस्य कार्यः परिग्रहः ॥ १ ॥”-अनु०

इति हरिभद्राचार्याः । पुनः क० धर्मम् ? महेन्द्रैः—सुरनरनायकैः सहितं—युजितम् । पुनः क०
 धर्मम् ? 'स्वर्गेति' स्वर्ग-देवालये अपवर्गे—शुक्लौ फलं नावं अस्य इति कथितम्, स्वर्गमोक्षप्राप्ति
 रूपजातफलम् । पुनः क० धर्मम् ? विषेकैः—अयं पुद्गलधर्मं पृथक्, अयं श्रुद्धिदानन्दजीवधर्मं
 इत्यादि भेदज्ञानैर्द्वयोपादेयरूपैः अपि कथितं—ज्ञातं सहित इति । किलेति सत्यम् । एष अहं—भा

वप्रभनामाचार्यः तस्य-धर्मस्य संस्तवनं-स्तुतिं करिष्ये । यत् किञ्चित् गुरुभ्यो ज्ञातं मम बुद्धिस्थं
तत् संस्तवनं यथाशक्ति किञ्चित् प्रकटीकरोमीत्यर्थः । अतो न दूषणं दातव्यं मयि विषये । यतः-

“अन्तर्वाणि मन्यमानः कवीनां

पौरोभाग्यं युक्तिपृक्तासु दत्ते ।

सर्वानिन्द्येऽप्यङ्गके कामिनीना-

मीर्मामार्गं शोधते भर्भ(वम्भ)राली ॥ १ ॥”-शालिनी

तस्य इति तच्छब्दः पूर्वपरामर्शो । अन्यथा यत्तदोर्नित्यः सम्बन्धः स्यात् । अभिनम्यते इति
अभिनम्यः, जिज्ञानां-सामान्यकेवलानां ईश्वरो जिनेश्वरः, अभिनम्यत्वासौ जिनेश्वरश्च इति
कर्मधारयः तस्य । यतः-

“पूजार्हः स्वगुणैरेवा-ऽर्हत्पूजानिरतो हि यः ।

भक्त्या मुनींश्च नमति, नम्योऽपि रिपुपार्थिवैः ॥ १ ॥”-अनु०

इति शत्रुञ्जयमाहात्म्ये ॥ नम्यः-अभिनम्य इति शिष्टप्रयोगः । दानं मुख्यं-प्रधानं
यसिन् स तम् इति दानमुख्यम् । इति मूलार्थः ॥

अथ प्रकारान्तरमर्थयोजनमाह— हे भवभृत् ! अभिनम्य एवंविधो यो जिनः स ईश्वरः-
स्वामी यस्य स तस्य सम्बोधने हे अभिनम्यजिनेश्वर ! त्वं मानं-गर्वं-चित्तोन्नतिं स्व-धातय ।
पो धातुः अन्तर्कर्मणि ‘दिवादेर्यः’ (सारस्वते सू० ९६३) पञ्चमी हि रूपम् । त्वं इमं धर्मं
कुरु इति द्वितीयोऽन्वयः । शेषं तथैव इति । अथवा हे भवभृत् ! भवाब्धौ हे पोताय ! पोतस्य
आयो-लाभो यस्य तस्य सम्बोधनमिति । त्वं इमं धर्मं कुरु । शेषं तथैव । इति प्रथमोऽन्वयः ॥

एष अहं तस्य-धर्मस्य संस्तवनं करिष्ये । किं कृत्वा ? जिनेश्वरस्य मानं-ज्ञानं अभिनम्य-
नत्वा । यदुक्तं जैनतर्कभाषायाम्-“स्वपरव्यवसायिज्ञानं प्रमाणम्” । इति द्वितीयोऽन्वयः ॥

अथ सम्यक्त्वलक्षणमाह-

“सद्देवे सुगुरौ शुद्ध-धर्मे या वासना स्थिरा ।

सम्यक्त्वं तदिदं सम्यक्, मिथ्यात्वं तद्वतिक्रमात् ॥ १ ॥-अनु०

१ विचार्यतां पद्यपठप्रारम्भसादृश्यम्—

“अन्तर्वाणि मन्यमानः खलोऽयं

पौरोभाग्यं युक्तिमुक्तासु दत्ते ।

सर्वानिन्द्येऽप्यङ्गके कामिनीना-

मीर्म मार्गलेप व यम्भरालि ॥ १ ॥”

२ पण्डितम् ३ दोषदृष्टिम् ४ व्रणमार्गम् ५ मक्षिका.

६ शालिनी-लक्षणम्—

“मात्तौ गौ चेच्छालिनी वेदलोके ।”

સંવેગ ૧ નિવેદ ૨ ક્ષમા ૩ ડ્વુક્ષ્મા—

૪ડ્વુક્ષ્માનિ ૫ પચ્ચાસ્ય તુ લક્ષ્યાનિ ।

સંસારવૈરસ વિમર્શનેન

સંવેગ ઉક્તો વિપયેડ્વુક્ષ્માકિઃ ॥ ૨ ॥—શ્લોક

સંસારભાસઃ સ્ફુટમેપ કારા

દારાદિષર્ગો નિગઢાલુબન્ધઃ ।

મોક્ષ ધિના નૈવ સુખાનિ યાજ્ઞૌ

ચિન્તા સ નિવેદ ઇતિ પ્રતીતઃ ॥ ૩ ॥—શ્લોક

સંવેગ તે સસાર માહિ ઠાઈ રસસ્વાદ નથી અને વિષયને વિવે આશક્તિપણુ ધરઈ નહિ નિવેદ તે એ સસારવાસ બદીપણુ છે, કલનાદિક તે પને બેડીદૃષ્ટ છે, એહવી એ ચિન્તા તેહને નિવેદ કહિઈ બીજા લક્ષણ પ્રસિદ્ધ છે

इति । अथ धर्मो जिनेन एव उक्तः । यतः—

“दानं शीलं च तपः, श्रमभाषणां देशनाविधौ मगधान् ।

षाण्णा ध्यायस्म्यौ स, प्राण्यामे प्रान्त्ययामे च ॥ ૧ ॥”—શ્લોક

इति पञ्चामन्दमहाकाव्ये चतुर्दशसर्गे ॥

अथ धर्मसम्बन्धस्वार्थमाह—

“द्विदृष्ट्यां दुर्गतिपातकानां

धर्ता एतौ धर्म इति प्रतीतः ।

दानादिमेदै स चतुःप्रकार

संसारवित्सारहरभतुर्धा ॥ ૧ ॥”—શ્લોક

અર્થાત્ દુર્ગતિ નહ વિષ્ણુ પઠતા જીવને ધારી લીધ અને સંસાર-સમુદ્રને વિષ્ણુ પ્રવહણુ સરિષા ધર્મ છે

यदा एकाग्रमनसाज्ઞૌ ધર્મઃ ક્રિયતે, તદા ફલં લભ્યતે; અન્યથા ન । યત—

“रे रे किं ग्रहिताऽस्ति नष्टनयने! किं कोटपालप्रिया

किं पश्यन्त्यपि चान्यथोपपतिगा त्व दिक्करी कस्य रे ।

૧ શ્લોક—

‘કારિન્દ્રવજ્રા યતિ ઠો યતી યા ।

૨ શ્લોક—

‘ક્યમેતર્ સમ યથા શોભેતા યતિ વેદ ચિત્તે યા ।

યદોર્થં ય કપુર્થા યતમેર્થે તિલતમાર્થોયમ ॥ ૧ ॥

हस्त्यारूढापिता निपीतमदिरा किं क्रीतलोकस्त्वया
किं खस्त्राणसुता क लग्रहदया पादोऽर्पितो यन्मयि ? ॥ १ ॥”-शार्दूल०

अथोत्तरम्—

“भूतग्रस्तमलीनशून्यहृदयो नित्यं पठस्यत्र किं

किं ध्यानं प्रकरोपि निष्फलतरं ज्ञातो मदंहिर्यतः ।

तत् त्यक्त्वेदमथ प्रयाहि जड ! रे लयो लयो नेश्वरे

पश्येदृङ् मम मानसं कैमितरि ज्ञातो न यस्त्वं मया ॥ १ ॥”-शार्दूल०

इति यवनशास्त्रेऽपि ॥

ते धर्मेनो धर्मां द्र०य-दृष्टान्त भाव-दृष्टान्त दृष्टाडध छध.

वेनातट'नगरे धर्मप्रियनामा कश्चिद् वणिग्वरोऽस्ति । परं स च कीदृशः ? जैनधर्मरत उदार-
चित्तो गुणज्ञः सदा दानादिचतुर्विधं धर्मं करोति । एकदा केनचिद् व्यन्तरेण गलं गृहीत्वा
धर्मप्रियः कूपमध्ये पातितः । अप्राप्तजलात् कूपविचालात् केनचिदुद्धृत्य कूपवहिर्मुक्तः । पुनः
पातितः पुनर्वहिर्मुक्तः, एवं सप्त वारान् कूपे पातितोऽपि वहिरेव दृष्टः, ततः क्रुद्धेन समुद्रे प्रक्षिप्तः ।
तस्मिन् समये तत्र प्रवहणं आगतम् । यानपात्रनरैर्गृहीत्वा तीरं प्रापितः, ततो गृहमागतः, पुनः
समुद्रे प्रक्षिप्तः प्रवहणनरैः स्थानं प्रापितः, एवं सप्त वारान् समुद्रे क्षिप्तः कुशलेन गृहं गत एव
दृष्टः, ततोऽतीव कुपितो धर्मप्रियस्य मारणोपायं व्यन्तरश्चिन्तयति । यतः—

“मृगमीनसज्जनानां, तृणजलस्नेहविहितवृत्तीनाम् ।

लुब्धकधीवरपिशुना, निष्कारणवैरिणो जगति ॥ १ ॥—आर्या

मौंसं मृगाणां दशनं गजाना-

मत्यन्तरूपं युवतीजनानाम् ।

अर्थो नराणां फलितं द्रुमाणां

गुणाधिका वैरकरा भवन्ति ॥ २ ॥”-उपजातिः

इतश्च वसन्तमासे समागते तन्नगराधिपो राजा पौरजनैः सह वने क्रीडितुं गतः । धर्मप्रि-
योऽपि तत्र गत उचितक्रीडां करोति । अकस्मात् तत्रैको व्याघ्र आगतः । यावद् धर्मप्रियं गले

१ शार्दूलविक्रीडित-लक्षणम्—

“सूर्याश्वैर्यदि मस्सजौ सप्ततगा शार्दूलविक्रीडितम् ।”

२ कामुके. ३ 'जलसन्तोषविहित०' इति पाठ श्रीभर्तृहरिकृते नीतिशतके (स्तो० ५०) ।

४ विचार्यताम्—

“मास मृगाणां दशनौ गजानां, मृगद्विपा चर्म फल द्रुमाणां ।

स्त्रीणां सुरूपं च तृणां हिरण्य-सेते गुणा वैरकरा भवन्ति ॥ १ ॥”

५ उपजाति-लक्षणम्—

“स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जंगौ ग, उपेन्द्रवज्रा जतजास्ततो गौ ।

अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौ, पादौ यदीयायुपजातयस्ता. ॥ १ ॥”

गृह्णाति, वावत् पृष्ठाणुगामिना शस्त्रकेन ध्याघ्रो गल गृहीत्वा पातित' । चतुःपादैराक्रम्य ध्याघ्रो परि शशकः स्थितः । सर्वेऽपि लोकाः कौतुकं मयं च प्राप्ताः । शशकक्रान्तो ध्याघ्रो दीनस्वरं करोति । इतश्चैकेन नरेणागत्य प्रोक्तम्—मो शशक ! अत्र प्रदेशे आचार्या' चतुर्घानशालिनस्तिष्ठन्ति । ते त्वां शब्दापयन्ति, एहि एहि क्षीघ्रम् । एतद् ध्वनं ध्रुत्वा शशको गृहीतगलन्याघ्रेण सह धरीषां समीपे विनयं कृत्वा स्थितः । सर्वलोकैः सह भूयोऽपि तत्रागतः । अहो महदाश्चर्यं किं ज्ञावते ? एतद् किम् ? अथ धरयः शशकं कथयन्ति—मो शशक ! मुञ्च मुञ्च एनं धराक ध्याघ्रम्, तं दया-परोऽसि, श्वातञ्जैनधर्मतत्त्वोऽसि, निजरूप प्रकटीकुरु । यत—

“क्षान्तिस्तुल्यं तपो नास्ति, न सन्त्योपात् परं सुखम् ।

नास्ति हृष्णापरो ध्याधि—र्न च धर्मो दयासमः ॥ १ ॥—अनु०

मधिक्र' क्षतमिच्छन्ति, क्षतमिच्छन्ति वायसाः ।

दुर्बनाः कलिमिच्छन्ति, सन्धिमिच्छन्ति साधव' ॥ २ ॥”—अनु०

ततः धरिगिरं ध्रुत्वा चलकुण्डलाभिराम' तेज'पुञ्जविजितकाम' सुरो जातः । इतरोऽपि ध्याघ्र रूपं त्यक्त्वा ध्यन्तरः स्वामाधिकरूपो जातः । तदा भूपेन धरय पृष्टा—एतच्छिदानं कथयन्तु । ततो मधुरध्वनयः धरय' प्रोषु'—मो राजन् ! पूर्वमवे 'अश्वन्ती'नगरे उम्मनामा धमिगसूत् मिध्यास्वी । (स) अटिलनासो अटिलस्य सेवां करोति । इतश्च तस्मिन्नेव नगरे कुम्भनामा ध्यवहारी बभूव । तेन उम्मस्य जैनधर्मो दत्तः । उम्मः परमज्ञेनः भावको बभूव । त्यक्त्वा अटिलजटिलमकि' । तेमाटिलस्य मारजोपाय विचारयति । यत—

“का प्रीतिः सह मार्जारैः ? का प्रीतिरवनीपतौ ? ।

गणिकामिष का प्रीतिः ? का प्रीतिर्मिष्टुकैः सह ? ॥ १ ॥—अनु०

यथा वृष्टिः समुद्रेषु, मुक्तस्योपरि भोजनम् ।

एव प्रीतिः ललै सार्धं—ध्रुत्वकेऽर्धेऽवसीदति ॥ २ ॥—अनु०

मा गाः पिष्टुनविभ्रमं, ममार्षं पूर्वसंस्तुतः ।

चिरकालोपशीर्णोऽपि, दक्षस्वेव मुञ्चतम् ॥ ३ ॥—अनु०

द्विजिह्वसुद्रेगर्कं, क्रूरमेकान्तदारुणम् ।

खलसाहेब वदन—मपकराय केजलम् ॥ ४ ॥”—अनु०

परं नाबसरो उम्मः । अज्ञानकष्ट कृत्वा मरणं प्राप्य अटिलो अटिलो ध्यन्तरो जातः । उम्मस्तु मृत्वा जैनधर्मप्रभावात् धर्मप्रियोऽयं समुत्पन्नः । कुम्भस्तु सौधर्मवेलोकेऽयं देव उत्पन्नः । अतो हेतोः पूर्ववैरानुबन्धेनाटिलेन धर्मप्रियः एषं कदयितः । कुम्भदेवेन सर्वत्रा-स कृपासुपसर्गो निवारितः । ध्यन्तरोस्तु धर्मप्रियस्योपसर्ग(गान्) न मुञ्चति । ध्याघ्ररूपं विधाय

भक्षणार्थं समागतो यावत्, तावत् शशकरूपं विधाय क्लृम्भदेवेन व्यन्तरव्याघ्रस्यैवं शिक्षा दत्ता । इति स्वरिवचः श्रुत्वा भूपादयः सर्वेऽपि जैना जाताः । व्यन्तरोऽप्युपशमं प्राप्तः । गुरुन् प्रणम्य सर्वेऽपि स्वस्थानं गताः । धर्मप्रियोऽपि स्वरिसमीपे चारित्रं गृहीत्वा निरतिचारं प्रतिपाल्य केवलज्ञानं प्राप्य मोक्षं जगाम । इति द्रव्यकष्टतो भावकष्टतो धारणाद् धर्मस्तस्योपरि दृष्टान्तोऽयं लिखित इति ॥

अथास्मिन् दुरन्ते चतुर्गतिकेऽसारे संसारे दशदृष्टान्तैर्दुर्लभं मनुष्यभवत्वं दर्शयति । यतः—

“न्याग्रोधं दुर्लभं पुष्पं, दुर्लभं स्वातिजं पयः ।

दुर्लभं मानुषं जन्म, दुर्लभं देवदर्शनम् ॥ १ ॥”—अनु०

अथ दशदृष्टान्तगाथा (उत्तराध्ययनटीकायाम्)—

“चुल्लग १ पासग २ घन्ने ३, जूए ४ रयणे य ५ सुविण ६ चक्के य ७ ।

चम्म ८ जुगे ९ परमाणू १०, दस दिङ्गंता मणुअलंभे ॥ १ ॥”—आर्या

दशदृष्टान्तानां काव्यान्याह—

“विप्रः प्रार्थितवान् प्रसन्नमनसः श्रीब्रह्मदत्तात् पुरा

क्षेत्रेऽस्मिन् भरतेऽखिले प्रतिगृहं मे भोजनं दापय ।

इत्थं लब्धवरोऽथ तेष्वपि कदाऽप्यश्वात्यहो द्विः स चेद्

भ्रष्टो मर्त्यभवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमाप्नोति नो ॥ १ ॥—शार्दूल०

स्तम्भानां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तरं

कोणानां शतमेषु तानपि जयन् घृतेऽथ तत्सङ्ख्यया ।

साम्राज्यं जनकात् सुतः स लभते स्याच्चेदिदं दुर्घटं

भ्रष्टो मर्त्यभवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमाप्नोति नो ॥ २ ॥

वृद्धा काऽपि पुरा समस्तभरतक्षेत्रस्य धान्यावलिं

पिण्डीकृत्य च तत्र सर्पपकणान् क्षिप्त्वाऽऽढकेनोन्मितान् ।

प्रत्येकं हि पृथक् करोति किल सा सर्वाणि चान्नानि चेद्

भ्रष्टो मर्त्यभवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमाप्नोति नो ॥ ३ ॥

सिद्धघृतकलाबलाद् धनिजनं जित्वाऽथ हेम्नां भरै—

आणक्येन नृपस्य कोशनिवहः पूर्णाकृतो हेलया ।

१ छाया—

चुल्लक(भोजन)पाशकौ धान्य घृत रत्न च स्वमं चक्रं च ।

चर्म युग परमाणुर्दश दृष्टान्ता मनुजलामे ॥

२ 'न' इति पाठोऽध्यात्मकल्पद्रुमटीकायाम् ।

देहादाद्यन्वनेन तेन स पुनर्जीवित मन्त्री कश्चिद्
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ४ ॥

रत्नान्याद्यसुतैर्वितीर्य षड्विंशं देशान्तरादीयुषां
पश्चात्पापवशेन तानि पुनरादातु कृतोपक्रमैः ।
लम्बन्ते निखिलानि दुर्भटमिद वैवाद् घटेव कश्चिद्
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ५ ॥

राधाया घटनादघ' क्रमवशाच्चक्राणि चत्वार्यर्ष
आम्यन्तीह विपर्ययेण तदघो घन्वी स्थितोऽव्याशुखः ।
तस्या वामकनीनिक्रमिपुमुत्सेनैवाद्यु विष्यत्यहो
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ६ ॥

स्वप्ने कर्षटिकेन रात्रिविगमे धीमूलवेषेन च
प्रेक्ष्येन्दु सकल कुनिर्वायवशादन्यं फलं प्राप्यते ।
स्वप्नस्तेन पुनः स तत्र क्षयितेनालोक्यते कुश्चित्
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा कोऽपि हि कच्छपो इदमुत्से शेषालबन्धप्युते
पूर्णेन्दुं मुदितः हृदम्बमिह त द्रष्टु समानीतवान् ।
शेषाले मिलिते कदापि स पुनश्चन्द्र किंलालोक्यते
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ८ ॥

श्रेयसा पूर्वपयोनिधौ निपतिता अष्ट युगं पश्चिमा-
म्नोघौ दुर्धरवीथिमिध सुचिरात् संयोजितं तद् इयम् ।
श्रेयसा सा प्रविशेद् युगस्य विवरे तस्य स्वयं कापि श्रेद्
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ ९ ॥

पूर्वाकृत्य पराक्रमान् मणिमयस्तम्म सुर' क्रीडया
मेरौ सञ्चलिकासमीरवद्यत' क्षिप्त्वा रम्यो दिशु चेत् ।
स्तम्मं तैः परमाशुभि' सुमिलितैः कुर्यात् स चेत् पूर्ववद्
अष्टौ मर्त्यमवात् तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १० ॥^{११}

१ पुनर्जीवित्वात् । २ वीथि इत्यप्यारम्भकपुनर्जीवित्वात् । ३ 'माप्य' च' इत्यपि वाक्येऽप्यारम्भक
इत्यपुनर्जीवित्वात् । ४ समाम्नेक्ये' इत्यप्यारम्भकपुनर्जीवित्वात् । ५ सुपधीक्यत् । ६ सा स्वसा
इति पराम्परमप्यारम्भकपुनर्जीवित्वात् ।

इति । तथापि च आर्यदेशत्वं दुर्लभम् । सुकुले जन्म पञ्चेन्द्रियपटुता दीर्घायुः सुगृहस्थता सद्गुरुसंयोगः श्रद्धा मेधा धृतिर्धारणेत्यादिकं च दुर्लभम् । परं च पुण्योदयवशात् सम्यक्त्व-पूर्वकदेशविरतिसर्वविरतिधर्मौ टाकसञ्चयक्रमेलकाविव यदि प्राप्येते, तदा वाञ्छितसुखप्राप्तिर्भवति । कौ टाकसञ्चयक्रमेलकौ (तत्) कथानकद्वारेण दर्शयति—

स्वच्छ'कच्छ'देशे धनधान्यर्द्धिसमृद्धिसदनं सदासुखिलोकधनं धृतजिनचैत्यमण्डनं कृतकुग्र-हखण्डनं 'सेलडी'त्यभिधानं ग्रामं बभूव । तत्र सङ्ग्रामसिंहो नृपतिर्विजयते स्म । तस्य बहुसुन्द-रमन्तःपुरमभूत् । तत्र जैनधर्मरताः श्रद्धा दानशालिनः संयतभक्ता आसन् । पुनस्तत्र बहवो विप्राः सदा वेदाध्ययनविधायिनस्तिष्ठन्ति स्म । तेषु धवल इत्याख्यया एको विप्रो बहुविद्याभृद् भूपतेः प्राप्तवर्षासनो लक्ष्मीपूर्णः संकर्ण उवास । तस्य कल्लूकावल्लूकाभिधे द्वे भार्येऽभूताम् । कल्लूकायाः कुक्षिसमुद्भूतो हरिसंज्ञकः पुत्रोऽस्ति । अपरस्यां वेल्लूकनामा पुत्रो वर्तते । एवं स सुखेन कालं गमयति स्म । परं ते सपत्न्यौ परस्परं कलहं चक्रतुः । तदा पृथक् पृथग् गृहं काराप्य सन्मुखं स्थापिते । वारकेण तयोर्गृहे भुङ्गे ॥

एकदा एकस्या गृहे भुक्त्वा यावदुत्थितः, तावत् संमुखस्थितया प्रतियुवत्या निजगृहे भर्तुरा-कर्षणार्थं पदं प्रोक्तम्—भुक्त्वा शतपदं गच्छेत्, तदा अनया प्रोक्तम्—यदि शय्या न लभ्यते, तदा पुनः प्रतियुवत्या प्रोक्तम्—शय्यायां जायते रोगः, तदा पुनस्तया प्रोक्तम्—शयनं सुन्दरीं विना । इत्यहो सपत्नीत्वं स्त्रीणां दुःसहम् । यतः—

“वरि हलिउवि हु भत्ता अनन्नभज्जो गुणेहिं रहिओवि ।

मा सगुणो बहुभज्जो, जइ राया चक्रवट्ठीवि ॥ १ ॥—आर्या

वरि गम्भंमि विलीणा, वरि जाया कंतपुत्तपरिहीणा ।

मा ससवेत्ता(वत्ती?) महिला, हविज्ज जम्मेवि जम्मेवि ॥ २ ॥

जइवि हु भत्ता सरिसो, होइ कलत्तेसु सवकज्जेसु ।

तहवि हु ताण मणेसुं, अत्ताणे थोवपरिहावो ॥ ३ ॥

१ उट्टौ. २ पण्डितः ३ सपत्न्या. ४ 'दिवसे दोपपोपाय' इत्यपि पाठः । ५ 'सन्निधौ कामिनीं विना' इति पाठान्तरम् ।

६ छाया—

वर हालिकोऽपि हि भर्ताऽनन्यभार्यो गुणै रहितोऽपि ।

मा सगुणो बहुभार्यो यदि राजा चक्रवर्त्यपि ॥ १ ॥

वरं गर्भं विलीना वर जाता कान्तपुत्रपरिहीणा ।

मा ससपत्नी महिला भवतु जन्मन्यपि जन्मन्यपि ॥ २ ॥

यद्यपि हि भर्ता सदृशो भवति कलत्रेषु सर्वकार्येषु ।

तथापि हि तेषां मनस्वात्मनि स्तोकपरिभाव ॥ ३ ॥

संकरहरिवंहा(मा)पं, गोरी लच्छी बहेव बंभाणी ।
 सह बइ पइयो इह्ठा, तो महिला इमरहा छे(छा)ली ॥ ४ ॥
 पावेण सवचिजणो, दुह्ठा साधनणंदमार्इया ।
 घम्मेम अनिकटो, परवासो(परिचारो) होइ महिलार्ण ॥ ५ ॥
 घण्मा ता महिलाओ, जाण न वाएइ कोवि खोजार्इ (?) ।
 साधनणंदसवची, ससुरो जिह्ठो य दिचरो वा ॥ ६ ॥
 सन्त्यन्यान्वपि दुःखानि, दुःसहानि परं भवेत् ।
 सपत्नीमषदुःखाग्ने, निःस्नानध्वानहम्बरः ॥ ७ ॥”-अनु०

“न सुध निर्धन न धनवत न सुध, राज राज्य करत न सुध, गच्छिका न सुध, यैर न सुध, धनु वरसते यैर न सुध, पध नारी वरतार न सुध (कध सुध) के धर जांध्या टार, कध सुध राजको पूत, कध सुध योगी अवधूत.”

इति ॥

एवं कियस्यपि गते काले कङ्कका विपत्त्या । यतः—

“हा शोचन्ति धनं नभ्यन्-मूढा नायु’ सदा गलत् ।
 त्रैलोक्यैश्वर्यदानेऽपि, यच्छभोऽपि न लभ्यते ॥ १ ॥—अनु०
 आयुर्वायुचलं सुरेश्वरघनुलोलं बलं यौवनं
 विष्णुहृत्समं धनं गिरिनदीच्छोलवचञ्चलम् ।
 ज्ञेहं कुञ्जरकर्णतालवरलं देहं च रोगाङ्कलं
 ह्यात्वा मध्यमना ! सदा कुरुत भो धर्म महानिबलम् ॥ २ ॥”—सार्ध०

ततः क्रमेण सकल मृतकार्थं कृत्वा निःशोको भवलो बधे । अथ गतसपत्नीस्यत्वाद्
 वङ्ककया भवलो बन्धीकृत । सा अत् कपयति स तद् करोति । यतः—

“संमोहयन्ति मदयन्ति विहम्भयन्ति
 निर्मस्तीयन्ति रमयन्ति विपादयन्ति ।

राष्ट्रहरिभङ्गना पीठी कवनी भवेव मङ्गली ।
 तथा भद्रि वासुदेवा ततो महिषैतरवा धनी ॥ ४ ॥
 वापेव सपत्नीभवो दुह्ठा अशुभवाग्नादिका ।
 कर्मव च निष्कम्पका परिचारो भवति भद्रिकाभास् ॥ ५ ॥
 धम्मात्ता महिका भासा न बहति कोऽपि सुत्राणि (?) ।
 अशुभवाग्नादपत्न्या अहुरो ज्येष्ठव देवरो वा ॥ ६ ॥

एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां

किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ? ॥ १ ॥—वसन्त०

द्रौपद्या वचनेन कौरवशतं निर्मूलमुन्मूलितं

सुग्रीवस्य वधाय मोहमतुलं (?) वाली हतस्तारया ।

सीतासक्तमनास्त्रिलोकविजयी प्राप्तो वधं रावणः

प्रायः स्त्रीवचनप्रपञ्चनिरतः सर्वः क्षयं यास्यति ॥ २ ॥—शार्दूल०

ततोऽयं ज्येष्ठपुत्रं हरिं तथाविधं मनो दत्त्वा न पाठयति, वेष्टकं तु सम्यक् पाठयति ।
विमाता हरौ भोजनादि शुश्रूषां तथाविधां न करोति । यतो लौकिकाभाणकम्—

आरभानभा, माथध धा(धा), आवध तो पा, नही तो उठीनध न.

इति ॥

ततो हरिणा चिन्तितम्—मया ह्यत्र न स्थेयम्, विदेशं गमिष्यामि । यतः—

“विरक्तचित्तेषु रतिं न कुर्याद्

दग्धाऽपि शाखा न विलम्बनीया ।

गन्तव्यमन्यत्र विचक्षणो न

पूर्णा मही सुन्दरसुन्दरेण ॥ १ ॥—उपजातिः

त्यजेदेकं कुलस्यार्थं, ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत् ।

ग्रामं जनपदस्यार्थं, आत्मार्थं पृथिवीं त्यजेत् ॥ २ ॥—अनु०

ततो हरिणा पिता अभाणि—विद्यार्थं विदेशं गच्छामि । जनकेन प्रोक्तम्—अहं पाठयामि
त्वाम् । तेनोक्तम्—विशेषतो विद्यां मठे पठिष्यामि । इत्युक्त्वा तुम्बकं गृहीत्वा हरिः शुभशकु-
नेन पूर्वदेशं चचाल । क्रमेण स ‘वाराणसीं’ प्राप्तः । तत्र महामहोपाध्यायः श्रुतशर्मा नाम
विप्रो वसति व्याकरण-तर्क-च्छन्दःशास्त्रादीनां ज्ञाता । तस्य गृहगतो हरिः सम्यग् विनयं
कृत्वाऽग्रे स्थितः । तेन संभाषितः—किमर्थमागतोऽसि ? कृत्योऽसि ? । यथोक्तं तेन निवेदितम्—पठ-
नार्थमिति । ततः सोऽध्यापकः सुविनयसमुद्रं समीक्ष्य तमध्यापयामास । कियता कालेनाध्या-
पकस्य तदुपरि परमः स्नेहोऽजायत । स्वयं निष्पुत्रत्वात् पुत्रीयति तं शिष्यं सः । पाठकाग्रे स्वकीयं
विमातुः पितुश्चाचरणापमानं प्रोक्तम् । तेनोक्तम्—तिष्ठान्नैव, किं तव मातृपितृभ्याम् ? । ततः स
पठति शास्त्राणि, क्रमेण सकलशास्त्रपारिणो जज्ञे । ततो हरिर्मनसि दध्यौ—एकशो विमातुः
पितुश्चाग्रे मदीयां विद्यासमृद्धिं दर्शयामि । ततः स्वमातरपितरयोर्मिलनगमनार्थं पाठकोऽभाणि ।
ततोऽध्यापकेन प्रोचे—किमर्थं तत्र गमनं यत्र तव जनकस्य कुभार्या वर्तते ? । यतः—

“चण्डी दुर्विनया स्वयं कलहिनी तृष्णातुरा तन्दिग्णी

निद्रालुः प्रथमाशिनी कपटिनी द्वीवर्जिता तस्करी ।

वेदह्यामुपवेशिनी विकथिनी दन्तैः पटकारिणी

निःशौचाद्रिविकथिनी परिगृहस्याणुष्व हुर्गेहिनी ॥ १ ॥"—सार्द्धम्०

इति । तथा अपत्येषु स्नेहदीनाभ्यां पितृभ्यां किम् ? । तदा हरिणा प्रोक्तम्—तत्र गत्वाज्जम्ब मया समागन्त्वभ्यमत्रेति कथयित्वा गमनाय सज्जो बभूव । तदा तेनोक्तम्—हे हरे ! हे पुत्र ! त्वं दक्षिणस्यां दिशि उचरस्यां दिशि च मार्गं मा गाः, विषमः पन्था अस्ति, तयोर्विचालमार्गं गच्छेः । ततः शिष्यां गृहीत्वा हरिश्चाल पन्थानम् । देवादुचरस्यां दिशि सभ्यायामेकं प्राप ययौ । तत्रत्येन मूर्खेण केनचित् पृष्टः—कस्त्वम् ? । तेनोचे—पठितम्राद्वो विप्रोऽस्मि । तदा स तं प्राह—कण्टकमर्दकस्य नाम निगदतु । तेन पुस्तकं प्रथिलोकितम् । तस्यार्थो न लभ्यः । चिन्तितं च विद् मां खण्डपण्डितम् । यतः—

“खण्डखण्डेषु पाण्डित्यं, क्रमविक्रममैपुनम् ।

भोजनं च परार्थीनं, श्रयं पुसां विद्वन्मना ॥ १ ॥”—अनु०

तूष्णीं स्वितः । प्राप्तकृत्याय पश्चादुपाभ्यायसमीपमान्नगाम । तेनागमनकारणं पृष्टम् । ततो हरिः कण्टकमर्दकस्यार्थं प्रपच्छ । मा भूः पठितमूर्खः । यतः—

“काव्यं करोतु परिब्रल्यतु संस्कृतं वा

सर्वाः कलाः समधिगच्छतु षान्धमानाः ।

लोकस्थितिं यदि न वेधि यथाऽनुरूपं

सर्वस्य मूर्खनिकरस्य च (सर्) चक्रवर्ती ॥ १ ॥”—बसन्ततिलका

इत्युक्त्वा अभ्यापकेन तस्यार्थो गदित—उपानदिति । पुनः सम्भ्रान्त्या यामीं दिक्षं चत्तल । मार्गे मृकजैनवेप एकः सिद्धपुत्रो मिलितः । तेन सह गोष्ठिर्जाता । सिद्धपुत्रेण सौहार्दवशात् तस्मै परमेष्ठिमन्त्रोऽर्पितः । कथितं च सातिश्रय एषोऽस्ति । उच्चारणमात्रतः सर्वा मीतयो नासं मान्ति । इयमेव महती गायत्री, इतरा तु ॐ मूर्खस्यः सवितुर्धरेण्यमित्यादिरूपा प्रतिच्छायारूपा पठति । इत्युक्त्वा सिद्धपुत्रः स्वस्थानं शिभाय । ततो हरिर्मार्गं गच्छन् सहसा भ्यामं ददर्श । ततो मीतः सन् परमेष्ठिमन्त्रं सस्मार । भ्यामस्तु तत्कालं पलायत, चमत्कारं प्राप । ततोऽप्रेऽप्यनि गच्छन् भ्रान्तः सन् षट्श्लेषच्छायायां निद्रां गतः । इतोऽजगरेण गृहीतो जाग्रत् 'नेमो अरिर्हताम' इति अब्रवीत् सः । तत्कालमेव नटो षोडश एतं मृत्वा । ततो हटो हरिरग्रे गच्छमेकं तापसं अटापारिण मसावगुण्डितवदरं रक्ताधमद्रायीत् । तत्र प्रणामो विहितः । सोऽपि हरिमनापिष्ट—भो बस्त ! अत्र गिरिणदीसमीपगिरिगुहायां रसपृषिक्य पठति येन रसेन स्वर्णसिद्धिर्भवति । अत्र एहि । अत्र आनां रसं लिप्कासयाव । स्वदारिद्र्य हरामि । हरिणा चिन्तितम्—भूतोऽयम् । यतः—

१ इक्षिण्यम्, २ इत्यारिपदेन अर्गो देवस्य बीमदि विचो भो वा प्रचोदयात् इति वैषम् ।

३ बभूवोर्भृत्त्वा । ४ अजगत् ।

‘मुखं पद्मदलाकारं, वाचा चन्दनशीतला ।

हृदयं कर्तरीयुक्तं, त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥ १ ॥—अनु०

धूर्त्वा हुइ सुलक्ष(ख)णा, वेद्या(सा) हुइ सलजा ।

पारां पाणी शीअलां, बहुफल फलै अकज्ज ॥ २ ॥—अनु०

स्वस्य कार्यं कृत्वा मां दुर्दशां प्रापयिष्यति । ततो मौनालम्बितो गमनं कुर्वाणः । ततस्तापसेन
सैर्ही तनुं विकुर्व्य स गले ग्रस्तः, ततः स महामत्रं पपाठ । तत्क्षणमेनं मुक्त्वा स पलायाञ्चके ।
ततो हरिर्निर्विभीभवन् पन्थानं जगाम । इत उल्लालितशुण्डादण्डं प्रचण्डहस्तिनं समायान्तं
वीक्ष्य नमस्कारमन्त्रेण दूरीचकार । ततो महाभोगभोगिनं क्रोधकरालं जङ्गमयमकरवालमिवाप-
तन्तं समीक्ष्य परमेष्ठिध्यानेन पुच्छेन गृहीत्वा दूरमुच्चिक्षेप । एवं तस्य हरेर्गच्छतः सतोऽपराङ्गं
एकं ‘कनकपुर’मागतम् । स तत्र सुवर्णसोपानपङ्क्तिविराजितं स्वच्छजलपरिपूर्णं गुञ्जन्मधुकरनिकर-
सेव्यमानकमलं सरोवरं दृष्ट्वा प्रौढपालिपादपालिच्छायायां स्थितः सर्वतः शोभां पश्यति स्म ।
नगरस्य स्वर्णमयो वप्रः, रत्नमयानि कपिशिर्पाणि, सप्तभूमाः प्रासादा गवाक्षादिशोभमानाः,
देवस्वरूपा नराः, देवीसमाना नार्यः, शिरसा धृतस्वर्णकुम्भाः स्तननिर्जितहस्तिकुम्भाः पानीयहा-
रिण्य इत्यादीनि विलोक्य मनसि विचारयति—अहो ! यद्यत्र नागमिष्यं, तदा लोचनवञ्चितो
भविष्यम्; परं न ज्ञायते यन्मदीयोपाध्यायेनायं मार्गो निपिद्धः । इतश्च भूपतेरमात्यो बहुपरीवा-
रसहितः स्त्रीभिर्धवलमङ्गलं गीयमानकारयंस्तत्रागत्य हरेर्हारिललाटपट्टे कौङ्कुमं तिलकं विधाय हे
नररत्न ! अस्मदीयनरसिंहनृपस्य कमलाभिधानायाः कुमार्यास्त्वया सह विवाहो मेलितः,
गम्यतां नृपौकसि । इत्युदित्वा हरिमादाय नृपान्तःपुरे कुमारीसमीपे निधाय लग्नवेलायां पाणि-
ग्रहणं भविष्यतीत्युक्त्वा च स्वस्थानं जग्मिवान् । हरिः कमलां कमलामिव सुरुपां मृगीदृशं
विलोक्य जहर्ष । अथ कमला प्राह—भोऽमररत्न ! किं स्वस्थचित्तस्तिष्ठसि ? यतो मदीयजनको
मानवमक्षको राक्षसोऽस्ति, तत ईदृग्विधानेन मायामुद्भाव्य त्वमत्रानीतोऽसि, रात्रेः पश्चिमयामे
शेषे सोऽत्रागत्य त्वद्भक्षणं करिष्यति । इति निशम्य किं कर्तव्यतामूढः स समजायत, परं परमे-
ष्ठिमत्रस्मरणेन धीरत्वं दधार । ततस्तया पुनरभाणि—अहं यौवनस्था वर्ते, मया त्वमेव भर्ता हृदि
धृतः, अतो मा भैपीः । तेनाप्युक्तम्—मम जीवितगतिस्त्वमेवासि । ततो निशि कुमार्या तदानीं
संक्षेपतो विवाहसामग्रीं प्रच्छन्नं कृत्वा स परिणीतः । उक्तं च—हे भर्तः ! मम जनकस्य द्वौ
क्रमेलकौ स्तः । तयोर्मध्ये एक उष्ट्रः टाक इति नाम्ना यामार्धेन क्रोशशतं गच्छति, अन्यस्तूष्ट्रः

१ तात्पर्यम्—

धूर्ता भवन्ति शतलक्षणा वेद्या भवति सलजा ।

क्षाराणि पानीयानि शीतलानि बहुफलैः फलन्ति अकार्याः (वृक्षा) ॥

सञ्चय इति नाम्ना एकया घटिकया श्लोक्षयत प्रजति । तत इतः स्वानाम्ना मवदीयत्वानं गन्वते । इत्युक्त्वा उत्तालवया सम्भ्रमेण सञ्चयं दीर्घग्रीषं विमुञ्च्य टाक सञ्जीकृत्य रत्नादिषु मूल्यामस्त्य षस्तुनि गृहीत्वा तमावृष्ट्य तौ दम्पती पलायनं चक्रते । कञ्चुकिना वस्त्रनकाय ज्ञापितम् । राक्षसोऽपि सञ्चय स्थित विलोक्य हर्षितोऽस्मात्तं क मासतीति विचिन्त्य सद्य एनमारुह्य तन्मार्गमनुययौ । इतश्च कुमार्या पश्चाद्बलोकनेन दृष्टो वनक आगतो विभीतम्, भो मर्तः ! अहं षटे शीघ्र समारोह । तेनापि तथैव कृतम् । ततो मतिमत्या कमलया प्रोक्तम्—भो वात ! अत्र एहि एहि । मया पलायमानः पुरुषः सादरं रुद्रोऽस्ति । (तत्) श्रुत्वा हृष्टोऽसौ वटापक्षादागत्य सञ्चयक्रमेलकरज्जुं पुञ्ज्यै दत्त्वा वैभ्रमभालयमारोह । राक्षसो यावदुत्पत्तम् हरिं द्वास्त्रार्या प्रहणार्थमायाति, तावत् हरिरन्यथास्त्रां याति । एवं तद्रीत्या द्वाखान्तरं गच्छन् यस्याः द्वास्त्राया अधः सञ्चयोऽस्ति तां द्वास्त्रामभितिष्ठति । तदुपा(स्त्रा)त् च ऊर्ध्वदृष्ट्या विलोकयति हरिः । तदा कुमार्या प्रोक्तम्—भो जीवितेष ! मूढ इव किं विलोकयसि ? अधुना टाकसञ्चयौ मिलितौ । जानभोः कार्यसिद्धिर्जाता । द्वास्त्रात् उत्सृत्य सञ्चयमारोह । तेनापि तथैव कृतम् । तव स्वानात् ताम्नां तावुष्ट्री वाहिसौ । स्तोत्रमध्वानं गताम्नां तावत् सुरमिप्रफुल्लपुष्पपञ्जवादिसमूहं श्रुत्वा सहस्राङ्गकिरणपुञ्जैरिद्धमिव दीप्यमानं वनं दृष्ट्वा । ततोऽग्रे गच्छन्नामेकतो इस्तिन एकतो भ्याघ्रा मृगाः क्षुद्रकाः शूकरा जैहका अहयो नकुला मूपका मार्जारः पक्षिभ इत्याद्यनेकजीवाः सखेहं सादरं संमिलिता उपशान्ता गतवैरा दक्षकर्णास्तिष्ठन्तो दृष्टाः । तदनन्तरं पञ्चस्त्राजनक मलाधिष्ठितः प्राप्तकेवलज्ञानः सुरासुरनरसेष्यमानं प्रभानभर्गोपदेशं ददानं सुसाधुर्दृश्यते स । ततः प्राप्तभमत्स्वरौ तौ क्षटिति मयान्मामवतीर्थ सादरं तं नस्वोपविष्टौ । केवली भर्गोपदेशं दिदेश । यतः—

“छिन्नमूलो यया दृष्टो, गतशीरो यया मृतः ।

धर्महीनो धनी तावत्, किमस्कालं प्रशस्यते ? ॥ १ ॥—अनु०

यस्य धर्मविहीनानि, दिनान्यायान्ति यान्ति च ।

स सोहकारमस्रेष, अक्षयपि न जीवति ॥ २ ॥—अनु०

नाच्छादयति कौपिनं, न हंसमसकापहम् ।

धूनः पुच्छमिव ध्यर्थ, पाण्डित्यं धर्मधर्जितम् ॥ ३ ॥—अनु०

पुनं पापपिण्डिभिः प्रकल्पिते धर्मे परमार्थतः धून्ये अगत्यतिष्ठं परीष्वतीति । यथा वन्ध्यापुत्रो मरुमरीचिक्राबलस्रोतगात्रो गगनारविन्दविनिर्मितमालाधरं क्षयकञ्जनिर्मापितधन्नाऽल्लुतहस्तो याति । काव्यम्—

१ कद्रय, २ कद्रय, ३ आहक्ये पात्रस्रोत्रो' इति हेमः (का व श्लो ३५०), सेजो' इति कोके ।
४ द्वास्त्राम्नाय

“अस्य क्षोणिपतेः परार्धपरया लक्षाधिका संख्यया
प्रज्ञाचक्षुरवेक्ष्यमाणतिमिरग्रख्याः किलाकीर्तयः ।

गीयन्ते खरमष्टमं कलयता जातेन वन्ध्योदरान्—

मूकानां प्रकरेण कूर्मरमणीदुग्धोदधे ! रोधसि ॥ १ ॥”-शार्दूल०

इत्यादि सर्वं वाङ्मात्रमेव । तथा जैनधर्मं विना सर्वमपि वस्तु शून्यम् । अतो जैनधर्मे नित्य-
मादरः कर्तव्यः । पुनः पापोदयाञ्जनस्तं नामिलषति । यतः—

“तीर्णे सङ्कीर्णजीर्णे दिशि दिशि विलुलत्कोकिलावद्बजाले

गेहे दूरूपकान्तारटनविनटितः कन्यकाभारभयः ।

नानाधिष्याधिविद्धः कदशनशयनैः कष्टचेष्टानुजीवी

क्रीडापात्रं जनानां तदपि हि सततं मोदते पापसक्तः ॥ १ ॥”-स्रग्०

एवंविधोऽपि मोहात् पापकुटुम्बं पोषयति । परं दुःखोदये न कोऽपि रक्षति तम् । दृष्टान्तमाह—

“पीरूपेण सुराः श्रिया सुररिपुर्मर्यादया मेदिनी

स्वर्गः कल्परुहा शशाङ्ककलया श्रीशङ्करस्तोपितः ।

मैनाकादिनगा नैगारिभयतो यत्नेन संरक्षिता

मच्चूलकरणे घटोद्भवमुनिः केनापि नो वारितः ॥ १ ॥”-शार्दूल०

अतो धर्मतः सुखं भवति । यतः—

“सुकुलजन्म विभूतिरनेकधा

प्रियसमागमसौख्यपरम्परा ।

नृपकुले गुरुता विमलं यशो

भवति धर्मतरोः फलमीदृशम् ॥ १ ॥—द्वुतविलम्बितम्

सविनयास्तनया दयिता हिता

नयभवा विभवोऽनुगुणा गुणाः ।

वपुरनाधि समाधिरतिर्नृणां

शुभतरोः प्रथमेऽङ्कुरका इमे ॥ २ ॥”-द्वुत०

१ इदं पद्य सुभाषितरत्नभाण्डागारेऽपि दृश्यते, किन्तु तत्र प्रथमचरणद्वये पाठान्तरं तु यथा—

“अस्य क्षोणिपते परार्धपरया लक्षीकृता. सख्यया

प्रज्ञाचक्षुरवेक्ष्यमाणवधिरध्राव्या किलाकीर्तय ”

२ ‘वददुर०’ इति क-पाठ । ३ वृणतिर्मिते.

४ इदं पदं सुभाषितरत्नभाण्डागारेऽप्युपलभ्यते, परन्तु तत्र तृतीयतुरीयचरणौ तु यथा—

‘मैनाकादिनगा निजोदरगताः संस्थानत. स्थापिता-

स्वच्चूलीकरणे घटो.’

५ इन्द्रमयाच.

को घर्मः ? । तमाह—

“कर्त्तव्या देवपूजा शुभगुरुवचनं नित्यमाकर्षणीयं
दानं देयं सुपात्रे प्रतिदिनममलं शीलनीयं च शीलम् ।
तप्यं हृदयं स्वमत्तया तप इह मइती भावना भावनीया
आदानानामेव घर्मो ब्रिनपतिगदिव* पूतनिर्वाणमार्गः ॥ १ ॥”—अण०

ततः प्रथमं पूजायां फलमाह—

“पूजया भवति राज्यभूजित
पूजया भवति निर्मला मतिः ।
पूजया भवति नाकवैभवं
पूजया भवति निर्वृतिः क्रमात् ॥ १ ॥”—रुचोदता

अथ दानम्—

“यस्युघामरुणं पुरुषः, पुरुषामरुणं प्रघानतरलस्मी* ।
लक्ष्म्यामरुणं दानं, दानामरुणं सुपात्रं च ॥ १ ॥”—आर्यो०
भेषांसेन यदञ्जितं मुकृतिना पुण्यं युगादर्जिनात्
श्रीधीराद् दक्षिणाह्नस्य सुतया यथापि तत्त्वज्ञया ।
मासान्ते मुनिसत्तमाद् यदमलं श्रीसद्भमेनाधुना
तद् वे भद्र ! विशुद्धवासन ! सदा भेष* सभागच्छतु ॥ २ ॥—शार्ङ्ग०
रान्यश्रीर्मदताजर्जिताज्येनिवहस्वार्ग* कृतार्थीकृत*
संतुष्टोऽपि गृहाण दानमधुना तन्वन् दयां दानिषु ।
इत्यब्द प्रतिषोष्य दक्षिणकरं भेषासव* कारणन्
प्रत्यग्रहुरसेन पूर्णमृषभ* पायादपायाजिन* ॥ ३ ॥—शार्ङ्ग०
साकं ज्ञानपदं समं परिखनैः सार्धं कृदुम्वेन च
भेषासे घटकोटिभि* सुरसरित्पूरोचरं धर्षति ।
पायादिहुरसः प्रमोः करतल कञ्जोलकोलाहलै
नोपि प्रत्युत संस्थितोऽमृतमय* साद्यादिवाग्मोनिधिः ॥ ४ ॥—शार्ङ्ग०
अपि यदि रविभिन्बजुम्विन्पूल-
स्तदपि न विन्दुरपि सप्तत्यघस्तात् ।

१ रुचोदता—अणवयम्—

“रागरीर्भरणी रुचोदता ।”

२ अपि आठमिन्मोः.

इति मनसि न माति यः स एष
 सृजतु मृदं चुलुको युगादिभर्तुः ॥ ४ ॥—पुंषिपताप्रा (ओपच्छन्दसिकेत्यपरनाम्नी)
 कारणं जगति सर्वसम्पदां
 हारणं च विपदां गरीयसाम् ।
 अष्टकर्मकरिणां विदारणं
 पारणं हरतु तद् दुरितं वः ॥ ५ ॥”-रथोद्धता

अथ शीलमाह—

“हरति कुलकलङ्कं लुम्पते पापपङ्कं
 सुकृतमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति ।
 नमयति सुरवर्गां(र्गं) हन्ति दुर्गोपसर्गं
 रचयति शुभशीलं स्वर्गमोक्षौ सुलीलम् ॥ १ ॥—मालिनी
 तोयत्यग्निरपि सृजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारङ्गति
 व्यालोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति क्ष्वेडोऽपि पीयूषति ।
 विन्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यरिरपि क्रीडातडागत्यपां-
 नाथोऽपि स्वगृहत्यटव्यपि नृणां शीलप्रभावाद् ध्रुवम् ॥ २ ॥”-शार्दूल०
 -(सिन्दूर० श्लो० ४०)

अथ तप आह—

“यस्माद् विघ्नपरम्परा विघटते दास्यं सुराः कुर्वते
 कामः शाम्यति दाम्यतीन्द्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ।
 उन्मीलन्ति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं चैयः कर्मणां
 स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भजते श्लाघ्यं तपस्तन किम् ? ॥१॥-शार्दूल०
 -(सिन्दूर० श्लो० ८२)

१ पुष्पिताप्रा-लक्षणम्—

“अयुजि नयुगरेफतो यकारो युजि तु नजौ जरगाश्च पुष्पिताप्रा ।”

२ श्रीसोमप्रभसुरिकृते सिन्दूरप्रकरे (श्लो० ३९) इदं पद्यमुपलभ्यते, परन्तु तत्र तृतीयचतुर्थचरणौ तु यथा—

“नमयति सुरवर्गं हन्ति दुर्गोपसर्गं
 रचयति शुचि शीलं स्वर्गमोक्षौ सुलीलम् ।”

३ 'सुरवर्गा' इति क-ख-पाठः । ४ 'दुर्गोपसर्गा' इति क-पाठः ।

५ मालिनी-लक्षणम्—

“ननमयययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः ।”

६ समूहः ।

जेन० श्लो० ३

तप' सर्वाद्यसारङ्ग-वशीकरणवागुरा ।
कपायातापसृदीका, कर्माजीर्णहरीतकी ॥ २ ॥"—अनु०

अथ भावनामाह—

“रूपौ सुधात' किल वृद्धिहेतुः
शिशौ स्वमातृगुरुपञ्चपात ।
रान्धे मुनीतिः प्रणये प्रतीति'
तथाहि धर्मे शुभभावना तु ॥ १ ॥—उपजातिः
भावना सा का भावीद, चा भावी भरहेम ।
रख करंतइ संघस्वरु (१) किउ कम्मखउ जेण ॥ २ ॥”

अथ क्रोधमाह—

“क्रोध' परितापकर', सर्वसोद्वेगकारकः क्रोध ।
वैरानुपङ्गजनकः, क्रोधः क्रोधः सुगतिहन्ता ॥ १ ॥”—आर्षा
—(प्रश्नमरतौ स्तो० २६)

अथ मानमाह—

“वर्षं यावत् केवलम्यानलस्मी
लामं यन्नो पाहुणस्यपाप पूर्वम् ।
रामात्^३ संस्ये यथ लङ्घ्यरेण
प्रापे मृत्युः कारण तत्र मान' ॥ १ ॥—आग्निनी
विमुञ्च मान मनसाऽपि दुष्टं
मानेन लङ्काधिपतिर्विनष्टः ।
परासुरासीन्न सुपोषन' किं ?
दुःखं स्वितो पाहुणलिर्न वर्षम् ? ॥ २ ॥”—उप०

अथ मायामाह—

“तिर्यक्षु धामकुक्षिर्बहति गुरुमरं प्राजनादिप्रणुभो
योपिस्व भूरिदुःखं भवति नरगतौ पङ्कुर्यां दुष्टतां वा ।

१ अथा—

भावना सा का भाव्येत वा भावित्वा भरहेम ।
रात्रय कुर्वता .. इति। कर्मदयो वेध ॥

२ 'संघस्वरु' इत्यने सपथ इत्यादि । ३ पुत्रे । ४ परागता अस्त्यो पक्ष सः, पक्षमाया ।

द्वेष्यः प्रेष्यो दरिद्रो विगतसुखलघो निष्फलारम्भकर्ता
भूयो भूयश्चिराय भ्रमति भववने शौक्यदोषेण देही ॥ १ ॥—स्रग्धरा

विधाय मायां विविधैरुपायैः

परस्य ये वञ्चनमाचरन्ति ।

ते वञ्चयन्ते त्रिदिवापवर्ग-

सुखान्ममहामोहससाः स्वमेव ॥ २ ॥”-उप०

-(सिन्दूरप्रकरे श्लो० ५४)

अथ लोभमाह—

“यद् दुर्गामटवीमटन्ति विकटं क्रामन्ति देगान्तरं

गाहन्ते गहनं समुद्रमथनं क्लेशं (समुद्रमतनुक्लेशं ?) कृपिं कुर्वते ।

सेवन्ते कृपणं पतिं गजघटासङ्घट्टुःसञ्चरं

सर्पन्ति प्रधनं धनान्धितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥ १ ॥”-शार्दूल०

-(सिन्दूरप्रकरे श्लो० ५७)

अथ दीक्षामाह—

“एकाहमपि यो दीक्षा-मादत्ते पारमेश्वरीम् ।

अनन्यमनसा धन्यः, सोऽपि याति सुरालयम् ॥ १ ॥”-अनु०

अथ शुद्धव्यवहारं विना एकान्तनिश्चयनैरर्थव्यमाह—

“जैह जिणमयं पवज्जह, ता मा व्यवहारमोयणं कुणह ।

व्यवहारनउच्छेए, तित्थुच्छेओ कथो तेण ॥ १ ॥—आर्या

व्यवहारोवि ह्नु वलवं जं छउमत्थंपि चन्दए अरिहा ।

आहाकम्मं भुज्जइ सुयनयमयं पमाणंतो ॥ २ ॥”-आर्या

१ दास. । २ मायापराधेन ।

३ स्रग्धरा-उक्षणम्—

“अत्रैर्यानां त्रयेण त्रिसुतियतियुता स्रग्धरा कीर्तितेयम् ।”

इदं संयोजनीयं पद्येऽपि पृष्टे ।

४ युद्धम् ।

५ छाया—

यदि जिनमत प्रपद्यध्व तर्हि मा व्यवहारमोचन कुरुत ।

व्यवहारनयोच्छेदे तीर्थोच्छेद. कृत. तेन ॥

व्यवहारोऽपि खलु बलवान् यत् छद्मस्थमपि चन्दतेऽहंन् (केवली) ।

आधाकर्मं सुक्ते श्रुतनयमत प्रमाणयन् ॥-

अथ सामायिकमाह—

“पुण्यानामिह नायक शुभमतेर्मध्याय यद् दायकं
 भ्रामण्यस्य विधायकं सुमनसं विद्वत्स्य चाठायकम् ।
 पदकायस्य च नायकं रतिपते' कुण्ठीभवत्सायकं
 दूरव्रासितमायकं शुचितरं कुर्वीत सामायिकम् ॥ १ ॥—शार्ङ्ग०
 कर्म जीवं च संश्लिष्ट, परिहृतात्तमनिश्चयः ।
 विमिन्नीकुस्ते साधु', सामायिकशलाकया ॥ २ ॥—अनु०

—(योगशास्त्रे प्र० ४, श्लो० ५२)

सोमोद्भ्रंमिवि कए, मुहभावो साधवो अ घट्टियदुग ।
 आठं सुरेसु ष'घर, इषियमिषाईं पलिषाईं ॥ ३ ॥—आर्षा
 बाणेषुइ कोडीओ, लक्या अडसट्टि सहस्स पणवीसा ।
 नषयसया वासीसा (पणवीसा?), सतिअडमागपणवीसा (पलिपस्स?) ॥४॥—आया
 'दिषसे दिषसे लपस, जो देइ सुबण्णसडिय एगो ।
 इपरो प(पु)ण सामाइय, करेइ न पट्टुप्पय महिमा ॥ ५ ॥—आया

अथ प्रतिक्रमणमाह—

“संसारापक्रमण, प्रमादरिपुगाढकन्धराक्रमणम् ।
 सुक्तिपथे संक्रमणं, कर्त्तव्यं तत् प्रतिक्रमणम् ॥ १ ॥”—आर्षा

१ लज्जकस ।

२ आया—

सामायिकेभ्यो कृते शुभमार्थः श्रावकस्य बन्धिकाह्वयम् ।

आजुः सुरेसु ब्रह्माति इष्यन्मात्राणि पश्यामि (पशवोपमामि) ॥

३ आमाहर्षं कुर्वन्तो सममार्थं साधवो बन्धिलुग' इति पाठ उपदेशारत्नाकरे (पृष्ठा १३६) धर्मसङ्ग्रहस्य
 प्रथमे विधाये च ।

४ आया—

शिववतिः कोऽयः कथामि भद्रपतिः सहधामि पद्मविन्दतिः ।

वच च कथामि पद्मविन्दति' सम्बद्धमापपण्यस्य ॥

५ बाणवर्दे कोडीओ लक्या गुणसट्टि सहस्स पणवीसं ।

वचसच पणवीसाए, सतिहा अडमाग पलिपस्स ॥

इति पाठ उपदेशः ।

६ आया—

दिषसे दिषसे कर्त्तं वो दद्यात् सुवर्णचण्डिका वृकाः ।

इतरा पुत्रा सामायिकं कुर्वीत् च ममवति भद्रिया ॥

अथ केनचिदल्पबहुत्वजीवसंख्याप्रश्ने कृते केवली ग्राह—

“नृभ्यो नैरयिकाः सुराश्च निखिलाः पञ्चाक्षतिर्यग्गणा
 द्वक्षाद्या ज्वलना यथोत्तरममी संख्यातिगा भापिताः ।
 तेभ्यो भूजलवायवः समयिकाः प्रोक्ता यथाऽनुक्रमं
 सर्वेभ्यः शिवगा अनन्तगुणितास्तेभ्योऽप्यनन्तांशगाः (१) ॥१॥”

—शार्दूल०

इत्यादि देशनां निशम्य कमलया सह हरिः प्रतियुद्धो जैनधर्मं जग्राह । अभक्ष्यानन्तकायरा-
 त्रिभोजनादिकेभ्यो विरमितौ । यतः—

“येऽश्वन्त्यंशकाः पशुवन्निगायां
 भवन्ति ते हन्त भवान्तरेषु ।

उकका कोरगशूकरालि(ली)-

गोधौतुगृध्राः कथितं जिनेन्द्रैः ॥ १ ॥—”उपजातिः

ततः पूर्वं दृष्टमाहात्म्यात् स हरिः परमेष्ठिस्वरूपं पप्रच्छ । ततः केवलिसाधुराह—

“पञ्चादौ यत्पदानि त्रिभुवनपतिमिर्व्याहता पञ्चतीर्थी
 तीर्थान्येवाष्टपष्टिर्जिनसमयरहस्यानि यस्याक्षराणि ।

यस्याष्टौ सम्पदो वाऽनुपमतममहासिद्धयोऽद्वैतशक्ति-

र्जीयाल्लोकद्वयस्याभिलपितफलदः श्रीनमस्कारमन्त्रः ॥ १ ॥—स्रग०

सारा वाङ्मयवारिधेरघहरी पुण्यप्रबन्धोद्गुरा

वेतालानलकालकूटसलिलव्यालादिदोषापहा ।

निर्वाणादिषु सुप्रदानचतुरा कामार्थसम्पादिका

ध्याता पञ्चनमस्कृतिः शुभधिया सर्वार्थसंसाधिका ॥ २ ॥—शार्दूल०

सङ्ग्राम-सागर-करीन्द्र-भुजङ्ग-सिंह-

दुर्व्याधि-वह्नि-रिपु-बन्धनसम्भवानि ।

चौर-ग्रह-भ्रम-निशाचर-शाकिनीनां

नश्यन्ति पञ्चपरमेष्ठिपदैर्भयानि ॥ ३ ॥—वसन्ततिलका

किं मन्त्रयन्त्रौपधिमूलिकाभिः

किं गारुडोड्डीशमणीन्द्रजालैः ।

स्फुरन्ति चित्ते यदि मन्त्रराज-

पदानि कल्याणपदप्रदानि ॥ ४ ॥—उपजातिः

कृत्वा पापसहस्राणि, इत्वा बन्तुशतानि च ।
 अमुं मन्त्रं समाराध्य, तिर्यञ्चोऽपि दिवं गता ॥ ५ ॥—अनु०
 नैवकारकअक्षर, पाव फेइइ सत्त अइराणम् ।
 पद्मासं ५० च पणं, पच सयाई समग्गेण ॥ ६ ॥—आर्या
 जे केवि गया मुत्त, गच्छन्ति य (अंति गमिस्सति ?) कम्ममलमुक्ता ।
 ते सब्बेवि य जाणसु, जिणनमुक्कारप्पमावेण ॥ ७ ॥—आर्या
 जो गुणइ लक्खमेग, पूएइ विही(इ) जिणनमुक्कारो ।
 तित्थपरनामगुत्त, सो षणइ नत्थि संदेहो ॥ ८ ॥—आया
 तावादेसबन्धादपीइ नृमवे न त्वं मयाऽऽराधित—
 स्तेनाइ भवसधिमो निपतितोऽम्भोघौ महापातकी ।
 तत् श्रायस्व विमो ! ममानु क्षरण सर्वम् ! भिम्बाकृते !
 मीनो मीनवरात्ममस्मृतिपरो नावस्मृति स्वर्षभौ ॥ ९ ॥—'शार्ङ्ग०
 पञ्चपरमेष्ठिनामष्टोत्तरशत १०८ गुणा', तेन मालायामष्टोत्तरशतं मणिकाः । तान् दर्शयति—
 'नौरस १२ गुण अरिहता, सिद्धा अट्टेव ८ क्षरि छत्तीसम् ३६ ।
 उज्ज्जाया पणवीस २५, साङ्गु सगवीस २७ अट्टसयम् १०८ ॥ १ ॥—आर्या
 अशोकवृक्ष १ सुरपुष्पवृष्टि २—
 दिव्यध्वनि ३ धामर ४ मासन ५ च ।

१ पादा—

नमस्कारकाक्षरं पारं स्वेदपनि सप्त अतरामां (सागतोपमाण्य) ।

ब्रह्माशय परेण पद्य शतानि सममेव ॥

ये केऽपि गता मोक्ष गच्छन्ति च कर्ममलमुक्ताः ।

ते सर्वेऽपि च जानीहि जिनवमरकारममावेण ॥

जो गुणवनि लक्खमेकं पूजयति विधिना जिनवमरकारम् ।

तीर्थंकरमामगोत्रं स ब्रह्मणि भाति सन्देहा ॥

२ विचार्यतां यदुक्त श्रीतिस्यसेनरिपारकत्नमस्कारमाहात्म्यसप्तममष्टो—

“ भूते चरमागमोघो जिनभिराकृतेक्षितो ।

वमरहृतिपरो मीनो नावस्मृतिर्दिवं यथा ॥ १ ॥”

३ पादा—

इत्यस्य गुणा अर्हतां सिद्धात्तमहव मूतीनां च-त्रिदम् ।

उज्ज्यायायां पद्य-विशतिः साङ्गुनां ध्वनि-विशतिरशोत्तराणम् ॥

भामण्डलं ६ दुन्दुभि ७ रातपत्रं ८

सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥ २ ॥”-उपजातिः

अपायापगमातिशयः ९ ज्ञानातिशयः १० पूजनातिशयः ११ वाचनातिशयः १२ इति
जिनगुणाः १२ ॥

अथ सिद्धगुणाः—

“नीलं च १ दंसणं चिय २, अवावाहं ३ तहेव संमत्तम् ४ ।

अकखयठिई ५ अरुवी ६, अगुरुलहू ७ वीरियं ८ हवइ ॥ १ ॥”-आर्या

इति ॥

अथ आचार्यगुणाः ३६—

“पंचिन्द्रियसंवरणो ५, तह नवविहवंभचेरगुत्तिधरो ९ ।

चउविहकसायसुक्को ४, इअ अठारसगुणेहिं १८ संजुत्तो ॥ १ ॥—आर्या

पंचमहव्यजुत्तो ५, पंचविहायारपालणसमत्थो ५ ।

पंचसमिओ ५ तिगुत्तो ३, छत्तीसगुणो ३६ गुरु मज्झ ॥ २ ॥”-आर्या

इति ।

अथोपाध्यायगुणाः पञ्चविंशतिः २५—

एकादशाङ्गानि द्वादशोपाङ्गानि पठति पाठयति एवं त्रयोविंशतिः २३ चरणसित्तरि १ कर-
णसित्तरि १ सर्वमीलने २५ ।

१ छाया—

ज्ञानं च दर्शनमेवाव्यावाधं तथैव सम्यक्त्वम् ।

अक्षयस्थितिररूप्यगुरुलघु वीर्यं भवति ॥

२ छाया—

पञ्चेन्द्रियसंवरणस्तथा नवविधब्रह्मचर्यगुत्तिधर ।

चतुर्विधकपायसुक्त इत्यष्टादशभिर्गुणैः संयुक्त ॥

पञ्चमहाव्रतयुक्तं पञ्चविधाचारपालनसमर्थं ।

पञ्चसमितं त्रिगुणं पञ्चविंशद्गुणो गुरुर्मम ॥

३ आचार-सूत्रकृत-स्थान-समवाय-भगवती-ज्ञाताधर्मकथा-उपासकदशा-अन्तकृद्दशा-अनुत्तरोपपातिक-
दशा-प्रज्ञान्याकरण-विपाकश्रुतेति एकादश अङ्गानि ।

४ औपपातिक-राजप्रश्रीय-जीवाजीवाभिगम-प्रज्ञापना-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति-चन्द्रप्रज्ञप्ति-सूर्यप्रज्ञप्ति-निरयावली
(कल्पिका)-कल्पावतंसिका-चृष्णिदशेति द्वादश उपाङ्गानि ।

५ चरणसप्ततिकरणसप्ततिविचरणाभिलाषिणा द्रष्टव्या ओघनिर्युक्ति-श्राद्धदिनकृत्यटीका-प्रवचनसारो-
द्धार(द्वा० ६६, ६७)वृत्तिप्रमुखग्रन्थाः ।

चारित्र्यस्य सप्ततिमेदगाथा—

‘‘ध्वं ५ समणधम्म १० समम १७, वेवावसं १० च धम्मगुत्तीओ ९ ।
 नौणाइत्तियं ३ र्ख १२ कोहनिग्गहाई ४ वरणमेयस्स ॥ १ ॥’’—आर्या

अथ क्रियायां सप्ततिमेदगाथा—

‘‘पिंडविसोही ४ सैमिइ ५, भावण १२ पिंडिया १२ य इंदियनिरोहो ५ ।
 पिंडिलेहण २५ गुत्तीओ ३ र्थमिग्गहा ४ वेव करणं तु ॥ १ ॥’’—आर्या

इति ॥

१ छाया—

प्रथममधर्मसंपन्नवैयानृत्यं च ब्रह्मगुत्तयः ।

जानामिप्रिक तपः श्रोपमिप्रहामि चरणमेतत् ॥

२ नहिंसा सस्य अद्येय मज्जवर्षी, अपरिग्रह इति पञ्च व्रताणि ।

३ ज्ञानिता, मुक्तिः आर्जव मार्गं सौखं, सर्वं संवमः, तपः, चक्रिजनं ब्रह्मचर्यं इति दशविधा अथमधर्मः ।

४ धृत्वीकाव—अप्याय—तेजस्काव—वायुकाय—वचस्पतिकाय—हीग्निव—जीग्निव—अग्निग्निव—पद्मेग्निव—जली
 वकाय—मेहस—उपेहा—परिग्रहपन्न—प्रमाणेव—सतः—वचन—कावचिचयका संपमः ॥ प्राण्यतिपाठसूत्राचार्याद्याद्याव
 मैद्युनपरिग्रहकूपपञ्चाकविरमणं र्थसंस्तरसन्नप्रयच्छुःश्रोत्रकूपपद्मेग्निवमिग्रहः, श्रोथमानवाकाशेयकूपकावचनं,
 मनोवाहावद्वकप्रपिरितिः इति सप्तदशविधो वा संवमः ।

५ दशविधं वैद्याहारय तथा—धाचार्यं—उपाध्याय—तपस्वि—सौम्यक—प्याव—पव—कुक्—सद्द—साहु—समवोश्च
 विपयकम् ।

६ सखीकवसतिभ्याग—खीकवाविरतता—खीनिपघोपवेचनभ्याग—रूपद्वयबकोकनपरिहार—कुब्जान्तर—पूर्वकीवित
 म्प्रीताशनातिमाश्रहारविमूषणवर्जनानि इति नवविधा ब्रह्मगुत्तयः ।

७ ज्ञानं ध्यानं चारिणं च ।

८ अवसर्गं अवसोर्ध्वं वृषिर्लक्षेयः रसपरित्यागः, कायक्षेपः संसृजता इति नवविधं बाह्यं तपः, आश्वत्थर
 म्नि पद्मविप लक्षणा—मावचिचं विनया वैद्याहार्यं ज्ञान्यायाः श्यायः ध्यानम् ।

९ छाया—

विण्डविमुद्रिः समितिः भावर्षं प्रतिमा च इग्निवमिग्रहः ।

प्रतिष्ठेकर्वं गुत्तयः अमिमहाक्षिच करण तु ॥

१० आहारा उपजयः वर्षं पात्र इति पृथक्पिपा चतुर्विधा विण्डविमुद्रिः ।

११ सम्बद्ध प्रकारेण ईवा भाया वृषणा अज्ञाननिषेवो वारसर्गं इति वद्य समिठया ।

१२ अमिद्व जगारण—संसार—एकत्व—अन्तर—अनुचित आश्रय संपर—निर्वात—श्लोक—बोधिपुर्वंनता—वर्जना
 क्पाततत्वावुचिन्तना इति इन्द्रा भावनाः ।

१३ वृकमासिधी विमामिधी विमामिधी यावत् सप्तमासिधी इति सप्त प्रतिमाः सप्तार्थं प्रतिमाकायुपरि प्रथमा
 द्वितीया तृतीया सप्तारविन्दिका प्रायेका इति अहमी नवमी दशमी अशोरात्रिका दशदशी एकारात्रिकी इत्येतां प्रतिमा ।

१४ मुक्कपोसिका १ चोक्कपुः २ कवरत्रिकं—एक कर्मात्मयो इति सूत्रमथो ३-४-५ इति निषद्य रजोहरणक एका
 सूत्रमथी अश्वत्थरनिषया ६ द्वितीया काष्ठा पाहमोन्नतकपा ७ रजोहरणं ८ संस्तरका ९ उत्तरपुत्र १ १ द्वाैर्ष
 द्वावावामपि श्यावावां प्रतिष्ठेयवावां वृताथायुग्ग्यसि वृषः । अन्ये तु द्वावर्षं द्वावकमाहुः । दिनस्य पहरिकेसि
 ज्ञान्ते सति उच्यतेननुपूर्वार्कं प्राणुवेद्यते तद्यथा—मुग्गवयिका चोक्कपुः गोपुत्रकः पात्रमनिष्ठेसमिका वात्रवणः
 पद्मकानि रज्जपाल वात्रव्यापनं भावक पनद्रहः, रजोहरणं कवरत्रिकम् । उच्यतेऽपीकथां सप्तविषयाप्रतिर्षाकायुवेका
 मवति । तत्रासते समुपविष्टाः स्वर्गं मुक्कवयिकां प्राणुवेहव गोप्यं प्राणुवेद्यते तदा वरकानि तदा वाचनेसतिकी
 तदाः वात्रवण्यन तदो रज्जपालः, तदाः वायं तदाः वात्रव्यापनमिति ।

१५ मनोपुक्तिः वचनपुक्तिः अथपुक्तिः । १६ इत्य—सेव—बाह—भाहमेरात् चतुर्धा ।

अथ साधुगुणाः २७—

“छञ्जय ६ छकायरक्खा १२, पंचेंदिय १७ लोहनिग्गहो १८ खंती १९ ।
भावविसुद्धी २० पडिले-हणाइ करणे विसुद्धी अ २१ ॥ १ ॥—आर्या
संजमजोए जुत्तो २२, अकुसलमण २३ वयण २४ कायसंरोहो २५ ।
सीआइपीडसहणं २६, मरणंतुवसग्गसहणं च २७ ॥ २ ॥”—आर्या

इति अष्टोत्तरशतगुणान् हृदि निधाय पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रस्मरणं क्रियते, महालाभाय भवति
नामस्कारिको वाणिज इव ।

यथा सवैयो तेवीसो २३—

वैठत ऊठत सौवत वातमें सेठीपुत्तो परमेठी पठंतो
द्वादश वर्ष समुद मज्जे सो और रत्न छुपाय गोगंथि गहंतो ।
आवत नीरमैं खूटत बालण नाविककौ ज्यौ उद्धार दियंतो
तैसैं नो करीउ पीछे सो मागत भूप समीप ते जैन करंतो ॥ १ ॥

तथा शीलालङ्कारहारस्य रत्नसिंहासनीभूतशूलिकाक्रीलकस्य श्रेष्ठिनः सुदर्शनस्य पूर्वभवः—
शु(सु)भग इति नाम्ना गोपालकः, साधुमुखात् ‘नमो अरिहंताणं’ इति पदं लब्धं पपाठः; तत्पा-
ठप्रभावात् मृत्वा सोऽयं जात इति निःसंदेहो जातो हरिः । इतश्च सोऽपि राक्षसो वटादवतीर्य
यानं विना इतस्ततः परिभ्रमन् केवलिसदसि स्थितः धर्मं श्रुत्वा मांसभक्षणनियमं कृत्वा जैनो
जातः । जामातरं हरिं पप्रच्छ—भवतां का ज्ञातिः ? । स प्राह—

अहं च त्वं च राजेन्द्र !, लोकनाथावुभावापि ।
वैह्व्रीहावहं सिद्धः, पंथीतत्पुरुषे भवान् ॥ १ ॥—अनु०

१ छाया—

पद् व्रतानि पद्कायरक्षा पञ्चेन्द्रियलोभनिग्रहः क्षान्ति ।
भावविशुद्धि प्रतिलेखनादि करणे विशुद्धिश्च ॥
संयमयोगे युक्त अकुशलमनोवाक्कायसरोधः ।
शीतादिपीडासहन मरणान्तोपसर्गसहन च ॥

२ तात्पर्यम्—

उपविशन्नृत्तिष्ठन् स्वपन् सभापमाण श्रेष्ठिपुत्र परमेष्ठिन पठन्
द्वादश वर्षाणि समुद्रमध्ये स च रत्नानि गोपयन् गोमयग्रन्थियु गृह्णन् ।
आगच्छता समुद्रे श्रुतितानि इन्धनानि नाविकाना यादृशानि उद्धारकेण व्रतानि
तादृशानि न कृतानि पश्चात् स मार्गयन् भूपसमीप गत तान् जैनानकरोत् ॥ १ ॥

३ नमोऽर्हन् १ । ४ लोका नाथा यस्य स इति विग्रहः, लोकेभ्यो भिक्षावृत्तिर्नर ।

५ लोकाना नाथ इति विग्रहः, नरपति ।
जैन० स्तो० ४

लोकनाथपुत्री लोकनाथपुत्राय योग्या भवतीति लोकोक्तिसमाना युक्तिरुक्ता । परं शङ्करेण
द्वारं—कमलपुत्रिर्विश्रो महान् पण्डितो वर्तते । योग्योऽप्य मम दुहितुर्मर्ता । यतः—

“विद्वत्त्व च नृपत्व च, नैव तुल्यं कदाचन ।

स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ १ ॥”—अनु०

ततः केवलिन वन्दित्वा सञ्जातहर्षोत्कर्षो नृपो जामातरं दुहितरं (च) पश्चात् स्वगृहं नीत्वा
सविशेष विवाहोत्सव कृत्वा बहीर्लक्ष्मीस्ताडुष्टौ च समर्प्य मम पुत्र्याज्या त्वं ह्यम(?) इत्याशिषं
बदौ । यतः—

“जैनो धर्मः शुभति (?) दयया न्याय्यलक्ष्म्या विवेकं

शुद्धो धोषं परिणतगिरा वस्त्रवृत्त्या च मोक्षः ।

धान्त्या साधुः स्फुरति नृपतिः सेनया धैर्यशुद्ध्या

धीरस्तद्वत् त्वमिह सुचिरं नन्द विभ्रभवोढाम् ॥ १ ॥”—मैन्दाकान्ता

हे पुत्रि! त्वं कुलस्त्रीत्वं मज्ज, यतः—

“अपिते दपिते श्रेत, तस्मात् पूर्वं तु पुष्पते ।

सुहृद् सुकवति श्राते, सत्कृत्या क्षीमशुद्धिका ॥ १ ॥”—अनु०

कुलस्त्रिया न गन्तव्य—गुत्सव चत्सरे पथि ।

देवमात्रा कथास्थाने, न तथा रङ्गजागरे ॥ २ ॥”—अनु०

लिङ्गिन्या वेभ्यया दास्या, स्वैरिष्या कारुकस्त्रिया ।

युज्यते नैव सम्पर्कः, कदापि कुलनोपिवाम् ॥ ३ ॥”—अनु०

ततो हरिः कमलया सह शशुरादीनापृच्छथ मातापितृगृहं अगाम । कति(चित्) दिनानि
तत्र नीत्वा पश्चात् ‘वाराणसी’ निम्नपाठकालकृतां अगाम । तेन पाठकेन गृहस्वामी कृतः ।
पाठकः परलोक प्राप्तः । हरिः कमलया सह भोगान् मुञ्चे । एयं किमपि काले गते हरिर्म
नसि चिन्तयति—इमे बुधा भोगाः । यतः—

“श्रुत्वाऽऽहान स्त्रियास्तामनुसरन्ति रसो हंसकोऽम्बादपादे—

नाशोकः स्पृष्टमात्रखिलकङ्कुरबकौ शुम्भनासिङ्गनाम्बाम् ।

पुष्पेद् वक्त्राद्यवासाधिकरससुरया केसरभेद् विकरौ-

ऽप्येषां तत् सत्यकीवापिकविपरतिर्षातु किं नो भवार्तिम् ? ॥१॥—अनु०

बुद्धत्वमपि जायमानम् । यतः—

“अङ्गं गलितं पलितं मुष्टं

दहनविहीनं जातं मुष्टम् ।

१ धर्मोऽशुभति इति मतिर्भासि । २ मन्दाकान्ता—कङ्कणम्—

“मन्दाकान्ताम्बुधिरसवैर्मो सर्वा क्वद् गुरु चेत् ।”

वृद्धो याति गृहीत्वा दण्डं

तदपि न मुञ्चत्याशा पिण्डम् ॥ १ ॥”-पादाकुलकम्

मुखं लोललालं विगतदगनास्नेऽपि दशना

न विस्पष्टा दृष्टिर्जितसितकरः केशनिकरः ।

गतप्राणः पाणिर्वपुरुषचितास्थिस्थपुटितं

न मृग्यं वैराग्यं तदपि कपिलोलेन मनसा ॥ २ ॥-त्रिखरिणी

पुरीपशूकरः पूर्वं, ततो मदनगर्दभः ।

जराजरद्वयः पश्चा-न्न कदापि पुमान् पुमान् ॥ ३ ॥”-अनु०

ततो विपयान् मुक्त्वा नित्यमर्हन्तमेव ध्यायति स । यतः—

“नागो भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेन्दुना शर्वरी

शीलेन प्रमदा जवेन तुरगो नित्योत्सवैर्मन्दिरम् ।

चाणी व्याकरणेन हंसमिथुनैर्नद्यः सभा पण्डितैः

सत्पुत्रेण कुलं नृपैर्वसुमती लोकत्रयं चार्हता ॥ १ ॥”-शार्दूल०

इति । ग्रान्ते समाधिना कालं कृत्वा सौधर्मे द्वौ देवौ जातौ, क्रमेण सिद्धिं गमिष्यत इति धर्मसामग्रीप्राप्त्यधिकारे हरिटाकलञ्चयकथा सम्पूर्णा ॥

॥ इति वृत्तद्वयस्यार्थः सम्पूर्णः ॥ २ ॥

५ ५ ५ ५

अथ दानद्वारमाह—

सूत्रम्—

दानं द्विधाऽभयसुपात्रगतं सुपोष्यं

मुक्त्यै कृपादिपदतस्त्रिविधं तु मुक्त्यै ।

जैनोऽत्र वेत्ति न परो नहि नव्यनेत्रो

रूपं प्ररूपयति किं किल धर्मरश्मेः ? ॥ ३ ॥

व्याख्या—अभयसुपात्रगतं द्विधा दानं कर्तृपदं सुपोष्यं सत् मुक्त्यै—मोक्षाय भवति । अभय च सुपात्रं च तयोः समाहारः अभयसुपात्रम्, तद् गतम्—आश्रितं, कर्तारि क्तः । अभयदानं सुपा-

१ पादाकुलक-लक्षणम्—

“यदतीतकृतविधिधलक्ष्मयुतैर्मात्रासमादिपादै कलितम् ।

अनियतवृत्तपरिमाणसहित प्रथित जगत्सु पादाकुलकम् ॥ १ ॥”

२ विगतचर्चणा. । ३ जलम् । ४ कमलै ।

प्रदानमित्यय । तु-पुन कृपादिपदत्तं त्रिविध दानम्-अनुकम्पादानम् उचितदानं कीर्त्तितदानं इति त्रिकं श्रुत्वा-भोगाय भवति । अत्र-लोकं जैनो-जैनगीतार्थो वधि । एतद् विधेचन सर्वं जानाति । परो मिथ्यात्वी न वेधि । अत्र दृष्टान्तेन द्रष्टव्यति । फिलेति सत्ये । नव्यनेत्र -प्रग्र स्यद्यत्तु पुरुषं धर्मरश्मि-भीक्षुर्यस्य रूपं किं नहि प्ररूपयति ? अपि तु कथयत्येव । नहि इति अक्षरमखण्डमव्ययम् । इति व्याख्यः ॥

अध्यामपदानलक्षणमाह—

“त्रिधा मनोवाक्त्तनुमिसिधेषु
 म्यान्मानुमत्या करणादिमिष ।
 यद् वर्जनं जीवगण्ये वचस्य
 चिन्तनदेवामयदानमुक्तम् ॥ १ ॥-उपजाति
 यद् वर्ज्यतेऽमीषु वषस्त्रिधा तद्
 पयायनाग्रादय दुःस्वहृते ।
 मनोजर्तितो वा त्रिजगत्प्रिय तद्
 तीचङ्करणामयदानमुक्तम् ॥ २ ॥-उप०
 घन्येन येनामयदानमङ्गि-
 मजाय दक्ष किल तन तस्य ।
 किं किं न दत्तं यदहो त्रिलोक्यां
 न जीवितादिष्टतम समस्ति ॥ ३ ॥-उप०
 सर्वेऽपि जीवाहृतयोऽत्र जीवा
 स्ततो मियोऽप्यसि मयं न वेपाम् ।
 तद् येन भेने विरतित्रिलोक्यां
 तेनामयोद्धोपणमेव सने ॥ ४ ॥-उप०
 विद्यादिदानप्रमवे (वा) भुवोऽन्ता-
 परोपकारा न कति प्रतीताः ? ।
 अमी यतांशेऽपि समीभवन्ति
 मयातन्तोरमयापेणं किम् ? ॥ ५ ॥-उप०
 पितुः कटाघातुरमीविदातु-
 मातुष किं प्रत्युपकाररुमं(कर्म?) ।
 इति स्वरन्तो हृदि कऽपि रोद
 गर्दङ्गितपेव यदि धिपन्त्रि ॥ ६ ॥”-उप०

अथ पात्रलक्षणमाह—

“ज्ञानं क्रिया च द्वयमस्ति यत्र
तत् कीर्तितं कैवलिभिः सुपात्रम् ।
श्रद्धाप्रकर्षप्रसरेण दानं
तस्मै प्रदत्तं खलु मोक्षदायि ॥ १ ॥”—इन्द्रवज्रा

अथो देशविरतिः—

“संवेगनिर्वेदशमानुकम्पा-
स्तिक्याङ्गसम्यक्त्वमुपाश्रितानाम् ।
इयं तु देशा(द्) विरतिर्यतिता-
नुरागभाजां गृहमेधिनां स्यात् ॥ १ ॥—उप०
उत्तमपत्तं साहू, मज्झिमपत्तं च सावया भणिया ।
अविरयसम्मदिट्ठी, जहन्नपत्तं मुणेयञ्चं ॥ २ ॥”—आर्या

अथानुकम्पालक्षणमाह—

“अनुकम्पाऽनुकम्प्ये स्याद्, भक्तिः पात्रे तु सङ्गता ।
अन्यथाधीस्तु दावृणा-मतिचारप्रसञ्जिका ॥ १ ॥”—अनु०
अनुकंपा करवा योग्य एवनें विषे अनुकंपा ङ्ही, अनें पात्रनें विषे लडित ङ्ही,
अन्यथा ङ्हीतां पात्रनें विषे अनुकंपा ङ्हीथ तो अतियार लागे धति ॥

“दीनादिकेभ्योऽपि दयाप्रधानं
दानं तु भोगादिकरं प्रधानम् ।

दीक्षाक्षणे तीर्थकृतोऽपि पात्रा-

पात्रादिचर्चा ददतो न चक्रुः ॥ १ ॥”—इन्द्रवज्रा

श्रीमहावीरेण द्विजाय वस्त्रदानं कृतम् । स्तुहस्तिस्वरिणा रङ्गे अन्नदानं कृतम् ।

“अर्थिन्यथापारनिदानदानो

नकारकारागृहचित्तवृत्तिः ।

अदेयदेयस्वरपरप्रभेद-

मुक्तो विमुक्तैरपि किं न मान्यः ? ॥ १ ॥”—उपजातिः

१ 'अय' इति ख-पाठ ।

२ छाया—

उत्तमपात्र साधुर्मध्यमपात्र च श्रावका भणित्वा ।

अविरतसम्यग्दृष्टिर्जन्यपात्रं ज्ञातव्यम् ॥

અર્થિ—યાચકજનને વ્યથા—પીઠાને પાર પમાડે તેહતુ નિદાન—કા-સુ એહવુ ઘન છે જેહતુ અને નકાર કહિતા નથી એહવેા જે નાકારેા તેહતુ કારાચુદ કહિતાં બંદિખાલુ છે, એહવુ જે ચિત્ત તેહનૈ સિવે વૃત્તિ—વ્યાપાર છે જેહનો અને દેવા યોગ્ય અદેવા યોગ્ય પોતાવુ પારકુ એહવે ભેદે રહિત એહવેા જે ઘતારી પુરૂષ તેહને] વિમુક્ત કહિતાં નિ-સ્પૃહ જે યોગીન્દ્ર સરીપાને પશ્ચિ [તિ] માનવા—સત્કારવા યોગ્ય છે—પ્રશસવા યોગ્ય (છે).

॥ इति दातृलक्षण सामान्यम् ॥

अथ काव्यम्—

“धर्मो हि जीवः शुभधर्मलक्ष्म्या
धर्मस्य जीवः सखु जीवरक्षा ।

सर्वप्रकारैस्तदियं प्रपाच्या

धर्मं बिना नैव शुभोपलब्धिः ॥ १ ॥”—दम्ब्रज

અયાય અમયાદિદાનાધિકારે જેનો ઘેષિ નાપરઃ, અતો જૈનમથિષ્ટદાન્તમાહ—

‘આયસ્તી’નગરે જિત્તશાશુનામા રાજા । તસ્ય સ્ત્રીર્તિમતી દસી । તયો’ પુત્ર’ સ્વગૃહ્યજનામા કુમારો વિનીતો વિષ્ણુઓસ્તિ । સસિષ્ણેવ પુરે રાષ્ટ્રો વદ્યમ ધામદેવનામા ધેષ્ટી ઘરસ્કાલે નિજ ગોઠ્ઠલે ગત’ । ગોપાધિપેન ઠપ્ઠકેન નામ્ના સહૃતિત ઈકો મહિપ’ સ્ત્રીઘ ધેષ્ટિસર્માપમાજગામ । ગોપન પ્રોક્તઃ—મો મહિપ! મમ સ્વ પ્ચ સ્યામ્યય સમાગત’ । તતો મહિપ’ ધેષ્ટિપાદપુગ વિનયન પતિતોઃપ્રજિહવાં વિસ્તારયન્ સ્વિતઃ । ધેષ્ટિના ગોપઃ પૃષ્ઠઃ—કિમિદમ્? । તતો ગોપોઽવદન્—સ્યામિન્! સાપુવધનેન મરણમીરોમહિપસ્ય મયા અમય દત્તમ્ । શ્દાનીં યુષ્માક સર્માપઽમય યાચત્વયમ્ । ધેષ્ટિના ચિન્તિતમ્—અદો તિર્યગ્જાતિરપિ ઘરાષ્ણ ઈપ ચીવિતપ્રિયો જાતિમ્વરણો વિષ્ટે, અતો મયાઽપિ તેઽમય દત્તમ્ । વિહર યથષ્ટ ગોઠ્ઠુક્ । ધેષ્ટિનાઽપ્યુક્ત સતિ તત’ ધેષ્ટિચરણાત્ મદ્રજમહિપ ઉત્તિયત’ । ધેષ્ટી સ્વગૃહ સમત । અદ્રકમહિષોઽપિ ધેષ્ટિફિદ્ધરંનિયાપમાનાઽપિ ધેષ્ટ્યનુપયા પૃષ્ઠસંલપ્ત આગતવાન્ । તત’ ધેષ્ટી કૌટુમ્બિકનરાન્ પ્રાહ—મો જાતિચલમ્ ! વિગોરસ્ય યા પૃષ્ઠિ સા તાજતી અદ્રકમહિપસ્યાપિ દયા । પુત્રયન્ પાલયતિ । ધેષ્ટી પ્ષ્ણદા રાજમર્માપ ગષ્ઠતિ મ । મહિષોઽપિ ધેષ્ટિના સહ ગતઃ, રાજઃ ધરમ્ પતિત । રામ્ના પૃષ્ઠમ્—કિમિદં? કિમયમ્? । ધેષ્ટી મૂર્ષ પ્રાહ—અયં અદ્રજો મધર્તા પાર્થેઽમય માર્ગતિ । રાષ્ટ્રોક્તમ્—દષ, દે અદ્રજલુલાય! યથેષ્ટં વિચાર પન પુરે વા । રામ્ના પુર સયત્રોદ્ધોપના કારાપિના—ગોઽપ્ય મંદસ્તાનિષ્ટં કરિષ્યતિ, સ રામ્ના પ્ષ્ણો ઽપ્ષ્ણુત્રોઽપિ । તતો મૂર્ષસ્ય પ્રનામં કૃત્વા રાજમપનાધિગતાં ઝન પ્ચ પ્રાપ્તશા જાત મત્યં મદ્રક ઈતિ । નગરદિઽમાર્મ સમારુઢા ણીદાં કુપન્તિ । આલપ્યમય ઈપ ત્વાં મંદસ્તામીકરો જાત’ । ઈપ પ્રજ્ઞતિ કામ્ પ્ષ્ણદા ઉપાનાદાગષ્ઠન્ શ્વગૃહ્યજનુમારમં અદ્રજ ગચ્છરમાગ ઈદ્વા સઙ્ગારોર’

सन् खड्गेन तस्यैकं पादं चिच्छेद । पुनर्हन्तुकामोऽनुचरैर्निपिद्धः अवध्योऽस्तीति । भूपेन ज्ञातं तत् । हा तपस्वी निरपराधो हतः, त्रिपादैः क्लेशेन गमनं कृत्वाऽपराधस्थ(स्त)म्भमास्थितोऽस्तीति । ततो राज्ञा समादिष्टम्-कुमारोऽयं हन्यतामिति । जैनधर्मबुधाऽमात्येन भूपचक्षुर्विषयं त्यक्त्वा बन्धमण्डनव्याजादेकस्थाने कथाव्याख्यानसमयं कुमारो नीतः । सृगध्वज ! त्वया हिंसाफलं प्रत्यक्षं दृष्टं, शृणु सप्तनरकेषु घोरदुःखेषु दशविधवेदनाकथनेनाशुचिदुर्गन्धक्लिन्नगात्रमारण-ताडनादिविस्तारम् । ततः श्रावणानन्तरं जातजातिस्मरणः कुमारो बभूव । जैनागमोक्तं सत्यं संभावयति स्म । प्रधानेन प्रोक्तम्-हे कुमार ! सर्वज्ञेन नैमिनाम्ना जिनेन चतुर्गतिसंसार ईदृशो भणितः, यत्र सुखं नास्ति । कुमारेण गदितम्-हे अमात्य ! सोऽनुभूतो ज्ञातो मयाऽधुनेति । ततः कुमारः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं लोचं कर्तुं प्रवृत्तः । ततोऽमात्येन निजमण्डारत आनीय रजोहरणं पात्रं पात्रनिर्योगं कुमाराय समर्पितं कथितं च-कुमार ! त्वं सीमन्धरस्थानगारस्य शिष्य इति । कारितसामायिकः श्वेतास्वरः सुसाधुमुद्राधारको राज्ञः समीपं नीयमानो वृ(दि?)ष्ट्याऽऽगतः । राज्ञा प्रोक्तम्-अहो तेजस्वी सूर्य इव सौम्यमूर्तिः सोम इव दृश्यते । तदा सचिवेन भणितम्-स्वामिन् ! श्रमणो बध्यः ? भूपेन प्रोचे-अबध्य इति । कुमारोऽपि श्रमणरूपी नृपपार्श्वं गतः । उपलक्षितो राज्ञा वाष्पजलभरलोचनेन कथितं च-अहो अमात्यबुद्धिः, ममाज्ञाभङ्गो रक्षितो मरणात् कुमा-रोऽपि । राज्ञा प्रोक्तम्-राज्यं गृहाण । कुमारेणोक्तम्-मम संसारेणाऽलम् । ततो निष्क्रमणोत्सवेन सीमन्धरस्य साधोः शिष्योऽजायत स्म । ततः प्रधानेन भद्रकसमीपमागत्य प्रतिबोध्यं निष्क-पायीकृतः । यतः—

“व्यसनशतगतानां क्लेशरोगातुराणां

मरणभयगतानां दुःखशोकार्दितानाम् ।

जगति बहुविधानां व्याकुलानां जनानां

शरणमशरणानां नित्यमेको हि धर्मः ॥ १ ॥”—मालिनी

ततोऽनशनं कृत्वाऽष्टादशदिवसे कालं प्राप भद्रकः । सृगध्वजर्षिरपि कालक्रमेण केवल-ज्ञानं प्रापत् । जितशत्रु राजाऽपि सपरिवारस्तत्रागच्छत्, देशान्ते पप्रच्छ-हे भगवन् ! स भद्रकमहिषः कस्यां गतौ गतः ? । केवलिना कथितम्-स उपशान्तो नमस्कारपरिणतो भद्रको मृत्वा चम्बरस्यासुरस्य महिपानीकाधिपतिर्लोहितक्ष्मदेवोऽजनि । मम च ज्ञानोत्पत्तिं ज्ञात्वा हृष्ट एष वन्दितुमागतः स्थितो वर्तते । राज्ञा पृष्टम्-कोऽत्र वैरानुबन्धः ? । केवली जगौ-मृणुत, अत्र भरतेऽवघ्रीवः प्रतिवासुदेवोऽभवत् । तस्य हरिश्चमश्रुनामाऽमात्योऽजनि । परं स नास्ति-कनादी । यतः—

१ दीन । २ अन्यायपूर्त्कारकरणस्त्रम् । ३ जैनधर्मं बोधतीति जैनधर्मबुद्ध, तेन, जैनधर्मविदा इत्यर्थः ।

४ एकविंशतितमतीर्थङ्करेण ।

५ जैनधर्मविदा इत्यर्थः ।

“मृद्धी शय्या प्रातरुत्थाय पेया
मक्त मध्ये पानक चापराहे ।
ब्राह्मखण्ड शर्करा चार्धरात्रे
मोक्षधान्ते द्वाक्यपुत्रेण(सिंहेन ?) दृष्टः ॥ १ ॥”—शालिनी

नास्ति पुण्यपापपरलोकादिकमिति बहुश्रुतः कथयति धर्माभिमुखमश्वघ्नीय प्रति । इत् 'पोतन पुरे'स्वामिप्रजापतिपुत्रेण 'त्रिष्टुष्टुमारुण हतोऽसौ सप्तमीं पृथ्वीं जगाम । हरिश्चमश्रुरपि मृत्वा सत्रैव नारको जातः । ततोऽसौ नारकोऽश्वघ्नीयनारकमवधिना ज्ञात्वा पूर्वं धर्मविरोधि त्वात् पीडयति स । ततः आयुःक्षयेऽसौ नास्तिकनारको मत्स्यो जातः । ततः पठ्यां सुवि नारकः, तत उरगः, ततः पञ्चम्यवर्णा, तत* शार्ङ्गल*, तत*भतुर्ध्या गत*, तत* कङ्कपथी, ततस्त्वृतीयावनौ नारकः, ततः सरीसृप*, ततो द्वितीयावनौ नारक*, तत संघी पञ्चेन्द्रिय*, ततो रत्नप्रभायां जातः, तत* पञ्चेन्द्रियतिर्पग् जात, तत* चतुरिन्द्रियः, तत* श्रीन्द्रिय, तत* चतुरिन्द्रिय*, तत श्रीन्द्रियः, ततः चतुरिन्द्रिय, ततो जीर्णमहिष्यां वत्सो जात*, ततः छगलो जातः, ततः कामदेवधेष्ठिनो महिषो जात* । छण्डकेन गोपेन मारितो जातमात्रः । एव सप्तवारान् मारितः । अष्टमवार महिष उत्पन्नजातिस्मरणो जीवितामिलापी छण्डकपादे पतित* । सत्रैक* साधुरागतो छण्डकेन पृष्ट*—मगवन् ! क्व हेतुना जातमात्रः 'सरिम सन्यानमिलापी मम पादे पतितोऽस्ति ? । ततोऽवधि ज्ञानिना यतिना प्रोक्तम्—हे छण्डक ! त्वया सप्त वारान् कौसरोऽप्य मारित*, अधुना जाति स्मृतिर्जीवितं मार्गयति । साधुवधनात् ततस्त्वयाऽभयं दक्षम् इत्यादि प्रतीतम् । प्रान्ते प्रधानेन सम्बोधितः प्राप्तसम्पत्तवः काल कृत्वा लोहिताद्यो दधो जातः । अथ सोऽश्वघ्नीयो महा रम्मादिसक्तो हरिश्चमश्रुमतेनाकृतधर्मो मृत* सप्तम्यवर्णा नारक इत्यादि बहुसंसारभ्रमण कृत्वा इह मृगच्यजङ्गमारः सञ्जात* प्रधानेन प्रतिबोधित इत्यत्र क्वली जात* । इति बुचान्त भुत्वा समुत्पन्नधरारग्यो जित्तषाधू राजा पुत्राय रान्यं दत्त्वा सपरिवारोऽन्त्यायेन सह दीर्घां लाति स । लोहिताक्षेण कामदेवाय बहुद्रुष्यं ददे । पुनरुक्त च—धुवनं फारयति । ततः कामदेवेन मृगच्यजस्य मगनत आयतनं फरितम् । मध्ये मुनिप्रतिमा त्रिपादमहिषमूर्धि सकललोकप्रति बोधाय विद्विता । गवा परिपत् स्वमवनम् । मृगच्यजकवली मुक्तिं जगाम ॥

इति जीयवधे जैनप्रधानविवेकधिरानितमृगच्यजङ्गमारमहिषकथानकं यस्युदेवदृष्टि
सप्तदशबन्धुमतीलम्मात् श्रीभावप्रभरिणोऽव समाप्तम् ॥

यद्यपि परदर्शनकविर्दयां धर्षयति, तथापि तस्य वाक्ये विरोधः परस्परं दृश्यत । तदाह नैपथे (स० १, स्तो० १३०, १३२ १३३), यथा—

“धिगस्तु तृष्णातरलं भवन्मनः

समीक्ष्य पक्षान् मम हेमजन्मनः ।

तवार्णवस्येव तुषारशीकरै-

र्भवेर्दमीभिः कमलोदयः कियान् ? ॥ १ ॥”-^३वंशस्थविलम्

पदे पदे सन्ति भटा रणोद्भटा

न तेषु हिंसारस एष पूर्यते ॥

धिगीदृशं ते नृपते ! कुविक्रमं

कृपाश्रये यः कृपणे पतत्रिणि ॥ २ ॥-वंशस्थ०

फलेन मूलेन च वारिभूरुहां

मुनेरिवेत्थं मम यस्य वृत्तयः ।

तयाऽद्य तस्मिन्नपि देहधारिणा

कथं न पत्या धरणी हूणीयते ? ॥ ३ ॥”-वंशस्थ०

अथात्रैव (स० २, श्लो० ९-१०) विरोधमाह—

“मृगया न विर्गीयते नृपै-

रपि धर्मागममर्मपारगैः ।

सारसुन्दर ! मा यदत्यज-

स्तव धर्मः सँदयोदयोञ्ज्वलः ॥ १ ॥-^४वैतालीयम्

अवलखकुलाशिनो झंपान्

निजनीडद्रुमपीडिनः खगान् ।

अनवद्यतृणादिनो मृगान्

मृगयाऽघाय न भ्रूभृतां झताम् ॥ २ ॥”-वैता०

॥ इति तृतीयवृत्तार्थः सम्पूर्णः ॥ ३ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

१ अमीभिः पक्षैः, पक्षे तुषारशीकरैः । २ कमलाया-लक्ष्मया उदयः, पक्षे कमलस्य-जलस्य उदयः ।

३ वंशस्थविल-लक्षणम्—

“वदन्ति वंशस्थविलं जतौ जरौ ।”

४ ‘दण्डधारिणा’ इति ख-पाठः । ५ लज्यते । ६ अवगण्यते । ७ दयाया उदयेन-उत्पत्या उज्ज्वलः-शोभमानः ।

८ वैतालीय-लक्षणम्—

“पह् विपमेऽष्टौ समे कलास्ताश्च समे स्युर्नो निरन्तरा ।

न समाऽत्र परश्रिता कला वैतालीयेऽन्ते रलौ गुरु ॥ १ ॥”

अत्र सुन्दरीच्छन्द इत्यपि वक्तुं शक्यते, यत -

“अयुजोयेदि सौ जगो युजोः सभरा लगौ यदि सुन्दरी तदा ।”

९ मीनान् ।

वेन० स्तो० ५

अथ तयोर्मध्ये प्रथमममवदानमाभित्याह—

धृत्रम्—

पारापतं धृतमते ! वत शान्तिनाथः

श्येनाद् ररक्ष गतजन्मनि ते तदीयाः ।

गण्या गुणा गुरुकृपोज्ज्वलिताः कथं स्यु-

मीयित केन जलधेर्ननु रक्षराशिः ? ॥ ४ ॥

ग्यास्या—पारापतमिति । धृता मतिर्येन स तस्य सम्बोधने हे धृतमते ! । वत क्रोमलामश्रुते । शान्तिनाथः—तीर्थकृतां पोषणः गतजन्मनि—पूर्वमवे मेघरथनृपोपलक्षिते श्येनाद्—सिञ्चाणकात् पारापतं—कपोतं ररक्ष—रक्षीचकार, स्वशरीरदानेनेति श्लेषः । तस्य शान्तिनाथस्य इमे तदीयाः ते—प्रसिद्धाः गुणा कथं गम्या—सञ्जयेयाः स्युः ? अपि तु न स्युः । कथंभूताः ? गुरुकृपोज्ज्वलिता—महत्कृपाकपशिलोपेजिता । अत्र इष्टान्तमाह—ननु प्रभवादे केन—गुरुपेण बलधेः—समुद्रस्य रक्षराशिर्मीयेत—मानयुक्तः क्रियेत ? अपि तु न मीयेत ॥

अत्र भीशान्तिनाथस्य पूर्वदशममवमेघरथनृपसम्बन्धो लिख्यते—

‘ब्रम्’द्वीपप्राग्विदेह‘पुष्कलावती’विक्षये ‘पुष्करीक्षिण्या’ नगर्या तीर्थङ्करधर्मरथामिबस्य भीतिमध्या राश्यां कृषिद्वक्तौ दशममवे भीशान्तिनाथजीवो मौक्तिकमिव समुत्पन्नः । मातापितृभ्यां मेघरथ इति नाम दत्तम् । क्रमेण सकलकलाकोविदो भौवनं प्राप्तः परिष्पायितः, क्रमेण राजा ब्राह्म । कस्मिंश्चिद् दिने स पौषधं शूरीता पौषधशालायां तस्यौ । समस्तभूपानां पुरः धर्मदशनां विदधे । अत्रान्तरे मेघरथभूपतेः क्रीडे कम्पमानशरीरं पारापतः पक्षी गगनादकस्मात् पतितः, तवाहं शरणागत इति जल्पन्तस्यौ । तं पक्षिधं ममभीतं दृष्ट्वा दयासुर्मेंघरथः प्रोचे—मम समीपे तव मयं नास्ति । हे गद्गलं मा मैयी । तावत् पृष्टि(ष्ट)शः सिञ्चाणकपक्षी समागत्य राजानं वभाण—रासन् ! त्वदुत्सङ्गतमेतं पारापतं मम क्षुभितस्य देहि । भूपो पक्षि—शरणागतो मया क्षत्रियेण न दीयते, परमाभैर्निब्रमाणपौषधं तवाप्ययुक्तम्, यतो जीववभाजीषा नरकं गच्छन्ति । श्येनो ब्रगाद्—यद्येष, तदा पारापतमिव मां त्वं रथ । ब्रह्मं क्षुभातुरोऽसि ।

“दिवेको हीर्दया धर्मो, विद्या श्रेयस्य सौम्यता ।

सर्वं च जायते नैव, क्षुभार्तस्य शरीरिणः ॥ १ ॥”—धनु०

क्षुपाभितः प्रियदर्शननामसर्पो गद्गलस्तामिधानमेकथं चित्रश्लेखा सारिक्य च एषां कथानकम् । यत्—

“आख्याहि भद्रे ! प्रियदर्शनस्य

न गद्गदत्तः पुनरेति कूपम् ।

बुभुक्षितः किं न करोति पापं ?

क्षीणा नरा निष्करुणा भवन्ति ॥ १ ॥”-उपजातिः

इति । स्वचिन्तितं कथयित्वा हे सारिके ! त्वयाऽपि तस्य विश्वासो न कर्तव्य इत्याख्यानकेन । एवं राजन् ! क्षुधार्तोऽहं कृत्याकृत्यं न वेद्मि, आहारं विना मम प्राणा व्रजन्ति । नृपेणोक्तम्-अन्यमाहारं ददामि । तेनोक्तम्-आमिपं विना मे न तृप्तिः । (नृपेणोक्तम्) दूनास्थानात् तदप्यानाय्य दास्यामि । (पक्षिणोक्तम्) नैवं गृह्णामि; चेत् मम पश्यतः प्राणिनो मांसं छित्त्वा दीयते, तदा मे तृप्तिः । राज्ञोक्तम्-यत्प्रमाणोऽयं पक्षी तुलाघृतो भवेत्, तावन्मात्रं निजं मांसं गच्छामि, काऽत्र विचारणा ? निजमांसं छित्त्वा यथा यथा तुलायां चिक्षेप तथा तथा पारापतोऽधिकभारो बभूव । तदा तुलायां स्वयं नृप आरूरोह । हाहाकारो जातः । तत्सत्त्वं वीक्ष्य देवः प्रत्यक्षो जातः, धन्यस्त्वं महीपते ! ईशानेन्द्रवचसाऽश्रद्धधानस्तव परीक्षार्थं समागतः पूर्वं मत्सरिणौ खगौ मयाऽधिष्ठितौ इति उक्त्वा गतः स्वस्थानं सुरः ॥

इति कथानकं मेघरथनृपस्य समाप्तम् । इति चतुर्थवृत्तस्यार्थः सम्पूर्णः ॥ ४ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

संरक्षितो गजभवे शशको हि येन

मेघाभिधेन मगधाधिपदेहजेन ।

माहात्म्यमानमिह तस्य करोतु को वा

विस्तीर्णतां कथयति स्वधियाऽम्बुराशेः ? ॥ ५ ॥

व्याख्या—संरक्षित इति । हि-निश्चितं येन मेघाभिधेन-मेघकुमारेण अस्मात् तृतीयगज-भवे शशकः संरक्षितः-दयापरिणामत्वेन पालितः । किंविशिष्टेन मेघाभिधेन ? मगधाधिपदे-हजेन-मगधदेशस्वामिश्रेणिकपुत्रेण । इह-लोके कः पुरुषः तस्य मेघकुमारस्य माहात्म्यमानं-महत्त्वसङ्ख्यां करोतु ? अपि तु न कोऽपि । वा इति पक्षान्तरे । को नरः अम्बुराशेः-समुद्रस्य विस्तीर्णतां कथयति स्वधिया ? अपि तु न कोऽपि । यदि कथयति, तदा सर्वज्ञवचसा । यतो

द्विलक्षप्रमितो लवणोद इति परं स निवधिया ज्ञायते नेति । वा-अथवा को वि-गरुहादिः
पक्षी क्षधिया अम्बुराशे' वीर्णतां-क्ययति ? अपि तु न ॥

अथ मेघकुमारकपालेख —

'राजगृहे' अणिकधारिण्योः पुत्रो मेघकुमार' सपरिवारः समवसरणं गत' । इन्द्रो
महाधीर स्तौति । यतः—

"सद्वर्मवीजवपनानपकौशलस्य
मल्लोकमान्धव ! तत्रापि 'खिलान्यमूषन् ।
तत्रानूर्त खगकुलेष्विह तामसेषु
धर्पाक्षवो मधुकरीधरषाषदाता' ॥ १ ॥—असन्तलिका
मीरोः सतन्तव कर्षं त्वमरेधरोज्यौ
वीरोज्यमित्मनवधाय चक्रर नाम ? ।
मृत्योर्न हस्तपयमेत्य विमेति वीर
स्त्वं तस्य गोधरमपि ध्यतिषाय लीनः ॥ २ ॥"—असन्व०

इति । यतः श्रीधीरजिनदेहनया प्रतिपुद्गो मुक्तकलत्राटको गृहीतव्रतस्तस्यामेष रात्रौ षडि
निर्गच्छन्निरन्त' प्रविशन्निष साधुमित्तया सङ्घटितोऽसौ (यथा) क्षणमपि निर्द्रां न प्राप । चारित्र्ये
ममपरिभाम' प्रमाते धीरसमीप गत' । वीरेण प्रतिबोधित', तथाहि-इतो भवात् हे मेघ !
त्वं 'वैताद्य'गिरौ सुमेरुनामा गत्र आसीः । दावानलमीतस्तटाके प्रविष्ट' पङ्के ममो वैरिगजेन
कदर्धिवो मृत्युं गतः । ततो 'वि-ध्याचले' गक्षो धमूष मेरुध्र'भनामा । अन्यदा दावानलं दृष्ट्वा
जातव्रातिसृष्टितिलदा योवन्नमान मण्डलमेक त्वमकर्षी । त्रिकृत्वः हृदं कृतं दृष्ट्वाहुमाणामप
नयनेन । श्रीभ्ये दावानले लघे बहुजीवैस्त्नमण्डल मृतम् । त्वमपि तत्रागत्यास्याः, कर्णमूलकण्डूय
मार्यं स्वकीयमेकपादद्वल्ल्याटयाञ्चक्रिषे । तत्रैकः शशकः समेत्य स्थित' । कृपया त्वं पादं तर्षयम-
रक्ष' । सार्धदिनद्वये गते दब' दान्तः । जीवा' स्वस्थानं गता' । त्वं गिरे' शङ्कमिध भूमावपत' ।
दिनत्रयान्ते मृत्या कृपाप्रसादवो मेघकुमारो जात' । तदा त्वं तिर्यग्मवे न दून', अधुना

१ अत्र आदिशब्दाः प्रकारार्थः । यतः—

"सामीप्ये च द्वयत्वानां प्रकारेण्यवये तथा ।

अनुशब्देषु मेवापी आदिशब्दं च लक्षयेत् ॥ १ ॥"

तद् यथा-दावान्तौ घोषः समीपे हस्तार्थः १ । अवस्थायां ब्राह्मणादयः इति मन्त्रव्यतिह्वमन्त्यायाः क्रमेण द्वयत्वित्वा
हस्तार्थः २ । प्रकारे वैश्वानरादयः, देवसत्तयाः ३ । अवयवे साम्प्रदायिके गृह्याः, साम्प्रदायिका इत्यर्थः ४ ॥

२ अहहामि श्रेयसि । ३ पूजेतु ।

मृनिसङ्घटितः कथं दूनः ? इति भगवद्वचः श्रुत्वा स्थिरो दीक्षायां जातः । तदा मेघमुनिनाऽभिग्रहो गृहीतः—नेत्रद्वयशुश्रूपां मुक्त्वा स्वाङ्गशुश्रूपां न करिष्यामीति । प्रान्तेऽनशनं कृत्वा 'विजय'विमानं गतः । 'महाविदेहे' मोक्षमवाप्स्यतीति ॥

इति मेघकुमारकथा । इति पञ्चमवृत्तस्यार्थः सम्पूर्णः ॥ ५ ॥

५ ५ ५ ५

पुत्रम्—

मांसं समर्धमधुनेति वचो निशम्य

तस्याप्त्युपायमभयेन विधाय चोक्ताः ।

कुर्वन्ति तां न हि ययाऽहह राजलोका

जल्पन्ति वा निजगिरा ननु पक्षिणोऽपि ॥ ६ ॥

व्याख्या—मांसमिति । वा समुच्चये, ननु वितर्के निश्चये वा, अहह इति खेदे । अभयेन—श्रेणिकपुत्रेण राजलोकाः—क्षत्रिया उक्ता—निरुत्तरीकृताः । किं कृत्वा ? इति वचो निशम्य—श्रुत्वा । इतीति किं ? अधुना मांसं समर्ध—सुलभं—अल्पमूल्यं च—पुनः तस्य मांसस्य आप्तेः—प्राप्तेः उपायं—उद्यमं विधाय—कृत्वा । कथं प्रोक्ताः तदाह—[अहह इति खेदे] भवन्तो राजलोका यया गिरा—वाण्या जल्पन्ति तां गिरं न हि कुर्वन्ति । कथंभूताः राजलोकाः ? पक्षिणः अपि—पक्षयुक्ता अपि । पक्षः साध्यः पक्षग्रहो वा ॥

“पक्षस्तु, मांसार्थे ग्रहसाध्ययोः ।

चुलीरन्ध्रे वि(व)ले पार्श्वे, सख्यौ (वर्गे) केशात्परश्र्वये ।

पिच्छे विरोधे देहाङ्गे, सहाये राजकुञ्जरे ॥”

इति हैमानेकार्थः (श्लो० ५६८—५६९) । पक्षः अस्ति येषां ते पक्षिणः, पक्षवचनयुक्ताः । यतः प्रतिज्ञाहेतुर्दृष्टान्तोर्पनयनिर्गमनानि इति पक्षवचनम् । प्रतिज्ञा—पर्वतोऽयं वह्निमान् ? । धूमवच्चात् २ । यो यो धूमवान् स स वह्निमान् यथा महानस इति ३ । यथा धूमवांश्चायमिति तथा चायमिति वा ४ । पक्षे साध्योपसंहारो निगमनं यथा—तस्मादग्निमानिति तस्मात् तथेति वा ५ । इति पञ्चावयवं वाक्यं प्रसिद्धम् । यथा सत्तार्किकाः पञ्चावयववाक्यसाधनेऽस्लीका न भवन्ति अपि—पुनः भवन्तः क्षत्रियाः पक्षिणोऽपि मांसं समर्धमित्यङ्गीकृतवचना अपि कूटभापिणो भवन्ति । अर्थद्वारेण स्पष्टयति—'राजगृहे' सभास्थितेन श्रेणिकनृपेणोक्तम्—सम्प्रति नगरमध्ये किं वस्तु सुलभमस्ति ? । तत्र क्षत्रियाः प्रोचुः—मांसं समर्धमस्ति । अभयकुमारेण चिन्तितम्—एते निर्दयाः, एतेषां परीक्षां करिष्यामि । ततो रात्रौ सर्वक्षत्रियगृहे पृथक् पृथक् गत्वा

द्विलक्षप्रमिवो लवणोद इति परं स निवधिया ज्ञायते नेति । वा-अथवा को विः-गरुडादिः
पक्षी स्वधिया अम्बुराश्रेः तीर्णतां-कथयति ? अपि तु न ॥

अत्र मेघकुमारकपालेश—

‘राजगृहे’ श्रेणिकचारिण्यो’ पुत्रो मेघकुमार’ सपरिवारः समवसरणं गत’ । इन्द्रो
महावीर स्तौति । यत्—

“सद्धर्मधीव्रवपनानपकौशलस्य
यल्लोकमान्धव ! तनापि खिन्नान्यभूषन् ।
तन्नाह्वयं खगकुलेष्विह तौमसेषु
सूर्याश्रयो मधुकरीचरणाश्रयात् ॥ १ ॥—वसन्तलिलका
मीरो’ सतस्तव कथं स्वमरेश्वरोऽसौ
धीरोऽप्यमित्यनवधाय चक्षर नाम ? ।
मृत्योर्न हस्तपथमेत्य विमेति धीर
त्वं तस्य गोचरमपि व्यतिषाय लीन’ ॥ २ ॥”-वसन्त०

इति । ततः श्रीवीरजिनदेवजनया प्रतिपुद्गो मुक्तफलप्राप्तको गृहीतव्रतस्तस्यामेव राशौ बहि
निर्गच्छन्निरन्त’ प्रविशन्निष्ठ साधुमिल्लया सहटिवोऽसौ (यथा) क्षणमपि निद्रां न प्राप । चारित्रे
मदपरिणाम’ प्रमाते धीरसमीपं गत’ । धीरेण प्रतिबोधित’, तथाहि-इतो भवात् हे मेघ !
त्वं ‘वैताम्बु’गिरौ स्तुमेरुनामा गज आसीः । दावानलमीतस्तटाके प्रविष्ट’ पङ्के ममो बैरिगजेन
कद्रुधितो मृत्युं गत । ततो ‘विन्ध्याचले’ गजो बभूव मेरुप्रभनामा । अन्यदा दावानलं दृष्ट्वा
जातघातिस्मृतिस्तदा योजनमान मण्डलमेक स्वमकर्षी । त्रिकुत्वः शूर्दं कृत तृणहुमाप्यामप
नयनेन । धीप्ते दावानले लुपे बहुजीवैस्तन्मण्डलं मृतम् । स्वमपि तत्रागत्यासा’, कर्ममूलकभूय
नार्य स्वकीयमेकपादद्वत्पादयाश्चक्रिये । तत्रैकः शशक’ समेत्य स्थित’ । कृपया त्वं पार्द तर्पयम
रक्ष’ । सार्धदिनद्वये गते दश’ शान्त’ । जीवा’ स्वस्थानं गताः । त्वं गिरे’ शृङ्गमिदं भूमावपत’ ।
दिनत्रयान्ते मृत्वा कृपाप्रसादतो मेघकुमारो भवत’ । तदा त्वं तिर्यग्मवे न दून’, अपुना

१ अत्र आदिशब्दाः प्रकारार्थः । यत्—

“सामीप्ये च स्ववस्थायो प्रकारेभ्यश्चे तथा ।

चतुर्भुजेषु मेवासी आदिसद्व च कल्पयेत् ॥ १ ॥

तद् यथा-ग्रामादौ शेषः समीपे इत्यर्थः १ । स्ववस्थायो अर्थात् यथा इति स्ववस्थितवस्तुनामा, अनेन स्ववस्थितो
इत्यर्थः २ । प्रकारे इत्यर्थात्, येष्वर्थः ३ । अथवा स्ववस्थायो गृहाः स्वमावपता इत्यर्थः ४ ॥

२ अहंशानि श्रेण्यि । ३ वृक्षेण ।

“सर्वेसिपिर्जिआणं, अणारियजणेण हणिञ्जमाण्णाणं ।
 जहसत्तीए वारण-मभयं तं विति मुणिपवरा ॥ १ ॥
 पंचमहव्यपरिपा-लयाणं पंचसमितिसमित्ताणं ।
 सवविरतिजुत्ताणं, साहूणं दाणमुत्तमयं ॥ २ ॥
 मंदाण य दुंटाण य, दीणअणाहाणमंधवधिराणं ।
 अणुकंपादाणं पुण, जिणेहिं न कयावि पडिसिद्धम् ॥ ३ ॥
 उचियं दाणं एयं, वेलमवेलाय दारपत्ताणम् ।
 तं दाणं दिताणं जिण-वयणपभावगा भणिया ॥ ४ ॥
 जिणसाहुसाहुणीण य, सुकित्तिपरयाण भट्टवहुआणं ।
 जं दाणं तं भणियं, सुकित्तिदाणं मुणिवरेहिं ॥ ५ ॥

दशविधमपि दानं, तद्गाथा—

“दय १ संग्रह २ भय ३ कारुणिय ४ लज्जा ५ गारव ६ अधम्म ७ धम्मै य ८ ।
 काहीय ९ कयसासणं १० ति दाणमेवं भवे दसहा ॥ १ ॥”

अस्या गाथाया अर्थगाथाः—

“रोगाहउचहयाणं १ सहायगाणं च २ दुज्जणादीणं ३
 पुत्ताहविओगेण ४ तह लज्जाए बहुजणस्स ५ ॥ २ ॥
 जह सेतुनडादीणं ६ हिंसगमादीणं ७ साधुमादीणं ८
 एस करिस्सति किंचिवि मंति बुद्धीह जं तस्स ९ ॥ ३ ॥”

१ छाया—

सर्वेषामपि जीवानामनार्यजनेन हन्यमानानाम् ।
 यथाशक्त्या वारणमभय तद् श्रुवन्ति मुनिप्रवरा ॥ १ ॥
 पञ्चमहाव्रतपरिपालकेभ्यः पञ्चसमितिसमितेभ्यः ।
 सर्वविरतियुक्तेभ्यः साधुभ्यो दानमुत्तमकम् ॥ २ ॥
 मन्देभ्यश्च छिन्नहस्तेभ्यश्च दीनेभ्योऽनाथेभ्योऽन्धवधिरैः ।
 अनुकम्पादान पुन जिनै न कदापि प्रतिपिद्धम् ॥ ३ ॥
 उचितं दानमेतद् वेलायामवेलायां द्वारप्राप्तेभ्यः ।
 तद् दानं ददाना जिनवचनप्रभावका भणित्ता ॥ ४ ॥
 जिनसाधुसाध्वीनां च सुकीर्तिपरैभ्यो भट्टवट्टकेभ्यः ।
 यद् दानं तद् भणितं सुकीर्तिदानं मुनिवरैः ॥ ५ ॥

२ छाया—

दया १ संग्रह २ भय ३ कारुणिक ४ लज्जा ५ गौरवा ६ धर्म ७ धर्मेषु च ८ ।
 करिष्यति ९ कृतशासनमिति १० दानमेव भवेद् दशधा ॥ १ ॥

३ छाया—

रोगाद्युपहृतेभ्यः १ सहायकेभ्यश्च २ दुर्जनादिभ्यः ३ ।
 पुत्रादिवियोगेन ४ तथा लज्जया बहुजनस्य ५ ॥ २ ॥
 यथा सेतुनटादिभ्यो ६ हिंसकादिभ्यः ७ साध्वादिभ्यः ८ ।
 एव करिष्यति किञ्चिदपि मनेति बुद्ध्या यत् तस्यै ९ ॥ ३ ॥

अभय एवमकथयत्—मो क्षत्रियाः ! मृणुत । राजपुत्रक्षरीरे महाभ्याधिरुत्पन्नोऽस्ति, वैचैक्कम्—
यदि मेनुष्यसत्कालेयमांसटङ्कद्वय दीयते, तदा स जीवति, नान्यथा । ततो यूयं तदीयप्रासजी
विन एतावदपि न करिष्यथ ? । एत एकेनोक्तम्—दीनारसहस्रं गृह्णाथ, परं मां मुञ्च, अन्यत्र
गच्छ । अभयेन गृहीतम् । एष सकलां रात्रिं परिभ्रम्य तैर्दद्या मिलिता दीनारलब्धाः । प्रमाते
तद्धनराक्षीकृतं दार्ष्टितं क्षत्रियाणाम्—मो यूयमेवमकथयत गतदिवसे—यन्मांसं सुलभं, तद्वद्य एतावता
द्रव्येणापि टङ्कद्वयप्रमाणं मांसं मया न प्राप्तम् । ततो लक्षिता अभयेन इक्षिता मांसमद्यपिनियमं
प्राहिता इति युक्तिः सम्पूर्णा । पट्टञ्चत्सार्थं सम्पूर्णाः ॥ ६ ॥

अथाजुष्म्यादिकदानमामित्याह—

सप्तम्—

सद्दृष्टिपूर्वककृतांहतियुग्ममस्तु

हे भव्य ! भव्यतरमन्यदपि प्रधानम् ।

जन्तून् करोति सुखिनस्तपतापतप्तान्

प्रीणाति पद्मसरस सरसोऽनिलोऽपि ॥ ७ ॥

अत्र सद्दृष्टिपूर्वककृतांहतियुग्ममस्तु—दूरे तिष्ठतु । सम्यक्त्वपूर्वककृतं अहत्याः अमयसुपात्र-
दानयोर्युग्मम् । “अपवर्जनमंहतिः” इति हेम’ (अभि० का० ३०, स्तो० ५१) । कर्मभूतं
सद्दृष्टि० ? सम्पत्तरे—अतीव क्षुभं, मोक्षप्रदायकत्वात् । हे भव्य ! अन्यदपि—अनुष्म्यादिदान
मपि जन्तून् सुखिन—देवादिमुख्ययुक्तान् करोति । कथंभूतमन्यद् दानम् ? प्रधानं संसारमुखा
पेषया । यतः पद्मानन्दकाम्ये प्रभोदशे सर्वे—

“कञ्चनापि क्षुत्सुदृच्छन्तं, प्रोप्तमभोदेकैर्द्वेषदा ।

भस्तरपयति सर्पन्ति, स्वमौगास्तमपि ध्रुवम् ॥ १ ॥”

इष्टान्तेन च्छवति । पद्मसरसोऽनिलो—वायुरपि तपतापतप्तान्—प्रीण्यन्त्यस्तस्य तापेन तप्तान्—
पीडितान्, विक्षेपणञ्चक्या विक्षेप्य’ प्रतीयते, पान्यञ्चान् प्रीणाति—प्रीतिमुत्पादयति । कर्मभूतो
वायुः ? सरस—सञ्जलः । यतो मानससरोजलं सेवितं सत् सुदृतापमरुपरिभ्रमादिसर्वं स्पेष्टयति,
तथा पूर्वदानद्वयं सकलसंसारदुःखापहारि इति । अन्यत् तु भोगाम भवति । अत्र गाथाः—

“सर्वेतिपिः जिआणं, अणारियजणेण हणिज्जमाण्णाणं ।
जहसत्तीए वारण-मभयं तं विंति मुणिपवरा ॥ १ ॥
पंचमहवयपरिया-ल्याणं पंचसमितिसमिताणं ।
सवविरतिजुत्ताणं, साहूणं दाणमुत्तमयं ॥ २ ॥
मंदाण य डुंटाण य, दीणअणाहाणमंधवधिराणं ।
अणुकंपादाणं पुण, जिणेहिं न कयावि पडिसिद्धम् ॥ ३ ॥
उचियं दाणं एयं, वेलमवेलाय दारपत्ताणम् ।
तं दाणं दिंताणं जिण-वयणपभावगा भणिया ॥ ४ ॥
जिणसाहुसाहुणीण य, सुकित्तिपरयाण भट्टवडुआणं ।
जं दाणं तं भणियं, सुकित्तिदाणं मुणिवरेहिं ॥ ५ ॥

दशविधमपि दानं, तद्गाथा—

“दय १ संग्रह २ भय ३ कारुणिय ४ लज्ज ५ गारव ६ अधम्म ७ धम्मो य ८ ।
काहीय ९ कयसासणं १० ति दाणमेवं भवे दसहा ॥ १ ॥”

अस्या गाथाया अर्थगाथाः—

“रोगाद्दुःखहयाणं १ सहायगाणं च २ दुज्जणादीणं ३
पुत्ताद्दिविओगेण ४ तह लज्जाए बहुजणस्स ५ ॥ २ ॥
जह सेतुनडादीणं ६ हिंसगमादीणं ७ साधुमादीणं ८
एस करिस्सति किंचिवि मंति बुद्धीइ जं तस्स ९ ॥ ३ ॥

१ छाया—

सर्वेषामपि जीवानामनार्यजनेन हन्यमानानाम् ।
यथाशक्त्या वारणमभयं तद् भुवन्ति मुनिप्रवरा ॥ १ ॥
पञ्चमहाव्रतपरिपालकेभ्यः पञ्चसमितिसमितेभ्यः ।
सर्वविरतियुक्तेभ्यः साधुभ्यो दानमुत्तमकम् ॥ २ ॥
मन्देभ्यश्च छिन्नहस्तेभ्यश्च दीनेभ्योऽनायेभ्योऽन्धवधिरैः ।
अनुकम्पादान पुनः जिने न कदापि प्रतिषिद्धम् ॥ ३ ॥
उचितं दानमेतद् वेलायामवेलाया द्वारप्राप्तेभ्यः ।
तद् दानं ददाना जिनवचनप्रभावका भणिता ॥ ४ ॥
जिनसाधुसाध्वीना च सुकीर्तिपरेभ्यो भट्टवटुकेभ्यः ।
यद् दानं तद् भणितं सुकीर्तिदान मुनिवरैः ॥ ५ ॥

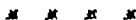
२ छाया—

क्या १ संग्रह २ भय ३ कारुणिक ४ लज्जा ५ गौरवा ६ धर्म ७ धर्मेणु च ८ ।
करिण्यति-९ कृतशासनमिति १० दानमेवं भवेद् दशधा ॥ १ ॥

३ छाया—

रोगाद्युपहृतेभ्यः १ सहायकेभ्यश्च २ दुर्जनादिभ्यः ३ ।
पुत्रादिवियोगेन ४ तथा लज्जया बहुजनस्य ५ ॥ २ ॥
यथा सेतुनडादिभ्यो ६ हिंसकादिभ्यः ७ साध्वादिभ्यः ८ ।
एष करिष्यति किञ्चिदपि ममेति बुद्ध्या यद् तस्मै ९ ॥ ३ ॥

अभय एवमकथयत्—मो धत्रियाः ! शृणुत । रात्रपुत्रधरिरे महाव्याधिरुत्पन्नोऽस्ति, वैधैरुक्तम्—
यदि मनुष्यसत्कृतालेयमांसदङ्कुर्यं दीयत, तदा स जीवति, नान्यथा । ततो यूयं सदीपप्रासज्जी
विन यतावदपि न करिष्यथ ? । तत एकेनोक्तम्—दीनारसहस्रं गृहाण, परं मां मुञ्च, अन्यत्र
गच्छ । अभयेन गृहीतम् । एषं सफलां रात्रिं परिभ्रम्य तैर्दद्यात् मिलित्वा दीनारलघाः । प्रभाते
तदनराक्षीकृतव दार्ष्टितं धत्रियाणाम्—मो यूयमेवमकथयत गतदिवसे—बन्मांसं सुलभ, तदद्य यतावता
ब्रह्म्येणापि दङ्कुर्यप्रमाण मांसं मया न प्राप्तम् । ततो लज्जिता अभयेन हकित्वा मांसमद्यनियमं
प्राहित्वा इति युक्तिः सम्पूर्णा । पष्ठद्वयस्यार्थं सम्पूर्णः ॥ ६ ॥

अद्यानुकम्पादिकदानमाधित्याह—

धत्रम्—

सद्दृष्टिपूर्वककृतांहतियुग्ममस्तु

हे भव्य ! भव्यतरमन्यदपि प्रधानम् ।

जन्तून् करोति सुखिनस्तपत्तापतप्तान्

प्रीणाति पद्मसरस सरसोऽनिलोऽपि ॥ ७ ॥

अत्र सूचीकृताहत्यायेन संक्षेपत्वादानुकम्पादिदानं सुपात्रदानात् प्रथमं कथयति—व्याख्या—
हे भव्य ! सद्दृष्टिपूर्वककृतांहतियुग्मं अस्तु—दूरे तिष्ठतु । सम्यक्त्वपूर्वककृतं अहत्याः अममसुपात्र
दानयोर्युग्मम् । “अपबर्जनमंहतिः” इति हेमः (अग्नि० का० ३०, स्तो० ५१) । कथंभूते
सद्दृष्टिः ? भव्यतरं—अतीव शुभं, मोक्षप्रदायकत्वात् । हे भव्य ! अन्यदपि—अनुकम्पादिदान
मपि अन्तुं सुखिनं—देवादिमुखयुक्तान् करोति । कथंभूतमन्यद् दानम् ? प्रथमं संसारदुःखा-
येक्षया । यतः पद्मानन्दकाम्ये श्रयोदशे सर्गे—

“कञ्चनापि सुतृदृष्टान्तं, प्राप्तमभोदकैर्मुदा ।

यस्तर्पयति सर्पन्ति, स्वर्मागास्तमपि ध्रुपम् ॥ १ ॥”

दृष्टान्तेन दृश्यति । पद्मसरसोऽनिलो—वायुरपि तपत्तापतप्तान्—श्रीम्भकालस्य वापेन तप्तान्-
पीडितान्, विशेषणद्वयया विशेष्यं प्रतीयते, पान्थञ्चनान् प्रीणाति—श्रीतिश्रुत्यादयति । कथंभूतो
वायुः ? सरस—सञ्जलः । यतो मानससररोचलं सेवितं सत् तृदतापमलपरिभ्रमादिसर्पं स्फुटयति,
तथा पूर्वदानद्वयं सकलसंसारदुःखापहारि इति । अन्यत् तु भोगाय भवति । अथ गाथा—

तैर्धान्यैः प्रौढकोष्ठका भृताः । देशप्रदेशेषु सर्वत्र धान्यसञ्चयान् कारयित्वा एते रङ्गनिमित्ता इति
ताम्रपत्राणि लिखित्वा सर्वत्र धान्येषु क्षिप्तानि । ततः कियति काले गते विकराले दुष्काले पतिते
खादतपिवता क्रिया नष्टा, भर्ता स्त्री मुक्ता, स्त्रिया भर्ता मुक्तः, शिशवोऽपि विक्रीता इत्यादि ।
सर्वत्र सीदनकालो जातः । तदा जगद्भूकेन सर्वत्र दानशाला मण्डापिताः । प्रचुराणि सस्यानि दीर्य-
मानानि रङ्गेभ्यः । भूपैर्धान्यार्थं जगद्भूको याचितः—सुवर्णमाणिक्यादिकं गृहाण, परं सीत्यं सम-
र्पय । तेनोक्तम्—रङ्गसात्कृतं सर्वं युष्माभिरपि तदादीयताम्, तैर्बुध्वावशतस्तथैव कृतम् । यतः—

“अहं य मूढ(ड) सहस्स दिद्ध वीसल वडवीरह
वार मूढि(ड) सहस्स दिद्ध सिंधूया रायहमीरह ।
गज्जणवह सुलताण दिद्ध मूढि(ड) सहस्स एकवीसह
मालवपति अठार प्रतापसीहराय सहस्स वत्तीसह ।
शत्रुंजय रडवयगिरि दानशाला वारोत्तरी(रड ?)
जगद्दया साहा सोहलातणा पुण्यप्रसिद्ध रापी (तेर) पन्नरोत्तरड ॥ १ ॥”^५

१ खादत पिवत इति यस्या क्रियायां सा खादतपिवता, तिङन्तस्य तिङन्तेन सह समासः ।

२ ‘दीयमानानि दीयमानानि’ इति क-पाठः । ३ धान्यम् ।

४ तात्पर्यम्—

अष्ट च मूढकसहस्राणि दत्तानि वीसलाय वडवीराय
द्वादश मूढकसहस्राणि दत्तानि सैन्धवीयराजहम्मीराय ।
गर्जनपतये सुरभ्राणाय दत्तानि मूढकसहस्राणि एकविंशतिः
मालवपतये अष्टादश प्रतापसिंहाय राज्ञे सहस्राणि द्वात्रिंशत् ।
शत्रुञ्जयरैवतगिर्योर्दानशाला द्वादशोत्तर (शतम्)
जगद्दना साधुना सोहलतनयेन पुण्यप्रसिद्धी रक्षिता (त्रयोदशे) पञ्चदशोत्तरे ॥ १ ॥

५ सन्तुल्यतां श्रीसर्वानन्दसूरिरचितस्य जगद्भूचरितमहाकाव्यस्य षष्ठसर्गस्य निम्नावतारितपद्यैः—

“जगौ वीसलदेवाय, जगद्हरिति पर्पदि ।
तन्मे पापं भ्रियन्ते, चेज्जना दुर्भिक्षपीडिताः ॥ ८९ ॥
ददावष्ट सहस्राणि, स तस्मै कणमूढकान् ।
श्रीमालान्वयकोटीर-स्त्रिधा वीरत्वमाश्रितः ॥ ९० ॥
स द्वादश सहस्राणि, प्रददौ कणमूढकान् ।
हम्मीरनामधेयाय, सिन्धुदेशमहीसुजे ॥ १२५ ॥
स ददौ गर्जनेशाय, मोजदीताय सत्वरम् ।
सद्धान्यमूढकानां च, सहस्राण्येकविंशतिम् ॥ १२६ ॥
अष्टादश सहस्राणि, स ददौ कणमूढकान् ।
भूपायावन्तिनाथाय, तदा मदनवर्मणे ॥ १२७ ॥
राज्ञे प्रतापसिंहाय, काशीनाथाय सोलभू ।
द्वात्रिंशतं सहस्राणि, प्रददौ कणमूढकान् ॥ १२८ ॥
द्वादशाभ्यधिकं दान—शालाशतमुदारधीः
जगद्भू-सुकृताधारो, जगज्जीवापुरातनोत् ॥ १२९ ॥”

बहुसो अणेषु किय बहु पशुवयाराय तेण तह तस्स ।
ज दित्ति तं कमसो दयाइदाय दसविहंपि १० ॥ ४ ॥

इति ।

ध्वानुकम्पादिदाने जगद्दसाहप्रबन्धा, तद्यथा—

‘वाप्यां’ नगर्यां सोलहासुतः इन्द्रशालायां श्री‘श्रीमाल’श्रातीयः जगद्दः १ पद्मल २ राय
महम्म ३ एते ध्रुवो भ्रातरः सन्ति आशीविक्त्रदुर्लभाः । जगद्दः पद्मलरायमहाम्यां
सार्धं ‘कच्छ’देशे ‘मन्नेधर’नगर्यां माङ्गगाङ्गात्तुलसमीपमाचरौ ।

तेन ७७१५ पोशासर्धं भता, वषाषु सांभसता, पोसा पडिक्कभलां करता, सतोष धरता,
षोष करता अे रीते सुधै दिन निभभता.

एकदा प्रतिक्रमण कृत्वा नमस्कारगुणनं करोति जगद्दः । ततः आचार्य आक्रमे रोहिणीस्र
कटवेच विलोचय शिष्यं प्रधीति—इन्द्रधनुर्वर्णितो बुष्कलो मविष्पति । औपधपुटीबन्धनव
घान्पत्रिकवो मविष्पति । गावो मर्कोटकान् मधुयिष्पन्ति । (तत्) भुत्वा जगद्दकेन चिन्ति
सम्—अस्माच्छां साम्प्रतमर्ष्यवमोदरिका आयते, अग्रे किं मविता ? । गुरवे पृष्टम्—को दाता
मविता ? । गुरुषोक्तम्—स्वमेव । कथम् ? तदा गुरुत्वाच—मृगु । ‘सोपारक’पचने द्वासप्त-
तिगन्धमितदीर्घां द्वापञ्चास्रद्वयपुला शिलाजस्ति साञ्जानेसम्प्या । ततो जगद्द कस्वपित् पोत
स्वामिनः कार्यकरको भूत्वा तत्र गत्वा वषिग्मिः अहमहमिक्रमाञ्छामुपरि तिष्ठामि दन्तपावना
र्थम् । होठे वा कोठे वा इति कलहेनाक्रम्यमाणां शिलां दृष्ट्वा तन्प्राप्य द्वादसहस्रतद्भान् दत्त्वा
सा शिला यानपात्रेण ‘मन्नेधर’मानीतवान् । पिबुनै’ स्वामिन कर्णौ पूरितौ । यतो युष्मद्भ्येण
पापाणाः क्रीतोऽस्ति । भेष्टिना प्रोक्तम्—एतै’ किं कथ्यते ? जगद्दकेनोक्तम्—युष्मद्भ्योऽघा पतवू
रक्षितम् । ततः प्रसभेन भेष्टिना प्रोक्तम्—मर्ष्यं कृत, स्वमेव शिलां गृह्णाण । सा शिला स्वगृहं
नीत्वा जगद्दकेन गुरवे दक्षिता । सिन्दूरतैलेन मर्दनं कारापितम् । दग्गलिका निर्गता । बहुमूत्थ
रत्नमूवा सा दृष्टा । तै’ रत्नैर्धान्वराश्रय’ क्रीताः ।

यतः—

बद्धं पादपरिश्राथं, बहुक्षीराभ्य धेनवः ।

औपधं श्रीममाहारो, यथा लभ्यं तथा क्रम ॥ १ ॥’—श्ल०

१ आवा—

बहुकोशैव कृतं बहु मनुष्यकारणं तेन तथा तस्मै ।

पदं धीवतं तत् कमसो दयादिदानं दसविधमपि १ ॥ ४ ॥

१ तालवर्षम्—तत्र जगद्दा पीचकदायां पचति आक्रमेण मृगोति, पीचकपतिक्रमे करोति सन्तोषं
करति शिमसं करोति एवं टीका द्युतेन विनामि निर्गमयति ।

१ जनोदुटीमठम् ।

इति ॥

साधवः साधर्मिकादयः सर्वेऽपि पोषिता जगद्भूकेन । ततः सर्वतः सुकालो जातः । गृहपृष्ठ-
वाटके श्वेतार्कं दृष्ट्वा सेवकैः प्रोक्तम्—इतोऽधस्ताद् धनं गृह्यते । किं धनेन ? । माऽभूदस्य विनाशः ।
वर्षाकाले जलेन समूलमुन्मूलितार्कात् प्रकटितं धनं सप्तक्षेत्रीसात् कृतं जगद्भूकेन । पुनरेकदा
पोतचौरेण 'सिक्थमय्य इष्टिका आनीता राभयेन क्रीताः । स्वभार्यया तु उपालब्धः, जनानामेष
व्यापारो निषिद्ध इति लोकापवादः । तेन दम्पत्योः परस्परं मुखानवलोकनं जातम् । शीतकाले
हसन्त्यां ता मदनेष्टिकाः क्षिप्त्वा उपरिष्टाञ्जलितमदनाः स्वर्णमय्यो जाताः, गुरवे दर्शिताः, धर्ममार्गे
व्ययीकारापिताः । इत्येवं जगद्भूकेन चतुर्विधसङ्घेन सह 'शत्रुञ्जया'दितीर्थानां यात्रा कृता,
'भद्रेश्वरे' चैत्यानि कारितानि । धर्मार्थं हृष्टो मण्डितः, जैनागमानि लिखापितानि इत्यादीनि
बहूनि धर्मकार्याणि चक्रिरे । इति जगद्भूकप्रबन्धः समाप्तः ॥

कीर्त्तिदाने यथा 'श्रीशत्रुञ्जय'सङ्घपतितिलकं विभ्रत् समराह्वयो वणिजां वरः 'सिद्धाचल'-
मागच्छति तदा चारणकेन प्रोक्तम् । यतः—

“साह तुं समरे साह, पीत्त सर्व साहूदीया ।

नदी तो गंगाप्रवाह, पीत्त सर्व वाहूदीया ॥ १ ॥”

तस्मायश्चं ददौ इति सङ्घेपतः ।

अथ पुनः श्रीवस्तुपालः ससङ्घः श्री'शत्रुञ्जये' देवान् नत्वा अग्रतश्चलन् 'देवक'पत्तने
ययौ । अत्रान्तरे सङ्घमध्ये सोमेश्वरपण्डितेन काव्यमुक्तं वस्तुपालं प्रति । यतः—

“लक्ष्मि ! प्रेयसि ! केयमैस्यशितिता वैकुण्ठ ! कुण्ठोऽसि नो

नो जानासि पितुर्विनाशमसमं सङ्घोत्थितैः पांशुभिः ।

माऽभैर्भौरु ! गमीर एष भविताऽभोधिशिरं नन्दतात्

सङ्घेशो ललितापतिर्जिनपतिस्त्रात्राम्बुकुल्यां सृजन् ॥ १ ॥”—शार्दूल०

ततो वस्तुपालेन तस्य लक्षद्रव्यं दत्तम् ॥

पुनरेकदा'सुर्बुदा'चले गतो विमलवसतिं वस्तुपालस्तत्र चारणेनोक्तम् । यतः—

१ मदनमय्य ।

२ तात्पर्यम्—

साधुस्तु समरः साधुः अन्ये सर्वे साधुका (लघुसाधवः) ।

नदी तु गङ्गाप्रवाहः अन्ये सर्वे वाहकाः ॥

३ मुखस्य इयामता । ४ हे कृष्ण ! ५ भस्माकम् । ६ भविष्यति ।

तदा जगद्भूकेन रायां(यः)साधार इति विरुद्धं लभ्यम् । तदाप्रमृति महाजनेऽपि राबांसा
घारविरुद्धवान् कथ्यते । चतुरशीतिष्ठातिषु जगद्भूकरूपकाणि महादिभिः सर्वत्र पठ्यन्ते । एवं
जगद्भूर्जगदुद्धारको जातः ॥

एकदा दुष्टो दुष्कालामिधो व्यन्तरो जगद्भूसमीपं छलनाय समेतः । स च कीदृग् ?
मलिनवेष्टो बर्बरकेशः सर्पकर्णः कृष्णपर्णो धीमत्स्वरूपः पतितनेत्ररूपो घुसुसुषया पृष्ठलघोदरः
सर्वेषां भयङ्करः प्राह जगद्भूकम्—मो मो जगद्भू ! द्वादश वषाणि जातानि धुपातुरोऽहम् । तेनो
क्तम्—शुद्धं ययेष्टम् । दुष्कालेनोक्तम्—यदा घातोऽस्मि तदा त्वहं जितः, अन्यथा मया त्वं
जित इति पणवधः सौष्टिलिनाऽप्यङ्गीकृतः । ततः स दुष्कालः प्रेतो रक्षुमण्डपाच्छादनकं स्वक-
रेणोच्चार्य मोन्यमाजन समेव कृत्वा निषिष्टः प्रोवाच—अस्मिन्नभानि धिपता(प्यन्ता ?)मिति । ततो
'मद्रेक्षरे' चतुःसहस्रमितमहाजनगृहाणि सन्ति, सकलमहाजना आकारिताः । प्रोक्तो जगद्भूकेन
पणबन्धः स । अतो मो मो आतरः ! अद्य कीदृशा भवन्तु यथा महाजनवचनं जयभिध
परति तथा कर्तव्यम् । ततः सर्वेऽपि महाजनाः केचन ताम्रकट्याहैः केचन कम्बोलकैः केचन
पृथुलकपाटफलकैः केचन वस्त्रसोलकैः पक्षापकाभानि लात्वा तत्र धिपन्ति । प्रेतोऽपि सर्वमाज
हारः । कथमपि न मृञ्चति सः । स वदति स—मो जगद्भू ! शोष्यक देहि—तदा घृतवैलङ्क-
स्तुपाः प्रवाहिताः । यामं यावत् महाजनैः एहिरेयाहिरा क्रिया कृता । यामोर्ध्वं स मधयन्
किञ्चिद्दुद्भिरितमर्षं दृष्ट्वा यद्विदोऽधुनासाधिति विचार्य सैः समकालं त्यलीकृतोयं, दुर्धरा घाणि
जानां हाकहीकहकोठाः । ततो दग्धोऽहं दग्धोऽहं भदन् पलायमानो जगद्भूकेन गाढं करेण घृतः ।
रे जगत्संहारकारक ! अधुना क्व यासि ? कारागारे धिपाम्यह त्वाम् । स ऊचे—मां मृञ्च, जय
प्रमृत्यहं मनुष्यलोकं नागमिष्यामि । दक्षिणहस्तार्पणं कृत्वा मुक्तः स्वस्वान गतः । यतः—

“२वर्जयेही सभयो, देश पुढतो दुहावह

नितु नयर उत्रकथ विहारं तु, वारह पुढती श्रीभावह.

अने कथो(इ?) आठवो, धारतो धीनी वाहु

कथ तो देहु ग(हा)भ, कथ तो लपतो साहु

हुं पापी यल्यो तु साहलु भिल्यो, भोवजध आढो कथो

नेहसि नभूया साहा सोहसातया वे नारुं काव पार(तेर)पनशेत्तरे।”

१ सात्पर्यम्—

धर्म्यात् साक्षरितो वैसं मातो दुष्कालः

निर्भं भयान्मुद्रासपति तदा ह भवाहरीक माहा श्रीमाकक ।

भजेव करिष्याम्बाकुको चारपत् घृतल वादिका (पद्म चारालु घृतल बाहपामि)

किंवा ह स्केटवामि स्वार्थं किंवा ह कीकन्त पृष्ठमि ।

अह पापी पतितसर्वं साधुर्मिहितो वचनवचनो गाढ कृतः

मुञ्च जगद्भूक ! धमो ! जोहकतवच ! वत् कायमिष्यामि कथः जयोदका पञ्चदशोत्तर ।

अत्र सम्बन्धलेशः—

‘चम्पा’यां दधिवाहनधारिण्योः सुता चन्दनवाला । इतश्च ‘कौशाम्बी’पतिशतानीकभू-
पेन ‘चम्पा’ भग्ना । केनचित् पदातिना चन्दना गृहीता ‘कौशाम्बी’ नीता विक्रीता । धनवाहेन
श्रेष्ठिना क्रीता, पुत्रीस्थाने स्थापिता । एकदा श्रेष्ठिनः पादप्रक्षालनावसरे चन्दनायाः केशपाशं
भूमौ पतितं दृष्ट्वा श्रेष्ठिना तदादाय स्वाङ्के स्थापितम् । तं वीक्ष्य मूला तत्पत्नी क्रुद्धा । एषा वर्धमाना
मम सपत्नी भविष्यतीति विचिन्त्य श्रेष्ठिनि हृष्टं गते सति तत्केशपाशमपनीय मुण्डितां जञ्जीरितां
विधाय शून्यगृहे स्थापयित्वा स्वत एव मरिष्यतीति ध्यात्वा स्वयं पितृगृहं गत्वा तत्रैव स्थिता ।
दिनत्रयं जातम् । तञ्जील्या न कोऽपि श्रेष्ठिनः पुरतो वक्ति । यतः—

“कृतं न धडाव कुहाडीठ, हुं ताडरध कुहाडि,
धांते लाडड शडती, लुकें करती वाडी. १
कंतडो भिच्यारे स्थुं करध, लु धरी लुध कुनारि,
ठसीं वधेदे आगलां, उअरडध हाथ भिच्यार (?) २”

एकया जातकरुणया श्रेष्ठिने कथितम् । तेन समुद्राद्य तालकं (सा) निष्कासिता । (तस्यै)
सूर्पकोणके कुलमापान् दत्त्वा निगडभञ्जनार्थं लोहकारानयनार्थं गतः श्रेष्ठी । म्लानमुखी चन्दना
चिन्तयति—अहो कर्मणां गतिरीदृशी । यदि कोऽप्यतिथिः समेति, तदा तस्यै दत्त्वा पारणं कर-
वाणि । यावत् तस्यौ तावत् महावीर आजगाम । तं च विलोक्य जातानन्दा समुत्थाय प्रोचे—
स्वामिन् ! भिक्षां गृहाण । भगवता चिन्तितम्—अभिग्रहपूर्तिर्जाता, परं नेत्रयोः (नेत्राभ्यां?)
अश्रवो न पतन्ति । देहलीमध्ये पादौ स्तः । न एको बहिरेकोऽन्तः । अतो भगवान् न गृह्णाति ।
पृष्ठतो बलात् तथा दुःखेनाश्रुपातो विहितः । उत्तालतया एकः पादो देहल्याः बहिरेकोऽन्तरा-
जातः । भगवता पारणं कृतं पञ्चदिनोने षण्मासे । पञ्च दिव्यानि जज्ञिरे । वेणीदण्डः पुनर्न-
वीनो जातः । निगडे नूपुरे जाते सर्वत्र यशो विस्तृतम् । यतः—

“पृथ्वीनाथसुता भुञ्जिष्यचरिता जञ्जीरिता मुण्डिता
क्षुत्क्षामा रुदती विधाय पदयोरन्तर्गता देहलीम् ।

कुलमापान् प्रहरद्वयव्यपगमे सूर्पस्य कोणे स्थितान्

दद्यात् पारणकं तदा भगवतः सोऽयं महाभिग्रहः ॥ १ ॥”—शार्दूल०

१ विचार्यताम्—

“मात्रिका वृश्चिके भग्नाः, क्षये भग्ना भिपगवराः ।

पण्डिता मूर्खके भग्नाः, स्त्रीषु भग्न जगन्नयम् ॥ १ ॥

२ तात्पर्यम्—कान्त ! मा घटय कुठार अहं तव कुठारिका, दन्तैः काष्ठानि पाटयन्ती जिह्वया कुर्वाणा वृत्तिम् ।
कान्तक. चराक किं कुर्यात् यद्गृहे भवति कुनारी..... . ।

३ “दास प्रेम्णः परिस्कन्दो भुञ्जिष्यपरिकर्मणौ” इति दैमः (अभि० का० ३, श्लो० २४) ।

१“भाष्य तु भद्रिवोऽथ नास्य तु हे नृद्वे,
अु विधि तु विधि नोऽथ दुं ऊडेरे ऋषयसा ॥ १ ॥”

इति युत्वा बहु धनं ददौ ॥

॥ इति सप्तमव्युत्तरार्थः सम्पूर्णः ॥ ७ ॥

अथ सुपात्रदानमाह—

धनम्—

वीराय विश्वगुरवेऽकृत चन्दना या

कुल्मापदानमनु जातसुखाऽथ तस्याः । :

मूर्धाऽऽप वेणिरुचिरः धियमस्य मौलि

मभ्यागते धनशिखण्डिनि चन्दनस्य ॥ ८ ॥

व्याख्या—वीरायेति । या चन्दना राजपुत्री दासेन विक्रीता धनघातेन क्रीता मूलया सुभिता देहन्यन्तरस्वित्वा वीराय—धर्मधनाय कुल्मापदान—प्राप्तकृमापदान अकृत—चकार । कथंभूताय वीराय ? विश्वगुरवे—शिशुवनजनधर्मदैवताय शिशुवनवाताय वा । कथंभूता चन्दना ? अनु—पश्चात् दानानन्तरं जातसुखा—सबाङ्गीणसमृत्पसुखा, सुवसा सालङ्कारा गतयुससा आवा । अथान्वादेशे । यत्तदोर्नित्यसम्बन्धात् तस्याः चन्दनायाः मूर्धा—मस्तक चन्दनस्य—शुश्रुस्य भिर्य घोमां आप—प्राप । कस्मिन् सति ? धनशिखण्डिनि—धनमपुरे अस्य—चन्दनस्य मौलि—मस्तकं अभ्यागते—आभिते सति, शिखाप्रस्वितमयूरस्य चन्दनपुष्पस्य घोमां अहार इत्यर्थः । इयं चन्दना । अयं चन्दन । अस्मच्छलोऽपि । कथंभूतो मूर्धा ? वेणिरुचिरः—सत्कालनवीनजातप्रभेणीशोममान । “पिच्छं बर्हं शिखण्डकम्” इत्यत्र शिखण्डिसार्यकनामा । कविसमये केयुपाशस्य परिण उपमा । यदुक्तं माघे—

“दृष्टैः(द्वे!)श्च निर्वितकलापमरामपस्ताद्

व्याकीर्णमास्यकपरां कपरीं वरुण्या ।

प्रौढुमुबन् सपदि चन्द्रकवान् हुमाग्रात्

सह(परि)पिणा सह गुणाम्यधिकैर्दुरासम् ॥ १ ॥”—वसन्तविजय

इति सर्गपञ्चमे (अं० १९) ॥

१ तात्पर्यम्—

राजसे त्व महीकोटे वापसति एवं वीरका ? ।

जातयोर्मध्ये बहव बर्हं सुन्दर अरमक । ।

१ वक्राविति । २ मयूर । ३ मारुतिना ।

गोभद्रो दीक्षां लत्वा देवो जज्ञे । अवधिना ज्ञातभवत्रयसम्बन्धिपुत्रत्वेन स्नेहेन भोगसामग्री
पूरिता । क्रमेण शालिभद्रो धन्यकश्च दीक्षां गृहीत्वा 'वैभार'गिरौ अनशनमादाय 'सर्वार्थ-
सिद्धं' गतौ 'महाविदेहे' मुक्तिं गमिष्यतः । इति सम्बन्धः संक्षेपतः । इत्येवं सुपात्रदानतो बहवः
सम्बन्धा वाच्याः । सुपात्रदानफलम् । यतः—

“किमप्यतिथिदानस्य, माहात्म्यं सुमहत्तमम् ।
यत्रान्नमात्रतः स्वर्गा—पवर्गसुखसङ्गमः ॥ १ ॥”—अनु०

इति पद्मानन्दे । अतिथिलक्षणमाह—

“तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना ।
अतिथिं तं विजानीयात्, शेषमभ्यागतं विदुः ॥ १ ॥”—अनु०
॥ इति नवमवृत्तस्यार्थः सम्पूर्णः ॥ ९ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

दानं ददौ सुमुनये क्षुधितोऽपि योऽतो
निःस्वोऽपि भूपतिरभूदिह मूलदेवः ।
यत् कीचकः श्रयति सार्थकतां नितान्त-
मन्तर्गतस्य मरुतः स किलानुभावः ॥ १० ॥

व्याख्या—यः क्षुधितोऽपि सुमुनये दानं ददौ इह—लोके अतः—दानपुण्यात् स मूलदेवः
निःस्वोऽपि—निर्धनोऽपि भूपतिः अभूत्—बभूव । दृष्टान्तमाह—यत् कारणात् कीचकः नितान्तं—
अतिशयेन सार्थकतां—यथार्थतास्वाभिधेयतां श्रयति । “स्वन् वातात् स कीचकः” इति हैम-
(अभि० का० ४, श्लो० २१९) वचनाद् वायुना सच्छिद्रो वंशः शब्दं करोति स कीचक
उच्यते । किलेति सत्ये । सः अनुभावः—प्रभावः अन्तर्गतस्य मरुतः—वातस्य वर्तते इति ॥

अत्र सम्बन्धः—

कश्चित् मूलदेवामिधो राजपुत्रः द्यूतव्यसनित्वात् स्थानभ्रष्टः पर्यटन् कस्याञ्चित् नगर्यां गतः ।
परं मूलदेवः सकलकलापात्रम् । तेन तत्र तद्गुणरञ्जितवेश्या तत्सङ्गं न त्यजति । परस्परं
भृशं प्रीतिर्जाता । ततो निर्द्धनत्वात् तत्कुट्टिन्याऽचलवणिजा सह कृतोपायेन निष्कासितो मूल-
देवोऽटवीमृल्लङ्घ्य कस्मिंश्चिद् ग्रामे भिक्षावृत्त्या कुल्माषान् गृहीत्वा यावद् ग्रामद्वारमागच्छत् तावत्

१ मय श्लोको योगशास्त्रस्वोपज्ञवृत्ति (प० ५४)—धर्मसङ्ग्रह (प० ९)—श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्ति (प०
१०४)—श्राद्धगुणविवरण (प० ४५) प्रमुखग्रन्थेषु दृश्यते ।

वीरस्य केवलतोत्पत्तौ चन्द्रनाया वीक्षा, मृगावतीधामजावसरे केवल क्रमेण (सा) हुक्तिं गतेति सम्पूर्णाः प्रबन्धः ॥

अष्टमबृचस्य सम्पूर्णोर्ध्वः ॥ ८ ॥

* * * *

सप्तम्—

दारिद्र्य(श्व)दोषतिमिरैर्नियमेन मुक्ताः

सत्पात्रदानसुदिनोदयसङ्गमाद्या ।

पृष्ठानुगामिकटके निकटे सटङ्के

चौरैरिवाशु पशव प्रपलायमानैः ॥ ९ ॥

ध्यास्या—सत्पात्रदानेन—साधये दत्तदानेन सुदिनस्य—सुकृतदिवसस्य उदयो येषां ते एषादि-
षाध ते सङ्गमाद्यायेति 'कर्मधारय' । शालिभद्रपूर्वमवसङ्गमगोपालकप्रसृतयो वीणा दारि-
द्र्य(श्व)दोषतिमिरैर्नियमेन मुक्ताः—स्यक्ता । कैरिष ? चौरैरिव । यथा चौरैराशु—क्षीघ्रं पशव—
गवाद्यो मुक्ताः । कस्मिन् सति ? पृष्ठानुगामिकटके—पृष्ठे क्षीघ्रगतिगामिनि सन्त्ये निकटे—समीपे
सति । कर्मभूते कटके ? सटङ्के—सकोपे । कर्मभूतैः चौरैः ? प्रपलायमानैः—फाकनाशं नरैः ।

“टङ्को नीलकपित्थेऽसि—कोशे कोपेऽश्मदारण्ये ।

मानान्तरे खनित्रे च, बह्वार्या टङ्क्येऽपि च ॥ १ ॥”—श्लु०

इति हेमानेकार्थः (श्लो० २४) ॥

अत्र सम्बन्धो लेशतः—

'छम्माणि' नामग्रामे गोपालनामा एको गोहलिकः । तस्य स्त्री रमणकी । तयोः पुत्रः
मरुकनामा । सिंहेन मारितो गोपालको मृत्वा 'रात्रपृष्ठे' गोपननामा गोपो जातः । तस्य
मार्या नर्मदा । तस्यां ह्यधौ पूर्वमवसम्बन्धी पुत्रो जातः । तस्य सङ्गमक इति नाम । इति अन-
कस्तुतपोद्वितीयो भवः ॥

गोपनोऽनेकलोकानां महिष्यभारमति । एकदा सध्यायां पश्चाद् बलमान 'सर्षबालुका'
नदीतीरे एकं ह्यनीश्वरं ददर्श । गृहे समागतस्यापि तस्यैव इदि ध्यानं स्मितम् । अतिप्रभातेऽधिस
म्बलमादाय तटिनीतटे समागतः । तं क्षीतार्थं ह्यधु अत्यन्तकृष्णार्द्रचित्तः शुष्ककाष्ठसम्भवेनार्थि
प्रन्धान्य साधो' क्षीतं व्यपोहयत् । साधु' प्रतिभाप्रतिपन्नः क्वपोत्सर्गं नापारयत् । साधुवैयाहृत्य
पुण्यानुमोदनात् प्राप्तोषगोत्र एकदा सिंहेन मारितः । मृनेर्भ्यानवशाद् मृत्वा 'रात्रपृष्ठे' गोमत्र
नामा भेष्टी बभूव । सङ्गमस्तु कियति काले सुसाधये सबहुमानं पायसदानं दत्त्वा मृत्वा
गोमत्रमत्रयो' पुत्रः शालिभद्रनामा जातः । इति अनकस्तुतपोस्त्वृतीयो भवः ।

भूत्वा 'राजगृहे' श्रेणिकधारिणीपुत्रो नन्दीषेणनामा जज्ञे । क्रमेण दीक्षितो वीरान्तिके ।
दशपूर्वधारी कन्दर्पाभिभूतो निकाचितभोगकर्मत्वाद् वेद्यागृहे द्वादश वर्षाणि स्थितः । प्रति-
दिनं दश दश नरान् प्रतिबोधयन् वीरान्ते दीक्षां ग्राहयन् कालं गमयति स्म । द्वादशवर्षान्ते
पुनर्दीक्षां गृहीत्वा मुक्तिमगमत्, महानिजीधवचनात् । अन्यत्र देवो दृश्यते । इति पात्रापा-
त्रदानफलम् ।

॥ इति एकादशवृत्तार्थः ॥ ११ ॥

५ ५ ५ ५

अथ पात्रदानप्रसङ्गात् सप्तक्षेत्रीमाह—तत्र प्रथमं जिनविम्बं चाश्रित्याह—
क्षत्रम्—

तीर्थङ्कराः सकलदोषविमुक्तदेहाः

स्नेहान्मिथो गलितसिंहगजादिवैराः ।

सत्पूजिता विदधतीह हितं न किं किं

चिन्त्यो न हन्त महतां यदि वा प्रभावः ॥ १२ ॥

व्याख्या—इह-लोके तीर्थङ्कराः सत्-निरन्तरं पूजिताः अथवा सम्यक् प्रकारेण पूजिताः
सन्तः किं किं हितं-वाञ्छितं न विदधति? अपि तु सर्वं वाञ्छितं कुर्वन्त्येव, भक्तानामिति शेषः ।
कथंभूताः तीर्थङ्कराः? 'सकलैः' सकलैः-समस्तैः दोषैः-अन्तरायादिभिः दोषैर्विमुक्तं देहं येषां
ते । पुनः कथंभूताः तीर्थङ्कराः? स्नेहात् मिथः-परस्परं गलितं-नष्टं सिंहगजादीनां वैरं येभ्यस्ते ।
यदि वा हन्तेति निश्चयेन । महतां-गरिष्ठानां प्रभावः अचिन्त्यः-अचिन्तनीयः । यतः

“मैत्रीं प्रमोदां करुणामुदासतां

प्रभुस्तथाऽपुण्यदिमां सभां यथा ।

द्वेषो विपादोऽकूपता स्वकान्यता

तेषां द्वेषो मीनमिया प्रपेदिरे ॥ १ ॥”-इन्द्रवंशा

(इति) पद्मानन्दे ।

“सारङ्गी सिंहशावं स्पृशति सुतधिया नन्दिनी व्याघ्रपोतं

मार्जारी हंसवालं प्रणयपरिवशात् कैकिकान्ता भुजङ्गम् ।

वैराण्याजन्मजातान्यपि गलितमदा जन्तवोऽन्ये त्यजन्ति

श्रित्वा साम्बैकरुढं प्रशमितकलुषं योगिनं क्षीणमोहम् ॥ १ ॥”-ऋग्वरा

१ 'सत् पूजिता' इत्यपि पदच्छेदः समीचीनः ।

सन्मुखमागच्छते मासक्षपणकप्रय साधवे क्षुधितोऽपि ददौ । अतो दानप्रभावात् सम्पूर्णचन्द्रस्वप्न
 क्षुधितो 'बिनातटे' राजा बभूव । कश्चिद्वटिल एतस्वप्नक्षुधितोऽपि निष्पृण्यत्वात् घृतगुठमिश्रं
 मण्डकमेव लभते सः, नान्यत् ॥

॥ इति दक्षमहत्तस्यार्थं सम्पूर्णः ॥ १० ॥

धर्म—

जैनेन यश्चरकहेतुरपात्रमुक्त

मुक्त मुधा तदपरेण कथं धित ही ? ।

मद्यादि यत् परिहृतं सुधियाऽथ यज्ञे

पीतं न किं तदपि दुर्धरवाढवेन ? ॥ ११ ॥

ध्यास्या—जैनेन—जैनगीतार्थेन यत् अपात्रं—कुपात्रं नरकहेतुः उक्तम्, अथ एव मुक्तं—स्यक्तम् ।
 ही इति खेदे । अपरेण अन्यतीर्थिना नरेभ्य तद् अपात्रं मुधा—निरर्थकम्, कथं संभावनायाम्,
 भित्तं—आभितम् । अत्र दृष्टान्तमाह—सुधिया—पण्डितजनेन यत् मद्यादि—मदिरादिकं परिहृतं—
 स्यक्तम्, अथान्वादेशे, दुर्धरवाढवेन—उद्धवविशेषेण यज्ञे तदपि मद्यादिकं न पीतम् ? अपि तु
 पीतम् । उन्मत्ता विप्रा वदन्ति—

“अन्नं हत्वा सुरां पीत्वा, कृत्वा च पलमक्षणम् ।

इतिना ताव्यमानोऽपि, न गच्छेज्जिनमन्दिरे ॥ १ ॥”

अत्र जैन आह—

“अन्नं हत्वा सुरां पीत्वा, कृत्वा च पलमक्षणम् ।

ब्राह्मणोऽपि शत्रोद्धान्तो, न प्रवेष्ट्यो जिनालये ॥ १ ॥”

इति । मूढविप्रा अर्थं न जानन्ति, अतः जिनसं—कृष्णस्य मन्दिरे न गच्छेत्, कृष्णमूर्धेरा-
 धातनत्वात् । अतोऽर्थैत्ये तु सर्वथा प्रवेष्टुमयोग्य ईदृक् । जिष्णुनामालिपु “मार्वाजिनौ कुभो
 दकः” इति श्लोकः (अमि० का० २, श्लो० १३०) ।

अत्रापात्रदाने दृष्टान्त—

मुखप्रियनाम्ना विप्रेण दासीसुतमीमनामा ह्यतो रचनार्थं रक्षितः । श्रीमेन प्रोक्तम्—
 सर्वेषु विप्रेषु सुकेषु सत्सु यत् श्रेष्ठं अन्नादिकं उद्गरितं तत् सर्वं मदीयम् । तेनोक्तम्—एवमस्तु ।
 नित्यद्यो मुखप्रियेण सहस्रसंख्या विप्रा पोषिता । अथ श्रीमेन तेनान्नादिकेन जैनसाधवः
 पोषिता । ततो यत्ना मुखप्रियः मयभ्रमणं कृत्वा सेचनकनामा गतो धातः । श्रीमस्तु सुरो

भूत्वा 'राजगृहे' श्रेणिकधारिणीपुत्रो नन्दीषेणनामा जज्ञे । क्रमेण दीक्षितो वीरान्तिके ।
दशपूर्वधारी कन्दर्पाभिभृतो निकाचितभोगकर्मत्वाद् वेश्यागृहे द्वादश वर्षाणि स्थितः । प्रति-
दिनं दश दश नरान् प्रतिबोधयन् वीरान्ते दीक्षां ग्राहयन् कालं गमयति स । द्वादशवर्षान्ते
पुनर्दीक्षां गृहीत्वा मुक्तिमगमत्, महानिशीथवचनात् । अन्यत्र देवो दृश्यते । इति पात्रापा-
त्रदानफलम् ।

॥ इति एकादशवृत्तार्थः ॥ ११ ॥

५ ५ ५ ५

अथ पात्रदानप्रसङ्गात् सप्तश्रेणीमाह—तत्र प्रथमं जिनविम्बं चाश्रित्याह—
सूत्रम्—

तीर्थङ्कराः सकलदोषविमुक्तदेहाः

स्नेहान्मिथो गलितसिंहगजादिवैराः ।

सत्पूजिता विदधतीह हितं न किं किं

चिन्त्यो न हन्त महतां यदि वा प्रभावः ॥ १२ ॥

व्याख्या—इह—लोके तीर्थङ्कराः सत्-निरन्तरं पूजिताः अथवा सम्यक् प्रकारेण पूजिताः
सन्तः किं किं हितं-वाञ्छितं न विदधति? अपि तु सर्वं वाञ्छितं कुर्वन्त्येव, भक्तानामिति शेषः ।
कथंभूताः तीर्थङ्कराः? 'सकलेति' सकलैः-समस्तैः दोषैः-अन्तरायादिभिः दोषैर्विमुक्तं देहं वेपां
ते । पुनः कथंभूताः तीर्थङ्कराः? स्नेहात् मिथः-परस्परं गलितं-नष्टं सिंहगजादीनां वैरं येम्यस्ते ।
यदि वा हन्तेति निश्चयेन । महतां-गरिष्ठानां प्रभावः अचिन्त्यः-अचिन्तनीयः । यतः

“मैत्रीं प्रमोदां करुणामुदासतां

प्रभुस्तथाऽपुण्यदिमां समा यथा ।

द्वेषो विपादोऽकृपता स्वकान्यता

तेषां द्वेषो मीनभिया प्रपेदिरे ॥ १ ॥”-इन्द्रवंशा

(इति) पद्मानन्दे ।

“सारङ्गी सिंहशावं स्पृशति सुतधिया नन्दिनी व्याघ्रपोतं

मार्जारी हंसवालं प्रणयपरिवशात् केकिकान्ता भुजङ्गम् ।

वैराण्याजन्मजातान्यपि गलितमदा जन्तवोऽन्ये त्यजन्ति

श्रित्वा साम्यैकरुढं प्रशमितकलुषं योगिनं क्षीणमोहम् ॥ १ ॥”-स्रग्धरा

१ 'सत् पूजिता' इत्यपि पदच्छेदः समीचीनः ।

छषसावसायामपि, यतः—

“अभिषमोक्ता मृशमोतुना च
शुना च सुहृत्पुत्रियसंविभागे ।

एकत्र काकभटकेन साक

माकण्डमाहारमिहाजहार ॥ १ ॥”-उपजातिः

(इति) पद्मानन्दे ।

“किं स्वर्गेय सदा हुमात्मपशुतो यत्रार्थलाभस्यूहा
किं वा भोगिपुरेय यत्र सततं वाताशनैः स्वीयते ? ।

किं वा मुक्तिपुरा न यत्र श्रुपमस्वामी समाराध्यते

मर्त्यत्व प्रसुरम्भयं मवहु नः सर्वैस्तदेतीहितम् ॥ १ ॥”-सार्धं०

इति पद्मानन्दकव्यैकादशे सर्गे ।

तीर्थङ्करा किं किं हितं न विदधति इति सदुपरि दृष्टान्तमाह—भगवान् मुनिसुव्रतो जिनं केवलज्ञानेन मभ्यान् प्रतिबोधयन् निशि 'प्रतिष्ठान'नाम्नि पुरेऽन्यदा समवासाप्रीत् । तदा 'मृगु कच्छे' पुरे प्रमाते पूर्वमवमित्रमभ्य इन्वमानं ज्ञात्वा तस्यां निशायामवाचलत् । अन्तराते 'सिद्धि' पुरे रात्रिमभ्यं क्षणं प्रसन्नचित्तमभ्य । ततो रात्रिपारेण पट्टिं योजनान्यतिलक्ष्मणं च 'मृगुकच्छे' 'कोरट'नाम्नि वने प्रमाते देवकृतसमवसरणं प्रसुरलक्ष्मणम् । तत्र सुरङ्गमारुह्य जितशत्रुस्युप आगतः । प्रसन्नं नत्वा देशनां श्लुभात् । तदनन्तरं जिनमपृच्छत्—अत्र समवसरणे हे भगवन् ! के के जीवास्त्वत्कथितं धर्मं प्रापुः ? । प्रसन्नोक्तम्—एकस्तथाभ्य, परं नापरे । रात्राऽऽह—तत् किम् ? जिनेनोक्तम्—शृणु । तथाहि—

'धम्मा'यां सुरभ्रेष्ठनामाऽहं धराधधोऽभूषम् । तत्र घोटकजीवो मत्तिसागरनामा मन्मित्रं यमूष । परं स च मायी मिथ्यास्त्री कालान्तरे मृत्वा भवं भ्रान्त्वा 'पश्चिनीलम्ब'पत्तने सागर-वृक्षाख्यो षण्णिग् मिथ्यास्त्री यमूष । तत्र जिनधर्मनाम्ना भावकेण सार्धं गाढं प्रीतिस्त्रस्य ज्ञाता । एकदा भावकेणायं मुनिपाश्व नीयते स । मुनिना प्रोक्तम्—

“मृष्णयं हेमन रत्न—मय वा विम्बमाईतम् ।

यः कारयेत् कृकर्माभि, स मन्नाति मवान्तरे ॥ १ ॥”-अनु०

इति श्रुत्वा सागरवत्सेन जैनं सौवर्णं विम्बं कारापितं, साधुभिः प्रतिष्ठितम् । पूर्वं मिथ्यासि त्वात् नगरभदि' शिष्यायतनं कृतमस्ति । तत्र शिष्यायतने पूर्वकैर्पुत्रकुम्भेभ्य आकृष्यमाणेभ्यःसूर्य्य माना उपदेहिक्ता आलोक्ष्य स वक्षेष्वापानयत् । स विलोक्य मृशं ते ताः मर्दयन्ति स । रे ! त्वं

श्वेतपटैः पापण्डिभिः प्रतारितोऽसि इति वदन्ति स्म । तदा निर्दया एते इति तेन सागरदत्तेन त्यक्ताः । अनाप्तसम्यक्त्वात् मृत्वा स चायं तव जात्यश्वोऽजायत । प्राग्जन्मकारितजिनप्रतिमायाः प्रभावात् पुनरेप सम संयोगं धर्मसंयोगं च प्रापत् । इति श्रुत्वा जातजातिस्मृतिः ततोऽश्वः स्वामिनः पार्श्वेऽनशनं कृत्वा 'सहस्रारे' सुरो जातः । अवधिना प्राग्जन्म विज्ञाय सोऽश्वदेवोऽत्रागत्य स्वर्णप्राकारस्थां मुनिसुव्रतप्रतिमां विदधाति स्म । अथावधोधारुख्यं 'भृगुकच्छ'पुरमभूत् तदा अत्र सवैयो—

'जंगमतिथ्य तुरंगमसंगमरंगमहानिधिकारण जानी
भापे प्रयोजन योजनसाठि निशाये(स)में आये जो निरम(र्म ?)लज्जानी
अच्छ मही भृगुकच्छ सुलच्छन पावन कीनी सुधाकिर वानी
ताके नमो मुनिसुव्रतके पद संपदकारण तारण प्राणी ॥ १ ॥
॥ इति कथालेशः सम्पूर्णः ॥

अथ पुनरत्र शुद्धदेवलक्षणशुद्धगुरुशुद्धधर्मदृढरागोपरि दृष्टान्तः—

पूर्व'भवन्त्यां'नगर्यां शास्त्रप्रिय इति नाम्ना विप्रो धनाढ्यो वसति । तस्य प्रिया गुणवती वर्तते । परं स च कीदृशः ? समस्तवेदपारगामी, शब्दशास्त्रनिपुणमतिः, तत्कालकाव्यकरणात्यन्तरतिः, घटसरस्वतीवत् संस्कृतजल्पनशक्तिः, छन्दोऽलङ्कारादिसकलशास्त्रदृढवृत्तिः, मिथ्यात्ववासितमतिरस्ति । तत्प्रियाऽपि शब्दशास्त्रादिसंस्कृतजल्पनादौ विदुषी वर्तते । एकदा शास्त्रप्रियः काञ्चिद् रमणीं गच्छन्तीं दृष्ट्वा प्राह—

“चक्रं पूर्णशशी सुधाऽधरलता दन्ता मणिश्रेणयः
कान्तिः श्रीर्गमनं गजः परिमलस्ते पारिजातद्रुमाः ।
वाणी कामदुघा कटाक्षलहरी सा कालकूटच्छटा
तत् किं चन्द्रमुखि ! त्वदर्थममरैरामन्थि दुग्धोदधिः ? ॥ १ ॥”—शार्दूल०

“जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो
दूरे शोभा वपुषि निहिता पङ्कशङ्कां तनोति ।
विश्वप्रार्थ्यः सकलसुरभिद्रव्यदर्पापहारी
नो जानीमः परिमलगुणः कस्तु कस्तूरिकायाः ॥ २ ॥”—मन्दाक्रान्ता

१ तास्पर्यम्—

अङ्गमतीर्थं तुरङ्गमसङ्गमरङ्गमहानिधिकारणं ज्ञात्वा
भापते प्रयोजन योजनपाठं निशासमय आगतो यो निर्मैलज्जानी ।
अच्छा मही भृगुकच्छस्य सुलक्षणेन पवित्रीकृता सुधाकीर्वाण्या
तस्य नमत मुनिसुव्रतस्य पादौ सम्पदकारण तारण प्राणिनः ॥

तस्मिन्नेवावसरे षड्दश्विम्बसंपुत्रैः समस्तसहस्रक्रियमाणमहोत्सवैस्तन्मार्गमागच्छन्निः सफलशास्त्र
निपुणैः क्षमाधराह्वयस्त्रिमिस्त्ययमाकर्ष्य धिग् मिथ्यामतिं स्वामिति विधिन्य प्रोक्तम्—

“मस्मा काचन भूरिरन्ध्रविगलक्षघ्नलल्लेदिनी

सा संस्कारक्षतैः क्षणार्धमधुरां वासासुपैति प्लुतिम् ।

अन्तस्तत्परसोर्मिभौतमस्योऽप्येतां तु क्खन्ताधियाऽऽ

स्मिप्यन्ति स्तुवते नमन्ति च पुरः कस्यात्र पूत्कर्महे ? ॥ १ ॥”-सार्धं ७

इति भुक्त्वा विप्रेणोक्तम्—यतिवरा ! सुपूक, परं भवतां कोऽपि धर्मो न ह्यायते । यतः—

“नो धापी नैव कूपो न च धरसरसी नैव गङ्गा न तीर्थं

नो ब्रह्मा नापि पिप्पुर्न च दिवसपतिर्नैव क्षाम्मुर्न दुर्गा ।

विप्रेभ्यो नैव दानं न च ज्वनविधिनैव होमो हुताक्षे

रे रे पापण्डुमुग्धाः ! कथयत भवतां कीदृशो धर्मलाभः ? ॥ १ ॥”-सर्ग ७

सदा धरिणा प्रोक्तम्—

“सार्धीयोक्तो न धर्मो निखिलज्वनहितो नैव देवो जिनेन्द्रो

रागद्वेषैर्विमुक्तो न च [सु]चरणधरा साधवो निःस्पृहास्ते ।

शुद्धं दानं न शीलं न च विरतिष्ठवो नार्पभिः (१) प्रोक्तवेदा

रे रे पापण्डुविप्राः ! कथयत भवतां कीदृशः स्वस्तिधर्मः ? ॥ १ ॥”-सर्ग ७

किं ज्ञानेनापि नीरे सततनिक्षिधरा कर्मचञ्चालमुक्त्वा

लोमोत्रेफाः कृष्णास्त्रैर्नरकपुरमहासार्धवाहा जनानाम् ।

नीक्षिधराः सत्यहीनाः सरमरविधुरा ब्रह्मविज्ञानमुक्ता

रे रे पापण्डुविप्रा ! कथयत भवतां कीदृशः स्वस्तिधर्मः ॥ २ ॥-सर्ग ७

परं धरिमिरुक्तम्—अनया शुष्कवाद्यया किम् ? सो मह ! देवस्य परीक्षा कर्तव्या । यतः (लोक ०)—

“नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकष्टककीटसर्पान्

सम्भग् यथा ब्रजति तत् परिहृत्य सर्वान् ।

इष्टानक्युतिङ्मार्गीकृष्टिदोपान्

सम्भग् विचारयति कोऽथ परापवादः ? ॥ १ ॥-वसन्त ७

रागद्वेषौ विनिर्द्वित्य, किमरण्ये करिष्यसि ? ।

अथ नो निर्भितावेधौ, किमरण्ये करिष्यसि ? ॥ २ ॥”-अनु ७

भवदीयदेवाः शृङ्गाररौद्रसतरङ्गिता वर्तन्ते । तेनोक्तम्—कथम् ? । आचार्यैरुक्तम्—शृणु—

“सन्ध्यां यत् प्राणिपत्य लोकपुरतो वद्राञ्जलिर्याचसे

धत्से यच्च परां विलज्ज ! शिरसा तच्चापि सोढं मया ।

श्रीर्जाताऽमृतमन्थने यदि हरेः कस्माद् विपं भक्षितं

मा स्त्रीलम्पट ! मां स्पृष्टेत्यभिहितो गौर्या हरः पातु वः ॥ १ ॥—शार्दूल०

एकं ध्याननिमीलनान्मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः

पार्वत्या विपुले नितम्बफलके शृङ्गारभारालसम् ।

अन्यद् दूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोदीपितं

शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु वः ॥ २ ॥—शार्दूल०

रामो नाम वभूव हुं तदवला स्तीतेति हुं तां पितु-

र्वाचा पञ्चवटीवने विचरतस्तस्याहरद् रावणः ।

निद्रार्थं जननीकथामिति हरेर्हुङ्कारिणः शृण्वतः

पूर्वं सर्तुरवन्तु कोपकुटिलभ्रूभङ्गुरा दृष्टयः ॥ ३ ॥—शार्दूल०

दर्पणार्पितमालोक्य, मायास्त्रीरूपमात्मनः ।

आत्मन्येवानुरक्तो यः, श्रियं दिशतु केशवः ॥ ४ ॥”

परं भो भट्ट ! भवदीयशास्त्रे कानिचित् सूक्तानि वर्तन्ते तानि जैनवाक्यान्येव । यतः—

“सुनिश्चितं नः परतत्रयुक्तिषु

स्फुरन्ति याः काश्चन सूक्तसम्पदः ।

तवैव ताः पूर्वमहार्णवोत्थिताः

जगत्प्रमाणं जिनवाक्यविप्लु(यु)षः ॥ १ ॥”—वंशस्थविलम्

—(प्रथमद्वित्रिंशिकायां श्लो० ३०)

इति सिद्धसेनोक्तत्वात् । इत्यादि श्रुत्वा भट्टेनोक्तम्—सत्यं, परं युष्मदीयदेववर्णना क्रियताम् । तदा स्वरिराह—

“यद्दृष्टिः करुणातरङ्गलहरी चैतस्य सौम्यं मुखं

आकारः प्रशमाकरः परिकरः शान्तः प्रसन्ना तनुः ।

१ पराम्—अपरां, गङ्गां इत्यर्थं । २ दशरथस्य ।

३ सन्तुष्यताम्—

जं द्विष्टी करुणातरंगियफुडा पयस्स सोमं मुखं

आयारो पसमायरो परियरो सन्तो पसन्ना तण्ण ।

तं मञ्जे जरजम्ममच्चहरणो देवाहिदेवो जिणो

देवाण अचराण दीसद्द जम्भो नेय सरूव जण्ण ॥

तन्मन्त्रेऽखिलजन्ममृत्युहरणो देवाधिदेवो जिनो

देवेष्वन्यतरेषु राजति यतो नेदं स्वरूपं धितौ ॥ १ ॥—शार्दूल०

यस्यैकत्र घटे नवापि निघमं कल्पद्गुमाः कोणके

स्वर्गद्योगिरसातलेन्द्रपदवी श्रीश्च प्रदेष्टे क्वचित् ।

वंसे यस्य वसन्ति देवतवराः सार्धं महासिद्धिभिः

सद्दर्शास्पनिधिं पुषाः ! कुर्वत तं किं व' प्रयासे परै' ? ॥२॥'—शार्दूल०

इति निघ्नस्य विप्रस्य मनो ध्वनितं, ततो जिनसाधुजैनधर्मयोरपि स्वरूपं कथितम् । तदा लघु-
कर्मत्वात् प्रतिभोध प्राप्तं परमजैनभाषको ज्ञातो ज्ञातनवतस्त्व' सकलजैनशास्त्रविद् साधुजनसेवा
कारकः मिथ्यात्वभ्रान्तिनिवारकः । तत्रार्थाऽपि जैनी ज्ञाता । एकदा व्याख्याने धरिसुत्तात् सौमा-
म्यपञ्चमीतपस्तः सौभाम्यरोहिणीतपस्तः पतिषष्ठममित्यादितपोभाहात्म्यं श्रुत्वा दम्पतीम्नां सक-
लतपांसि कृतानि उपापनकादिविधिसहितानि श्री'श्रुतुञ्जया'दितीर्थयात्रा नित्यं गृहजिनदेवपूजा-
स्तुतिरित्यादि मुकृतानि साधुस्यो दानानि कृत्वा परमभोगफलं वषन्व । तत्रैकं प्रातिघेम्भिकं
धनीनाम्नी परिवसति, धर्मलेखमपि न करोति । दिवाऽनिशमन्वावत् सर्वमज्ञा । तयोस्तपोदानमुक-
ृतानि दृष्ट्वा सा हसति दुर्मगतत्वकर्म सा च वध्नाति स्म । ततः कालेन मृत्वा शास्त्रप्रियं 'मयु-
राया' भेष्टिष्वन्दिच्छस्य घनाढ्यस्य पद्मामार्यायां पुत्रत्वेन समुत्पन्नो भानुनामा वभूव । तस्या-
मेव नगर्यां गुणवती मृत्वा महर्षिककमलाख्यभेष्टिनः सुन्दरीनाम्नां मार्यायां पुत्री वभूव ।
सा च नाम्ना मनोरमा पित्रोरतीव वद्वमा ज्ञाता । अयं भानुर्याषन प्राप्तः । मनोरमाऽपि
यौषन प्राप्ता । एकदा जिनमन्दिरे समागतौ तौ परस्परविलोकनेन बातजातिसरयेन दृष्टपूर्व-
मभौ ज्ञावमिथोऽञ्जुरागौ ज्ञातौ । ततः पूर्वघ(म)वद्भावनार्थं विनोदार्थं च मनोरमा पपाठ—

“कमलदलसुनेत्रो हारविस्तीर्णतोयः

स्तनवटयुगहंसो रोमराजीवरङ्गः ।

चलनगतिगजेन्द्रः क्षर्षरीपूर्णचन्द्रो

नुरिह जगति सेम्यः कस्य सुखीवटाकः ? ॥ १ ॥'—मास्तिनी

इति निघ्नस्य भानु प्राह—

“विमलगिरिसुखानां निर्मिता येन यात्रा

विषदधरममृश्यां पुष्पदानं प्रदक्षम् ।

मितकुसुमसुगन्धैर्भाषितं पूर्वमर्हन्

नुरिह जगति सेम्यस्तस्य सुखीवटाकः ॥ २ ॥'—मास्तिनी

ततो द्वावपि गृहं गतौ स्वाभ्यां स्वाभ्यां मातरपितराभ्यां ज्ञातवृत्तान्ताभ्यां मिथः परिणा-
यितौ द्विदेहावेकजीवाविव बभूवतुः । जातिसरणत्वात् पूर्वाभ्यसितं काव्यकरणसंस्कृतजल्पनेन
मिथो विनोदं कुर्वते स्म । लोके सौभाग्यभाजनं जातौ प्रेमरससागरनिमग्नौ, सुसंयोगो धर्मेणैव
प्राप्यत इत्यागमोक्तेः । तयोरवसरे परस्परं प्रेमालापा धर्मयुक्ता एव भवन्ति । तथाहि रात्र्यव-
साने भानुः स्वर्त्नीं प्रति प्राह—

“सुकोमले ! चन्द्रसमानवक्त्रे !, प्रिये ! वदन्ती मधुरां च वाणीम् ।

सम्यग् जिनेन्द्रसरणाय शीघ्र-मुत्तिष्ठ जैनी रजनी जगाम ॥ १ ॥—उपजातिः

कुर्वन्ति सत्साधुगणाः स्वकृत्यं, पठन्ति शिष्या जिनभापितानि ।

ध्यायन्ति शिष्टाः परमेष्ठिमन्त्रं, मा शेष्व वाले ! रजनी जगाम ॥ २ ॥”—उप०

शुक्राः सुपुण्यं जिनराजनाम, पठन्ति सत्काञ्चनपञ्जरस्थाः ।

भद्रे ! तथा स्पर्धितसारिकाऽपि, त्यज प्रमादं रजनी जगाम ॥ ३ ॥—उप०

एते पठन्ति कृतिनो वत जैनरक्षा-

मेते पठन्ति जिननिर्मलनामपङ्कीः ।

एते पठन्ति जिनशाश्वततीर्थमाला-

मुत्थीयतां सुनयने ! रजनी जगाम ॥ ४ ॥—वसन्ततिलका

मार्गे मार्गे देवयोत्कारकामा, यान्त्यायान्ति श्रद्धया श्राद्धसुख्याः ।

चैत्ये चैत्ये श्रूयते घण्टघोषः, श्रव्यो नव्यो मुञ्च निद्रां महेले ! ॥ ५ ॥—शालिनी

एते व्रजन्ति हरिणास्तृणभक्षणाय

चूर्णिं विधातुमथ यान्ति हि पक्षिणोऽपि ।

मार्गस्तथापि सुवहः किल शीतलश्च

शय्यां विमुञ्च महिले ! रजनी जगाम ॥ ६ ॥—वसन्ततिलका

श्रोत्रयोः सुमुखि ! ते सुधा वनं, नेत्रयोरपि तदेव जीवनम् ।

मास एव निवसस्यऽविन्दुना, चन्दनेन परिपूरयान्तरम् ॥ ७ ॥”—रथोद्धता

वनमध्ये चकारपूरणात् वचनं, पुनः वनमध्ये दकारपूरणात् वदनं, अथ मासे मध्ये नकार-
पूरणात् मानसे मनसि हे स्त्रि ! त्वं निवससि । आन्तरं चन्दनेन पूरय । कथंभूतेन चन्दनेन ?
अविन्दुना-विन्दुरहितेन । शेषं स्पष्टमिति ॥ अथवा पाठान्तरं श्रोत्रयोर्जिनपते ! सुधा वनमित्यादि
काव्यं शेषं तथैव पठनीयम् । हे जिनपते ! तव वचनं श्रोत्रयोः सुधा नेत्रयोः वदनं जीवितं ।
हे जिन ! त्वं मानसे वससि इत्यस्मिन् पक्षेऽपि सर्वं योजनीयमिति ॥

अकृपाशांघवीमधे-रघुर्धतिर्मरश्चियान् ।
 आघन्ताविह संयोग्य, ते भवन्तु सुखाय ते ॥ ८ ॥—अनु०
 सयोगसंस्लेपविशेषसौख्यं, प्रामोति मैषी जिनमुष्णमक्तेः ।
 धर्मं विना नैव सुखस्य लेश, इतीह मे धर्मधनेरमाणि ॥ ९ ॥—अप०

इति सरससुवाक्यैः कर्णपर्यैः पवित्रै
 निहितद्वितविचित्रैर्जैनधर्मोद्यमोक्तैः ।

पतिमुत्सुकमलोत्थैर्या प्रबुद्धाऽस्ति धन्या

अपति सुकृतकृत्य अङ्गमा साऽपि लक्ष्मीः ॥ १० ॥—मास्तिनी

इति मर्त्यषनानि । मनोरमाऽप्यवसरे भानु मर्तारं सम्बोधयति । तथाहि—

धीवितेश ! जिनराजपूजन, प्रापनाय ! परमेष्ठिकीर्तनम् ।

आर्यपुत्र ! धृतिराजसेवनं, स्वायंभूदीश ! शिवसौख्यसाधनम् ॥ १ ॥—रघोऽयं

सेष्यते यदि जिनोन्मत्तसासन, प्राप्यते शिवदरसकत्रिकम् ।

अन्यघ्रासनगते च लभ्यते, ससृष्टिप्रमणमेव केवलम् ॥ २ ॥—रघो०

यतः—

गम्यते यदि मृगेन्द्रमण्डल, लभ्यते करिकपोलमुक्त(शौक्ति)कम् ।

जम्बुकालयगतेऽपि लभ्यते, वत्सपुच्छसुरधर्मस्रग्भितम् ॥ ३ ॥—रघो०

इच्छतीश ! परघ्रासने धनो, प्रह्व निबलमनधरं धरम् ।

देवतस्वगुरुस्त्वर्षमिता-लक्षणेन गलिते कथं यत ॥ ४ ॥—रघो०

अविवेकिनि शूपाते, फरोत्याशां समृद्धये ।

योजनानां शतं गन्तुं, फरोत्याशां स मृद्धये ॥ ५ ॥—अनु०

अन्त्यधरणे मृद-मृषिकाया इय-अध- । समृद्धय इति स्पष्टम् ।

स्यात्पदाङ्कितसमस्तवस्तुकं, मञ्जुलं जिनमर्तं नयोऽवलम् ।

गर्भमन्दिरमह अयाम्यर्यं, कोऽयं वक्ष्यति तयोत्तरं यथा ॥ ६ ॥—रघो०

याहि शूफर ! मत्र ते, मृदि सिद्धो मया निव ।

पण्डिता एव जानन्ति, सिद्धकरयोर्बलम् ॥ ७ ॥—अनु०

१ आवाभ्यपादसम्मीक्ये अरुमुत्पुपाशैशाम्भितधर्मवीरमक्तिमेवाह इति । २ धूमपतेः धूमजिवाः
 इत्यादिभोगा संभोगा वक्ष्येव-सङ्गमः । ३ भाषी भाषी इति कथ्यते । प्राचीनयैः । ४ इत्येवम् ।

५ शुभापितरसमापञ्जगारे (४ १३१) तु नामे यथा—

“वभ्यते वरि धारोऽयमभिकरे कल्पते कर्मकपोलमौलिकम् ।

अनुद्धाकवयतेन कल्पते कर्मपुत्रधुरधर्मस्रग्भितम् ॥

६ ‘वर्मेता इति क-पाठः । ७ स्यात्पदमभेदात्तद्योतकं तेन कथितं सकलकल्पम् ।

पण्डित ! स्य सदा पापं, संसारपरिवर्धनम् ।

जिनेन्द्रवचने यस्य, तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ ८ ॥-अनु०

येन पुष्टमनोभवेन सहसा च्वस्तो भवस्य ग्रँचः

पीतो येन कठोरकर्मकलभः सिंहत्वमाविभ्रता ।

पाकं येन निराकृतं भवशतोपाचं भजे तं जिनं

हीनं पण्डित एव पूरणपटुर्नान्योऽत्र जालमो भवेत् ॥ ९ ॥-शार्दूल०

शब्दस्य तुरीये भागे, र्जव्यान्ते रोजवर्जिते ।

वाञ्जं यत्नेन दातव्यं, कविभ्यो वज्रमिश्रितम् ॥ १० ॥-अनु०

इत्येवं मनोरमावचनानि ॥

तौ दम्पती नित्यं गुरोर्मुखाद् व्याख्यानं शृण्वन्तौ देवपूजां कुर्वन्तौ दानं ददतौ यथाशक्ति प्रत्याख्यानं विदधतौ कालं गमयतः । श्वश्रूश्चशुरयोरतीव बालुभ्यभाजनं तौ जातौ । क्रमेण मातापितरौ दिवं गतौ । गृहस्वामी भानुर्जातः ॥

इत्थं पूर्वप्रातिवेशिका चनी नाम्नाऽधार्मिकी सा मृत्वाऽत्रैव नगरे भानोरेव प्रातिवेशिक-हरिनाम्नो भट्टस्य गोमती नाम्ना भार्या जाताऽस्ति । यदा परिणीय गृहमानीताऽस्ति तत्प्रभृति गृहलक्ष्मीः सर्वा नष्टा । कष्टेन गृहनिर्वाहो वर्तते । तथा गोमत्या तयोः परस्परं प्रेमालापं श्रुत्वा स्वपतिर्हरिः प्रोक्तः-शृणु, कया रीत्या भानुः स्वर्णीं जागरयतीत्यादिकं पश्य । तदा हरिः प्राह—क सा ? क त्वम् ? । यतः शृणु—सा कीदृशी ?—

क रत्नकान्तिः क च काचकान्तिः, क देववह्निः क च मैत्रशाखा ।

क कामधेनुः क च सर्वभक्षा, पुण्येन याऽऽभाति गृहाङ्गणेऽसौ ॥ १ ॥-उपजातिः

दानेन लक्ष्मीर्वचसा च वाणी, शीलेन शी(सी)ता गुणरत्नखानिः ।

रूपेण देवेन्द्रसुताऽस्ति सा तु, भाग्येन पूर्वाचरितेन लब्धा ॥ २ ॥-इन्द्रवज्रा

अथ त्वं यादृश्यसि तादृशीं त्वां जागरयामि । शृणु—

रे रे प्रिये ! पक्वपटोलनेत्रे !, लम्बस्तनी(ने !) निर्जितकाकनादे ! ।

यत्पादनिक्षेपगलद्बृहश्री-रुत्तिष्ठ दुष्टे ! दलनाय गच्छ ॥ १ ॥-इन्द्रवज्रा

रे घोरनिद्रे ! कलहप्रसक्ते !, रे प्रेतरूपे ! नितरां कुरूपे ! ।

रे दुर्भगे ! भाग्यविचर्जिते ! रे, उत्तिष्ठ दुष्टे ! सलिलाय गच्छ ॥ २ ॥-इन्द्रवज्रा

१ घातप । २ उद्यमं कुरु । ३ क्षिप । ४-६ प्रचमध्ये पंप्रक्षेपणात् प्रपंचः, एवं पीत. पीडित, पाक पातकं इति ज्ञेयम् । ७ दिनस्य । ८ चतुर्थप्रहरे । ९ चन्द्ररहिते अमावासीदिने । १० अन्नम् । ११ यतिभ्यः । १२ घृतयुक्तम् । १३ घत्तूरवृक्षशाखा । १४ अजा ।
जैन० स्तो० ८

शूरस्वभावे! करुणाविहीने!, कठोरवाक्ये! कृपया घवेऽपि ।

अलक्षिके! क्रोधमुखी विमूढे!, द्रुतधर्म गोमयमानय द्राक्ष ॥ ३ ॥—एषवातिः

इति निरुत्तरीकृता हरिमर्षा । कोऽपि जैनगुणि पृष्ट' । तेन तस्य भार्याया अघर्मकत्रिण्याः पूर्वमव' कथितः । ततोऽघर्मस्य फलं ज्ञात्वा जैनधर्मिणौ जातौ । तावपि क्रमेण जिनधर्मप्रसादात् गोमतीहरिमदौ मुखिनौ बभूवसुरिति ॥

अथो मनोरमा भानुब' वम्पती अखण्डभावकधर्म प्रपात्य सुखसमाभिना परमेष्ठिष्मानेन मृत्वा सुधर्मवेष्टलोके द्रौ देवौ जातौ । ततश्च्युत्वा 'पूर्वमहाविदेहे' स्त्रीमर्तारौ भूत्वा यौवना पसायामेष दीर्घां ज्ञात्वा मुक्तिं गमिष्यतः । इति मनोरमाभानुकथा सम्पूर्णा । इति द्वादशस्रस्र वृत्तस्वार्थः सम्पूर्णः ॥ १२ ॥

* * * *

पत्रम्—

अर्हन्त एव जगदीश्वरतां श्रयन्त

सर्वातिशायिसुखदा नितरां निषेव्या ।

हिंत्वाऽत्र तान् भजति मुक्तिकृते मुधाऽधी—

नीलद्रुमाणि विपिनानि न किं हि मानी ? ॥ १३ ॥

ध्यास्या—मर्ष्यैः अर्हन्त एव नितराम्—अतिश्रयेण निषेव्याः—सेवनीयाः । कथंभूता अर्हन्त' ? जगदीश्वरतां श्रयन्त'—प्रियवनाधिपत्यं दधतः । पुन' कथं० अर्हन्त' ? सर्वेभ्य' (अतिशायि—) उत्कृष्टं सुखं ददतीति सर्वातिशायिसुखदाः । हि इत्यवधारणे । (अत्र—असिन् जगति) मानी मानः—गर्भः चिचोऽति' सोऽस्वास्तीति मानी—भानुको नर' मुक्तिकृते—मोक्षकार्याय किं विपिनानि—वनानि वृक्षा—वृक्षा न भजति ?—न सेवते ? अपि तु सेवते । वनमध्ये शापसो भवतीत्यय' । किं कृत्वा ? तान्—अर्हन्त' हिंत्वा—त्यक्त्या । कथं० मानी ? अधी'—निषुद्धिः । कथंभूतानि विपिनानि ? 'नीलद्रुमाणि' नीला द्रुमा—वृक्षा येषु तानि इति । तीर्थङ्करा (एव) अतिशायि सुखदा' । यत् उत्कम्—

“क' पर्वपीयूषकरः क' तारका

क' वा स्वयम्भूरमजः क' गोष्पदम् ? ।

वियन्मणि' क' क' भयोमणि' स वा

क' क्ष प्रभूपासनजं क' राज्यजम् ? ॥ १ ॥”—व्यंशसम्

रान्यदानावसरे भरतेन प्रोक्तं प्रसूं प्रतीति पद्मानन्दे ॥

अथ जिनान् मुक्त्वा वनानि भजति तदुपरि दृष्टान्तमाह—

भरतचक्रिपुत्रो मरीचिर्दीक्षां पालयितुमसमर्थः । ततस्त्यक्तजैनवेपः त्रिदण्डी क्षुरमुण्डः
शिखाधारी शिरसि धृतमयूरवर्हच्छत्रः कृतकपायवस्त्रः सोपानत् स्थूलप्राणातिपातविरतिवृषभ-
जिनेन सह विजहार । जनो विसदृशं वेपं तस्य दृष्ट्वा धर्मं पप्रच्छ तदा शुद्धं धर्ममुदित्वा प्रभु-
पार्श्वे मोचयति । तस्य एकदा रोगोत्पत्तिः, परं न केनापि साधुना तस्य सेवा कृता । गते रोगे
चिन्तितं तेन—यदि कोऽपि शिष्यो मिलति तदा वरम् । एकदा कपिलनामा राजपुत्रो दूर-
भव्यः समवसरणमाजगाम । ऋषभस्वामिना प्रोक्तो धर्मः कपिलाय नारुचत् यथा सूर्यो-
दयो घूकाय सुखाय न स्यात् । ततो निर्गत्य यतिभ्यो विलक्षणवेपं मरीचिं लक्षयित्वा धर्मा-
न्तरशुश्रूषया स राजसूयधर्मं तं पप्रच्छ । ततो मरीचिरूचे—अत्र धर्मो नास्ति, चेद् धर्मेच्छुः तर्हि
भगवत्समीपं गच्छ । ततः पुनरागत्य प्रभुमुखाद् धर्मस्तथैव तेन श्रुतः, परं चक्रवाकाय चन्द्र
इव तस्मै स धर्मो नारुचत् । भूयो मरीचिं समेत्य सोऽवदत्—किं भवतः कीदृशोऽपि धर्मो
नास्ति ? किं धर्मोऽङ्गितं व्रतं स्यात् ? इति श्रुत्वा मरीचिरचिन्तयत्—कोऽप्यहो मम सदृशोऽयम्,
सदृग्योगश्चिरादभूत्, मम निष्प्रतिचारकस्य प्रतिचार एष भविष्यति इति । तदा मरीचिना
प्रोक्तम्—अत्रापि धर्मोऽस्ति तत्रापि धर्मोऽस्ति, “कंविला इहापि धम्मं” इत्यागमवचनात् ।
तेन वचसा सागरकोटाकोटीभवभ्रमणं समुपार्जितम् । ततः कपिलो दीक्षितः । ततः प्रभृति
जनः परिव्राजकतां भेजे । कपिलदर्शनं जातम् । इति कपिलकथानकं समाप्तं पद्मानन्दे ।
इति त्रयोदशवृत्तस्यार्थः ॥ १३ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

सूत्रम्—

हे भव्य ! हेयमहितं कथितं कुदेव—

सम्पूजनं सुमतिनाऽत्र गरोपमानम् ।

दुःखाप्तिहेतुरतुलं किमु तत् सुखाय

दक्षस्य सम्भवि पदं ननु कर्णिकायाः ? ॥ १४ ॥

व्याख्या—अत्र—अस्मिन् लोके ‘सुमतिना’ सुष्ठु—शोभमाना मतिः—ज्ञानं यस्य स तेन सुज्ञान-
नयुक्तपुरुषेण कुदेवसम्पूजनं—हरिहरादीनां सम्पूजनं हेयं—त्यजनीयं कथितं—उक्तम् । किंविशिष्टं
कुदेव ? अहितं—अनिष्टकारकम् । अत एव पुनः किं कुं ? गरोपमानं—विपसमानम् । पुनः
किं कुं ? अतुलं—अमेयम् । दुःखाप्तिहेतुः—दुःखाप्तिकारणम् । हेतुशब्द आविष्टलिङ्गः । ननु

१ कपिल ! इहापि धर्मं । २ ‘इत्थपि इहयपि’ इति पाठः सुवोधिकादिषु ।

इति प्रभे । दक्षस्य-निपुणस्य नरस्य कर्णिकाया-कृष्टिन्याः तत्-प्रसिद्धं नटविटसेवित् पद-
स्नानं किञ्च सुखाय (सम्मवि-) सम्माभ्यते ? अपि तु नेति । यतः—

“यूतं च मांसं च मुरा च वेद्या, पापद्धिचौरीपरदारसेवा ।

एतानि सप्त व्यसनानि लोके, धोरातिघोरं नरकं ब्रह्म(नय)न्ति ॥ १ ॥”-उपजातिः

अथवा दक्षस्य-निपुणभ्रमरस्य कर्णिकाया-कमलकोशस्य पदं तत्रैव स्थिरवास्तव्यत्वेन सुखाय
न सम्मवि । यतः—

“रात्रिर्गामिष्यति भविष्यति सुप्रमात

मास्त्राजुदेप्यति हसिष्यति पङ्कजघ्नी ।

इत्य विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे

हा इन्त इन्त नलिनीं गज उल्लहार ॥ १ ॥”-वसन्त० ।

अथवा दक्षस्य-जीवपुद्गलस्वभावस्य कर्णिकायाः-कर्णभूपमस्य पदं सुखाय न, विद्वत्सद्वेत्-
त्वात् । अथैवं दक्षस्य नरस्य दक्षस्य-भ्रमस्य वा कर्णिकायाः-इतिहस्ताग्रस्य पदं-स्नानं न
सुखापेति । यतो इक्षितो इत्तसहस्रं दूरतं स्पेयम् । यतः (चाणक्यनीतौ)—

“क्षकट पत्रहस्तेन, दक्षहस्तेन वाजिनम् ।

गज इत्तसहस्रेण, देष्टव्यागेन दुर्वनम् ॥ १ ॥”-अमु०

बुधोऽपि गजसङ्गाद् मा(सु)प्रत्वं यातीति । “कर्णिका कर्मभूपणे । बीजकोशे सरोजस्य क्रम-
प्याङ्गुलावपि । कृष्टिन्यां इतिहस्ताग्र” इति हैम* (अनेका० का० ३, स्तो० ६२४-६२५) ।
“दक्षः प्रजापतौ वरुणपमे कृष्टुटे पटौ । तुभे” इति हैम* (अनेका० का० २, स्तो० ५६७) ।
अत्र दृष्टान्तः—कालिदासो नित्यं वेद्यायां रमते । तस्मात्सुखं गाम्भूरकं धीस्य (तेन)
श्रोका गाथा—

“धीवी सासा हरुषे सासो करेद् गयणश्चमासो ।

अहवा वली(लि)श्वो न वली(लि)श्वो मुहवभं कवण सइहडी ! ॥ १ ॥”-आयं

वेद्यया श्रोक्तम्-हे इला ! गृह्यतां हन्यतामयम् । तेनोक्तम्-कोऽपराधः ? । तयोक्तम्—गाथा
मिमां भोजाप्ये भाषयित्वा लक्ष्यं च सास्वामि । कथिनोक्तम्-नित्यं नवीनां कृत्वा तुभ्यमर्पया-
(पिष्या)मि । मां निजापवरके जीवन्तं रक्ष । नित्यं सैद्यां लाहि । तयोक्तम्-एवमस्तु । सा तत्रैव
करोति । कतिचिद् दिनानि नीत्वा कथिना तस्मैका गाथा दत्ता । यतः—

१ *मुक्तः कमलिनी इति सुमापितरकमापडागारे (३ २३२) ।

२ आवा—

धीये वासा इत्यायोः सु-भासा करोति गमयान्पासा ।

अथवा वलिशो (धीया) व वलितो मुहवभः कय लखे ! ॥

३ कश्चिदप्यः धीश्रीपदिद

“गाहा हुई अणाहा गाहा सर्गे(गो)ण पाडीया ।

धाहा गईउ गाहा नरिंदो रंडावण आवहे गाहा ॥१॥

सा गाथा भोजपण्डितैर्विभावितार्था । नृपेण वेश्यातो मोचापितः कालिदास इति लेशतः

कथा ॥

अथ च चण्डप्रचोतनस्य श्रावकीभूतया वेश्यायाऽभयकुमारोऽपि ‘उज्जयिनी’ नीयते स । कूलवाल्लुको मुनिर्वेश्या (मागधिकानाम्न्या) कुणिकसत्कया पातितो व्रतात् । पुनः धमिल्ल-कृतपुण्याद्या अवकरे क्षिप्ताः । तथा च कयाचित् कुट्टिन्या निजगृहवहिः सुप्तः पथिकः क्षत्रियः कश्चित् सधन इति ज्ञात्वा मारणार्थं विषचूर्णभृतनालिका तस्य पुंता(?)न्तः क्षिप्ता । यावत् (सा) मुखवायुना फुकां ददाति तावत् तस्य पुण्यभ्राग्भारात् प्रोद्भूतप्रभूतपौयुवायुप्रेरितनालिकाविष-चूर्णपूर्णमुखतालुरन्त्रा सा मृतेति । अतोऽपि कुदेवपूजनं दुष्टम् ॥ इति चतुर्दशवृत्तस्थार्थः ॥१४॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

सूत्रम्—

श्रीश्रेणिकादिनृपवद् बहवो भवेयुः

जीवा जिना जिनपभक्तिभरेण भव्याः ! ।

सञ्चूर्णपूर्णविभवेन भृता भव(ज)न्ते

चामीकरत्वमचिरादिव धातुभेदाः ॥ १५ ॥

व्याख्या—श्रीश्रेणिकेति । हे भव्याः ! श्रीश्रेणिकनृपवद् बहवो जीवा जिनाः—तीर्थङ्करा भवेयुः । केन ? जिनपभक्तिभरेण—जिनपतिसेवासमूहेन । उपलक्षणत्वात् विंशतिस्थानकासेवने-नापि । के इव ? धातुभेदाः—उपलभेदा इव । यथा धातुभेदा अचिरात्—तत्कालं चामीकरत्वं भव(ज)न्ते—प्राप्नुवन्ति । भूद् प्राप्तौ सौत्रो धातुः । कथंभृता धातुः ? सञ्चूर्णपूर्णविभवेन भृता—मिश्रिताः—एकीकृताः, सतां—सिद्धानां यत् चूर्णं तस्य यो विभवः—शक्तिः तेनेति । यथा कालिका-(चार्येण गर्दभिल्लोच्छेदार्थं समानीयमानशाकिराजकटके पथि क्षीणशम्बले वासचूर्णेन मृत्ति-केटकानीमाडकः स्वर्णमयः कृत इति ॥

अथ श्रीश्रेणिकः क्षायिकसम्यक्त्वधारी नित्यं स्वर्णमययवमालिकया प्रतिमां पूजयति स । यतो मेतार्थमुनिना कलादगृहगतेन गलितजवमालिककौञ्चोपरि कृपाश्रितेन स्वर्णकारकृतोपस-

१ एतत्स्थाने प्रतिभातीयं गाथा—

गाहा हुई अणाहा, गाहासर्गेण पडियगाहा ।

गाहामहभोगाहा नरिंद ' रंडाण आवहे गाहा ॥

[गाथा जाताऽनाथा गाथासर्गेण पण्डितग्राह्या ।

अगाधमत्यवगाह्या नरेन्द्र ' रण्डाम्य आयाति गाथा ॥]

२ 'मुखान्त' इति क-पाठः । ३ अपानम् । ४ कलाद-सुवर्णकारः ।

गेष क्षपकधेय्यारुद्धेन अन्तकृत्वेवलिना भूमते सेति । एकदा समबसरणे चीरख कपटाशातनां कुर्वता सेष्टकदेवेन प्रसुप्रमृतीनां जातानि ध्रुवानि निश्रम्य मर-जीवेत्यादिविषमकषणेन परी-क्षितं श्रेणिकः श्रोघातुरः सन् नदीतटे पुनः परीक्षितः । यतः प्रबोधचिन्तामणौ—

“नौर्यं हित्वा क्रम नौर्य, नायमौनायमम्युनि ।

सोपाकर्षणैर्वि वीर्य, नाय सद्भाषतभ्युत ॥ १ ॥”—अनु०

जिनधर्मोपरि च्छमतिं ज्ञात्वाऽसौ द्वौ गोलकौ समर्पयित्वा (समर्प्य) तिरोभूयते च । तेन मग्नौ गोलकौ, (ततः) द्वारं कृच्छले च निर्गतानि श्रीजिनमक्ति । श्रेणिकोऽप्रे पद्मनाभनामा प्रथमतीर्थङ्करो भविष्यतीति कथानकलेषः । पञ्चदशवृत्तार्च्यः सम्पूर्णः ॥ १५ ॥

✽ ✽ ✽ ✽

दशम्—

शय्यम्भवः शमधनोक्तिविचारदक्ष

खड्गेन याज्ञिकजने हनने हठोरथ ।

तत्त्वस्य रूपकथने द्रुतजातशान्ति

र्यद् विग्रह प्रशमयन्ति महानुभावा ॥ १६ ॥

व्याख्या—शय्यम्भवो नाम्ना मष्टः तत्त्वस्य कथने सति द्रुतजातशान्तिः श्रीमं विगलितक्रो-धत्वात् उपशमयुक्तो बभूव । कथंभूत शय्यम्भवः ? ‘शमधनोक्तिविचारदक्षः’ शमो धनं यमोस्तौ शमधनो साधु द्वौ तयोः उक्ति-वचन सस्य विचारे दक्षः—निपुणः । यतः “अहो कष्टमहो कष्टं, तत्त्वं न ज्ञायते परम्” अहो कष्टमित्याद्युक्तिविचारे दक्षः । पुनः कथं० ज्ञा० ? खड्गेन याज्ञिकजने-यज्ञोपाध्यायविषये हनने—मारणनिमित्तम्, निमित्तार्थे सप्तमी, हठोरथः—हठात् उत्पितः । यत्-यसात् कारणात् महानुभावाः विग्रहं—कलहं शमयन्ति—ह्रीकुर्वन्ति । रहस्यं कथानकादवसेयम् । तथाहि—

श्रीजम्बूस्वामिपदाम्बुजप्रमापतिः प्रभवप्रसुरस्ति । यतः—

“प्रभवोऽपि प्रसुर्सीया-शौर्येण हरता धनम् ।

लेभेऽनर्घ्याचौर्यहर्, रत्नत्रयं तदद्भुतम् ॥ १ ॥”—अनु०

अन्यदा श्रीप्रभवस्वामिना गण्ये सङ्गे शोपयोगो दक्षः । तत्र तथाविधयोग्यश्लिष्यादर्शने पर तीर्थेषु तदुपयोगे शय्यम्भव मष्टं यजन्त ‘राजगृहे’ ददर्श स । तत्र गत्वा साधुभ्यां “अहो कष्टमहो कष्टं, तत्त्वं न ज्ञायते परम्” इति वचं आवित । ततस्तेन खड्गं निष्काश्य तत्त्वं हे याज्ञिक !

त्वं कथयेत्युक्ते तेन चिन्तितं 'शिरच्छेदे तत्त्वं वाच्य'मित्युक्तेः याज्ञिकेन यज्ञकीलकाधस्तात् श्री-
शान्तिनाथप्रतिमा दर्शिता । तां च दृष्ट्वा प्रतिबुद्धः शय्यम्भवो दीक्षां जग्राह । क्रमेण प्रभवः
शय्यम्भवं स्वपट्टे संस्थाप्य स्वर्गं प्राप । शय्यम्भवसूरिः मुक्तया सगर्भया निजभार्यया प्रसूतमन-
कनामपुत्रहिताय श्रीदशवैकालिकं कृतवान् । स्वर्गं गतः । जिनविम्बतो बोधं प्राप्तवान् । इति
सम्पूर्णः कथालेशः । षोडशवृत्तस्यार्थः सम्पूर्णः ॥ १६ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

अर्चा समीक्ष्य सुतरामभयेन मुक्तां
मिथ्यात्वमाशु यदनार्यजनोऽप्यमुञ्चत् ।
आर्यस्तदादरभरः कुलजस्ततो नो
किं ना मनोविपविकारमपाकरोति ? ॥ १७ ॥

व्याख्या—यतो हेतोः अनार्यजनोऽपि आशु—शीघ्रं मिथ्यात्वं अमुञ्चत् । किं कृत्वा ? सुतरां
—अतिशयेन अभयेन मुक्तां—प्रहितां अर्चा—जिनप्रतिमां समीक्ष्य । “अर्चा पूजा प्रतिमाऽपि च”
इति हैमः (अनेका० का० २, श्लो० ७०) ततो हेतोः आर्यः—अर्यजः नृशब्दस्य ना—नरः किं मनो-
विपविकारं नो अपाकरोति ? अपि तु निराकरोति । मनसः—चित्तस्य विपमिव विकारं मिथ्यात्व-
मिति । कथं० ना—नरः ? कुलजः । पुनः कथं० ना ? ‘तदादरभरः’ तस्यां—अर्चायां आदरभरो यस्य सः,
तत्सेवातत्पर इति । कः ? आर्द्रकुमारः । तथाहि—

‘आर्द्रक’देशे ‘आर्द्रक’पुरे आर्द्रकभूपतिः । तस्य आर्द्रिका प्रिया । तयोरार्द्रकुमारनामा
पुत्रोऽस्ति । जनकेन श्रेणिकाय ग्राभृतं मुक्तं तदाऽनेनाभयकुमाराय ग्राभृतं रत्नवत्त्वादिकं
प्रीतिं दधत्ता पूर्वमदृष्टायाश्रुताय चापि । यतः—

“यदिन्दोरन्वेति व्यसन्नमुदयं वा निधिरपा-

मुपाधिस्तत्रायं जयति जनिकर्तुः प्रकृतिता ।

अयं कः सम्बन्धो यदनुहरते तस्य कुमुदं

विशुद्धाः शुद्धानां ध्रुवमनभिसन्धिप्रणयिनः ॥ १ ॥”—शिखरिणी

ततोऽभयेन मुक्तां प्रतिमां दृष्ट्वा जातजातिस्मृतिः—पूर्वभवे सामायिकनामा कुटुम्बी साधुः,
स्त्री बन्धुमती साध्वी । सोऽस्यां कामातुरो जातः । तदा व्रतभङ्गभयात् सा (अनशनेन) मृतेति ।
तदनु सामायिकसाधुरप्यनशनेन मृतः । ततो द्वावपि देवत्वं प्राप्तविति । पितृमुक्तभटपञ्चशतीं

विप्रताप आर्यदेशमागत आर्द्रकुमार । प्रतिमामभयाय सम्प्रेष्य सप्तश्रेत्रे घन दृष्ट्वा मुनिलिङ्ग
गृहीतवान् । मोगकर्मास्ति इति संख्या देवतया निषिद्धोऽपि शूद्रो यतिः प्रत्येकशूद्रो जातः ॥

एकदा विहरन् 'वसन्त'पुरे वेषवत्तथेष्टिघनयत्नीमार्याङ्गजा श्रीमती नाम्नी सा च पूर्वमव
यन्धुमतीजीव इति यत्रास्ति तन्नगरदेवकुले प्रतिमया स्थितः । बालाभिः समं रममाणया श्री
मत्या वृतः सौघुः, देव्या रत्नहृष्टिः कृता । तस्मात् नष्टो मुनिः । भूपेन सा रत्नहृष्टिः श्रीमत्यै
दत्ता । पितुरार्हा गृहीत्वा दानशालायां स्थिता । कतिपिदिने दिग्भूद तं मुनिं तत्रागतं
ब्रह्माश्रमेन ब्रूहाह । भूपेन पौरबनैश्च हठात् तया समं परिणायितं सः । सुते द्वादशवर्षप्रमाणव
यसि चाते तेनोक्तम्—प्रव्रजिष्याम्यहमधुनेति । तदा तर्कमादाय कर्तव्यमुपविष्टा । पुत्रेणोक्तम्—
किमिदं कर्म निर्मासि मातर्निर्धनोचितम् ? तथोक्तम्—तव पिता घृतं लाति । तेन मन्मनाध्वरेण
घृततन्तुभिर्बद्धो ब्रह्मकः । पुत्रस्त्रेहात् घृततन्तुमितद्वादशवर्षाणि गृहे स्थितः । ततो दीक्षां कृत्वाऽथ
प्यहरत् । भूपमीतास्ते पञ्चशतसुमदास्तथायातामौरहृचयो मिलिताः अस्म्य धुनेः । अथ तान्
प्रब्रूय तैः सह धीरं नन्तुं 'राजगृहे' प्रतिवचाल स आर्द्रकमुनिः । अन्तराले मङ्गलीपुत्रो
मिलिष्य एकान्तनियतिवादी

“कालो सहाय नियमं पुबकम् पुरिसकारणे पंच ।

समवाए सम्मघं एगंते होइ मिच्छत्तं ॥ १ ॥”—(उपवेशपठे)

इत्यादिना निरुचरीकृतो मुनिना । ततोऽप्ये तापसाभ्रमं गतः । ततो हस्तिमक्षकवापसं शूद्रला
बद्धहस्ती मुनिदर्शनात् श्रुतितधन्वनो मुनिं नत्वा वनं ययौ ।

“पृष्टाश्च ते वदन्ति सः, दन्तिर्धनन(मधुन ?)कारणम् ।

रक्षार्थमन्यजीवाना—मेको हस्ती निहन्यते ॥ १ ॥”—अनु०

तापसानपि प्रतिशोष्य धीरबिनान्ते प्रैपीत् मुनिः । धीरेण दीक्षितास्ते आर्द्रकमुनिमा
हात्म्यं भुक्त्वा श्रेणिफोऽभयेन सह तत्रागत्य नत्वा आर्द्रकसाधुमवादीत्—महश्चित्रं मेऽस्ति
हस्तिमोक्षणात् । अपिणोक्तम्—किं चित्रमेतत् ? मम कन्तुपाशविमोक्षणं तु चित्रं, तत्स्वरूपं राघे
निषेधितं, (तत्) भुक्त्वा सर्वे लोका विभिताः । पुनः अपिर्भवौ—हे अमपकुमार ! त्वयाऽहं
समुच्यतः । ततो मुनी 'राजगृहे' धीरं नत्वा तत्सेवया निरतीक्षारं व्रतं प्रपात्य शिवं ययौ । इति
आर्द्रककुमारकपालेशः । इति सप्तदशोऽध्यायः सम्पूर्णः ॥ १७ ॥

१ आन्यासस्थितया । २ 'एतद् २ इति क-पाठः ।

३ ध्याय—

काकः स्वभावो विवर्तिः पूर्वज्ज्ञां पुत्रकारणं पद्य ।

समवाये सम्पत्तर्षं वृकान्ते भवति मिष्यात्तम् ॥

४ इत्यनेनैतत् ।

सूत्रम्—

सावद्यजोऽपि निरवद्यफलानुबन्धा-

दर्चाविधिः सुमभरेण वरः पुरोगः ।

साध्योऽपि शब्दनिपुणैः किमु सिंहशब्दो

नो गृह्यते विविध ! वर्णविपर्ययेण ? ॥ १८ ॥

व्याख्या—अर्चाविधिः—पूजाविधिः सावद्यजः—सदोपजातोऽपि स्वरूपहिंसात्वात् सुमभरेण—
पुष्पप्रकरेण पुरोगः—सर्वानुष्ठानस्य अग्रेसरः वरः—श्रेष्ठो वर्तते । कस्मात् ? निरवद्यफलानुबन्धात्—
निष्पापफलपरम्पराप्तेः । दृष्टान्तमाह—विशिष्टा विधा—अनुष्ठानक्रिया यस्य सः तस्य सम्बोधने हे
विविध ! (शब्द)निपुणैः—वैयाकरणैः वर्णविपर्ययेण साध्योऽपि सिंहशब्दः पुरोगः जिनादिशब्दस्य
अग्रगतः वरः—श्रेष्ठः किमु नो गृह्यते ? अपि तु गृह्यत एव । कथं० सिंहशब्दः ? सावद्यजोऽपि,
हिनस्तीति निरुक्तिवशात्, यथा जिनसिंहः अत्र निरवद्यफलानुबन्धात्—श्रेष्ठवाचित्वात् । यतो हेम-
चरयो ब्रुवन्ति—“स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभकुञ्जराः । सिंहशार्दूलनागाद्याः” इत्यादि (अभिधान-
चिन्तामणेः) पष्ठकाण्डे (श्लो० ७६) जिनसिंहः शुनिव्याघ्रः प्रशस्यार्थप्रकाशक इति । अत्र विर-
ताविरतानां श्रावकाणामपेक्षया “भावत्थवाओ दवत्थओ बहुगुणो” जिनपूजाफलं दानादिकसमा-
नमित्यादि वक्तव्यता महानिशीथतृतीयाध्ययनतो ज्ञेया । वज्जा (सावद्या) चार्यः पञ्चशत-
मितान् शिष्यान् प्रति चन्द्रप्रभतीर्थयात्रां कारयिष्याम्यहमिति “जैइवि जिणालयं तहवि सावज्ज-
मिणं” इति सावद्याचार्यकथायामिति, स्वर्णमयं जिनायतनमित्यादि सर्वत्र महानिशीथः ।
एवं द्रौपदी ज्ञातायां (अ० १६, सू० ११९), अम्बरपरित्राजक औपपातिके (सू० ४०),
जङ्घाचारणविद्याचारणौ भगवत्प्यां (श० २०, उ० ९), चैत्यभक्तिर्दशमाङ्गे, सम्यग्भावितप्रतिमा-
भक्तिः व्यवहारसूत्रे इत्येवं सर्वैरानन्दादिभिः श्रावकैः प्रतिमा पूजिताऽस्ति । तत्फलं च—

“यास्यामीति जिनालयं स लभते ध्यायंश्चतुर्थं फलं

पष्ठं चोत्थित उत्थितोऽष्टममथो गन्तुं प्रवृत्तोऽध्वनि ।

१ छाया—

भावस्तवाद् द्रव्यस्तवो बहुगुणः ।

२ छाया—

यद्यपि जिनालयं (मन्दिर) तथापि सावद्यमिदम् ।

३ ‘उपपातिकायां’ इति ख-पाठः । ४ प्रक्षव्याकरणे संवरद्वारे ।

५ सन्तुल्यतां यदुक्तं श्रावकाचारे—

“यास्यामीति हृदि ध्यायं—श्चतुर्थफलमश्नुते ।

उत्थितो लभते पष्ठं, त्वष्टमं पयि च व्रजन् ॥ १ ॥

दृष्टे चैत्ये दशम, द्वारे द्वादशम लभेत ।

मध्ये पक्षीपवासस्य, मासः स्याच्च जिनार्चया ॥ २ ॥”

जैन० स्तो० ९

भद्रालुर्दक्षम बहिर्बिनगृहात् प्रातस्ततो द्वादशं
 मध्ये पाक्षिकमीक्षिते खिनपत्तौ मासोपवातं फलम् ॥ १ ॥—आर्ष०
 संयं पमजये पुभ, सहस्तं च विलेपणे ।
 सपसहस्तं मालाय, अर्पतं गीषबाह्व ॥ २ ॥—अनु०
 पूजाकोटिसमं स्तोत्रं, स्तोत्रकोटिसमो जप ।
 जपकोटिसमं ध्यानं, ध्यानकोटिसमो लयः ॥ ३ ॥—अनु०

इत्यादि ॥

अथात्र विशेषज्ञापनार्थं प्रथमं पाशाच द्रमत् लिख्यते—यदिन्द्रामिपेककरये सुपर्वाणोऽहमह
 मिकमौदारिकञ्जलपुष्पसिद्धार्थादीनि गृह्णन्ति खिनपत्तां तु न तेनोपचारेण कुर्वन्तीति सुरपुष्पे
 त्रसासम्भवोऽप्लानत्वं च हेतुभेदिसापरिहार एवायं धर्माभ्युदयाय प्रगल्भते । समवसरये च
 वैक्रियाप्येव पुष्पाणि देवाः प्रमोदन्ते देवतोर्भ्यां विकिरन्ति । मण्यादिरक्षनाऽप्यपिचैव, उक्तं च
 राजप्रभृतीयोपाङ्गे—‘पुष्पवहलं विवर्धती’त्यादि नवकमलरक्षनाऽप्यपिचैव ज्ञेयेति । एतन्मत
 मसत् । यत्—पुष्पवर्दलविकुर्वणमपि विकिरणमात्रसम्पादनार्थं अथोद्यन्तजलस्वल्पपुष्पविकिरण
 स्यैव पाठसिद्धत्वात् न पूजाङ्गे सपिचमङ्गा तद्गुणान्ते नानेया प्रतिभाशातकङ्कक्षां ज्ञानवतितम
 काभ्यादिभूतौ श्रीपशोषिजयोपाध्याया इति । अथ पद्मानन्दकाव्येऽप्यमरचन्द्रकवय
 आहुः, यतः—

“प्रासुकञ्जानुमितानि, स्वलज्जलमवपञ्चवर्णसुरमीणि ।

भ्यकिरन् भन्तरदेवा, न्यकृतश्रुन्तानि तत्र ह्यसुमानि ॥ १ ॥”—गीतिः

अत्र प्रासुकञ्जदेन द्वीन्द्रियादिप्रसजीवरहितानि निरवद्यानि करटनादिदोषवर्जितानि पुष्पाणि,
 नहि पुनरिचानीत्येवं भावनीयम् । प्रथमं अत्र श्लोकेऽपि स्वलज्जलमवह्यसुमानां पाठसिद्ध
 त्वात् इति चतुर्वर्दसर्गे विलोकनीयम् । पुनर्निस्तुपं दर्शयति । “तथा आयोजनभूमिकुसुमवर्ष
 र्षिर्पये कृपाश्रीकृपचेतसः केचन प्रेरयन्ति—ननु विक्रमकान्तकुसुमप्रचयनिषिठार्या समवसरणशुभि
 जीवदयारसिकान्तःकरणानां भ्रमणानां कथमवस्थानगमनादिकं कर्तुं युज्यते, जीवविघातहेतुत्वा
 दिति ? । तत्र केषिदुत्तरेयन्ति—ज्ञानि ह्यसुमानि सपिचान्येव न भवन्ति, विकुर्वणयैव देवैस्तेषां
 विहितत्वादिति । एतच्चायुक्तम् । यतो न तत्र विकुर्वितान्येव पुष्पाणि भवन्ति, अलज्जलमा
 नामपि ह्यसुमानां सम्भवात्, न चैतदनार्थम्—

१ ध्याया—

शतं प्रमात्रेण पुष्पं सहस्रं च विलेपने ।

शतसहस्रं माकायां अर्पतं गीषबाह्वे ॥

२ समवसरणशुभिकायाम् । ३ पुष्पवर्दलं विकुर्वन्ति । ४ ‘विवर्धयन्त्या’ इति क-पाठः । ५ उक्तं
 कुर्वन्ति ।

३“विट्टट्टाहं सुरभिं, जलथलयं दिव्यकुसुमनीहारिं ।

पय(इ)रिति समंतेणं, दसद्वचण्णं कुसुमवासं(वुट्ठिं ?) ॥ १ ॥”—आर्या

(इ)ति सिद्धान्तवचनात् । एवं श्रुत्वाऽपरे सहृदयमन्या उत्तरयन्ति—यत्र व्रतिनस्तिष्ठन्ति, न तत्र देशे देवाः पुष्पाणि किरन्तीति । एतदप्युत्तराभासम् । न खलु तपोधनैः काष्ठीभूतावस्थामालम्ब्य तत्रैव देशेऽत्रश्यं स्थातव्यं, प्रयोजने गमनागमनादेरपि तत्र सम्भवादिति । तस्मान्निखिलगीतार्थ-सम्मतमिदमुत्तरमत्र दीयते । यथैकयोजनमात्रायां समवसरणधरणावपरिमितसुरासुरादिलोकसंम-र्देऽपि न परस्परमावाधा काचित् तथा तेषामाजानुप्रमाणाक्षिप्तानाममन्दमकरन्दसम्पत्सम्पादिता-नन्दमन्दारमुच्चु(मच)कुन्दकुमुदकमलदलमुकुलमालतीविकचविचकिलप्रमुखकुसुमसमूहानामप्युपरि संचरिष्णौ स्थासौ च मुनिनिकरे विविधजननिचये च न काचिदावाधा, प्रत्युत सुधारससिच्य-मानानामिव बहुतरः समुल्लासस्तेषामौपनिषद्यते, अचिन्तनीयनिरुपमतीर्थकरप्रभावोजृम्भमाणप्र-सादादेवेति” प्रवचनसारोद्धार(द्वा० ३९)वृत्तौ श्रीसिद्धसेनस्वरिविरचितायां लिखितम् । इति चर्चा सम्पूर्णा ॥

अथात्र द्रव्यस्तवोपरि दृष्टान्तः—‘मरुस्थल्यां’ ‘धूलिया’ऽभिधाने ग्रामे एकः शकडनामा कौटु-म्बिको वसति स्म । स प्रावृषि हलं वाहयति तदा ‘ढेलड’नामतस्तक्षेत्रात् जिनविम्बं प्रकटितं दृष्ट्वा तेन मूर्खशेखरेण चिन्तितम्—किमयं शिशुक्रीडनको ढेलडकः ? परं नवीनो दृश्यते, तेन मदीय-ग्रामे किञ्चिदेव स्थानं नास्ति, ततोऽयमेव ढेलडकदेवोऽस्तु इति कृत्वा तत्र समीपस्थजीर्णशून्यलघु-देवकुलिकायां स्थापितः । यदा हलिको भुङ्क्ते तदा पूर्वं तं निमग्नयते । कतिपुचित् दिनेषु गच्छत्सु कश्चित् साधुमार्गवशात् तत्क्षेत्रतरुच्छायामासीनः तदा हलिना नैमां हां इति प्रत्युक्ते मुनिना धर्म-लाभोऽभाणि । हली तु भोजनार्थमुपविष्टः । पुत्रेण ढेलडकदेवमानाय्य वक्ति स्म—भो ढेलडक ! देव ! कैरां थांहरी सेव ।

घाटी पी(खी)च सालणो, वीच(ई) रच्छा(ब्बा) त्रास

घइसां छसि आरोगो, थांहरो स्वर्गनिवास”

इत्युक्त्वा भोजनं कृतवान् । यतिना प्रोक्तम्—किमिदम् ? । तेनोक्तम्—क्षेत्रात् प्रकटितो ढेलडकोऽयं देवः । मुनिना चिन्तितम्—अहो ! अयं जडबुद्धिः । अस्मै सर्वथा सत्यं कथ्यते तदा अयं न मन्यते, यतो मूढः शनैः शनैर्मार्गमायाति । ततो मुनिर्हलिनमाह—हे हलिन् ! मया विज्ञातोऽयं देवः, शृणु—त्रिभुवनभूषणं ‘यादव’वंशशिरोरत्नं शङ्खलाञ्छनः प्रह्लाचारि-

१ छाया—

वृत्तस्थायिनीं सुरभिं जलस्थलजानां दिव्यकुसुम(गन्ध)निर्हारिणीम् ।

प्रकिरन्ति समन्ततो दशार्धवर्णां कुसुमवृष्टिम् ॥

२ आत्मान सहृदयं—पण्डित मन्यन्ते ते, पण्डिताभिमानिनः । ३ अतिशयेन भवति । ४ ‘नमाम्यहम्’ इति तात्पर्यम् । ५ तात्पर्यम्—कुर्वे तव सेवाम् ।

६ तात्पर्यम्—

घाटी—पीच—सालणो (इति मारवाडीनाम्नो भोज्यपदार्थान्) मध्ये रब्बां (राव इति गूर्जरे) त्रासे (पात्र-विशेषे) घइसां (घेंस इति गूर्जरे) तक्र (च) मुइइव, तव स्वर्गे निवासः ।

पृष्ठामणिं महान् देव ईशरो वर्तते, यदि ज्ञात्वा शुचिर्भूत्वा आश्वातनां मुत्त्वा सेम्पते तदाशु
 लमनोवाञ्छितं भवति । तेनोक्तम्—एष करिष्यामि, परं सर्वे देवाः सखीकषा सायुषा अन्यत्र
 विलोक्यन्ते, मम देवोऽयं तद्विपरीत इति हीनत्वं दृश्यते । ततोऽन्यथा डेलडिक्या उदाहृते तदा
 धरम् । यतः—

“अपत्याऽऽन (न्य ?) ऋश्रुभूपा २, मोगा ३ स्वजनगौरवम् ४ ।

शृहकर्मप्रयोगश्च ५, स्त्रीबह्यां फलपञ्चकम् ॥ १ ॥”—अनु०

असदादिषत् । तदा मुनिना चिन्तितम्, यत —

“ध्यामसेतारुणाङ्गा खलघरणिघरोत्कृष्टपङ्केरुहस्या

भो-भा-साधिभ्युपेता रैषधरणिपिनाकोप्रदुङ्कारखलाः ।

देवा द्विभ्रमनेत्रा अगदवनसमुज्ज्वेदोत्पदिदथा

प्रीता यः पान्तु नित्यं हरि-हर विघयस्तार्क्यगोहसपत्राः ॥१॥”—अप्य

इति । जिनस्तुतयः—

“प्रह्वमरसनिमघ दृष्टियुगं प्रसन्न

षदनकमलमङ्क कामिनीसङ्गशून्य ।

करयुगमपि घषे झञ्जसम्बन्धवन्ध

तदसि अगति देवो वीतरागस्त्वमेव ॥ १ ॥”—मास्मिनी

परं मूर्खस्त्वनुकूलान्या ग्राहते इति विचार्य मुनिना प्रोक्तम्—हे कार्पुक ! अस्य द्वे स्त्रियौ स्तः ।
 के वे ? एक राजीमती, अपरा केवलज्ञानलक्ष्मीः । कुत्र ते स्तः ? राजीमती त्वघुना निर्माण
 नगरे सुखितपिष्टृष्टेऽन्यन्तमुखिनी स्थिताऽस्ति । अपरा त्वस्य समीपे प्रच्छन्ना वर्तते, यथा महा
 देवस्य पार्वती प्रत्यक्षा, गङ्गा तु न । यतः—

“पार्वतीनाथ धृति कलह लज्जे स्तिठारस्य,

अटाभुगतभाङ्गि अंभौरी अधीननिवात्स्य,

प्रगट करध नाशङ्क ताभ उभया कोपीनमध,

रे अरडा अगवान ! वयस्यु तव कवस्यु पतीनमध,

शिवस्यु शक्ति उसी रही हरे अनावा टलवसध,

शशीसहीत धृति पाये पठध, ताभ अन्दने अर मिलध ॥१॥”

१ पार्वती-पार्वती-शक्तिरूपप्रदायिका । २ कवमी-पार्वती-आभिधीसमेता । ३ अक-अनुप्योप्रदुङ्काराशुभा ।
 ४ अक-अनुप्योप्रदुङ्काराशुभा । ५ शोच्युति । ६ मुखित-सिद्धा-परमेधरा स एव अकक उक्त येरे ।

७ उक्तयर्थम्—

पार्वती ईशोव अह ककरो अमः (बाता) रतिकारय अयमुज्ज्वे गङ्गागीरी अयोङ्गिभारवार्थ प्रकटवति मारवः ।
 तदा असा कृप्यति—हे भरतक ! मयात्तु ! अकने उव केव मतीकते ? । त्रिदेव कति (असा) एता अता । इतो
 मनोवाक्यार्थे अरवति धरिसहित ईशः (पार्वत्या) पादे पठति तदा अकधं अरव मिकति ।

इति । हे हलिन् ! पुनरस्य सृष्टिः द्वादशाब्दी वर्तते । गणेश्वरा गणाः चतुर्विधसङ्घश्च वर्तते । 'संति-अजव,' इत्यादिकाः दश पुत्रा वर्तन्ते, परं स्कन्द-गणेशवत् कदाचिदपि परस्परं कलहं न कुर्वन्ति । यदाह—

“हे हेरम्ब ! किमम्ब ! रोदिपि चिरं ? कर्णौ लुठल्यंश्रिभूः

किं ते स्कन्द ! विचेष्टितं ? मम पुरा सङ्घा कृता चक्षुषाम् ।

नैतत् तेऽप्युचितं गजास्य ! चरितं, नासां मिमीतेऽम्ब ! मे

मा मा मेति सुताबुदीर्य हसती पायाचिरं पार्वती ॥ १ ॥”—शार्दूल०

“पार्वती क्लृप्ता—हे हेरम्ब !—हे गणेश ! तु कं रूध्रं क्लृप्ता ? मा ! स्कन्द माहारा कानने इडकडावध क्लृप्ता । पार्वती क्लृप्ता—रे स्कन्द ! ये येषां स्युं क्लृप्ता क्लृप्ता ? तिहारै स्कन्द क्लृप्ता क्लृप्ता—माहारी आंषी पहिदी धण्डि किम गणेश ? पुनः पार्वती क्लृप्ता क्लृप्ता—हे गणेश ! तुलने आंषि गणेशी नही. तिहारै गणेश क्लृप्ता क्लृप्ता—माहारी शूडी धण्डि किम मापी ? तिहारै पार्वती क्लृप्ता—मा मा मा धम गेटाने हसती थडी वारध क्लृप्ता (ते) तुभने राधु धति ।

अथ हे हालिक ! अस्य अष्ट प्रवचनमातरो वर्तन्ते । पुनर्दया पुत्री सर्वजीवहितकारिणी वर्तते । पुनः पुँर-काम-काला अरयो वर्तन्ते । पुनरस्य सर्वातिशायिनी ऋद्धिर्वर्तते । पुनः अमृता-खाददायिनी शूद्धा गजभिक्षा वर्तते, न पुनर्दुष्पूरोदरा भिक्षा पार्वतीपतिवत् । यदाह—

“कृष्णात् प्रार्थय मेदिनीं धनपतेर्वीजं बलाल्लाङ्गलं

कीनाशान्महिषं वृषोऽस्ति भवतः शूलं त्रिशूलादपि ।

शक्ताऽहं तव भक्तपानकरणे स्कन्दश्च गोरक्षणे

दग्धाऽहं हर ! भिक्षया कुरु कृपिं गौर्या गिरः पान्तु वः ॥ १ ॥”—शार्दूल०

इति । ईशेन प्रोक्तम्—हे षण्मुख ! त्वं पृथग् भूत्वा स्वयं खोदरपूर्तिं येन केनोपायेन कुरु । अहं तु तव जनन्या अगजायाः बृहदुदरकन्दराया निर्वाहं कष्टेन करिष्यामि । यतः स्वस्तीत्यजनं लोके निन्द्यमस्ति । अतोऽन्योपायमलभमानः कुमारो ब्रह्मचारी जात इति^१ प्रबोधचिन्तामणौ (अ० प, श्लो०) अपरश्चायं देवो जन्मजरादिविमुक्तः, अपरो न, यतः—

“ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे

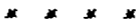
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासङ्कटे ।

शैम्भुर्येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः

सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १ ॥”—शार्दूल०

१ क्षान्त्यार्जवेत्यादिकः । २ क्षमा-मार्दवा-ऽऽर्जव-शौच सत्य-संयम-तपश्चर्या-त्यागा-ऽक्रिञ्चनत्व-ब्रह्मचर्याणि । ३ गणेश । ४ कार्तिकेय । ५ एतत्तात्पर्यं तु उपरितनपद्यगतम् । ६ शरीरकन्दर्पयमा । ७ द्विचत्वारिंशद्-दोषवर्जिता । ८ कुबेरात् । ९ बलरामात् हलम् । १० यमात् । ११ 'फाल' इति पाठः प्रबोधचिन्तामणौ (अ० ५, श्लो० ३३९) । १२ अथ तु भावार्थं प्रबोध० (अ० ५, श्लो० ३४०-३४४) । १३ महर्षिः श्री-मर्षहरिकृते नीतिशतके (श्लो० ९२) तु 'रुद्रो येन सेवित' इति पाठः ।

अतो मुनिः प्राह—हे हलिन् ! निष्कलङ्कोऽयं डेलहकदेवो जिनो धीतरागः सदा त्वया एकत्र मनसा सेवनीयः बलादिपूजया, युगन्वर्षादिधान्यकणाः शुद्धा अग्रे मोच्याः । त्रिसप्तम्य यो(?)—त्करुषं कर्तव्यम् । ततो मुनिवचसा तेन नित्यमेवं कर्तव्यमित्यभिप्रोहो गृहीतः । मुनिस्त्वन्वत्र विनहार । अयो हली प्रसूसेवनमेव कृषाम एकदा राजदेयभागदेयार्थं क्यूः । एकधिश्रतिर्दिबसा ज्ञाताः । सेवां विना बलमपि तेन न गृहीतम् । ततो ग्रामाधीशेन युक्तः । श्राविश्रतितमे दिषसे वृद्धं शुभातुरोऽपि अद्वामक्तिवश्रतः प्रथमं प्रसूसेवनाय प्रसूसमीपमागतः । तस्मिन्नेवावतरेऽधिष्ठापि कयाऽस्मिकया तत्रक्तिशक्तिं विलोक्य जिनविष्य नवीनपुष्टजविलेपनपुष्पभूषणालङ्कृतं कृतम् । ततः स कृपीवलस्तद् विभं तथाविधं इष्टानुभूतपूर्वमिति चिन्त्यमानो ज्ञातव्रातिस्मृतिं वृष्टमवश्रपः (जातः), तथा—पूर्वं भवन्त्यां' पुर्यां वयालाभिधो घनी जैनः श्रापको नित्यं जिनपूजां करोति साधून् प्रतिलामयति । इत्याहारेण कालान्तरे निष्कपायगुरोः समीपे धीक्षां गृहीत्वा सिद्धान्तमधीत्य प्रान्ते चारिर्षं विराभ्य मृत्वा ज्योतिष्कसुरो भूत्वा प्युतोऽत्र क्रौडम्बिको जातोऽहम् । अहो ! कर्मणां गति । ततो जिनस्वरूपं प्यायन् क्षपकभेषिमारूढं केवलज्ञानं प्राप । सभिहितदेवैः कृतकनककमलारूढो मध्येम्यो देवनां ददौ । तत्रान्यत्र च बहून् मन्वजीवान् प्रतिबोध्य शिषं यथाविति ब्रुव्यस्तवाधिकारे सगड(शकट?)कथानक समाप्तम् । इत्यष्टादशः प्रार्य ॥ १८ ॥

ध्रुवम्—

नित्यं प्रसन्नवदना महिता सुजैनी

ब्रुव्ये शुभे रुचिल ! कल्पलतोपमानाम् ।

य सेवते न मलिनो ह्यधनो भवेत् स

किं वा विवोधमुपयाति न जीवलोक ? ॥ १९ ॥

व्याख्या—हे 'रुचिल !' रुचि-धर्मोमिलापं लाति-गृह्णाति इति हे धर्मोमिलापिन् ! यः प्राणी नित्यं सुजैनी-भ्यङ्गादिदोषरहितां शुभनिनप्रतिमां ब्रुव्ये-चन्द्रनादिभिः महितां-पुशितां सेवते-प्यानाभयं करोति । कथंभूते ब्रुव्ये ? 'शुभे' निष्पन्नपुष्टजपुष्पादिभिः । कथंभूतां सुजैनीम् ? प्रसन्नवदनां-इत्यनुसूच्यपञ्चाम् । पुनः कथं सुजैनी ? कल्पलतोपमानां-सेवकानां मनोबाम्बिलवदाने कल्पवृक्षसमानाम् । हि इति निश्चितं स जीवलोकः-स संसारी प्राणी मलिनो न भवेत्, अधनो न भवेत् । वा-अथवा स जीवलोकः विवोधिं किं न उपयाति ? अपि तु प्रतिबोधं प्रामोत्येव । अद्य प्रतिबोधार्थमाह-यः जीवलोकः सुजैनीं न सेवते स जीवलोको मलिनः-सपापो भवेत्

अधनो-निर्धनो भवेत् । वा-पुनः सः अविबोधं-अज्ञानं किं न (उप)याति ? अपि तु प्रामोत्येव इति । सुप्रतिमामिति कोऽर्थः ? तदाह—

गृहस्थैः निज धरे षेक अंगुलथी मांठीने १२ णार अंगुल तांठे प्रतिमा धरे पूजथी. तद्दु-
परांति चैत्ये पूजथं अने चैत्ये णारांगुलथी लथु न पूजथ. लोह-पापालु-काष्ठ-माटी-
दांत-वसांकित-गोशालु अेतसांनी प्रतिमा धरे न पूजथ. पुन. विष्णुदंत वांकां परिकर-
रहित प्रमाण थडी अधिक तथा हीन विपभाग अप्रतिष्ठित दुष्ट मलिन व्यंग अेहवां णिण धरे
न पूजथ, चैत्ये पूजथं. पुन. वडी धातुवेधमय णिण व्यंग दुष्ट तो द्विरी सभगथ, पण्डी
तेहवी द्विरी प्रतिष्ठा कथां विना पूजथ नही. पुनः वडी काष्ठ पापालुनी प्रतिमा व्यंग थथ
दुष्ट द्विरी सभगवची नही. पुनर्विशेष-जे णिण महापुरुषे थाप्यु दुष्ट अने के शत वर्ष
उपरांत काणतुं दुष्ट ते व्यंग थथु दुष्ट तो चैत्ये पूजथ, पण्डी धरे नही पूजथ. पुनर्विशेष—
संस्कार सभगववथ प्रमुष दुष्ट अेअथ गातंगादिकने इरसवथ तोलवथ परीक्षा करवथ यौरा-
दिकने इरवथ द्विरी णिण प्रतिष्ठा पाभथ । इति विम्वशुद्धिः ॥ आचारदिनकरे (१४२ तमे
पत्राङ्के) श्लोकाः सन्ति ॥

१ 'आमोत्येव' इति क-पाठ ।

२ तात्पर्यम्—

गृहस्थो निजगृहे णराङ्गलमितां गृह्णाद्दशाङ्गलमितान्तां प्रतिमां पूजयेत् । ततोऽधिकान्गलमितां चैत्ये
पूजयेत्, द्वादशाङ्गलमयो लघुं न पूजयेत् । लोह-पापालु-काष्ठ-मृत्तिका-इन्त-बलांकित (द्रव्यधिरोप)-
-गोमयैतावता प्रतिमां गृहे न पूजयेत् । पुनविनष्टित चक्र परिकररहित प्रमाणतोऽधिकन्यूनं विपमाद्ग
अप्रतिष्ठितं दुष्ट मलिन (वा) व्यक्त विम्व गृहे न पूजयेत्, चैत्ये पूजयेत् । पुनर्धातुलेप्यमये विम्वे व्यक्ते
सति समीकृषांत, परन्तु तत् पुनः प्रतिष्ठानन्तरेण न पूजयेत्, पुनः काष्ठपापालुप्रतिमायां तु च्युत्पायां सत्यां
सा पुनर्न समीकायां । पुनर्विशेष —वट् विम्व महापुरुषं न्यापित वर्षंशताधिकालिकमत् व्यक्तं यदि भवति
तर्हि तथैत्ये पूजयेत्, पर गृहे न पूजयेत् । पुनर्विशेषः-संस्कार-समीकरणदिकर्मणि श्लेच्छ-मातङ्गादिसर्वे
तोलने परीक्षाकरणे चाराधपहारे च विम्व पुनः प्रतिष्ठामर्हति ॥

३ ते च यथा—

विपमेरद्गुहैर्हंसे, कार्यं विम्व न तत्पमे ।
द्वादशाङ्गलतो हीनं, विम्व चैत्ये न धारयेत् ॥ १ ॥
ततस्त्वधिकमागारे, सुराकाङ्क्षी न पूजयेत् ।
लोहाश्मकाष्ठमृद्दन्त-चित्रगोविर्मुमयानि च ॥ २ ॥
विम्वानि कुदालाकाङ्क्षी, न गृहे पूजयेत् कचित् ।
सण्डिताङ्गानि चक्राणि, परिचारोज्जितानि च ॥ ३ ॥
प्रमाणाधिकहीनानि, विपमाद्गस्थितीनि च ।
अप्रतिष्ठानि दुष्टानि, विम्वानि मलिनानि च ॥ ४ ॥
चैत्ये गृहे न धार्याणि, विम्वानि सुविचक्षणे ।
धातुलेप्यमयं सर्वं, व्यक्तं संस्कारमर्हति ॥ ५ ॥

अतो मुनि' प्राह—हे हलिन्! निष्कलङ्कोऽप्य डेलढकदेषो जिनो वीतरागः सदा त्वया एकस्य मनसा सेषनीय' बलादिपूजया, युगन्धर्यादिधान्यकणाः शुद्धा अग्रे मोच्या' । त्रिसंभ्यं यो(?) स्करणं कर्तव्यम् । ततो मुनिवचसा तेन नित्यमेवं कर्तव्यमित्यभिग्रहो गृहीत । मुनिस्त्वन्यत्र विनहार । अथो हली प्रभुसेवनमेवं कुर्वाण एकदा राजदेयमागदेयार्थं क्वः । एकधिंशतिदिवसा वाता' । सेवां विना बलमपि तेन न गृहीतम् । ततो ग्रामाधीक्षेन मुक्तः । श्राविंशतितमे दिवसे हृद् धुघातुरोऽपि अद्वामक्तिवस्रत' प्रथमं प्रभुसेवनार्थं प्रभुसमीपमागत' । तस्मिन्नेवात्रसरेऽधिष्ठायि कयाऽन्विकया तद्रक्तिशक्तिं विलोभ्य जिनविष्य नवीनघुसृणविलेपनपुष्पभूपपालङ्घं कृतम् । तत' स कृपीबलस्तद् विष्य तयाविधं दृष्ट्वाञ्जुभूतपूर्वमिति चिन्त्यमानो वातजातिस्सृतिः दृष्टमवत्रय' (वातः), तयथा—पूर्वं' मवन्त्या' पुर्या दधालामिधो घनी जैन' श्रावको नित्यं जिनपूजां करोति साधून् प्रतिलाभयति । शुद्धाहारेभ कालान्तरे निष्कपायगुरोः समीपे दीक्षां गृहीत्वा सिद्धान्तमधीत्य प्रान्ते पारिर्त्रं विराभ्य मृत्वा ज्योतिष्कसुरो भृत्वा च्युतोऽत्र कौडुम्बिको वातोऽहम् । अहो! कर्मणां गतिः । ततो जिनस्वरूप प्यायन् क्षपकधेपिमारूढ' केवलज्ञानं प्राप । सभिहितदेवैः कृतकनककमलारूढो मध्येभ्यो देवनां ददौ । तथान्यत्र च बहून् मन्थजीवान् प्रतिबोध्य शिष्यं यथाविति द्रव्यस्तथाधिकारे सगद्य(शकृढ?)कवानकं समाप्तम् । इत्यष्टादश वृत्तार्थं ॥ १८ ॥

धत्रम्—

नित्य प्रसन्नवदना महितां सुजैनीं

ब्रह्म्यै शुभै रुचिल ! कल्पलतोपमानाम् ।

य सेवते न मलिनो ह्यधनो भवेत् स

किं वा विधोद्यमुपयाति न जीवलोक ? ॥ १९ ॥

प्याख्या—हे 'रुचिल ! रुचि-धमामिठार्थं लाति-गृह्णाति इति हे धर्माभिलाषिन् ! यः प्राणी नित्य सुजैनी-भ्यङ्गादिदोपरहितां शुभजिनप्रतिमां ब्रह्म्यै -चन्दनादिभिः महितां-पुञ्जितां सेषते-ध्यानाभय करोति । कथंभूतं ब्रह्म्यैः ? 'शुभैः' निद्रूपणघुसृणपुष्पादिभिः । कथंभूतां सुजैनीम् ? प्रसन्नवदना-हसन्मुखपङ्कजात् । पुनः कथं सुजैनीं ? कल्पलतोपमानां-सेवकानां मनोवाञ्छितवदाने फलपुष्टसमानाम् । हि इति निमित्तं स जीवलोकः-स संसारी प्राणी मलिनो न भवेत्, अधनो न भवेत् । वा-अथवा स जीवलोकः विबोधं किं न उपयाति ? अपि तु प्रतिबोधं प्राप्नोत्येव । अयं प्रतिलोमार्थमाह—य जीवलोकः सुजैनीं न सेवते स जीवलोको मलिन-सपापो भवेत्

ज्ञानं च दर्शनमथो चरणं विचिन्त्य
 पुञ्जत्रयं च पुरतः प्रविधाय भक्त्या ।
 चोक्षाक्षतैः कणगणैरपरैरपीह
 श्रीमन्तमादिपुरुषं जिनमर्चयामि ॥ ५ ॥ अक्षताः ॥

सन्नालिकेर-पनसा-ऽमलबीजपूर-
 जम्बीर-पूग-सहकारमुखैः फलैस्तैः ।
 स्वर्गाद्यनल्पफलदः परमप्रमोदाद्
 देवाधिदेवमसमप्रशमं महामि ॥ ६ ॥ फलम् ॥

सन्मोदकैर्वटक-मण्डक-शालि-दालि-
 मुख्यैरसङ्ख्यरसशालिमिरत्र भोज्यैः ।
 क्षुत्तृड्यथाविरहितं स्वहिताय नित्यं
 तीर्थाधिराजमहमादरतो यजामि ॥ ७ ॥ भोज्यम् ॥-

विध्या(ध्मा ?)तपापपटलस्य सदोदितस्य
 विश्वावलोकनकलाकलितस्य भक्त्या ।
 उद्धोतयामि पुरतो जिननायकस्य
 दीपं तमःप्रशमनाय शमास्वुराशेः ॥ ८ ॥ दीपः ॥

तीर्थोदकैर्धृतमलैरमलस्वभावं
 शश्वन्नदी-नद-सरोवर-सागरोत्थैः ।
 दुर्वारमार-मद-मोहमहाहिताक्ष्यं
 संसारतापशमनाय जिनं यजामि ॥ ९ ॥ जलम् ॥

पूजाष्टकश्रु(स्तु?)तिमिमामसमामधीत्य
 योऽनेन चारुविधिना वितनोति पूजाम् ।
 भुक्त्वा नरामरसुखान्यविखण्डिताङ्गं
 धन्यः स वासमचिराच्छभते शिवेऽपि ॥ १० ॥”

इति श्रावकाचारात् पूजाष्टकं लिखितम् ॥

अथ जिनभक्तिकारकाणां सुकृतचिह्नानि दर्शयति—

“तिलकयुतललाटभ्राजमानाः स्वभाग्या-
 ङ्कुरमिव समृद्धी(?)तं दर्शयन्ते जनानाम् ।

अथ पुष्पहृदिः—

‘नैकं पुष्पं द्विधा कुर्यान्—न छिन्वात् कलिकामपि ।
पत्रपङ्कजभेदेन, इत्याषत् पातकं भवेत् ॥ १ ॥—अनु०
हस्तात् प्रस्त्रलिसं पुष्पं, लघं पादेऽथवा हृदि ।
शीर्षोपरिगतं यच्च, तत्पूजाई न कर्हिचित् ॥ २ ॥—अनु०
स्पृष्टं नीचब्रंनेर्दुष्टं, कीटैः कुवसनेर्घृतम् ।
निर्गन्धप्रगन्धं वा, तस् त्वान्यं क्लृप्तं समम् ॥ ३ ॥’—अनु०

अथात्र सर्वशुद्धयै पूजाएकमाह—

‘शृङ्गारानीतनीरेण, संस्त्राप्याङ्गं जिनेशितुः ।
रथीकृत्य सुवस्त्रेषु, पूर्वां कुर्यात् ततोऽष्टधा ॥ १ ॥—अनु०
सद्यन्दनेन धैनसारविमिश्रितेन
कस्तुरिकाद्रवयुतेन मनोहरेण ।
रागादिदोषरहितं महितं सुरेन्द्रैः
श्रीमक्षितं त्रिब्रह्मीपतिमर्चयामि ॥ २ ॥ अन्दनम् ॥
जाती—जर्षा—सकुल—चम्पक—पाटलाद्यै
मन्दार—कुन्द—क्षतपत्र—घरारविन्दैः ।
संसारनाशकरणं करुणाप्रधानं
पुष्पैः परैरपि जिनेन्द्रमहं यजामि ॥ ३ ॥ पुष्पम् ॥
कुष्णागुरुप्ररचितं सितया समेतं
कर्पूरपूरसहितं विहितं सुपक्वात् ।
शुभं जिनेन्द्रपुरतो गुरुतोपतोऽहं
भक्त्यै शिष्यामि निजदुष्कृतनाशनाय ॥ ४ ॥ धूपः ॥

काष्ठपापान्निष्यर्षं संस्काराई पुनर्भेदि ।
यच्च वर्षशतादीर्षं यच्च स्थापितमुत्तमैः ॥ १ ॥
तद् अक्षयमपि पूष्यं काष्ठं, निम्बं तद्विष्णुर्षं वदति ।
तच्च चार्धं परं चम्ये गोष्ठे पूष्यं न पश्चिटी ॥ ७ ॥—अनु० ककारकम्
प्रतिष्ठिते पुनर्विन्दे संस्कारः काष्ठं कर्हिचिद् ।
संस्कारे च कृते कार्वां मतिहा तादृशी धूपः ॥ ८ ॥”

पञ्चमम्—‘संस्कारे तुष्टिते चैव दृष्टव्ये परीक्षिते ।

इते विन्दे च शिष्टे च मतिहा पुनरेव हि ॥ ९ ॥

१ ‘अर्धशतं’ इति क-पार्श्वव्यवहाराः । २ अतः परं शर्वाणि पद्यानि वसन्तशुद्धिप्रसङ्गवदिति वदन्त्ये ।
३ कर्पूरपुष्पेभ्यः । ४ काष्ठैः । ५ कर्करवाः ।

ज्ञानं च दर्शनमथो चरणं विचिन्त्य
 पुञ्जत्रयं च पुरतः प्रविधाय भक्त्या ।
 चोक्षाक्षतैः कणगणैरपरैरपीह
 श्रीमन्तमादिपुरुषं जिनमर्चयामि ॥ ५ ॥ अक्षताः ॥

सन्नालिकेर-पनसा-ऽमलवीजपूर-
 जम्बीर-पूग-सहकारमुखैः फलैस्तैः ।
 स्वर्गाद्यनल्पफलदः परमप्रमोदाद्
 देवाधिदेवमसमप्रशमं महामि ॥ ६ ॥ फलम् ॥

सन्मोदकैर्वटक-मण्डक-शालि-दालि-
 मुखैरसङ्ख्यरसशालिभिरत्र भोज्यैः ।
 क्षुत्तृड्यथाविरहितं स्वहिताय नित्यं
 तीर्थाधिराजमहमादरतो यजामि ॥ ७ ॥ भोज्यम् ॥-

विध्या(ध्मा ?)तपापपटलस्य सदोदितस्य
 विश्वावलोकनकलाकलितस्य भक्त्या ।
 उद्घोतयामि पुरतो जिननायकस्य
 दीपं तमःप्रशमनाय शमाम्बुराशेः ॥ ८ ॥ दीपः ॥

तीर्थोदकैर्धृतमलैरमलस्वभावं
 शश्वन्नदी नद-सरोवर-सागरोत्थैः ।
 दुर्वारमार-मद-मोहमहाहिताक्ष्यं
 संसारतापशमनाय जिनं यजामि ॥ ९ ॥ जलम् ॥

पूजाष्टकश्रु(स्तु ?)तिमिमामसमामधीत्य
 योऽग्नेन चारुविधिना वितनोति पूजाम् ।
 श्रुत्वा नरामरसुखान्यविखण्डिताङ्गं
 धन्यः स वासमचिराष्टभते शिवेऽपि ॥ १० ॥”

इति श्रावकाचारात् पूजाष्टकं लिखितम् ॥.

अथ जिनभक्तिकारकाणां सुकृतचिह्नानि दर्शयति—

“तिलकयुतललाटभ्राजमानाः स्वभाग्या-
 कुुरमिव समुदी(?)तं दर्शयन्ते जनानाम् ।

स्फुरद्गुरुसुमालीसौरमोद्गारसाराः

कृतजिनधरपूजा देवरूपा महेश्या ॥ १ ॥—माळिनी

सृष्टति तिलकश्चन्य नैव लक्ष्मीर्ललाटं

मृतसुकृतमिव भीं क्षौचसंस्कारहीनम् ।

अकलितमज्जनानां धरकलान्येव यद्वा

प्यपि च शिरसि शुक्ल छत्रमप्युग्रमार ॥ २ ॥—माळिनी

इति प्रतिमाशातकवृत्तौ । स्थापनामकितौ व्रजयन्त्या फट निवारितम् । लोकेऽपि (पक)-
लब्धनाम्ना धनेचरेण कृता सुष्मयी व्रोणाश्चार्यमूर्तिः सम्यक् सेविता च धनुर्विद्यासिद्धिकरी वावा ।

इति एकौनविंशतितमवृत्तस्यार्थः ॥ १९ ॥

✽ ✽ ✽ ✽

अथ वैश्यामभित्याह—

ध्वम्—

जैनालया निजयशोनिचया इवैते

यै सम्प्रतिप्रतिमराजगणै सिताभाः ।

उद्यै कृता शुचिरुचेऽद्भुतमत्र तैश्च

गच्छन्ति नूनमथ एव हि बन्धनानि ॥ २० ॥

व्याख्या—हे 'शुचिरुचे!' शुचिः—निर्मला रुचिः—धर्मोच्छा यस्य स तस्य सम्प्राप्तने ।
विनस्य इमे जैनाः, जैनाश्च ते आलयाश्च जैनालयाः यै सम्प्रतिप्रतिमराजगणैः सम्प्रतिनाम्ना
भूपेन प्रतिमै—सद्यैः च तै रराजगणै—कुमारपालादिभूपसमूहैः उद्यै कृताः अत्र कारणे
कार्मोपचारात् कारिता इत्यर्थः । कर्मभूता जैनालया ? सिताभाः—सुधामिः श्वेतकान्तयः । उत्प्रे-
क्ष्यते—एते निजयशोनिचया—मूर्धिमत्त्वकीयकीर्तिपुञ्जाः नूनं—निमित्तं अत्र एतत् अद्भुतं—आश्चर्यं
वर्तते । हि—यस्मात् कारणात् तैः राजगणैः बन्धनानि—कर्मबन्धनानि अथ एव गच्छन्ति । अद्भुतं
पदम् । एवंविधानि कृतानि । अत्र कर्मोक्तिः अर्धवशात् विमक्तिविपरिणामः । यत्र गृहाधारम्नाः
क्रियन्ते तत्र उद्यैः उद्यैः काण्डबागलकबन्धाः क्रियन्ते कारकैस्तत्र स्तित्वा उपरितनं कार्यं क्रियते ।
अथ तु विपरीतम् । अथ आश्चर्यम् । तेषां पापबन्धास्तुटिता इत्यर्थः । अत्र ब्रह्मवाद् तैः जिना
उद्यैः कृत्वा कर्मबन्धनानि अथ एव गच्छन्ति—प्रयान्ति । अत्र कर्तृक्तिः । प्राथिनामिति श्लेष
इत्यपि शब्दार्थः । पतः—

“यो जैनमन्दिरमुदारविशुद्धबुद्धि-
र्दाविष्टकोपलतृणैः कुरुते स्वशक्त्या ।

रत्नांशुर्धुरमनिन्द्यवधूसमेत-

मामोति कल्पभवनं भुवने स धन्यः ॥ १ ॥—वसन्त०

जिनभवनं जिनविम्बं, जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् ।

तस्य नरामरशिवसुख-फलानि करपल्लवस्थानि ॥ २ ॥—आर्या

सन्मृत्तिकामलशिलातलरूप्यदारु-

सौवर्णरत्नमणिचन्दनचारु विम्बम् ।

कुर्वन्ति जैनमिह ये स्वधनानुरूपं

ते प्राप्नुवन्ति नृसुरेषु महासुखानि ॥ ३ ॥—वसन्त०

मंटीमयं च विंचं, तिणकट्टीरेहिं कारणं भवणं ।

कासस्स यं कुसुमेहिं, पूइज्जंतं करे सुत्तं ॥ ४ ॥”—आर्या

इति विंशतितमवृत्तस्यार्थः ॥ २० ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

हे आस्तिकास्त्यजत नास्तिकतां नितान्तं

चित्तोन्नतिं भजत लुम्पकतां लुनीत ।

चैत्यं विधत्त शृणुत प्रविलोक्य तत् सद्

भव्या व्रजन्ति तरसाऽप्यजरामरत्वम् ॥ २१ ॥

व्याख्या—हे ‘आस्तिकाः!’ अस्ति परलोकः पुण्यं पापं चेति मन्यन्ते ते हे श्रद्धालवः! यूयं नास्तिकतां नितान्तं—अत्यन्तं त्यजत—दूरीकुरुत । नास्ति परलोकः पुण्यं पापं च तस्य भावो नास्तिकता ताम् । पुनः यूयं चित्तोन्नतिं—दानवीरतां भजत—आश्रयत । यूयं लुम्पकतां लुनीत—प्रतिमा-द्वेषित्वं मर्दयत । पुनः यूयं चैत्यं विधत्त—कारणे कार्योपचारात् कारयत । पुनः यूयं शृणुत—

१ देवलोकम् ।

२ छाया—

मृत्तिकामय च विम्बं तृणकाष्ठिकाभिः कार्यते भवनम् ।

काशस्य च कुसुमैः पूजयन्त करोति सुक्तम् ॥

द्विषद्विषां अङ्गीकृत्य । यत् मन्वाः सत्-निरन्तरं सम्यक् प्रकारं वा तत् चैत्वं प्रविशोक्त
तरसा-वेगेनापि अजरामरत्वं-अक्षयपदत्वं प्रवृत्ति-गच्छन्ति ।

'द्वि(६१)वर्षं धर्मां आस्तिकनां सप्तसु कहीषु छे—

“अत्यि जिवो १ तह निषो २ कृत्वा ३ मुक्त्वा स पुष्पपावानं ४ ।
अत्यि धुवं निवारणं ५ तस्सोवायो अ छट्टाणा ६ ॥ १ ॥”

श्रव छे १ ते श्रव नित्य छे २ ते श्रव स्वपुष्ट्य पापनो कर्ता छु ३ ते श्रव आपस्य
पुष्ट्य पापनो मोक्षता छे ४ अरित-छे ध्रुव-नित्य मोक्ष ५ तेह मोक्षनो उपाय पक्षि
नित्य छे ६ छट्टासु समकितना अह यक्षि विपरीत ते मिथ्यात्वी तिहां प्रथम नास्तिकवादी.
यत् योपाध—

‘समकित यानकथी विपरीत, मिथ्यावादी अति अविनीत
तेहना शाव सवे नूनून्या, जिहां जेधअध तिहां जिहा इत्या. १
पदिसो [ना] नास्तिक भावे शून्य, श्रव शरीर यक्षि नही सिन
मध अगथी मदिरा न्येभ, पयभूतथी येतन तेभ २
भाषसुथी भूत तिसथी तेह, अग्नि अरसुथी तरुथी वेह
जिम पदियार (१) यक्षि तरवारी, अक्षमे तो इप्पये धसि वारी. ३
जिम जक्षथी पयोटां याय, अक्षुत्तां ते भाहि सभाय
युष्मादिक जिम धिस्तिपरिसुभ, तिभ येतन तनुसुविश्राम ४

१ तात्पर्य—

अनुवाङ्मनास्तिकस्य कथमानि करवन्ते—

असि जीवः तथा नित्यः कृत्वा मोक्षा स पुष्पपापावाद् ।

असि ध्रुवं निवारणं तस्सोपायस्य पदं स्वानामि ॥

२ तात्पर्य—

सम्यक्प्रवृत्त्यावकाद् विपरीतो मिथ्यावादी अविनीतः ।

तस्य भावाः सर्वे निहा वजाकोषवन्ते तत्रापावाः कृपाः ॥ १ ॥

प्रथमतो वासिको भावते इत्याः जीवो नरीरात् न निवः ।

मदाह्वात् मदिरा यथा वज्रवृत्तेभ्यः येतना तथा ॥ २ ॥

वववीताद् पृथ सिद्धाद् एक अग्निः अरभेः तरोः वही ।

यथा प्रतिहारत् (१) तरवारीः जिहो इक्षितोऽर्णां वेकावाद् ॥ ३ ॥

यथा अकाद् तुरुतुराः अरभिश्च इप्पारवै तस्मिद् वितीवन्ते ।

स्वामिः यथा क्षिस्तिपरिसुभ तथा येतना तनुसुविश्रामका ॥ ४ ॥

नहि परलोकं न पुण्यं न पापं, सुखं चाभ्युं ते विक्षसो व्याप
वृकपदनी परि भयं द्वापवधं, कपटी तप नपनी मति यवध (?) २५

“भवाभिनन्दिनां सा च, भवशर्मोत्कटेच्छया ।

श्रूयन्ते चेतदालापा, लोकशास्त्रेऽप्यसुन्दराः ॥ १ ॥”-अनु०

सा इति मोक्षेऽनिष्टप्रतिपत्तिः ।

“मदिराक्षी न यत्रास्ति, तारुण्यमदविह्वला ।

जडस्तं मोक्षमाचष्टे, प्रयास इति नो मतम् ॥ २ ॥-अनु०

वरं वृन्दावने रम्ये, क्रोष्टृत्वमभिवाञ्छितम् ।

न त्वेवाविपयो मोक्षः, कदाचिदपि गौतम ! ॥ ३ ॥”-अनु०

गालवस्य शिष्यामन्त्रणमिति द्वात्रिंशिकायां (१२ पूर्वसेवाद्वा० श्लो० २३-२४-२५)
षशोचिजयोपाध्यायाः । अहं सुखी अहं दुःखी इत्यादि जीवसत्तास्थापकत्वं, तत्र ततो
ज्ञेयम् । इति एकविंशतितमवृत्तस्यार्थः ॥ २१ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

श्राद्धैरकारिषत भागवता विहारा

यैर्दिग्गजैर्द्रविणदानधनैरुदाराः ।

ये चात्र रक्षणपराः पतितं सृजन्ति

ते नूनमूर्ध्वगतयः खलु शुद्धभावाः ॥ २२ ॥

व्याख्या—श्राद्धैरिति । यैः श्राद्धैः—श्रावकैः भागवता विहाराः—जिननिवासाः अकारिषत-
कृताः । अत्र कारणे कार्योपचारः कृतोऽस्ति तेन कारिता इत्यर्थः । भगवतः—जिनस्य इमे भाग-

नहि परलोकं न पुण्यं न पापं सुखं प्राप्तं तद् सुजयतां स्वतः ।

वृकपद इव भयं दर्शयित्वा कपटी तपोजपयोः मतिं ददाति (?) ॥ ५ ॥

१ माता यथा बालकस्य 'हाड' इति दर्शनेन भाषयति, तथा दर्शनिनो नारकनिगोदादीनां भयं दर्शयित्वा
भाषयतीत्यादि कथनेन आस्तिक्य लोपयति ।

२ सन्तुल्यतां यदुक्तं श्रीहरिभद्रसूरिपुरन्दरैः पद्मदर्शनसमुच्चये लोकायतमतनिरूपणावसरे—

“लोकायता वदन्त्येव, नास्ति जीवो न निर्वृतिः ।

धर्माधर्मौ न विद्येते, न फलं पुण्यपापयोः ॥ ८० ॥

यथावानेव लोकोऽयं, यावानिन्द्रियगोचरः ।

भद्रे ! वृकपद पश्य, यद् वदन्त्येवहुश्रुताः ॥ ८१ ॥”

- ३ 'च-तदा' इति क-पाठः । ४ 'प्रिया स' इति जैनधर्मप्रसारकसंसदा मुद्रिते ग्रन्थे (७५ तमे पन्नाङ्के) ।

५ 'गौतम !' इति ख-पाठः । ६ 'तत्रतो' इति ख-पाठः ।

वताः । ननु विहारा एव खिनस्य निवासाः “चैत्यविहारो खिनसघनि” इत्यभिधानचिन्ता मणि(का० ४, स्तो० ६०)वचनात् । तर्हि कथं भागवता इति विशेषणेन पुनरुक्तदूषणम् ? उच्यते—नहि दूषणम्, यत् विशेषणपृथक्त्वे विशेष्यमात्रपरता इति । उक्तं च रघुवशो (स० २, स्तो० १२, ७३)—“सकीचकैर्मास्तपूर्परैः” इति । कथंभूतैः आद्वैः ? दिग्गजैः—दिग्घां गज समानैः । पुनः कथं ? आद्वैः ? ‘द्रविणदानघने’ द्रविणदानेन घना—मेघा इव सैः । कथं विहाराः ? उदाराः—प्रघानाः च—पुनः ये आदाः अत्र चैत्येषु पतित शङ्कभिरुपादिकं सञ्चलित-नवीनं कुर्वन्ति । कथं ? ये रघुवत्स्वरा—सम्मालनादिषु आसक्ताः । नूनं—निमित्तं सन्तु । यतः ते आदाः ऊर्ध्वगतय—स्वर्गादिगतिमात्रो भवन्ति । यतः—

“नूतनार्द्धरावास—विधाने भूत् फलं भवेत् ।

उसादष्टगुणं पुण्यं, जीर्णोद्दारे विधेकिनाम् ॥ १ ॥”—अनु०

कथं ? ते (शुद्धमावाः)—निर्मलाशयाः, पवित्रचिचा इति । यतः ‘प्राग्व्यट’शापीपधीष रणरुसाधुकारो ‘राणकपुरे’ भीष्मपञ्चिनेश्वरशैलौक्यदीपकचैत्यं कारयति स । भी‘सिद्धाशले’ दम्पतीम्यां च चतुर्ध्वतमादाय माला परिहिता इति । अथ पुनः विमलमन्त्री अस्मिका वधवरो ‘जुहुदा’शलादिस्थाने चैत्यानि कारयति स इति । पुनः षस्तुपाल-तेजःपालौ ‘अर्जुदा’ शले लुभगवसही तथा पट्टनि चैत्यानि प्रतिविम्बानि धर्मस्थानानि च सद्वादिधर्मकार्याणि च कारयामासतुः । इत्याद्यो बहवः आशकाः जैनप्रासादकारकाः जीर्णोद्दारेकारकाः अम(सू ?)वत् भवन्ति (मविम्बन्ति) चेति । इति द्वाविंशतितमदृषस्यार्थः ॥ २२ ॥

अथ भरतचक्रिप्रभृतितचैत्यकारापणं दर्शयन्नाह—

धर्मम्—

चैत्यं सुवर्णभरितं भरतेन भव्यं

निर्मापितं कलितकेकिकलापशृङ्गम् ।

यद् वीक्ष्य मह्यं दधति स मुदं हि मर्त्या

ध्यामीकराद्रिशिरसीव नवान्बुवाहम् ॥ २३ ॥

व्याख्या—चैत्यमिति । भरतेन—भरतचक्रिणा—भूपमपुत्रेण चैत्यं निर्मापितं—कारितम् । कथंभूतं चैत्यम् ? सुवर्णभरितं—सुवर्णेन भरितं—पुरितं, रचितमित्यर्थः । कथं ? चैत्यम् ? (मन्त्रं—)

मनोहरम् । पुनः कथं० चै० ? 'कलितकेलिकलापशृङ्गं' कलिताः—कलां प्राप्ताः केकिनां—मयूराणां कलापाः—समूहा यस्मिन् तत् एवंविधं शृङ्गं यस्य तत् । हि—निश्चितं मर्त्याः—मनुष्याः मङ्गु—शीघ्रं मुदं—हर्षं दधति—विभ्रति । किं कृत्वा ? यत् चैत्यं वीक्ष्य—दृष्ट्वा । किमिव ? चामीकरा—द्रिशिरसि—'मेरु'गिरिशृङ्गे नवाम्बुवाहं—नूतनमेघमिव दृष्ट्वा । चैत्यस्य मेरूपमानं शृङ्गस्य मेघोपमानम् । यतः श्री'शत्रुञ्जये' भरतेन चैत्यं कारितं तथा 'अष्टापदे' च चैत्यस्तूपाः कारिताः । यदुक्तं आगमे (सिद्धस्तवेत्यपरनाम्नि सिद्धाणं बुद्धाणं सूत्रे गा० ५) —“चत्तारि अट्ट दस दो इ(अ) वंदिया” इत्यादि गाथा द्वादशार्था । इति त्रयोविंशतितमवृत्तस्वार्थः ॥ २३ ॥

५ ५ ५ ५

अथ भरतप्रभृतित एव तीर्थादिसेवनं दर्शयन्नाह—

सूत्रम्—

शत्रुञ्जयः शमधनाः शमता च शान्तिः

शत्रुञ्जयाह्वयतपः सकलं दुरापम् ? ।

एतच्छपञ्चकजुषोऽस्ति नरस्य यौ भा

नीराग ! तां व्रजति को न सचेतनोऽपि ॥ २४ ॥

व्याख्या—शत्रुञ्जय इति । हे नीराग ! हे निर्गतसंसाराभिलाष ! अथवा हे निःक्लेश ! “रागः स्याल्लोहितादिषु ॥ गन्धा(गन्धारादौ क्लेशादिकोऽ)नुरागे मत्सरे नृपे” इति हैमः (का० २, श्लो० ६०-६१) । एतत् सकलं दुरापं—दुर्लभं वर्तते । एतत् किं तदाह—शत्रुञ्जयः—सिद्धाचलः शमधनाः—साधवः शमता—उपशान्तिः शान्तिः—(पोडशो) जिनः शत्रुञ्जयाह्वयतपः—पष्ठाष्टमरूपं तप इति । यतः—

“छट्टेणं भत्तेणं अपाणएणं तु सत्त जत्ताओ ।

जो कुणई सित्तुंजे सो तइयभवे लहइ सिद्धिम् ॥ १ ॥

“पष्ठाष्टमादितपसा, प्राप्यते फलमुत्तमम् ।

ततोऽत्र कार्यं तच्चैव, विशेषात् सर्वकामदम् ॥ १ ॥”

१ छाया—

चत्वारः अष्ट दश द्वौ च वन्दिताः ।

२ 'भरत(वृ)पप्रभृ०' इति क-पाठः ।

३ 'याऽऽभा' इत्यपि सम्भवति ।

४ छाया—

पष्टेन भक्तेन अपानकेन तु सप्त यात्राः ।

यः करोति शत्रुञ्जये स तृतीयभवे कर्मतेः सिद्धिम् ॥

इति शत्रुञ्जयमाहात्म्ये । 'एतच्छुष्यकशुष्यः' एतेषां शक्रराणां पञ्चक शुषते इति एतच्छुष्य
 श्चकं श्रितस्य नरस्य या मा-कान्तिः आमा श्रोमा वा अस्ति । यत्तदोः सम्बन्धात् कः-वद्विः धर्मो
 वा तां मां न व्रजति-न प्रामोति । कर्मभूतः कः? सचेतनोऽपि-चेतनायुक्तोऽपि "विषं
 चेषण सन्ना" इत्यादि वचनात् । "को ब्रह्मण्यात्मनि रथो मयूरेऽथौ यमेऽनिले" इत्यनेकार्थ-
 (का० १, स्तो० ५) । अथवा सचेतनोऽपि-चेतनायुक्तो नरोऽपि तां न व्रजति इति परम
 ताक्षेपः । तथाहि—

“चेतनां नर्तकीं कृत्वा, नृत्यं संसृष्टिसम्भवम् ।

मावागमेन संवीक्ष्य, योगी प्रामोति सम्पदम् ॥ १ ॥”

इति ज्ञानाङ्गुशे । “सद्विभ्यानज्ञानसंलीनचेतना । सा हि चेतना” इति पातञ्जल(१) । इति ।

“अमात्याः १ स्वामिनः २ सिद्धा ३, योगसिद्धाश्च ४ चेतनाः ५ ।

रसद्वाः ६ काष्ठका ७ मेघा ८, नर्तका ९ योगिनो नव ॥ १ ॥”

इत्यादि परमतम् ॥

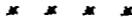
अथात्र दृष्टान्त—

कश्चित् कौलधर्मा पुरुषो मधमांसासक्तः परस्त्रीरक्तः । यतः—

“रेण्डा चण्डादीदृष्टिता धर्मदारा, मांसं मद्यं सुज्यते पीयते च ।

मिथ्यामोन्मं चर्मखण्डं च क्षय्या, कौलो धर्मः कस्य नो माति रम्यः ? ॥१॥”—शास्त्रिणी

एष कुर्वतस्तस्य पुरुषस्य स्पर्शन-रसन-घ्राण-नेत्र भ्रोत्रेषु विषमरोगा जाता । इषदग्ध-
 पादप इव जातः सः । ततो ब्रह्मसाधुर्मिलितः । तेन तस्यै रोगकारणं पृष्टम् । साधुनोक्तम्—(ब्रह्म)-
 धर्मोद्धारं व्रत गृह्याण, शत्रुञ्जयादि शक्ररपञ्चकमाराधय । समाधिर्मविष्यति । तवस्तेन रोग
 परामवतो व्रत गृहीत्वम् । शत्रुञ्जयक्षेत्रं भयति स । यमिनां वैपाद्यं चकार । धर्मतां इधौ ।
 शान्तिजिनं स्तौति स । शत्रुञ्जयपठतपो वदति स च स । एवं कुर्वाणः सम्प्राप्तसकल
 लम्बिः निर्गतसमस्तरोगः निचतेऽसौ परामृतवद्विषये सुवर्णवर्णसञ्जातकायः निर्मायः प्रान्ते
 मासानश्ननं कृत्वा प्राप्तकेवलज्ञानं सिद्धः । इति चतुर्विंशतितमवृत्तार्थः ॥ २४ ॥

अथ प्रत्यक्षदेवशुद्धिमाह—

सूत्रम्—

हस्तं हि हेतिविफलं विकलङ्कमङ्गं
मुद्राऽप्यमुद्रसुषमा वनितोज्झितोऽङ्कः ।
तं देवमेव वदतीति हिताय नाके
मन्ये नदन्नभिनभः सुर! दुन्दुभिस्ते ॥ २५ ॥

व्याख्या—सुर इव यः स सुरः, अथवा सु-अतिशयेन राजते इति सुरः, तस्य सम्बोधनं हे सुर!-शोभमान! अहं इति मन्ये-जानामि—नाके-स्वर्गे अभिनभः-आकाशे नदन्-शब्दं कुर्यान् सन् दुन्दुभिः तमेव देवं वदति । कस्मै ? ते-तुभ्यम् । हिताय इति । इति किम् ? हि-निश्चितं यस्य देवस्य हस्तं हेतिविफलं-प्रहरणशून्यं वर्तते । पुनः यस्य अङ्गं-शरीरं विकलङ्कं-कलङ्करहितं वर्तते । पुनः यस्य मुद्रा-पञ्चासनादिमयी मूर्तिरपि शान्तरसमयी । अमुद्रसुषमा-उत्कटशोभा एवंविधा वर्तते । “सुषमा सातिशायिनी” इति हैम्यां (अभि० का० ६, श्लो० १४८) । पुनः यस्य अङ्कः-उत्सङ्गः वनितोज्झितः-स्त्रीरहितो वर्तते इति । यतः—

“वपुश्च पर्यङ्कशयं श्लथं च, दृशौ च नासानियते स्थिरे च ।

न शिक्षितेयं परतीर्थनाथै-जिनेन्द्र! मुद्राऽपि तवान्यदास्ताम् ॥ १ ॥-उपेन्द्र०

जिनेन्द्र! यानेव विवाधते स्म, दुरन्तदोषान् विविधैरुपायैः ।

त एव चित्रं त्वदस्ययेव, कृताः कृतार्थाः परतीर्थनाथैः ॥ २ ॥”-उपेन्द्र०

इति द्वावपि हेमसरयः (अयोगव्यवच्छेदिकाख्यायां द्वात्रिंशिकायां श्लो० २०, ४) ।

अत्रान्यदेवे विपरीतत्वं दर्शयति—

“यद् ब्रह्मा चतुराननः समभवद् देवो हरिर्वायुमनः

शक्रो गुह्यसहस्रसङ्कुलतनुर्यच्च क्षयी चन्द्रमाः ।

यज्जिह्वादलतामवापुरहयो राहुः शिशोमात्रतां

तृण्णे ! देवि ! विडम्बनेयमखिला लोकस्य युष्मत्कृता ॥ १ ॥”-शार्दूल०

तथा—

“ब्रह्मा ह्यनशिरा हरिर्दृशि सरग् व्यालुप्तशिञ्चो हरः

सूर्योऽप्युल्लिखितोऽनलोऽप्यखिलभुक् सोमः कलङ्काङ्कितः ।

सर्पायोऽपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः

सन्मार्गस्खलनाद् भवन्ति विपदः प्रायः प्रभूणामपि ॥ २ ॥”-शार्दूल०

‘अेकहा तेनीश ड़ाडी देव भिस्त्या विचार थयो । हरने माता पिता न ज्ञायते । तदा
ब्रह्मणः पञ्चममुखेन गर्दममुखाकारेण सगर्वेण प्रोक्तम्—जानाम्बहम् । अकथ्य कथ्यमाने हरेण
ब्रह्मगर्दमशिरो छनमिति । अन्ये स्वाहुः—

विष्णु-ब्रह्मणोर्महत्स्ववादे जाते ताम्नां चाम्भु* पृष्टः । तेनोक्तम्—मङ्गिहस्य अन्तमा
नय । ततः सिंगनेो अन्त वेवा विष्णु पातास अतां वञ्चनी(ना) अभिसतापथी कृष्ण शरीर
यथु । पाछो आची कञ्चु—सिंगनेो अ त न पाभ्ये । विमज ध्वजाने देहिं अता सिंगथी भावा
पडी पाभी पूछ्यु—किहाथी । भावाछे कञ्चु—कुं हरसिंग भरतक यथी पडी । कियान् कारु
(जातः) ? । पण्मासा* । ‘पछे भावायें पूछ्यु—तुं किहां अथ छैः लिङ्गस्वान्तं वेवा त्वत्पवन
समानकालो जातः, अन्त न प्राप्त । ‘विधाड पाभ्ये । भावाने इटसासिछी करी शशुने
आची कञ्चु—लिङ्गान्तो लम्ब* । इयं साधिणी । ततः शिपेन प्रछगर्दमशिरो छनम् । माला
छपिता । इति पूर्णं ब्रह्मा छनशिरा* ॥ छ ॥

अथ बुर्घासा महर्षिर्बर्षर्षीं कथितवान् । ‘त्रिषु कञ्चु—अपूर्व वाहन उपरी अथसी
आवीस्थि वे। तुञ्च सेती सग । त्रिहारें ऋषि कृष्णुनें पाञ्ची । कृष्णु सक्षमी जेइपधारी रथे नेडी
स्वर्गे आस्थे । कृष्णुनें वार्यो छध के आसतां पाछिवे। भाज अेधस्थ मां । वाटि छीठतां अी-
पञ्चै करी सक्षमी अथडाध, त्रिहारें पराखें भाई । स्नेहं हरिं सक्षमी साहसुं अेयु । कृष्णु वचन
यूक्षी ऋषि आधिभां पराखे। वेअ्ये । तेन नेत्रे सरोगो हरि* । अन्ये त्वाहुः—

‘नदीतटे तापसी सरागदृष्टिं दीडी, त्रिषुछे सरापधं सरोगलोषनो हरिरिति सम्पूर्णाः ॥छा॥
व्याहृतमशिमो हरः । तपाहि—तपोवने *तापसेने परे महादेवो मिथार्यं गृहीतसमस्तस

१ तात्पर्यम्—एकदा ब्रह्मसिंह एकेदिंबंभानां मिलिता (तेषां) विचारा जातः—हरक मातापितरा न ज्ञायते ।

२ ततो विह्वलान्तमारेणुं विष्णो पाताछे ग-छति सति तस्य देहा ब्रह्मसिंहवापेन कृष्णोभजनि । प्रतिनिह
त्येक तेन—विह्वलान्तो न प्राप्तः । तदैव ब्रह्मणि अथो गच्छति सति विह्वत् पतिता माया मिलिता । (तत्रै) इहं
तेन—कृतः (पठसि) ? । तपोचयम्—अहं हरसिंहशिरसा पठितवती ।

३ पश्चात् माकथा पृष्टम्—त्वं क गच्छसि ? तेषोक्तम्—विह्वलान्तमारेणुम् ।

४ स विधाट गता । माकां कृतसाक्षिणीं कृत्वा सगुमम्युपगम्य प्रोक्तं तेन ।

५ साङ्कषयम्—अपूर्व वाहनमारुह्य पदे आगमिष्यसि तर्हि तत्र सङ्गमं करिष्ये । तदा ऋषिः (तदर्थं) कृष्ण
मवाचत । कृष्ण ब्रह्मी न धोहृत्पित्री कृत्वा एषे निबोध्य स्वार्थं प्रसक्तवत् । अयिया कृष्णो वारिणो बहुत त्वया
गमनसमये पात्रासो भायो न ब्रह्मन् । मार्गे विचरतः तस्य धीकृपकर्मणा आसक्तवते तदा प्राञ्जनं मारवति ।
अहात् हरिर्बर्षीमपरवत् । बचवमहात् अयिया कृष्णः प्राञ्जकेन अेचने मनोदितः ।

६ बहीतटे तापसी सरागरद्वया दृष्ट्वा (तस्मात्) तप्याः धारैव ।

७ तापसायां गृहे ।

कीयालङ्कारो घण्टाटङ्कारतुम्बुरुङ्गङ्काररवमुखरितदिक्चक्रवालः समागच्छति । तापसी कामातुर
थाई तेहने भोगवै । ते तापसे जल्युं । शार्पे विंगच्छेद कर्यो । पुश्प लोके सर्व विंगच्छेद
थयो । सतान उत्पत्ति नाडी । सर्व देव तापसने प्रसन्न कर्यो । पाछुं विंग हतुं तिभ कर्युं ।
पण्डि पूर्व सदा उत्थित हतुं । अतः प्रभृति भोगार्थं उत्थितं भविष्यति, अन्यथा न । ततो जना
अपि एवंविधलिङ्गवन्तो जाताः, प्रजोत्पत्तिश्चेति ॥ छ ॥

सूर्यने रत्नादेवी स्त्री यमनामा पुत्रः सूर्यतापमसहमाना पोताने थानके प्रतिच्छाय मुद्दिने
छाया समुद्रतटे वडवाइपे नई रही । पुंठि प्रतिच्छायार्थे शनीश्वर १ लद्रा २ अपत्य जल्युं ।
अक द्विने यमे भोजन भांयु । प्रतिच्छायार्थं नाप्यु, यमे पाटू मारी । प्रतिच्छायं शापे क्षयी
इत यमे पिताने कछुं । तिहारै सूर्ये यितयु—कथं स्वमाता एवं करोति? अे यमनी माता
नही । आलोयतां घोडीइपे दीडी । तिहां नथ पलात्कारे भोगवी । तथा कुधा कुटीकृतः ।
ततः विश्वकर्मा पासै अंग छोलांयुं ॥ अन्ये त्वाहुः—

वडवाइपे स्त्रीने भोगवीने शशराने कछुं—ताहरी भेटी मुंठने मुद्दि अलाधी रहे छे ।
तिंहा. रै शशरै कछुं—ताहरो ताप सही नथी सकती; निज स्त्री स्यु काम हुध तो शरीर
छोलावै । तिहारै छोलांयु धति ॥ छ ॥

अनिलोऽप्यखिलभुक् । तथाहि—कश्चित् ऋषिः पोताने स्थानके वैश्वानरने आहुतिं पूज्य
भक्ति राषर्धे छे । अन्यदा अनलने धर स्त्रीने अलावीने ऋषि प्रयोजनने गयो । पूंठे भीजध
ऋषि आवी ते स्त्री भोगवी अशिसमक्षं । क्षणांतरे ते ऋषि आये । धंगिताकारे ते स्त्री पर
नरे भोगवी जण्णी पूछयुं—अनल १ स्त्री २ पि जण्णै सत्य न लाण्युं । ज्ञानोपयोगे जण्णी
अनलने सर्वभक्षक इति शार्पं दत्तवान् । ततः शुचि अशुचि सर्व अक्षयु करै तत् सर्वदेवानामु-

१ तापसी कामातुरा जाता । तदा तामभुनक् (हर) । एतद् वृत्तान्तं तापसेर्जातम् । (ततः) तै. द्रापेन
लिङ्गच्छेदः कृतः । समस्तपुरुषलोकानां लिङ्गच्छेदोऽजति, सन्तानोत्पत्तिर्नष्टा । सर्वदेवैश्चापस. प्रसन्नीकृत' । पुनः
यथा लिङ्गममूत् तथाऽकारि तेन, किन्तु पूर्वं सदा तद् उद्विष्यतं आसीत् ।

२ सूर्यस्य रत्नादेवी पत्नी यमनामा (च) पुत्रः । सूर्यतापमसहमाना (रत्ना) स्वस्थानके प्रतिच्छायाममुञ्चत् । सा
छाया समुद्रतटे गत्वा वडवारूपेण वसति स्म । ततः पृष्ठे प्रतिच्छाया शनीश्वरमद्रेति नामापत्येऽजीजनत् । एकदा
यमेन भोजन (तस्या) याचितम् । प्रतिच्छाया तस्मै नायच्छत् । यमेन पादग्रहणः कृतः । प्रतिच्छायया द्रापेन स
क्षयीकृतः । यम पित्रे न्यवेदयत् । तदा सूर्योऽचिन्तयत्—कथं स्वमाता एवं करोति? इयं यमस्य माता नास्ति ।
आलोचयन् स घोटकीरूपेण तामपश्यत् । तत्र गत्वा बलाकारेण स तामभुनक् । तथा कुधा (स) कुटी कृतः । ततो
विश्वकर्माणमुपेत्य तेनाङ्गमुल्लिखापितम् ।

३ वडवारूपं स्त्रीं भुक्त्वा श्वशुराय न्यवेदयत्—तव पुत्री मां विहाय अन्यत्र वसति । ततः श्वशुरेण प्रोक्तम्
—तव ताप सोढुं साऽसमर्था, यदि निजस्त्रियं प्रयोजन, तर्हि शरीरमुल्लिखाप्यताम्, तेन उल्लिखापितम् ।

४ कश्चित् ऋषिः निजे स्थानके वैश्वानराय आहुतिं भक्त्या पूजयति स्म । अन्यदाऽनलाय स्वभार्या
भलाप्य ऋषिः प्रयोजनार्थं (अन्यत्र) जगाम । पश्चादन्य' कश्चिदपिरागत्य ता स्त्रियमभुनक् अग्निसमक्षम् । क्षणा-
न्तरे स ऋषिरागच्छत् । इक्षिताकारेण सा स्त्री परनरेण भुकेति ज्ञात्वा स अनल-पद्व्यां मपृच्छत् । उभार्यां
सत्य न भापितम् । ज्ञानोपयोगेन (सर्वं वृत्तान्तं) ज्ञात्वा अनलः सर्वभक्षक इति शार्पं दत्तवान् । ततः स शुच्यशुचि
सर्वं भक्षयति ।

पतिष्ठति, मुखं चक्षुःश्रोत्रादिरसास्वादी (दिन) देव उद्भिन्न यथा । तिलिङ्गं देवे
 ऋषिर्न प्रसन्न कर्तुं । तिलिङ्गं व्यभिने सप्त श्रवणं करी षष्ठं श्रवणं व्याकुति देवनें पदुं छे, शंख
 श्रवणं सर्वं शशक इति पूर्णः ॥ छ ॥

सोमः कलङ्काङ्कितः । तथाहि—चन्द्रो बृहस्पतिसमीपेऽप्येह स्थितः । तेन मुक्ता गुरुमार्या ।
 ध्यातं च गुरुणा । शपितः कलङ्कीकृतः इति पूर्णः ॥

इन्द्रः उट्थं प्रविश्य गौतममुनेरंहिल्या नाम मार्या रेमे । झारि गौतम आगतः । मयात्
 भार्यारूपं कृत्वा निर्गतः । नार्यं प्रकृत(ति)विबालः, उपयोगेन ध्यात इन्द्रः । तवस्तेन कोपत इन्द्र
 देहे ध्यापेन मगसहस्रं कृतम् । स्वच्छात्रान् प्रति मोगाय प्रेषितवान् । मुनिभ्य द्रव्यं प्रसादितः ।
 मुनिना मगाः सहस्रलोचनीकृता इति पूर्णः ॥ छ ॥

ब्रह्मा चतुर्मुखः । तथाहि—भोऽति उद्यानिं ब्रह्मा तपस्यति तेहनै पाठवानै इन्द्रं तिलिङ्गरूप
 वेधनध तिलोत्तमा करे । ते तिलोत्तमा वली ऋषिः अप्सरा पूर्वं मुषे ध्रुवा आगतिं आपी
 गीत नृत्य भाव्य । मित्त अस्य अस्मी इति तिलिङ्गं नाटक भाठयु । अन्तमानै करी ध्रुवाः इति
 जेवराधं नदीं तिलोत्तमा इति तिलिङ्गं ऋषिः मुषे कर्तुं । एभ देवी शिरध तिम मुषे नवां करतो
 अथ यारध इति यार मुषे कर्तुं । भाया उपरि नायतां पायत्रुं मुषे भायधे गर्दभनु कर्तुं ।
 ते भदादेवे सूट्यु तिलोत्तमा चतुर्मुख इति ॥ छ ॥

हरिस्तु वामनः । तथाहि—अखि दानव आधिवानै वामनरूप करी भदी करवानै कृष्णुं
 त्रिलु पगवां पृथ्वी भागी । त्रिलु पगवां तिलिङ्गं आभ्यां रूप वधारी विष्णुं पातावै भास्ये
 इति पूर्णः ॥ छ ॥

१ देवा बहिष्ठा कालाः । तैरेवे ऋषिराराधिताः । ततश्चेव बभूवः सप्तभिर्द्वोऽकारि । इत्यन्तं त्रिद्वारं पृथी
 ताभ्युक्तिः देवा भाप्यते (देवेः) पञ्चभिर्बिद्वाभिः स सर्वमसकः ।

२ सन्मुखताय—

विष्णुं बुधकवनेषां समित्त मो नादमार्यं
 बिद्वेषपतिरदृष्ट्यां तापसीं या सिनेषे ।

इदमपुनइदरे ब्रह्मामे अरामा
 बुभितमभुभितं वा वेसि का पविष्टतोऽपि ? ॥ १ ॥—माठिपी

३ इति ब्रह्मामे ब्रह्मा (ब्राह्मकोटिप्रपक्वमिति तपः) करोति । त चाकमित्त इन्द्रा तिलिङ्गरूपमाहाय तिलो
 चामामकार्थे । सा तिलोचमा अन्धाराः पूर्वमुये ब्रह्मान्तमुपगम्य शीतं मुषं च मारमत् । ब्रह्मणा मित्त अक्षितं
 (इति) शारा बहिष्कृतिति नाटकमारूपवती । कजवा ब्रह्मा मुखं च पाकवनि (दिग्गु कानासकमा) तेव
 बहिष्कृतिति त्रितीयं मुखमारुषि । यथा कवा देवी अन्धाम्यां दिसं प्रसि दिवर्तये तथा तथा स भूतनां मुकरवनां
 करामि । अतश्चुत्तु विष्णुं अन्धारि मुक्तामि अरामपत् । कदा मरुकोपरि तिलोचमवा नाटकं मारमये तथा शीतवर्तै
 कजमं गर्दभाकारं मुखमपजम् । इत्यं तु महादेवेन कृतं तथा स चतुर्मुखः ।

४ कवेर्द्वौवचन बन्धवार्थं वामनरूपमादाव कुम्भो भदिकाइते पदवचनमात्रं पूर्णं तमेव मानितवाद् । त्रिपरी
 तेषादादि कर्णं कर्णवच् विष्णुत्वं वागच्छे निश्चितवाद् ।

क्षयी चन्द्रमाः । १ दक्षिणी सत्तावीस पुत्री चंद्रनद्यं परिष्णावी, चंद्र ओक शोडिष्णीस्युं
आसक्त शेष अपमानी । तिष्ठे पितामं कथु । पितामं शापात् क्षयी कृतः । देवैः प्रसादितेन
तेन एकत्र पक्षे वृद्धिमानिति पूर्णः ॥ छ ॥

नागाः पुनरेवं द्विजिह्वाः । १ क्षीर समुद्रथी अमृत काठी दुड देवतामं लयी, डालें आग्धाघां,
साप रभवालां मुक्यां, अकंतमं अमृत पीतां डालें लक्ष श्राटी मध थध ॥ अन्ये त्वाहुः—
अमृतपान करतां धन्द्रे वल मुक्युं । जिह्वाभेदो जातः । इति पूर्णः ॥ छ ॥

राहोः शिरोमात्रता पुनरेवम्— १ अमृत दुंडलरी कृष्णुनै रभवाल मुकी देव गया । कृष्णु कार्य-
विक्षेपमं राहुमं अमृत पीतां कृष्णेन गिरबलेदः कृतः, पीतामृतत्वात् तच्छिरोऽजरामरत्वं
संवृत्तमिति अष्टकवृत्तितो वार्ता कृता सम्पूर्णकाव्यद्वयम् ॥

अथात्र १ भालणकृत कडवुं विभीष छै—

“स्यु डीनै ने मूलन दंडुं, नेतां कांठ न दीसध रूडुं ।
विष्णुमं छल करी राक्षस मार्या, देह थकी त्रिणु नवि टाट्या ।
महादेवै मन्मथ ने आट्यो, पार्वतीस्यु नेह न टाट्यो ॥ १ ॥ स्यु डीनै० आंकष्ठी
अहानुं मन पुत्रीस्यु लेधुं, त्रिपुरारिं तस मस्तक छेधुं ।
नेहनै तो नारी धंद्राणी, धंद्रे अडिट्या रूडी नष्ठी ॥ २ ॥ स्यु०
नु नारी दीडध हुध सुक्य, तु नारद डी वानरमुक्य ।
मन्मथगंधा मोहो पारासर, विश्वामित्र मेनका आदर ॥ ३ ॥ स्यु०

१ दक्षस्य २७ पुत्रीनि परिणायित चन्द्र । चन्द्र एकामेव रोहिणी प्रति आसक्त, शोपा अपमानितवान् ।
तामिः पित्रे प्रोक्तम् । पित्रा शापात् क्षयीकृत ।

२ क्षीरसमुद्रात् अमृत निष्कास्य कृष्णानि देवताभिर्भूतानि, दमैश्चाच्छादितानि । सर्पा रक्षपालरूपेण स्था-
पिता । एकान्ते अमृतस्य पान कुर्वतां तेषा दमैण जिह्वा ? मित्वा द्विधाजाता ।

३ अमृतपान कुर्वन्तु (नागेषु) इन्द्रेण वज्र निवेशितम् ।

४ अमृतेन कृष्ण मृत्वा कृष्णं रक्षपालरूपेण स्थापयित्वा देवा जग्मुः । कृष्णस्य कार्यविक्षेपे सति राहुणा-
ऽमृतं पीतम् ।

५ (कवि)भालणकृतं कडवक लिख्यते—

किं क्रियते यदि मूलनेव कृट, यदि विचार्यते तर्हि किञ्चिदपि शुभं न भाति ।
विष्णुना च्छलेन रक्षासि हतानि, किन्तु देहात् (राग-द्वेष-कामरूप) त्रिक न निष्कासितम् ॥१॥
महादेवेन मन्मथो मस्तीकृत किन्तु पार्वतीं प्रति ज्ञेहो न निवारित ।
ब्रह्मणो मन पुत्रीमकामयत, त्रिपुरारिणा तस्य मस्तक छिन्नम् ॥२॥
यस्य इन्द्राणी नारी स इन्द्रोऽहिल्यां सुरूपाममन्यत ।
यदि नार्यो इष्टायां भवति, सुख तर्हि नारद कथं वानरमुख. ? ।
मत्स्यगन्धायाममुह्यत पाराशरः, विश्वामित्रस्य मेनकायामादर ॥३॥

नेत्रे वागिष्ट ता गेष्टि वाभ्यु, पुत्र भूष वी ७ नवि रा यु ।
 व्यामै वेद अर्थ निदां क्विथो, पुत्र तष्टो अशथ नवि टक्षीयो ॥ ४ ॥ २५०
 धम गणुतां सरवावो नावाध, भोटानी कुल वत यक्षवध १ ।
 क्विथुंभं सुभं वधुलव था त्यो, दृष्टि भोषोने पर धन वाभ्यो ॥ ५ ॥ २५०
 क्विथुंभं सङ्गनी द्विधी यापी, व्यासै सङ्गनी वात उषापी ।
 तरध नदी ते थाध तारा, लावधु सरिभा यथा धृतारा ॥ ६ ॥ २५०

इति ॥ अथात्र दद्यावतारां शिष्याणां शापनाथं लिख्यन्ते । यत् —

“वेनजां वनजां राय-शिरोरामी सेंद्रयो देव” ।

अवतारा हेररत, सन्दिशन्तु शुमानि प” ॥ १ ॥

मन्थ्यं कूर्मो वराहं ध, नारमिहोय वामेन” ।

रामो रामर्षं कृष्णाय, सुदं फेल्फी य व दश ॥ २ ॥”

अत्र १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १० इति दद्यावतारां वास्तुशेषस्य । द्वाशुनामा देवेष्वरोऽपि
 यदानादाय ग्वागले प्रविष्ट । ततः पृथ्वीं निर्वेदां दृष्ट्वा दशो मत्स्वापतारं शृङ्गिरा रगावत
 प्रविश्य स द्वाशु इत्वा वेदान् महीवत् पुनरानीतवान् । इति ह्योमत्स्वापतार” ॥ १ ॥

पुन पृथ्वीं रगावत वान्तीं दृष्ट्वा देवः कूर्मरूपं कृत्वा निवृष्टष्ट प्रतिष्ठाप्य दध । इति कूर्मार
 तार” ॥ २ ॥

पुन पृथ्वीं रगावत वान्तीं दृष्ट्वा देवो वराहरूपं कृत्वा निवृष्टष्टाभ्यां दध । इति
 वराहावतार” ॥ ३ ॥

द्विरण्यकनिपुनांमा देवः शिष्यमहं देव्यां प्राय शिष्यममा ष्व मरन्ति । द्विरण्यक
 निपुः शिष्यदण्डराशिः शिष्येन नाद्रिना नाप्रिना नाम्ममा न दपेन न दानवन न मनुष्यन न
 निरमा वनाति न शिष्यन । तस्य पुत्र प्रह्लादनामा । गार्गीय विष्णुमहो जातः । तत्र श्रुत्वन

योगसाधिका देव शिष्यः पुत्रे यो वीर्यं य इष्टियत् ।

दद्यात्तव देवतां वराहवति शिष्यु पुत्रस्य वंशयो व वैश्वेन ३३३

पुत्र सन्ने व अश्विनिकानि द्वाशु वरता वरा व शीरोऽपि ।

कविपुत्रे सुखेव वैश्वेन वरत इति अत्रावद् वरवर्षे इष्ट ३ ३

वरावतां वरवर्षे पुत्र शिष्या वारावत शिष्येन वरावर्षे इति ।

शान्ति वर्ये नै अत्र व वरावत वरावत वरावत वरावत वरावत ३ ३ ३

१ वरवर्षे इति । २ वरावर्षे इति । ३ वरावर्षे । ४ वरावर्षे । ५ वरु । ६ वरु । ७ वरु । ८ वरु । ९ वरु ।

पित्रा स्वदेवलोपित्वात् सोऽतीव मारितो वन्धितो दमितः (दूनः?) । परं विष्णुरित्येव भणति । घातकं च न लगति । ततस्तं श्रुत्वा तुष्टो विष्णुस्तस्य वरं ददौ—त्वं इन्द्रो भविष्यसीति । पुनः पुनः एवं पीडयति । ततो विष्णुः स्वभक्तमेवं पीड्यमानं दृष्ट्वा मुखं सिंहस्यान्यत् सर्वं शरीरं नरस्य एवं नरसिंहरूपं धृत्वा हिरण्यकशिपोर्वक्षो विदार्य सोऽमारयत् ॥ ४ ॥

वलिनामा दैत्य इन्द्रपदग्रास्यर्थं शतं यज्ञानां कर्तुमारभे । नवनवतिर्यज्ञा अखण्डा जाताः । शततमे जायमाने देवेनाचिन्ति—मया प्रह्लादस्य इन्द्रपदं दत्तम् । असौ वलिमुत्थाप्य स्वयं गृहीतेति क्रोधे उत्पन्ने देवो वामनरूपेण भूत्वा यज्ञस्थानमागत्योवाच—भो दानीश्वर! वले! यज्ञशतविधायक! दानवेला अधुना? ब्राह्मण! किं याचसे? । अञ्जठक्रममात्रभूमि मह्यं वासाय देहि । वलिना दत्ता । ऋक्रोऽवदत्—वले! वामनरूपेण विष्णुरायातः त्वत्पार्श्वे याचितुम् । विशेषेण वलिः हृष्टः । तावद् वामनेन त्रिभिः क्रमैः सर्वा भूमिमाक्रम्य प्रोचे—वद अञ्जठमक्रमं क मुञ्चामि? । ततस्तत्पृष्ट्वैवाक्रम्य वलिः पाताले क्षिप्तः । तदा वलिनोचे—मां लोकाः कथं ज्ञास्यन्तीति यद् वलिरीदृगभूत् । ततो वामनोऽवदत्—दीपालिकायां चत्वारो दिनास्त्वद्राज्यम् । तदा त्वं राजा । अहं च द्वारे रक्षपालकः । ततोऽद्यापि तद्दिनेषु लोका गृहमध्ये वलिराजानं संस्थाप्य द्वारे छगणमयं गोइसं कुर्वन्ति गोपीशमित्यर्थः ॥ ५ ॥

सहस्रार्जुननामा क्षत्रियः सहस्रभुजः । तस्य भैरवी रेणुका । सा बाला जमदग््निक्रपिणा परिणीता । सहस्रार्जुनोऽन्यदा जमदग्नेराश्रमे ययौ । मिथो वदतो रोष उत्पन्नः । क्षत्रियाः स्वभावादतिरोपिणः । तेन ऋषिर्दुमितः । रेणुकाऽपि दुमिता तावदेव दधौ—रे दुरात्मन्! ऋषिपीडा कृता, मया न संसह्यते इति तयोरेव परशुरामः पुत्रो भूत्वा सहस्रार्जुनं हत्वा तदोपेण २१ (एकविंशति)धारान् निःक्षत्रियां पृथिवीं चक्रे । इति परशुरामावतारः ॥ ६ ॥

रावणेन समग्रा पृथिवी उच्चाटिता । ततो देवः श्रीरामस्यावतारमादाय रावणं हतवान् ॥७॥

कंसादिदैत्यान् निहन्तुं देवः कृष्णावतारं जग्राह ॥ ८ ॥

बुद्धावतारः शीतलरूपः तेन म्लेच्छायतनं च ववृधे ॥ ९ ॥

अथ कल्क्यवतारमादाय म्लेच्छान् निर्वोदयिष्यति ॥ १० ॥ इति दशावताराः सम्पूर्णाः ॥ इति पञ्चविंशतितमवृत्तार्थः सम्पूर्णः ॥ २५ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

१ सार्धत्रिसङ्ख्यावाचकोऽयं शब्दो गूर्जरगिरायाम् । २ 'गोहम' इति क पाठः । ३ "भग्नी स्वाद् भगिन्यन्विता" इति वाचनाचार्यश्रीसाधुसुन्दरगणिविरचिते श्रीशब्दरत्नाकरे (का० ३, श्लो० १४७) । ४ 'निर्घोदयिष्यति' इति ख-पाठः ।

अथ समयसरपे घृपमजिनो भरतमुद्दिष्य धर्ममाह—
घृपम्—

व्याख्यानसद्धानि घृपो गदितो जिनेन
क्षेत्रे निजेन निहिते निहितोऽभिपिक्तः ।
अन्यत्र मोहचरटो विधि-विष्णु रुद्र
व्याजात् त्रिधा घृततनुर्ध्रुवमभ्युपेत ॥ २६ ॥

व्याख्या—हे भरत ! जिनेन मया—मरुदेषापुरेण घृपाः—धर्मः अभिपिक्तः—भूपः कृपो वर्तते । कथंभूतो घृपः ? व्याख्यानसद्धानि—समयसरपे गदित—कथितः । पुनः कथं घृपः ? जिनेन स्वकीयेन—आत्मना निहिते—स्थापिते क्षेत्रे निहितः—स्थापितः । अन्यत्र जिनोक्तक्षेत्रभ्यतिरिक्ते स्थाने मोहचरटो घृष-निधल अम्युपेत—आगतः स्थितो वर्तते । कथं मोहः ? त्रिधा घृततनुः—त्रिविधघृतशरीरः । कस्मात् ? विधि—ब्रह्मा विष्णु—कृष्ण—रुद्र—महादेवः एषां व्याजात्—कर्मदात् ॥ अत्र दृष्टान्तः—

‘कोशलायां’ एकं शरटानास्त्री विप्री जैनसंसर्गात् गलितमिध्यात्वा ज्ञातनबतस्या दृढशी-
लसत्त्वा भाविका धमूव । सप्तक्षेत्रविषय महत्प्रभावमय निराकृतान्यक्षेत्रप्रचय निहितदानफलित
सदाऽश्रय जिनधर्मं मत्वा यत्रकर्तनादि कार्यं कृत्वा सत् विप्रीय धनेन युगन्धरीमुद्रादिधान्यानि
लात्वा तेषां धान्यकम्पानां टङ्कप्रमितं एकां पुञ्जं एव सप्त क्षेत्रत्वात् सप्त पुञ्जान् धर्मार्थं कून्दि
कामये घृषक घृषक मुक्त्वा नित्यं क्षेत्राभेन मर्त्राऽऽनीतन च गृहनिर्वाहं करोति, परं दृढं पश्चा
चापं मनसि बहति, यत् एतैः सप्तपुञ्जैः कियान् क्षेत्रोद्धार इति ? तस्मा अतीव भद्रामक्तिरश्चि
तया श्रासनदेव्या ते पुञ्जां सुवर्णमया क्रियन्ते । नित्यं सा विप्री तान् कनकमयसर्षकणपुञ्जान्
दृष्ट्वा सञ्जातवर्षां चतुर्विधसङ्गाय ददौ । सप्तक्षेत्रे भ्यषीकुरुत इत्युक्त्वेति । यत्—

“रम्ये हर्म्ये तीर्थनाथस्य विम्ये, श्लाघ्ये सङ्गे पुस्तके च प्रशस्ये ।
सप्तक्षेत्र्यां सचमं विचषीर्षं, मभ्यैस्त मोघलस्मीं प्रसूते ॥ १ ॥”—श्लाघिनी

कथितं च धर्ममाहात्म्यम् । एवं नित्यं धर्मार्थं तान् ददाति स । यत्—

“द्वियं स्तोत्रादपि स्तोत्रं, न भ्यपेक्ष्यो महोदयः ।
इच्छानुरूपो विमधा, कदा कस्य भविष्यति ॥ १ ॥”—अनु०

१ “मरुदेषा मरुदेव्यन्नाद्यार्षमातरि त्युक्ता इति इति श्रीशारद्वरकाकरे (अ १, श्लो ४) ।

२ उक्तं य—

विषयवचनं १ विंश २ पुराण ३ संवत्सकलाह ४ सप्त क्षेत्राहः ।

श्रीगुरुवारो ८ पांसहसाक्ष ९ साहारणः १ जेव ॥

इति सप्त क्षेत्राणि यथा क्षेत्राणि च ।

सङ्घोऽपि चमत्कृतः । तस्या अधीनो जातः । अथ तस्याः पतिमैत्रनामा स च मिथ्यात्वी
अज्ञानी नित्यं मृत्पिण्डान् पार्थिवान् करोति कुदेवादिभक्तः । एकदा दैवात् जटिलस्य अलावुभाण्डं
तेन भग्नं, ततः कुपितेन जटिलेन काम्बडिकया ताडितो नेत्रोपरि गतनेत्रो मैत्रो विप्रो जातः ।
स्त्रिया प्रोक्तम्—हे प्रिय ! दृष्टं कुसङ्गफलम् ? । यतः—

“कुदेशं च कुमित्रं च, कौपथं च कुसौहृदम् ।

कुभार्यां च कुराज्यं च, दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १ ॥—अनु०

वैद्यं पानरतं नटं कुपठितं मूर्खं परिव्राजकं

योधं कापुरुषं विटं विवयसं स्वाध्यायहीनं द्विजम् ।

राज्यं बालनरेन्द्रमन्त्रिरहितं मित्रं छलान्वेषिणं

भार्या यौवनगर्वितां पररतां नेच्छन्ति ये पण्डिताः ॥ २ ॥—शार्दूल०

खरं श्वानं गजं मत्तं, रण्डां च बहुभाषिणीम् ।

कुराजानं कुमित्रं च, दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ३ ॥”—अनु०

ततो जैनधर्मो ग्राहितः, परमजैनो जातः, क्रमेण गृहेऽपि महती समृद्धिर्जाता ।

एकदा विप्रपङ्क्तौ गत्वा स्थितः । विप्रैः प्रोक्तम्—अहो यतिभिर्गतनेत्रोऽपि मैत्रोऽयं प्रतिले-
खितः । तदा मैत्रेण प्रोक्तम्—अहं दिव्यनेत्रो भवानि जैनधर्मप्रभावात्, यूयं गताक्षा भवत ।
तथैव जातम् । सर्वे पादौ श्रिताः जैनधर्मं ग्राहिताः, शासनदेवतया सर्वेऽपि दिव्यनेत्राः कृताः ।
गरटा मैत्रश्चायुःक्षये मृत्वा सुरौ भूत्वा मानवभवं प्राप्य मुक्तिं गमिष्येते ॥

इति पङ्क्तिशतितमवृत्तार्थः सम्पूर्णः ॥ २६ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

सूत्रम्—

क्षेत्राणि कानि तव धर्मनृपस्य सप्त

चैत्यादिकानि भरतः पुनराह तातम् ।

सत्यं च तैः परिचितैर्हि पुराऽधुना त्वं

शालत्रयेण भगवन्नमितो विभासि ॥ २७ ॥

व्याख्या—क्षेत्राणीति । भरतः प्राह—हे प्रभो ! तव धर्मनृपस्य कानि क्षेत्राणि वर्तन्ते ?
प्रभुः प्राह—हे चक्रिन् ! चैत्यादिकानि क्षेत्राणि सप्त । पुनः भरतः तातं प्राह—हे प्रभो ! त्वया
यत् उक्तं तत् सत्यं, त्वदुक्तमेवाहं जानामि, श्रद्धधामि चेत्यर्थः । चः समुच्चयार्थः । हि—निश्चितं हे
भगवन् ! अधुना त्वं अमितः—सर्वतः शालत्रयेण विभासि—रोचसे । कैः ? पुरा—पूर्वभवे तैः—

१ सुभयपात्रम् । २ 'साल०' इत्यपि पाठ । ३ 'श्रद्धधिम' इति क-पाठ ।
जैन० स्तो० १२

अथ समवसरणे पृथमजिनो भरतमुद्दिश्य धर्ममाह—
धर्मम्—

व्याख्यानसद्धानि शृपो गदितो जिनेन
क्षेत्रे निजेन निहिते निहितोऽभिपिक्तः ।
अन्यत्र मोहचरटो विधि विष्णु-रुद्र-
व्याजात् त्रिधा धृततनुर्धुवमभ्युपेत ॥ २६ ॥

व्याख्या—हे भरत ! जिनेन मया—मस्त्रेणापुत्रेण शृप'—धर्म' अभिपिक्तः—भूयः कृतो वर्तते । कथंभूतो शृपः ? व्याख्यानसद्धानि—समवसरणे गदितः—कथित । पुन' कथ० शृप' ! जिनेन स्वकीयेन—आत्मना निहिते—स्थापिते क्षेत्रे निहित—स्थापित' । अन्यत्र जिनोक्तक्षेत्रव्यतिरिक्ते स्थाने मोहचरटो ध्रुव—निधलं अभ्युपेत'—आगत' स्थितो वर्तते । कथ० मोह० ? त्रिधा शृततनुः—त्रिविधशृतशरीर' । कस्मात् ? विधि—त्राघ्ना विष्णु—कृष्ण' रुद्र—महादेव' एषां व्याजात्—कपटात् ॥ अत्र दृष्टान्त'—

'कोशलायां' एका गरटानास्त्री विप्री ब्रैनसंसर्गात् गलितमिध्यात्वा श्रातनवसत्वा इदशी-लसत्वा भाविका धर्मव । सप्तक्षेत्रविषयं महत्प्रमावमय निराकृतान्यक्षेत्रप्रचयं निहितदानफलित सदाऽक्षयं जिनधर्मं मत्वा धर्मकर्तनादि कार्यं कृत्वा तद् विप्रीय घनेन युगन्वरीमुद्रादिधान्यानि लात्वा तेषां धान्यकणानां टङ्कप्रमित एकः पुञ्ज' पथ सप्त क्षेत्रत्वात् सप्त पुञ्जान् धर्मार्थं कृन्वति कामये पृथक् पृथक् शृपत्वा नित्यं क्षेत्राभेन मन्त्राऽऽनीतेन च गृहनिर्वाहं करोति, पर इदं पथा चाप मनसि बहति, यत एतै' सप्तपुञ्जै' कियान् क्षेत्रोद्धार इति ? । तस्मा अतीव अक्षामकिरञ्चि तथा श्रासनदेव्या ते पुञ्जाः सुवर्णमया' क्रियन्ते । नित्यं सा विप्री तान् कनकमयसर्वकणपुञ्जान् दृष्ट्वा सजातहर्षा चतुर्विधसहाय ददौ । संसक्षेत्रे व्ययीकुरुत इत्युक्त्वेति । यत'—

“रम्ये हर्म्ये तीर्थनाथस्य विन्वे, श्लाघ्ये सङ्घे पुस्तके च प्रसस्ते ।

सप्तक्षेत्र्यां सचर्म विचरिषीढ, मन्थैरुस मोक्षलक्ष्मीं प्रसूते ॥ १ ॥”—शालिनी

कथितं च धर्ममाहात्म्यम् । एवं नित्यं धर्मार्थं तान् ददाति सा । यत —

“दियं स्तोकादपि स्तोके, न व्यपेक्ष्यो महोदय' ।

इच्छानुरूपो विमर्षः, कदा कस्य मविष्यति ? ॥ १ ॥”—अनु०

१ “महोदया महोदयेभ्यःप्राधाईमावति त्वृषा इति इति श्रीशम्भुरक्षाकरे (का १ सो ८) ।

२ इदं च—

विद्यमयम १ विद्य २ पुस्तक ३ संवत्सरमाह ४ सप्त क्षेत्राह ।

श्रीशुभारो ८ पौलस्त्याया ९ साधारण १ यथ ॥

इति सप्त क्षेत्रानि चतुर्विधे च ।

सङ्घोऽपि चमत्कृतः । तस्या अधीनो जातः । अथ तस्याः पतिमैत्रनामा स च मिथ्यात्वी
अज्ञानी नित्यं मृत्पिण्डान् पार्थिवान् करोति कुदेवादिभक्तः । एकदा दैवात् जटिलस्य अलावुभाण्डं
तेन भयं, ततः कुपितेन जटिलेन काम्बडिकया ताडितो नेत्रोपरि गतनेत्रो मैत्रो विप्रो जातः ।
स्त्रिया प्रोक्तम्—हे प्रिय! दृष्टं कुसङ्गफलम् ? । यतः—

“कुदेशं च कुमित्रं च, कौपधं च कुसौहृदम् ।

कुभार्या च कुराज्यं च, दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १ ॥—अनु०

वैद्यं पानरतं नटं कुपठितं मूर्खं परित्राजकं

योधं कापुरुषं चिटं विवयसं स्वाध्यायहीनं द्विजम् ।

राज्यं बालनरेन्द्रमन्त्रिरहितं मित्रं छलान्वेषिणं

भार्या यौवनगर्वितां पररतां नेच्छन्ति ये पण्डिताः ॥ २ ॥—शार्दूल०

खरं श्वानं गजं मत्तं, रण्डां च बहुभाषिणीम् ।

कुराजानं कुमित्रं च, दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ३ ॥”—अनु०

ततो जैनधर्मो ग्राहितः, परमजैनो जातः, क्रमेण गृहेऽपि महती समृद्धिर्जाता ।

एकदा विप्रपङ्क्तौ गत्वा स्थितः । विप्रैः प्रोक्तम्—अहो यतिभिर्गतनेत्रोऽपि मैत्रोऽयं प्रतिले-
खितः । तदा मैत्रेण प्रोक्तम्—अहं दिव्यनेत्रो भवानि जैनधर्मप्रभावात्, यूयं गताक्षा भवत ।
तथैव जातम् । सर्वे पादौ श्रिताः जैनधर्मं ग्राहिताः, शासनदेवतया सर्वेऽपि दिव्यनेत्राः कृताः ।
गरटा मैत्रश्चायुःक्षये मृत्वा सुरौ भूत्वा मानवभवं प्राप्य मुक्तिं गमिष्येते ॥

इति पञ्चविंशतितमवृत्तार्थः सम्पूर्णः ॥ २६ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

क्षेत्राणि कानि तव धर्मनृपस्य सप्त

चैत्यादिकानि भरतः पुनराह तातम् ।

सत्यं च तैः परिचितैर्हि पुराऽधुना त्वं

शालत्रयेण भगवन्नभितो विभासि ॥ २७ ॥

व्याख्या—क्षेत्राणीति । भरतः प्राह—हे प्रभो ! तव धर्मनृपस्य कानि क्षेत्राणि वर्तन्ते ?
प्रभुः प्राह—हे चक्रिन् ! चैत्यादिकानि क्षेत्राणि सप्त । पुनः भरतः तातं प्राह—हे प्रभो ! त्वया
यत् उक्तं तत् सत्यं, त्वदुक्तमेवाहं जानामि, श्रद्धधामि चेत्यर्थः । चः समुच्चयार्थः । हि—निश्चितं हे
भगवन् ! अधुना त्वं अभितः—सर्वतः शालत्रयेण विभासि—रोचसे । कैः ? पुरा—पूर्वभवे तैः—

१ सुभ्यपात्रम् । २ 'साल०' इत्यपि पाठ । ३ 'श्रद्धधिम' इति क-पाठ ।
जैन० स्तो० १२

प्रसिद्धैः सप्तश्लेषैः परिचितैः कृत्वा करणभूतैः । झालशब्दं दन्त्यः तालम्बम् । श्लेषसप्तकोपलम्ब
जस्वात् 'विंशतिसानकैरिति ।

अत्र पूर्वमधो यथा—'जम्बू'द्वीपपूर्व'विदेह'पुष्कलावती'विजये 'पुन्दरीकिम्बा' पुर्या बज्र
सेन घारिण्योः पञ्च पुत्राः—यज्जनामनामा चक्री ऋषभखिनजीवः १, बाहुः भरत
चक्रिजीवः साधूनामभयानानयनधैयाद्भृत्यकरणात् चक्रिमोगफलं बद्रम् २, सुबाहुः साधूनां
विभामगया बाहुबलजीवः बाहुबलमुपाजितवान् ३, पीठः घ्राष्टीजीवः ४, महापीठः
सुन्दरीजीवः ५, एतौ बाहुसुबाहुस्तुत्य(तिम)सहमानौ सर्वेषां 'कौम वाह्लु क्त्वा वाम
वाह्लु' इति मापया भोपया स्त्रीगोत्रचर्चं चक्रुः । यतः—

“यद् भोजनं यद् गुरुदक्षिणं, सा प्राप्नुवा या न करोति पापम् ।

तत् सौहृद यत् कियते परोक्षे, दम्भैर्विना यः कियते स धर्मः ॥ १ ॥—इत्य०

पण्डित सुयशा इति नाम्ना कस्याचित् राक्षः पुत्रः यज्जनाभस्य सारथिर्गृहस्थावस्थायां भे
र्यांसधीवः ६ । यज्जसेनतीर्थहरपार्थे गृहीतदीक्षा' पञ्चपि । यज्जनामेन विंशत्या सानकै तीर्थ
कृष्णामकर्म समुपाजितम् । सर्वेऽप्यायुःक्षये 'सर्वार्थसिद्धे' देवाः (जाताः) । ततोऽत्रोत्पन्नस्त्वं भग-
वान् सर्वातिशयैर्विरामस इत्यर्थः । इति सप्तविंशतितमब्रह्मचार्यं ॥ २७ ॥

५ ५ ५ ५

१ विंशतिः सानकानि झालाधर्मकयाज्ञ (स < सू १२) यथा—

' भरत-सिद्ध पञ्चम-गुह भेर-बहुसुप-व्यवस्तीपु ।

बभ्रुहृषा व तेलिं अमिक्कनाभोवजोने य ॥ ५१ ॥

पुंसल विजय् जावस्तप य सीकम्बपु निरह्यारं ।

जयकव तव शिवाय वैवाक्ये समाही व ॥ ५२ ॥

अपुष्पनासाहये सुबमपी पञ्चमे पभावना ।

एपदिं कारणेहिं सित्यकारं कइइ जीभो ॥ ५३ ॥

[बर्हद सिद्ध-मवचन-गुह-स्वभिर-बहुमुप-वपसिपु ।

बासकटा व तेषामसीक्य जावोपयोगम् ॥

वर्धनं विजय जावहकानि व श्रीकवर्त निरसिचारम् ।

अनकवः उपरसागो वैवाह्यर्थं समापिम् ॥

अर्धैशावमहर्षं सुतभक्तिः प्रवचने व प्रभावना ।

एतेः कारणेभीर्धरत्वं कपते जीवः ।]

श्रीनेमिचन्द्रसूरिचरिते प्रयथानसारोद्धारे (हा १ ता ३१ - ३३२) श्रीप्रमुञ्जसूरिचरिते
विद्यारसात्मकरणे (३७ तमे श्लोके) व कश्चिद् पाठमिच्छता वर्तते ।

१ पीठ महापीठे ।

२ तापवैद्य—

धर्मं वचनं किं वा धर्मं वचनम् ।

५ मायका इति पाठः च ऋषी नाम्नि । ५ 'बरोक्षं' इति ज-पाठः ।

सूत्रम्—

जैनो यती जिनजनो जिनसन्न जैनं

ज्ञानं जिनो जगति पञ्च शुभा जकाराः ।

नाभेयभूर्भणति तेष्वनघे सदा किं

त्वत्सङ्गमे सुमनसो न रमन्त एव ? ॥ २८ ॥

व्याख्या—(जैनो यतीति) जगति—लोके पञ्च शुभाः—श्रेयस्करा जकारा वर्तन्ते । तानाह—
‘जैनो यती’ जिनो देवता अस्येति जैनः जिनसम्बन्धी साधुः, जिनजनः—सम्यग्दृष्टिः, जिनसन्न—
जिनमन्दिरं, जैनं ज्ञानं—जिनभाषित आगमः, जिनः—अर्हन् देवः इति । नाभेयभूः—श्रीभरतः
चक्री भणति—वक्ति—हे जिन ! सदा सुमनसः—पण्डिताः तेषु—पञ्चजकारेषु किं न रमन्ते एव ?
अपि तु रमन्ते एव । कस्मिन् सति ? त्वत्सङ्गमे सति । कथंभूते त्वत्सङ्गमे ? अनघे—पापरहिते
प्रशस्ये । यतः १ केशिङ्कुमारसाधुना प्रदेशीराजा प्रतिबोधितः १ । श्रीमहाचीरेणापि अम्बडाय
प्रोक्तम्—त्वया सुलसा मदर्थं सम्भाषणीया विलोकनीया च । तेन हरिप्रमुखं रूपं दर्शयताऽपि
सा न चलितेति २ । यत्र स्थाने जिनालयः तत्र साधुनाऽपि चातुर्मासकं स्थेयम् ३ । पुष्पचूला-
राज्ञी नरकावासं स्वर्गं च स्वप्ने ददर्श । पापण्डिभिस्तत्स्वरूपं प्रोक्तं न घटितं, श्रीअन्निकासुताचा-
र्यैस्तत् प्रोक्तं तु तथैव मिलितमिति सा प्रतिबुद्धा आर्या जातेति प्रसिद्धम् ४ । अष्टादशदोषरहितो
रागद्वेषमुक्तो जिनोऽर्हन्नेव देवः । अत्र सर्वथा इकतीसा—

हुंटे अन्तराय पञ्च रंचही न राग रोस हास छक्क काम कीनो अंचहीन देपीयै

वंचना अज्ञानकी मिथ्यातको प्रपञ्च निह आश्रवको संचसो तो मूलथै विलेपीये ।

एसे जो अठार दोष घातीकर्मभाव पोष ताको परिशोष याके ज्ञानमै विशेषीह

सोइ शुद्ध नामकोप घोषतें अनंत तोप मोपमग्गदाता त्राता देवदेव लेखीये ॥१॥^३

—(श्रीयशोविजयगणिगुम्फिते दिक्पट ८४ बोलेतिसंज्ञके ग्रन्थे १८)

इत्यष्टाविंशतितमवृत्तस्यार्थः ॥ २८ ॥

५ ५ ५ ५

१ जैनो यतीत्यादीनां क्रमेण उदाहरणानि ।

२ तात्पर्यम्—

विनाशोऽन्तरायपञ्चकस्य तिलमात्रमपि रागरोपयोरस्त्रित्वं न हासादिपदकस्य कामस्य च क्षय
अज्ञानस्य वञ्चनायाः, मिथ्यात्वस्य प्रपञ्चस्य, निद्रायाः आश्रवसञ्चयस्य च मूलतो विलेखनम् ।

एते येऽष्टादश दोषा घातिकर्मभावपोषकाल्लेषां परिशोषो यस्य ज्ञाने विशेषत

स एव शब्दानामकोप तस्य घोषात् अनन्तस्तोष, स मोक्षमार्गदाता त्राता देवदेवो गण्यते ।

३ सन्दुह्यतां यदुक्तं श्रीद्वैतचन्द्राचार्यै अभिधानचिन्तामणौ (का० १, श्लो० ७२-७३)—

“अन्तराया दान-छाभ-वीर्य-भोगो-पभोगगा । हासो रत्यरती भीतिर्जुगुप्सा शोक एव च ॥ १ ॥

कामो मिथ्यात्वमज्ञान निद्रा चाविरतिस्तथा । रागो द्वेषश्च नो दोषास्तेषामष्टादशाप्यमी ॥ २ ॥”

४ सुद्वितीोऽयं ग्रन्थ प्रकरणरत्नाकरे (भा० १) ।

प्रसिद्धैः सप्तश्रेयैः परिचितैः कृत्वा करणमृतैः । द्वालशब्दः दन्त्यः सालव्यम् । श्लेषसप्तकोपलम्
पत्वात् 'विंशतिसानकैरिति ।

अत्र पूर्वमनो यथा—'मम्' शीपपूर्व' विदेह' 'पुष्कलावती' विजये 'पुष्करीकिण्या' पुषां बज्र
सेन चारिण्योः पञ्च पुत्राः—वज्रनामनामा चक्री ऋषभजिनजीवः १, बाहुः भरत
चक्रिजीवः साधूनामभपानानयनवैयाद्यत्यकरणात् चक्रिमोगफलं बद्धम् २, सुबाहुः सापूर्ता
विभ्रामणया बाहुबलजीव' बाहुबलमुपाजितवान् ३, पीठः ब्राह्मीजीवः ४, महापीठः
सुन्दरीजीवः ५, एतौ बाहुसुपाहुस्तुत्य(तिम)सहमानौ सर्वेषां 'कौम बाहुं क्व चाम
पाहुं' इति भाषया मौमया श्रीगोत्रपत्नवं चक्रतुः । यतः—

'तद् मोक्षनं यद् गुरुदक्षक्षेपं, सा प्राज्ञवा या न करोति पापम् ।

तत् सौहृदं यत् क्रियते परोक्षे, इत्यैर्विना यः क्रियते स धर्मः ॥ १ ॥—इत्य०

पठस्तु स्रयश्चा इति नाम्ना कस्यचित् राज्ञः पुत्रः वज्रनामस्य सारथिर्शुद्धसावस्वार्थां भे
यांसजीवः ६ । वज्रसेनतीर्थङ्करपार्थे गृहीतवीणा' पठपि । वज्रनामेन विंशत्या स्नानकै' तीर्थ
कृत्नामकर्म समुपाजितम् । सर्वेऽप्यायुःश्लेषे 'सर्वार्थसिद्धे' दद्याः (जाताः) । ततोऽत्रोत्पन्नस्त्वं भग
वान् सर्वातिशयैर्विराजस इत्यर्थः । इति सप्तविंशतितमस्तोत्रार्थ ॥ २७ ॥

१ विंशतिः कालकानि ज्ञाताधर्मिकयाज्ञे (अ ८ सू ३४) यथा—

' नरदत्त-सिद्ध-पद्मवज्र-गुह-धेर-बहुसुप्त-वचस्तीक्ष्ण ।
बभूवुषा च तेषि भूमिकलायावबजोरो च ॥ ५१ ॥
वंसन विमल भावस्वप् च सीकम्बप निरह्वार ।
कमलव टव विनाद् वैवाचये समाही च ॥ ५२ ॥
अपुष्पव्यथागहये सुवमयी पद्मवसे पनावजया ।
एवहिं कारयेहिं सित्पथरपं कद्दु भीमो ॥ ५३ ॥ '

[नरदत्त-सिद्ध-मवचन-गुह स्वभिर-बहुसुप्त-उपजिप्तु ।
वसकता च तेषामयीद्व ज्ञानोपयोग ॥
वर्षानं विमल भावस्वप्कानि च श्रीकमत निरसिचारम् ।
कमलवः उपरस्नागो वैवाचयत्वं समाधिम् ॥
अपूर्वज्ञानमहत्वं सुष्ठमक्तिः पद्मवसे च प्रसाधना ।
एतैः कारयेत्तीर्थैकरत्वं कथ्यते श्रीवः ।]

श्रीनेमिचन्द्रचरिते प्रथमप्रकरणे (भा १ पा ३१ - ३१२) श्रीमद्युक्तचरिते विंशति
विचारसात्प्रकरणे (३०८मं सूत्रे) च कथितं पाठमिच्छता वर्तते ।

१ पीठ-महापीठः ।

२ टालवर्षम्—

कर्म बह्वर्षं किं वा धर्मं बह्वर्षम् ।

३ 'भाषया इति वाक्ये क-मती जाति । ५ करोकं इति क-नाडः ।

अत्र तद्योपरि दृष्टान्तः—कस्मिंश्चिद् ग्रामे स्त्री(क्षी)रकदम्बोपाध्यायो निजपुत्रं पर्वताख्यं तथा वसुनामानं राजपुत्रं तथा नारदं ऋषिं च पाठयति । एकदा कुड्यान्तरतो जैनसाधु-मुखादेषु द्वौ नरकगामिनाविति श्रुत्वा क्षीरकदम्बकेन चिन्तितम्—राजपुत्रस्तु नरकगामी “राज्यं नरकान्तं” इत्युक्तेः, तेन द्वौ परीक्ष्येते । ततोऽलक्तरसेन भृतश्चर्मच्छगलो नारदाय समर्पितो यत्र कोऽपि न पश्यति तत्र त्वया हन्तव्य इत्युक्त्वा । तमादाय गतो वनान्तरे नारदश्चिन्तयितुं लग्नः । अत्र सिद्धाः केवलिनोऽहं च सर्वेऽपि पश्यन्ति, अतो न हन्तव्य एव, एत्य गुरवेऽर्पितः । कथितं च-विधिना निषेधः प्राप्तः । ज्ञातम्-सुगतिभागसौ । तथैव पर्वताय समर्पितः । तेन वनान्तरे हतः । ज्ञातम्-नरकगामी । उपाध्यायो व्रतं गृहीत्वा सुगतिं ययौ । ततो वसुर्भूपो जातः सत्यवादी लोकेऽभूत् ।

एकदा नारदः पाठकशालां समेतः । तदा पर्वतोऽजाः-बोत्कटा यष्टव्या इति द्विजानध्यापयति । नारदेन गदितम्-अजाः-सप्तवर्षत्रीहयः, न जायन्ते वापिता इति अजाः; अत्र गौणार्थः, न तु मुख्यार्थः । द्वयोर्विवादे प्रभाते सकललोकसमक्षं पृष्टो वसुनृपः पर्वतदाक्षिण्यात् कूटसाक्षी बभूव । तदा देवेन सिंहासनात् पातितो मृत्वा नरकं जगाम । प्रशंसितो लोकैर्नारदः सत्यवाक् क्रमेण सुगतिं ययौ । इति एकोनत्रिंशत्तमकाव्यार्थः ॥ २९ ॥

५ ५ ५ ५

अथ पुस्तकमाश्रित्य धर्ममाह—

सूत्रम्—

सद् वृंहितं प्रवरपुस्तकमस्तपापं

पुण्योपकारि परमं परमैः प्रपूज्यम् ।

सम्भालनादिकरणाच्छिवदं त्वयोक्तं

ज्ञानं त्वयि स्फुरति विश्वविकाशहेतुः ॥ ३० ॥

व्याख्या—सदिति । अयि इति कोमलामत्रणे । हे प्रभो! त्वया प्रवरपुस्तकं-सुवर्णाद्यक्षरम-यज्ञानकोशलक्षणं शिवदं-मुक्तिदमुक्तं-कथितम् । कस्मात्? सम्भालनादिकरणात् हेतोः । कथं-भूतं प्रवरपुस्तकम्? सद्-निरन्तरं अर्चितं वा वृंहितं-वृद्धिं नीतं लिखितेन लिखापनेन चेति । पुनः कथं० प्र० पु०? अस्तपापं-गतपापं, धर्मपुस्तकं-धर्मपुस्तकस्योपष्टम्भदायकं अन्यपुस्तकमपि नोपेक्षणीयम् । पुनः कथं० प्र० पु०? ‘पुण्योपकारि’ पुण्याय-धर्माय उपकरोतीत्येवंशीलम् । पुनः

ध्रुवम्—

तत्त्वानि तीर्थकर-तीर्थ-तपोधनाश्च

तभ्यं च तात्त्विकतप खलु पदतकारी ।

तस्यां रतो भवति मङ्गु नरो हि हित्वा

चित्र विभो ! यदसिकर्म विपाकशून्य ॥ २९ ॥

प्याख्या—(सत्त्वानीति) । खलु-निश्चितं एषा पदतकारी वर्तते । पण्यां तत्कारणां समाहार पदतकारी । के ते तकाराः ? तानाह—सत्त्वानि-जीवाजीवादिकानि नव, तीर्थद्वारा-षट् विंशतिभिनाः पञ्चदशकर्मभूमिसंस्थिता अपि, तीर्थानि-स्रष्टुञ्जयः १ रवताचलः २ समेतद्वि-सूरी ३ अष्टापदः ४ तीर्थरुक्तरकन्याणकन्यानानि महाशून्यीनामनघनादिफल्सानानि यथाऽस्तिका सुताचार्यसिद्धिगमनं स्वान प्रयाग इति तीर्थं ज्वारंमित्यादि तीर्थानि द्वाघतानि अद्वाघतानि, तपोधनाः-शून्याः, सभ्यं-सत्यवाक्, वास्विकतप-आकाङ्क्षादिरहितं निर्मलं तपः । चकारौ स्रष्टु शयार्थं । हे विभो !-हे युगादिदेव ! हि-निश्चितं यतः-यस्मात् कारणात् नरः-मभ्यपुत्र्यः तस्यां पदतकारिकायां रत-आसक्तं सन् मङ्गु-शीघ्रं 'विपाकशून्यो' भवति विपाकेन-ज्ञानावरणायटकर्मणां फलोदयेन शून्य-रहित इत्यर्थः । किं कृत्वा ? असिकर्म हित्वा-स्वक्त्वा असिषत् च तत्कर्म च असिकर्म तीक्ष्णत्वात् मेदच्छेदकारित्वात् खल्लोपमानं युक्तं, दुस्सहं कर्म । कर्म० कर्मं ? चित्रं-विचित्रं नानाप्रकारमिति ॥

प्रयखनसारोद्वारे (हा ३१ गा ३५१-३५९) तु यथा—

अज्ञान १ कोह २ मय ३ माय ४ कोह ५ माया ६ रई ७ भरई ८ प ।

निद्रा ९ तोप १ अठिबबपय ११ चोरिजा १२ मरुछर १३ भवा १४ य १५ ३५१ ३

प्राविषह १५ पैम १६ स्त्रीकापसंग १७ हासा १८ य जरस इप दोषा ।

अद्वारस वि पलहा वमामि देवादिदुर्षं तं ॥ ३५२ ॥

[अज्ञान कोपः सदा मायाः कोपः माया रतिः विरतिश्च ।

निद्रा शोकः अलीकचक्षुर्षं चारिका मायरा भर्षं य ॥

प्राविषयः प्रेम श्रीहाप्रसङ्गः हासः च वस इमे दोषाः ।

अद्वारसानि प्रलहा वमामि देवादिदुर्षं तत् ॥]

१ धीयज्ञस्यामिनोऽनघानन्याने पर्वने (पावनं) नाम तीर्थं जज्ञे यतः श्रीहेमाचार्यः परिनिष्पर्वेति

(हा ३१ स्तो १००-१०८) प्राहुः—

“शाकः प्रद्विज्जीवके तं गिरिं नरवकारा ।

दुष्टारिणं नमश्चक्षुः स्वद्विदित्थि मथितः ॥ १ ॥

विद्वेषा दुष तऽद्यानि विद्यते तत्र पर्वतः ।

ततस्तन्याभिया जज्ञे एषावर्षे इति श्रिता ॥ २ ॥

अत्र तथोपरि दृष्टान्तः—कस्मिंश्चिद् ग्रामे स्त्री(क्षी)रकदम्बोपाध्यायो निजपुत्रं पर्वताख्यं तथा चसुनामानं राजपुत्रं तथा नारदं ऋषिं च पाठयति । एकदा कुड्यान्तरतो जैनसाधु-मुखादेपु द्वौ नरकगामिनाविति श्रुत्वा क्षीरकदम्बकेन चिन्तितम्—राजपुत्रस्तु नरकगामी “राज्यं नरकान्तं” इत्युक्तेः, तेन द्वौ परीक्ष्येते । ततोऽलक्तरसेन भृतश्चर्मच्छगलो नारदाय समर्पितो यत्र कोऽपि न पश्यति तत्र त्वया हन्तव्य इत्युक्त्वा । तमादाय गतो वनान्तरे नारदश्चिन्तयितुं लग्नः । अत्र सिद्धाः केवलिनोऽहं च सर्वेऽपि पश्यन्ति, अतो न हन्तव्य एव, एत्य गुरवेऽर्पितः । कथितं च-विधिना निषेधः प्राप्तः । ज्ञातम्—सुगतिभागसौ । तथैव पर्वताय समर्पितः । तेन वनान्तरे हतः । ज्ञातम्—नरकगामी । उपाध्यायो व्रतं गृहीत्वा सुगतिं ययौ । ततो चसुर्भूपो जातः सत्यवादी लोकेऽभूत् ।

एकदा नारदः पाठकशालां समेतः । तदा पर्वतोऽजाः—वोत्कटा यष्टव्या इति द्विजानध्याप-यति । नारदेन गदितम्—अजाः—सप्तवर्षत्रीहयः, न जायन्ते वापिता इति अजाः; अत्र गौणार्थः, न तु मुख्यार्थः । द्वयोर्विवादे प्रभाते सकललोकसमक्षं पृष्टो चसुनृपः पर्वतदाक्षिण्यात् कूटसाक्षी बभूव । तदा देवेन सिंहासनात् पातितो मृत्वा नरकं जगाम । प्रशंसितो लोकैर्नारदः सत्य-वाक् क्रमेण सुगतिं ययौ । इति एकोनत्रिंशत्तमकाव्यार्थः ॥ २९ ॥

५ ५ ५ ५

अथ पुस्तकमाश्रित्य धर्ममाह—

सूत्रम्—

सद् बृंहितं प्रवरपुस्तकमस्तपापं

पुण्योपकारि परमं परमैः प्रपूज्यम् ।

सम्भालनादिकरणाच्छिवदं त्वयोक्तं

ज्ञानं त्वयि स्फुरति विश्वविकाशहेतुः ॥ ३० ॥

व्याख्या—सदिति । अयि इति कोमलामन्त्रणे । हे प्रभो! त्वया प्रवरपुस्तकं—सुवर्णाद्यक्षरम-यज्ञानकोशलक्षणं शिवदं—मुक्तिदमुक्तं—कथितम् । कस्मात्? सम्भालनादिकरणात् हेतोः । कथं-भूतं प्रवरपुस्तकम्? सत्—निरन्तरं अर्चितं वा बृंहितं—वृद्धिं नीतं लिखितेन लिखापनेन चेति । पुनः कथं० प्र० पु०? अस्तपापं—गतपापं, धर्मपुस्तकं—धर्मपुस्तकस्योपष्टम्भदायकं अन्यपुस्तकमपि नोपेक्षणीयम् । पुनः कथं० प्र० पु०? ‘पुण्योपकारि’ पुण्याय—धर्माय उपकरोतीत्येवंशीलम् । पुनः

कर्यं० प्र० पु० ? परम—प्रधान, भावज्ञानहेतुत्वात् । पुनः कर्यं प्र० पु० ? परमैः—गणधरादिभिः प्रपूज्यं—पूजनीयं “नेमो धर्मीय लिधीय” इत्यागमोक्तत्वात् । तु” इति विशेषार्थे । ज्ञान—भावज्ञान विश्वविकाशहेतु—लोकालोकप्रकाशकारणं स्फुरति—घोतते । ज्ञानज्ञानिनोरमेदोपचारात् उपयुक्तो ज्ञानी इत्यपि शब्दार्थः । पुनर्विशेषतो द्रव्यश्रुतमेव “विश्विनष्टि यत्”, “नेमो सुयस्स इत्यादि(ना) द्रव्यनिक्षेपस्याराध्यत्वं सुप्रतीतं अधरादिश्रुतमेदेषु संज्ञाप्यज्ञानाधरादीनां भावश्रुतकारणत्वेन द्रव्यश्रुतत्वात्, पत्रकपुस्तकलिखितस्य (च) दैवस्य च पत्रपपोत्पयलिहिर्म” इत्यादि प्रति माशक्तक(स्योपज्ञ)वृत्तौ (पृ० १०) आचारांग १ सु(अ)भावांग २ ठाणांग ३ समवायांग ४ भगवती ५ ज्ञाताधर्मकथा ६ उपासकवद्भांग ७ अन्तर्गठद्वारांग ८ अणुचरोवर्षाईद्वारांग ९ प्रभवाकरण १० विपाक ११ इत्येकादशाङ्गानि ।

अथ उच्यते १ रामपसेणी २ जीवामिगम ३ पण्यवणा ४ खंयूहीवपन्नची ५ धरपन्नची ६ चदपन्नची ७ कप्यिया ८ कप्यवर्हिसिया ९ पुष्किया १० पुष्कचूलिया ११ षड्दिया १२ “अ पा७धां पायनै निरावधी ४धीध इत्युपाङ्गानि ॥

अथ उच्यते १ आवश्यक २ पिण्डनियुक्ति तथा ओपनियुक्ति ३ दशमैकालिक ४ इति चत्वारि मूलप्रश्नाणि ॥

अथ निष्ठीय १ महानिष्ठीय २ षड्वहार ३ दशाश्रुतस्कन्ध ४ द्वादशरूप ५ जीतकल्प ६ इति पद छेदग्रन्थाः ॥

अथ नदीयुत्र १ अनुयोगद्वार २ इति ॥

अथ चतसरणपयस्य २ आठरपयस्यखाण ३ भक्तपरिष्ठा ४ संदुलविपालिर्ष ५ चंदाविषय ६ गणविज्ञा ७ मरुपसमाहि ८ देवेंद्रयुत्र ९ संस्तारक १० इति दश प्रकीर्णकानि ॥ १ अ ४५ परता धीस आगमाः । गाथा—

“इकारस अंगाद् ११ धारस उचगाद् २३ दश पयसाद् ३३ ।

छ छेप ३९ मूल चतरो ४३ नदी ४४ अणुयोग पणयाला ४५ ॥ १ ॥

१ छाया—जमो भाइव जिधे । २ भगवती (पृ १) । ३ कल्प्यात् इति क—वाडः । ४ विरीचैव व्याटवाकपति । ५ छाया—जमः सुगाय । ६ भगवती (पृ ३) ।

७ छाया—

द्रव्ययुगे वत् पत्रकपुस्तकलिखितम् ।

८ इतेषोऽर्थ अनुयोगद्वारे (पृ ३०) । ९ तावरवैज—वृत्तानि शास्त्रात्मनि पद्य निरवाचनी कल्पने । जमी पत्रकपरिष्ठात् ।

११ छाया—

वृत्तावृत्तानि इतरचोराङ्गानि इय प्रकीर्णकानि ।

४३ केर (मृत्तानि) मृत्तानि चत्वारि वयस्युत्तरीणि । ४५ चत्वारि (वत्) ॥

पणयालीस आगमसवगहाण हुंति छ लक्खा ६००००० ।

एगुणसत्तसहस्सा ६९००० छच्च सया ६०० चेव पणतीसा ३५ ॥ २ ॥”

इति 'एगुणसद्विसहस्सा ५९००० तिन्निसया ३०० चेव तीसा य ३०' इत्यपि पाठः, निर्युक्ति-
चूर्णिभाष्यवृत्त्या समेताः वसुदेवहींडि प्रथम खण्ड ११००० द्वितीयखण्ड २४००० एवं कारइ
जैनसिद्धान्तसंख्या इति पूर्णः ॥ अन्ये च जैनन्यायाः—मल्लवादिभूतनयचक्रनामा ग्रन्थः ।
हरिभद्रस्वरिकृतोऽनेकान्तजयपताकानामा ग्रन्थः, श्रीवादिदेवस्वरिकृतः स्याद्द्वाररत्ना-
करनामा ग्रन्थः । श्रीहेमचन्द्रस्वरिकृतप्रमाणमीमांसानामा ग्रन्थः । जैनतर्कभाषा आधु-
निकश्रीधशोचिजयकृतोऽनेकान्तव्यवस्थानामा ग्रन्थः । इत्यादि जैनतर्काः ॥ जैनव्याकरणं
हैमव्याकरणम् । यतः—

“किं स्तुमः शब्दपाथोधे—हेमचन्द्रयतेर्मतिम् ? ।

एकेनाऽपि हि येनेदक्, कृतं शब्दानुशासनम् ॥ १ ॥”

श्वेताम्बरमते नयाः सप्तैव—नैगमः १ सद्ग्रहः २ व्यवहारः ३ ऋजुसूत्रः ४ शब्दः ५
समभिरूढः ६ एवम्भूतः ७ इति स्थान्कारलाञ्छिताः सर्वे जैनाः सर्वत्राजेयाः “नानेकान्तं प्रति-
क्षिपेत्” इति (वीतरागस्तोत्रे प्र० () हेमाचार्यवचनात् । अत्र सर्वैयो (दिक्पट ८४—
वोलेतिनास्मि ग्रन्थे)—

सागरके आगैं कहा गगरि धरैगी गर्व खर्व वेसरके आगैं कहा अर्व इंदको
नाक वृक्षके आगैं कहा आकको अंकूर छाजै खरतेज आगैं कहा राजै धाम चंदको
कामधेनु आगैं कहा कूकरी करै गुमान भूपतिके आगैं कहा जोर है पुलिंदको
ऐसै सर्वांग शुद्ध ग्रन्थ जो सेतांबरके ताकैं आगैं कौन दर्प दुर्मतीके वृंदको ? ॥ १ ॥

पञ्चचत्वारिंशदागमसर्षे गायना भवन्ति पदलक्षा ।

एकोनससति. सहस्राणि पद शतानि चैव पञ्चत्रिंशत् ॥

१ छाया—

एकोनपट्टि. सहस्राणि त्रीणि शतानि चैव त्रिंशत् च ।

२ तृतीयचतुर्थखण्डानुपलब्धेस्तदानीमपि । ३ अथाप्यसुद्वितं । ४ अथ ग्रन्थश्चतुरशीतिसहस्रश्लोकप्रमा-
णकः । अस्य टीका स्याद्वादुरलाकरावतारिका जैनचिन्तामणीस्यपराभिधाना । ५ श्रीभावप्रभस्वरीणां समसमयि-
त्वात् इदं विशेषणम् ।

६ स्तुतिकारैः प्रोक्तम्—

“नयास्तव 'स्यात्' पदलाञ्छना इमे रसोपविद्धा इव लोहघातवः ।

भवन्त्यभिप्रेतकला यतस्ततो भवन्तमार्या प्रणता हितैपिणः ॥”

७ तात्पर्यम्—

सागरस्य अग्रे कथ घटिका धारयेत् गर्वं सर्वो वेसर. कथ अग्रेऽश्वादिन्द्रस्य
नाकवृक्षस्य पुरत कथं अर्कस्याङ्करः शोभते ? सूर्यतेजसः पुरस्तात् कथं राजते धाम चन्द्रस्य ?
कामधेनोः अग्रत कथ शुनिका कुर्यात् गर्वं भूपतेः पुरतः किं बल पुलिन्दस्य ?
पताहताः सर्वाङ्गशुद्धा अथवा श्वेताम्बराणां तेषां पुरतः को दर्प. दुर्मतीनां वृन्दस्य ?

“धन्या भारतवपसम्मवज्जना यद् यत्र काले कलां
नोतीर्थेश्वरकेयले निरवधौ नश्यन्मन'पर्यये ।

शुद्धत्वप्रविशेषसंपरिनदर्हांगत्यद्गुःस्तास्पदे

धीर्जनेन्द्रधचोऽनुरागवशतः क्लृप्तिर्धर्मोद्यमम् ॥ १ ॥”-शार्ङ्ग०

स्यात्कारपदरहितास्तु सर्वेऽपि मिथ्यादृष्टयः । अतः पदं दर्शनाभ्याह-अत्र स्याद्वादी आर्हत'
१ इति, शौद्ध शून्यवादी सौगतः २ इति, श्रेयसासन नैपायिकः अश्रुपादो यौगः ३ इति, सास्त्रस्यं
कापिलः ४ इति, यक्षेपिकं कणाद औत्सृच्यः ५ इति, जैमिनीयं माहृदर्शनं ६ इति । नैपायिक
वैशेषिकभोरभेदं कश्चिन्मन्यन्ते तदा पश्चैवास्तिकवादिनः । ततः पष्टं नास्तिकमतं भार्यस्पत्या
नास्तिकः चार्वाकः लौकायतिक' इति पद्ददर्शनानां एकैकस्य नामान्तराणि ज्ञेयानि । अत्र
दृष्टान्तः—

‘मधुरा'यां पुरि गुणप्रियनामा व्यवहारी मनीनाम्नी प्रिया । तयोः पुत्रः सुन्दराहवो
वर्तते । स च दुर्विनीतो दुष्टाश्रयो नास्तिकमतिधर्मविमुखोऽस्ति । यतः (पद्ददर्शनसमुच्चये
सो० ८२)—

“पित्र खाद च चारुलोचने !, यदतीतं वरगात्रि ! तस्य ते ।

न हि मीढ गतं निवर्तते, समुदयमात्रमिदं क्लेश्वरम् ॥ १ ॥”-वैशालीयम्

गुणप्रियस्तु जैनधर्मरक्तः स्वगृहात् धर्मशालायां स्थितान् साधून् सेवते स । सुन्दरस्तु तेषां
विरुद्धवचनं सत्यति । यदा साधव आगमधोषं क्लृप्तिं कारयन्ति तदा स भक्ति-एते शायसा'
क्रां क्रां क्लृप्तिं, शाना इव हाऊ हाऊ क्लृप्तिं ।

एकदा साधुषु बहिर्युमिगतेषु पुस्तकमादार्यानेनावकरे विसृजम् । आयाता मुनयः, पुस्तकं न दृष्टम् ।
ज्ञातेन धनकेन हकितोऽसौ तत आनीतं पुस्तकम् । कथितं च किमेतस्य ज्ञानस्याश्रावनां
क्लोपि ? महापापाय मधिष्यति । यतः—

“ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव, निन्दा-प्रदोष-मस्तरैः ।

उपघातैश्च विप्रैश्च, ज्ञानमं कर्म बभूवते ॥ १ ॥”-मनु०

तदा दुर्विनीत उवाच-किं काङ्क्षे कञ्चले वा ज्ञानं प्रविष्टमस्ति ? । एवं वेष्टनानर्होऽसौ विद्यु
स्थावात् शृणुः क्वकोऽमयत् । नित्यं विष्टामसि । एकदा स्वनेन गळं गृहीत्वा निपातितो मृत्वा

१ 'मि मयद्दी' इति क-पाठः । २ सत्यापि भवाः ।

३ आश्रावणकारावकारिकायां मद्-ममाकर-कल्पनका-कषपाद्-कपिका इत्यकारायेः । महो-वैमिभिः विष्कर्म
मीनांश्राहृदः । अमाकर-सकर्ममीनांश्राहृदः ४ दुर्पतिहापरनामा वैशेषिकाचार्यः ५ अश्रुपाद्ः वैशेषिकः ६,
कनिकसुद्धः साहचर्य इति ।

७ 'च तेषां' इति क-पाठः ।

तस्मिन्नेव गुणप्रियगृहे शुनीपुत्रो जातः । नित्यममेध्यमश्नाति । तत्र ज्ञानशाली सूरिराययौ ।
तं मण्डलं दृष्ट्वा जगौ-भो भयण ! त्वं स्मरसि सुन्दरपूर्वभवम् ? । इति श्रुत्वा जातजातिस्मृतिः
पूर्वकर्म निन्द्यमानः स्मरिपादौ श्रितः । स्मरिणा सम्यक् प्रकारेण परमेष्ठिपूर्वकं धर्मध्यानं ग्राहितः ।
पाक्षिकमनशनं कृत्वा शुभध्यानेन मृत्वा पुनर्गुणप्रियस्यैव पुत्रो जातः । धर्मनतिरिति नाम
दत्तम् । प्राप्तयौवनो मुनिसङ्गतो ज्ञाततच्चो लिखापितसिद्धान्तपुस्तकः । यतः—

“लेखयन्ति नरा धन्या, ये जैनागमपुस्तकान् ।

ते सर्वे वाङ्मयं ज्ञात्वा, सिद्धिं यान्ति न संशयः ॥ १ ॥”—अनु०

ये लेखयन्ति जिनशासनपुस्तकानि

व्याख्यानयन्ति च पठन्ति च पाठयन्ति ।

शृण्वन्ति रक्षणविधौ च समाद्रियन्ते

ते मर्त्य-देव-शिव-शर्म नरा लभन्ते ॥ २ ॥—वसन्त०

न ते नरा दुर्गतिमाप्नुवन्ति, न मूकतां नैव जडस्वभावम् ।

नैवान्धतां बुद्धिविहीनतां च, ये लेखयन्त्यागमपुस्तकानि ॥ ३ ॥—उप०

वाल-स्त्री-मन्द-मूर्खाणां, नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तच्चज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥ ४ ॥”—अनु०

इति । तेन कृतज्ञानभक्तिः सन्मानितसाधुसङ्घः श्रावकव्रतानि प्रपाल्य सम्यगतिचारान् सम्माल्य
मृत्वा ‘अच्युते’ देवोऽजनि ‘महाविदेहे’ प्राप्तनुभवो मोक्षं गमिष्यतीति ज्ञानोपरि कथानकम् । इति
त्रिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ३० ॥

५ ५ ५ ५

स्रत्रम्—

दानं दया दमन-दर्शन-देवसेवा

दोषापहार इति षट् प्रवरा दकाराः ।

तैः सेवितैर्दुरितराक्षस आत्तलोको

ग्रस्तस्त्वमीभिरयमेव परं दुरात्मा ॥ ३१ ॥

व्याख्या—दानमिति । इह लोके हे प्रभो! षट् दकाराः प्रवरा वर्तन्ते । ते के तानाह—
दानं दया दमनं—पञ्चेन्द्रियविषयवर्जनं दर्शनं—सम्यक्त्वं देवसेवा—जिनपूजा । दमनादिपदानां
‘द्वन्द्वः’ । दोषापहारः—कुलिङ्गिसंसर्गादि दोषत्यजनं इति । तुः अवधारणे । सेवितैः तैः अमीभिः
जैन० स्तो० १३

प्रवरैः पद्मिर्दकारैः परं-केवलं अपमेव दुर्गितराक्षसो व्रतः-मथितः । कथंभूतो दुर्गितराक्षसः ?
आच-गृहीतो मथितो लोको येन स इति । पुनः कथं ? दुरात्मा-दुष्टात्मा । अत्र दृष्टान्तं
दाने भीष्मपमजिनजीवघनसार्यवाहयत् । यत् (पद्मानन्दमहाकाव्ये)—

“घनस्य नभ्यैः सुरमिस्वभावैः, क्रीडागतफोटमृगेन्दुगौरैः ।

पतद्ब्रह्म स्त्यानघृतैरशोभि-र्भ्रक्ष्णह्रमाण्डं नुं भृत् यदशोभिः ॥ १ ॥”—उप०

सवैया तेईसा २३—

सो घन सारथवाह घनो जगि साधुकाँ आपनै थान धुलाये

थीनेसे घृतके पो(षी)ट अबोटसे मोटेसे पात मरे विहराय ।

मानसैं दानसैं निर्मल भावसैं निर्मल सुंदर सम्यक्त्व पाये

दान बरो भावप्रभ कहै जगि दान तिरबंकरगोत बंधाय ॥ १ ॥

इति । दयायां हरिचलमात्स्यकादिवत् इति । दमने

“श्रीपि म मीषसी मिष मन नयण निहाली जोइ

अप्यो अप्या पीषीइ तो अवर न दूबो कोई ॥ १ ॥”

धैर्यया दक्षिणसुषकः (१) कृटिलजटिल प्रतिबोधित इति । दर्शने कृष्णादिषत् । तथाहि—
‘द्वारवत्यां’ संयमग्रहणाद्यमः कृष्णवासुदेवोऽस्ति । यः कश्चिद् दीक्षां लीति तस्य दीक्षामहोस्तस्यै
करोमीति नियमवान् कृष्णः स्वपुत्रीं निजोत्सङ्गे संस्थाप्य वृच्छति-वत्से ! त्वं स्वामिनी दासी वा
मविष्यसि ! सा वक्ति—स्वामिनीति । तदा नेमिजिनान्तके महोस्तधेन स तस्या दीक्षां दाप
यति । एव क्रिममाणाय कृष्णाय ज्ञातवार्थपाञ्चन्या पुण्या निवेदितं वचोऽहं दासी मविष्या
मीति । तेन चिन्तितम्-अन्याः सर्वा एवं मा सुषन् । ततस्तेन धीरो नाम कुविन्दो

१ पापरक्षा । २ सुरमि-सुरम्यः कव्यायो वेपौ तैः । ३ क्रीडासै यत् कस्येते यपो वक्तुं एवंविधो व इत्या-
नम् । तद्ब्रह्म वेपौ-इति । ४ पुः विठके ।

५ सारथ्यम्—

स यमसारथेवाहो बन्धो जगति येन सारथः कव्यासै नामजितः।

स्वभाववृत्तवैदिकविक्रमरक्षितैः ब्रह्मिष्ठ पात्राभि युत्वा प्रतिकामवाक्ये ।

मानेव हाथेन विरैकमाथेन विरैकं धुन्दुं धम्बकृतं प्रापत्

धर्मं ब्रह्म (इति) माघप्रमः कथयति (वक्तुं) जयति धर्मं तीर्थहरयोर्धं बन्धयति ॥

६ सारथ्यम्—

अक्षिणी मा निमीक्य निमीक्य मनः ययवान्वां निपाक्य ।

(वक्ति) ज्ञान्या ज्ञान्यां आकर्षयति तर्हि जयरोम्प्यो व करोमि ॥

७ कुं विन्वतीति कुविन्दो-उत्तुपायाः ।

भणितः । कुविन्देन निजसुकृतं कथितम् । कृष्णेन तत्सुकृतं सभायां प्रकटीकृतम् । तथाहि—

“जेण रत्तफणो नागो, वसंतो वयरीवणे ।

आहउ पुढविसत्थेण, वेमई नाम खत्तिओ ॥ १ ॥—अनु०

जेण घोसवती सेणा, वसंती कलसीपुरे ।

निरुद्धा वामहत्थेण, वेमई नाम खत्तिओ ॥ २ ॥—”

जेण चकुक्खया गंगा, वहंती कलुसोदगं ।

धारिया वामपाएण, वेमई नाम खत्तिओ ॥ ३ ॥—”

१ कथय त्वया किं सुकृतं कृतमिति ।

२ एतद् ज्ञायते त्रिपट्टिशलाकापुरुषचरित्रं (प० ८, स० १०) गतैर्निम्नलिखितपद्यैः—

वभापे वीरकोऽप्येवं, वदरीस्यो मया पुरा ।

कुक्कलासोऽश्मना हत्वा, पातितश्च मृतश्च स. ॥ २२२ ॥

रथाङ्गकृतरेखायां, मार्गं तोय वहन् मया ।

धृत वामाङ्घ्रिणाऽऽक्रम्य, तच्च दूरमपासरत् ॥ २२३ ॥

वस्त्रपटघटस्यान्त, प्रविष्टा मक्षिका मया ।

द्वारे वामकर दत्त्वा, रणन्व्यो विधृताश्चिरम् ॥ २२४ ॥

३ सन्तुल्यतां यदुक्तं त्रिपट्टिशलाकापुरुषचरित्रे (प० ८, स० १०)—

“येन रक्तस्फटो नागो, निवसन् वदरीवने ।

निजघ्ने भूमिशस्त्रेण, वेमतिः क्षत्रियो ह्ययम् ॥ २२७ ॥

चक्रोत्खाता येन गङ्गा, वहन्ती कलुपोदकम् ।

धारिता वामपादेन, वेमतिः क्षत्रियो ह्ययम् ॥ २२८ ॥

येन घोपवती सेना, वसन्ती कलसी(शी?)पुरे ।

निरुद्धा वामहस्तेन, वेमतिः क्षत्रियो ह्ययम् ॥ २२९ ॥”

अनेन ज्ञायते पद्यत्रयस्य तात्पर्यम् । एतच्छाया तु यथा—

येन रक्तस्फटो नागो वसन् वदरीवने ।

आहतो भूमिशस्त्रेण वेमतिर्नाम क्षत्रियः ॥

येन घोपवती सेना वसन्ती कलशीपुरे ।

निरुद्धा वामहस्तेन वेमतिर्नाम क्षत्रियः ॥

येन चक्रोत्खाता गङ्गा वहन्ती कलुपोदकम् ।

धारिता वामपादेन वेमतिर्नाम क्षत्रियः ॥

४ इदं पद्यत्रितयं वर्तते आचक्ष्यकसूत्रस्य चन्दनाध्ययनस्य श्रीहरिभद्रसुरिकृतटीकायां (५१४तमे पत्राङ्के), परन्तु न तत्र केवलं द्वितीयतृतीयपद्ययोर्विनिमयः पाठभेदाश्च । ते एवम्—‘रत्तसिरो’, ‘पात्तिओ’, ‘घोसवई’, ‘धारिया’, ‘कलुसोदयं’, ‘धारिया’ ।

एतच्छायाकारैः ‘वे मईनाम’पदस्य ‘वे मतिर्नाम (स उच्छृष्टः)’ ‘चकुक्खया’पदस्य च ‘चक्रोत्खाता’ इति प्रति-संस्कृतमसूचि ।

इत्युदित्वा सा धीरेण सह परिणापिता । दिनान्तरे कृष्णेनोक्तम्—आम्नाकारिणीं तां कुरु ।
 तेन गृहं गत्वा प्रोक्ता सा—पञ्जनीकं(?) कुरु । कृता समेत्य कृष्णाय निवेदितम्—स्वामिनीं कुरु ।
 धीरादेस्य लात्वा नेम्यन्तिके दीक्षापितेति । अन्यदाष्टादशसहस्रसाधूनां द्वादशावर्तवन्दनेन क्षाधि-
 कसम्पत्त्व तीर्थङ्करनामगोत्रकर्म (च) षट् कृष्णेन स्थापित नरकचतुष्कर्मदलवितानम् । यथा—

“अनाद्यनन्तससार—कर्मधर्मध्रमापहम् ।

वन्दनं चन्दनमिव, भेयःसौरमसङ्कलम् ॥ १ ॥—अनु०

ददद् हरिर्वन्दनकानि भक्त्या, मुनीश्वराणां शरणाभ्युजेषु ।

अवाप तीर्थङ्करगोत्रकर्म, श्वभ्रादिकष्टानि तन्वृषकार ॥ २ ॥—उप०

‘तित्यपरचं संमत्त खाद्य सचमीय तद्भाए ।

एयं षट्पण्यं षट् च दसारसीहेण ॥ ३ ॥

वन्दनं हृदयमावसम्भव, माघस्य विदधे फलप्रयम् ।

द्रव्यतः कृतमिदं तु केवल, धीरकस्य विपुलकर्म फलम् ॥ ४ ॥—खोदण

पापतापनिघमस्य चन्दनं, दीयतां मुनिघनस्य वन्दनम् ।

पूर्वसञ्चितकृष्णकर्मसंलुप्तं, धीरशासनप्रनौषमञ्चनम् ॥ ५ ॥—”

विनयोऽहङ्कृतित्यागो, जिनाम्ना गुरुपूजनम् ।

श्रुतस्वाराधना मोक्षः, षट् गुणा गुरुवन्दने ॥ ६ ॥—अनु०

नीचैर्गोत्रमविनयो—ऽमानः क्षासनहीलनम् ।

अधोभिर्मवद्विष्य, षट् दोषा गुर्ववन्दने ॥ ७ ॥—अनु०

एकादशस्तीर्थङ्करो माधीति इत्यादि । इति एकत्रिंशच्चतुष्टयार्थः ॥ ३१ ॥

✱ ✱ ✱ ✱

षष्ठम्—

सैनेय-साधु-वरसङ्क-सार्धसद्य

सौखान्तिका इति सुपञ्चसकारधर्मः ।

येनाहतो भवच्छुपीटनिधौ निरस्तं

तेनैव तस्य जिन ! वुस्तरवारि कृत्यम् ॥ ३२ ॥

ध्यास्या—सैनेपेति । हे जिन ! येन प्राणिना इति—एष सुपञ्चसकारधर्मः आहतः—अङ्गीकृतः,

सेवित इत्यर्थः । सु—श्लोभमानः पञ्चानां सकाराणां धर्म इति तानाह—‘सैनेयः’ सेनाया अपत्यं

सैनेयः-सम्भवो जिनः, साधुः-सत्पुरुषः संवेगपक्षी “साधौ सभ्यार्थसज्जनाः” इति हैमः (का० ३, श्लो० ४३), वरसङ्घः-शुभचतुर्विधसङ्घः सर्वेभ्यो हितः सार्वो-जिनः तस्य सङ्घ-चैत्यं, सैद्धान्तिकाः-गीतार्था इति । तेन-सुपञ्चमकारवर्गेणैव तस्य प्राणिनो भवकृपीटनिर्धौ-भवजलधौ कृत्यं-कार्यं निरस्तं-त्यक्तम् । कथंभूते भवकृपीटनिर्धौ? दुस्तरवारि । वारशब्दोऽत्र रेफान्तः । दुस्तराणि वारि यस्मिन् स इति । कृपीटं-जलम् ।

“जले दिव्यमिरा सेव्यं, कृपीटं घृतमङ्कुरः ।

विपं पिप्पलपाताल-मलिनानि च कम्बलम् ॥”-अनु०

इत्यादि हैमशेषकोशे (का० ४, श्लो० ९) अर्थात् जैनशासनभक्तिकारकः । कीदृशः-?—

“पावयणी धम्मकही वाई निमित्तिओ तवस्सी उ ।

विज्ञा सिद्धो य कई अट्टेव पभावगा भणिआ ॥ १ ॥”^२

पौलित्तो वृद्धवादी कविकुलतिलकः “सिद्धसेनो दिवाकृद्

विद्यासिद्धस्तथार्थः खँपटगुरुर्हमास्वातिसन्मल्लवादी ।

सूरिः श्रीहारिभद्रः स्वपरसमयविद् वँप्पभट्टु(ट्टिः) प्रसिद्धः

“सिद्धर्षिर्देवसूरिः कुंमरनृपनतो ^३हेमसूरिस्तु जीयात् ॥ १ ॥”-स्रग्धरा

इति जैनधर्मप्रभावकाः । अत्र जैनधर्मोपरि कथा—‘काञ्चनपुरे’ नगरे कुरुचन्द्रो राजा मिथ्यात्वी । रोहको मन्त्री जैनः भूपं प्राह-राजन् ! धर्मं परीक्ष्य गृह्यते, नान्यथा—

“यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ।

तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन कुलेन कर्मणा ॥-वशस्थविलम्

गतानुगतिको लोको, न लोकः पारमार्थिकः ।

वालुकालिङ्गमात्रेण, गतं मे ताप्रभाजनम् ॥”-अनु०

१ छाया—

प्रावचनी धर्मकथी वादी निमित्तक. तपस्वी च ।

विद्या सिद्धश्च कवि अष्टैव प्रभावका भणिता. ॥

२ वर्तमानश्रुतार्थपारगामी १, नन्दीपेणवद् धर्मकथाकथक २, मल्लवादिवद् राजहारे जयकमलाभाग ३, भद्रवाहुवत् निमित्तकथक ४, महातपोगुणधारक ५, वज्रस्वामिवत् ६, कालिकाचार्यवत् सिद्धाञ्जनधारक. ७, सिद्धसेनवत् सरसमधुसुधारसभरकान्यकृत् धर्मार्थ एतेऽष्टौ जिनधर्मप्रभावका इति ‘पावयणी’गाथार्थः ।

३ पादलिप्तः सिद्धौपधमृत् । ४ मुशलफुलकारको वृद्धवादी चतुरशीतिर्हुंवाकाकथक । ५ सिद्धसेन कल्याण-मन्दिरादिकृत् । ६ खपुटाचार्यो बौद्धप्रतिविम्बचालक । ७ प्रशमरतिप्रमुखपञ्चशतप्रकरणप्रणेता उमास्वातिवाचक । ८ मल्लवादी नयचक्रवालकारक । ९ चतुश्चत्वारिंशदधिकचर्तुदशशतग्रन्थकर्ता हरिभद्रसूरि । १० आमराजादि-प्रतिषेधको वप्पभट्टिसूरि । ११ एकविंशतिं वारान् यो बौद्धसमीपे गतो यद्वोधनिमित्तं श्रीहारिभद्रसूरिणा कलि-तविल्लरानामग्रन्थो प्रथित स उपमितिभवप्रपञ्चाकयाकार सिद्धर्षिः । १२ कुमुदचन्द्रदिकपटजित् देवसूरिः । १३ हेमसूरि. कुमारपालभूपालप्रतिषेधकः ।

अथ गङ्गरिकाप्रवाहं त्यक्त्वा घर्मं क्रियते । तद्गन्धं श्रुत्वा घर्मार्थिना नृपेय घर्मपरीक्षां सर्वात् पापशुद्धिं आकार्य समस्याऽपिता—“सकञ्जलं वा नयनं न व चि” । प्रथमं बौद्धैरपुरि—

“उवासिमा कंचनमंभियङ्गी, मालाविहारे मइ अञ्ज दिट्ठा ।

वन्निखत्तचित्तेण न सुद्धु णार्यं, सकञ्जलं वा नयनं न व चि ॥ १ ॥”

इति सर्वैः शृङ्गाररसैः पूरिता ।

“श्वितं चहुट्टं यणमण्डलमि, पुरोम(मं)तीञ्ज ति (वि) अंगमाए ।

वन्निखत्तचित्तेण न सुद्धु णार्यं, सकञ्जलं वा नयनं न व चि ॥ २ ॥”

इत्यादि ॥ अथ वैन—

“सुंतस्स दत्तस्स जिहंदिमस्स, अन्धप्यजोगे गयमाथसस्स ।

किं मञ्ज एएण विचित्तिएण, सकञ्जलं वा नयनं न व चि ॥३॥”—उपजातिः

१ छाया—

उपासिका काञ्चनमंभियङ्गी मालाविहारे मया अथ दृष्टा ।

विहितचित्तेण न सुद्धु ज्ञातं सकञ्जलं वा नयनं न वा इति ॥

२ उपदेशरक्षाकरे ३ तमे पृष्ठे लोचम्—

‘मालाविहारमि गएण दिट्ठा उपासिको कंचनमंभियङ्गी ।

वन्निखत्तचित्तेण मए न नाप सुद्धुक्कं वा नयनं न व चि ॥”

[मालाविहारे गतेन दृष्टा उपासिता काञ्चनमंभियङ्गी ।

व्याहितचित्तेण मया न ज्ञातं सकुञ्जलं वा नयनं न वा इति ॥]

३ छाया—

विद्य निमग्नं सखमण्डले पुरोममन्था अपि अज्ञायाः ।

विहितचित्तेण न सुद्धु ज्ञातं सकञ्जलं वा नयनं न वा इति ॥

४ कुमारपाळप्रतिबोधे १०-तमे पृष्ठे अनरसिद्धकथायां पद्या—

वचुं चहुट्टं यणमण्डलमि अनुत्तयं तेण मए न वार्यं ।

पुरोधर्मतीह मि अंगमाए, सकञ्जलं मिट्ठित्तयं न व चि ॥

[वचुं चहुट्टं यणमण्डले अनुत्तयं तेन मया न ज्ञातम् ।

पुरोममन्था अपि अज्ञायाः सकञ्जलं इत्थियुं न वा इति ॥]

५ छाया—

छान्दस्य दान्तस्य त्रितेऽत्रयस्य अज्ञातपयोगे पतमावसत् ।

किं मयं वृतेन विहितचित्तेण सकञ्जलं वा नयनं न वा इति ॥

६ उपदेशः ३ तमे पृष्ठे वर्तमाने इमान्येव श्रीमि चरन्मि तुर्धं तु कथा—“सकुञ्जलं वा नयनं न व चि ।

कुमारः ४ इत्यम्—

‘मये तदा(१)पावरजदुरक्यावन्निखत्तचित्तेण मए न वार्यं ।

पुरोधर्मतीह मि अंगमाए सकञ्जलं मिट्ठित्तयं न व चि ॥

[मये तदापावरजदुरक्यावन्निखत्तचित्तेण मया न ज्ञातम् ।

पुरोममन्था अपि अज्ञायाः सकञ्जलं इत्थियुं न वा इति ॥]

जैनानां नीरागत्वं ज्ञात्वा हृष्टः । मुनिभिर्नवतत्त्वादिविचारः कथितः । राजा जैनधर्मं प्रपद्य
सिद्धः । इति कथानकम् । इति द्वात्रिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ३२ ॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

अर्हन्त अर्च्य अशरीर अहिंसकश्च

अर्चा अकारनिकरोऽकृतसन्धिकर्मा ।

मर्त्योऽश्रयद् यमनिशं परवत् किमेष

सोऽस्याभवत् प्रतिभवं भवदुःखहेतुः ? ॥ ३३ ॥

व्याख्या—(अर्हन्त इति) अयं अर्च्यः—पूजनीयः । अकारनिकरः अकृतसन्धिकर्मा वर्तते ।
अकृतः सन्धिः सन्धानं—मेलनं येन तत् अकृतसन्धि, एवंविधं कर्म पापरूपं यस्य यस्माद् वा सः
कर्मणा सह अकृतसन्धिः, कर्मविनाशकत्वादित्यर्थः । पुनः शब्दशास्त्रविचारणायामपि न कृतस-
न्धिकर्म यस्य सः अकृतसन्धिकर्मा । क एष अकारनिकरः तमाह—अर्हन्तः—जिनः, अकारा-
न्तोऽयं शब्दः, 'अर्हन् अर्हन्तः' इति शब्दप्रभेदात् अर्च्यः—पूज्यः, अशरीरः—सिद्धः अर्च्यः,
अहिंसकः—साधुः अर्च्यः, सर्वसावद्यविरतित्वात् ।

जले जीवाः स्थले जीवा, आकाशे जीवमालिनि ।

सर्वजीवमयं स्थानं, कथं भिक्षुरहिंसकः ? ॥ १ ॥

अप्रमत्तः सदोपयोगित्वादाहिंसक इत्यागमः । अर्चा—जिनप्रतिमा अर्च्या—पूज्या । अर्थव-
शाद् विभक्तिपरिणामः । चः समुच्चार्यार्थः । मर्त्यो—मनुष्यः अनिशं—निरन्तरं यं अकारनिकारं
अश्रयत्—असेवयत् स एषः अकारनिकरः अस्य—मर्त्यस्य प्रतिभवं—भवे भवे किं भवदुःखहेतुः
अभवत् ? । क इव ? परवत्—शत्रुरिव । अपि तु सुखदायी एव अभवत् । अथात्र यदा सन्धिः
क्रियते तदा अर्हन्तोऽर्च्योऽशरीरोऽहिंसक इति भवति । 'अतोऽस्त्युः' (सारस्वते सू० १०९),
'उ ओ' (सा० सू० ४५), 'एदोतोऽस्तः' (सा० सू० ५१) इत्यादि सूत्रत्रयं लगति । अर्चा
अकार इत्यत्र 'सवर्णे दीर्घः सह' (सा० सू० ५२) इति ज्ञेयम् । मूढानामश्लिष्टोच्चारणे झटिति
श्रद्धा प्रकटीभवेदिति हेतोः ।

अथात्र दृष्टान्तः—कस्मिंश्चिन्नगरे द्वौ वणिजौ जन्मतः परस्परं पांसुक्रीडां कुर्वन्तौ वृद्धिं गतौ
यौवनं प्राप्तौ सम्मिलितावेव तिष्ठतः । द्वयोर्मध्ये एकतरो यत् किञ्चित् कार्यं करोति तत् कार्य-
मन्यतरोऽपि करोति । तदा लोकैः 'एकमनीया' इति तयोर्नाम दत्तम् । एकदा सर्वज्ञो गुरुर्भि-

अथ गङ्गरिकाप्रवाहं त्यक्त्वा धर्मं क्रियते । तदाकथं भुत्वा धर्माधिना नृपेण धर्मपरीक्षां
सर्वान् पापान्निन आकार्य समस्यार्जयिता—“सकञ्जलं वा नयणं न व चि” । प्रथमं बौद्धैरपुरि—

“उपासिया कंचनमंडियङ्गी, मालाविहारे मद् अज दिष्टा ।

वक्खित्तचिचेण न सुद्धु णायं, सकञ्जलं वा नयणं न व चि ॥ १ ॥”

इति सर्वैः शृङ्गाररसैः पूरिता ।

“चिचं चहुहं यणमण्डलम्मि, पुरोम(मं)तीज ति (धि) अंगणाए ।

वक्खित्तचिचेण न सुद्धु णायं, सकञ्जलं वा नयणं न व चि ॥ २ ॥”

इत्यादि ॥ अथ जैन—

“खतस्स दंतस्स जिह्विमस्स, अन्धम्मज्जोमे गयमाणस्स ।

किं मन्स एयम विचिचित्थिय, सकञ्जलं वा नयणं न व चि ॥३॥”^{११}—उपमासिः

१ उपाया—

उपासिका कञ्जलमण्डिताही मालाविहारे मया अज दृष्टा ।

विक्षित्तचिचेण न सुद्धु शाठ सकञ्जलं वा नयणं न वा इति ॥

२ उपदेशात्कान्तरे ३ तमे पृष्ठे लोके—

मालाविहारमि यएण दिष्टा उपासिणो कंचनमण्डित्थी ।

वक्खित्तचिचेण मए न वाण सकञ्जलं वा नयणं न व चि ॥

[मालाविहारे गतेन दृष्टा उपासिणा कञ्जलमण्डिताही ।

व्याक्षित्तचिचेण मया न ज्ञातं सकञ्जलं वा नयणं न वा इति ॥]

३ उपाया—

चित्त निमग्नं कथमण्डके पुरोभ्रमन्त्या अपि अज्ञवायाः ।

विक्षित्तचिचेण न सुद्धु शाठं सकञ्जलं वा नयणं न वा इति ॥

४ कुमारपाकप्रतिबोधे २००तमे पृष्ठे जमरसिंहकपायां पथा—

चरुत्तं चहुहं यणमण्डकम्मि अनुसुत्तं तेष मए न वायं ।

पुरोममंतीह नि अंगणाए, सकञ्जलं विद्धित्तं न व चि ॥

[चहुहं यणमण्डके अनुसुत्तं तेन मया न ज्ञातम् ।

पुरोभ्रमन्त्या अपि अज्ञवायाः सकञ्जलं विद्धित्तं न वा इति ॥]

५ उपाया—

ध्यायन्तं दाम्बकं मितेतिवृत्तकं अध्यायबोधे पदमानसकम् ।

किं मम एतेन विचिचित्थेण सकञ्जलं वा नयणं न वा इति ॥

६ उपदेशात् ३ तमे पृष्ठे बौद्धे इत्याम्बेव तीर्थे चरन्ति त्वं तु वया—^{१२} अरुदलं वा नयणं न व चि ।

कुमार २०० इत्यर्थ—

‘मयो वसा(१)वावाचनुरकञ्जवक्खित्तचिचेण मए न वायं ।

पुरोममंतीह नि अंगणाए सकञ्जलं विद्धित्तं न व चि ॥

[मां ज्ञात्वा चरन्तु कञ्जवक्खित्तचिचेण मया न ज्ञातम् ।

पुरोभ्रमन्त्या अपि अज्ञवायाः सकञ्जलं विद्धित्तं न वा इति ॥]

तैरात्मा सुपवित्रितो निजकुलं तैर्निर्मलं निमित्तं

तैः संसारमहान्धकूपपततां हस्तावलम्बो ददे ।

लब्धं जन्मफलं कृतं च कुगतेर्द्वारिकसंरोधनं

ये 'शत्रुञ्जय'मुख्यतीर्थनिचहे यात्रामु क्लृप्तोद्यमाः ॥ ३ ॥—शार्दूल०

तैश्चन्द्रे लिखितं स्वनाम विशदं धात्री पवित्रीकृता

ते वन्द्याः कृतिनः सतां मुकृतिनो वंशस्य ते भूषणम् ।

ते जीवन्ति जयन्ति भूरिविभवास्ते श्रेयसां मन्दिरं

सर्वाङ्गैरपि कुर्वते विधिपरा ये तीर्थयात्रामिमाम् ॥ ४ ॥—शार्दूल०

कल्पद्रुमस्तस्य गृहेऽवतीर्ण—श्चिन्तामणिस्तस्य करे लुलोठ ।

त्रैलोक्यलक्ष्मीरपि तं वृणीते, गेहाङ्गणं यस्य पुनाति सङ्घः ॥ ५ ॥—इन्द्र०

अत्र प्रथमं भरतस्यैव कथानकम् । यतः—

पूर्वं वृषभजिनमुखात् सकलधर्मकार्यं श्रुत्वा पुनः निजनिश्चयार्थं स्वमुखेन भरतः प्रभोरग्रे कथयामास इति सर्वत्र ज्ञेयम् । एकदा भरतचक्री 'अष्टापदे' श्रीऋषभं प्रणम्याग्रे स्थितवान् । देशनाऽन्तेऽष्टानवतिभ्रातृन् निभाल्य चिन्तितम्—अहो ! महाव्रतधरा एते । मया दुष्टं कृतम्, यत एते भोगात् त्याजिताः । ततो भरतो भोगाय न्यमन्नयत भक्तिवशतः, तदा भगवान् ब्रूते स तम्—भो भरत ! तव भ्रातरस्त्यक्तान् भोगान् पुनर्मुखश्लेष्मवत् न गृह्णन्ति, तदा भरत आहारार्थं तान् निमन्त्रयामास । तदापि प्रभुणा निषिद्धः—राजपिण्डादिर्मुनीनां न कल्पते तदा स विपादवान् । तत इन्द्रपृच्छापूर्वकं पञ्चप्रकारावग्रहकथने स्वस्थीभूतो भरतो भगवन्तं वभाषे—आनीतेन भक्तपानेन मयाऽधुना किं क्रियते ? भगवता (शक्रेण ?) अभाणि—श्राद्धेभ्यो देयं तत् । गृहमागत्य तथैव चक्री कृतवान् । श्राद्धेभ्य उक्तम्—भवन्तो भोजनं कृत्वा मम गृहाग्रे स्थिताः “जितो भवान् भयं भूरि, ततो मा हन मा हन” (पद्मा० स० १८, श्लो० ११०) इति पदद्वयं वारंवारं पठनीयमिति । तन्निश्चयं चक्री रहःस्थितश्चिन्तयति स—

“जितः कैरहर्मा ज्ञातं, कपायैर्मे कुतो भयम् ? ।

एतेभ्य एव तदहं, मा हन्यां देहधारिणः ॥ १ ॥—अनु०

धिग् धिङ् मे धर्मवैमुख्यं, हा हा संसारसक्तता ।

ही ही प्रमादभिन्नत्वं, ह ह हा विषयाग्रहः ॥ २ ॥” अनु०

—(पद्मा० स० १८, श्लो० ११२, ११४)

तदा श्राद्धानां पठनार्थं भरतेन जिनस्तुतियतिश्राद्धधर्मकर्माधिकारमया आर्या वेदाः कृताः । एकदा प्रभुः 'शत्रुञ्जय'गिरिमाययौ । पुण्डरीकाय प्रोक्तम्—त्वं यतिकोटीयुतोऽत्रैव तिष्ठ, 'सिद्धक्षेत्र'प्रभावात् तव केवलज्ञानं भविष्यति । तेन तथैव कृतम् । सिद्धः पुण्डरीको यतिकोटीभिः सह । श्लोकः—

लितः, सस्य देवनां निश्चम्य प्रतिपुद्गः एको दीर्घां गृहीतवान्, इतरो न । तदा लोकैः प्रोक्तम्—कथं भगवन् ! एकमनस्कौ इमौ धर्मकार्येऽधुना मिश्रमनसौ जातौ ? । सर्वज्ञं प्राह—श्रुयता मेतयोः पूर्वभवम्—कस्याम्बिदट्स्यां प्रौ किरातौ वसतः स । कदाचिद् ह्युत्तमित् गोघनमपहृत्य पृथलभाषाहारकमयाभटौ तौ प्रौढगिरिशिखरं गतौ । तत्रैको मुनिर्नासाप्रभागन्यस्त्रनेत्रयुग्मो ध्यानमग्नो योगसुखलभो दृष्टस्ताम्याम् । तं दृष्ट्वा एकेन संस्तुतः—अहो ! अयं निर्मयो मुनिः सुखासीनो वर्तते । तदा स एको दर्शनरुचिर्जातः । अन्यस्य क्लृप्तवत् सार्धं समीक्ष्य न श्रद्धां प्राप्ता । कालान्तरे तौ मृत्वा निगमाविमौ जातौ स्तः । तेन दर्शनरुचिर्निस्तीर्णः, इतरस्तु नेति कथानकम् । इति प्रयत्निस्रचमहृत्कार्यं ॥ ३३ ॥

अथ सङ्गमाभित्याह—

धृशसु—

सङ्गाधिपत्यतिलकं ननु ये वहन्त

साधर्मिके सततदत्तधराशना ये ।

मुक्तिं धजन्ति लघु ते नितरां भजन्तः

पादद्वयं तव विभो ! मुचि जन्ममाज ॥ ३४ ॥

म्यास्या—(सहेति) । हे विभो ! ननु—निर्भितं ये जन्ममाजो घनाढ्याः सङ्गाधिपत्यतिलकं वहन्तो—दद्यतो भवन्ति । ये पुनः साधर्मिके सततदत्तधराशना—सदा दत्तमोहनवात्सल्या भवन्ति सुवि—भूमौ ते जन्ममाज—मन्या लघु—शीघ्रं मुक्तिं प्रभवन्ति । कथंभूताः ते ? किं कुर्वन्तः सन्तः ? हे विभो ! तव पादद्वयं नितरां—शृणुं भवन्तः । यतः—

“अथ मे फलवती पितुराशा, मातुराक्षिपि शिखाहरिता यद् ।

यद् युगादिजिनयात्रिकलोक, श्रीणयाम्यहमशेषमसिम्भ ॥ १ ॥—स्वौगता

संसारेऽमुमतां नरामरमवा प्राप्ताः धियोऽनेकशः

कीर्तिः स्फूर्तिमदभितं च शतशः साम्राज्यमप्यूर्जिवम् ।

स्वीरान्यं बहुधा सुधाधनचयाराप्यं समासादितं

तेभ्ये पुन्यमयं कदापिदपि न सङ्गाधिपत्यं पुनः ॥ २ ॥—शार्ङ्ग०

१ शिखा' इति क-पाठः ।

२ स्वौगता—सङ्गमम्—

‘स्वौगता स्वमार्गैर्गुह्यता च’

३ स्वौगताम्यम् । ४ ‘कदापि न पुनः’ इति क-पाठः ।

अत्र दृष्टान्तः—

स्त्रिया कृतोपसर्गणङ्गणत्प्रविष्टनूपुरपादोपलसितसाधुवत् पालनीयमिति । तथा चतसृभिः स्त्रीभिर्यामिनीयामचतुष्कमुपसर्गितोऽपि मुनिर्न चलितः । ततस्ताः स्त्रियोऽपि प्रभाते गृहीतशीला अभवन् इति । तथा एकदा सभास्थितेन श्रीसिद्धराजजयसिंहदेवेन वन्दितो हेमाचार्यो धर्मलामं प्रोक्तवान् । तथा भूपेन धर्मलामस्यार्थः पृष्टः स्वरिराह—

“दीर्घायुर्भव धार्मिको भव भव प्रौढप्रतापोद्धतो

विद्या-विक्रम-वृत्त-वित्त-विनयालङ्कारयुक्तो भव ।

इत्याद्याः स्फुरदाशिषः श्रुतिसुखाः संत्या भवन्ति ध्रुवं

यस्माद् विसयकारणं स भवतु श्रीधर्मलामः श्रिये ॥ १ ॥—शार्दूल०

दुर्वारा वारणेन्द्रा जितपवनजवा वाजिनः स्यन्दनौघा

लीलावत्यो युवत्यः प्रकटितचमरैर्भूषिता राज्यलक्ष्मीः ।

तुङ्गं श्वेतातपत्रं चतुर्दधितटीसङ्कटा मेदिनी च

प्राप्यन्ते यत्प्रभावात् त्रिभुवनविजयी सोऽस्तु वो धर्मलामः ॥ २ ॥—स्रग्०

सकलकुशलवल्लीपुष्करावर्तमेघो

दुरिततिमिरभानुः कल्पवृक्षोपमानः ।

भवजलनिधिपोतः सर्वसम्पत्तिहेतुः

स भवतु सततं वः श्रेयसे धर्मलामः ॥ ३ ॥—मालिनी

कल्पद्रुचिन्तामणिकामधेनु—सुखामिसुख्याः सुखहेतवोऽमी ।

श्रयन्ति यस्य प्रतिहस्तकत्वं, धर्मः स वो यच्छतु वाञ्छितानि ॥ ४ ॥—उप०

लक्ष्मीर्वेश्मनि भारती च वदने शौर्यं च दोष्णोर्युगे

त्यागं पाणितले सुधीश्च हृदये सौभाग्यशोभा तनौ ।

कीर्तिर्दिक्षु सपक्षता गुरुजने यस्माद् भवेदङ्गिनां

सोऽयं सिद्धिफलप्रदाननिपुणः श्रीधर्मलामोऽस्तु वः ॥ ५ ॥—शार्दूल०

पुण्डरीको ददौ पूर्वं, चक्रिणे भरतादये(य यम् ?) ।

गौतमः श्रेणिकस्यापि, धर्मलामः स वः श्रिये ॥ ६ ॥—अनु०

धर्मकल्पद्रुमः श्रीमान्, स वो यच्छतु वाञ्छितम् ।

जागर्ति यस्य सेकाय, सत्कर्मश्रेणिसारणिः ॥ ७ ॥—अनु०

ततः पुनर्भूपेन श्रीहेमाचार्यः प्रोक्तः—भवद्भिर्व्यवहारिसभायां साम्प्रतं कस्य व्याख्यानं क्रियते ? स्वरिणोक्तम्—सरसनवरसचित्रं श्रीस्थूलभद्रयतीन्द्रचरित्रं कर्मलवित्रं पवित्रं व्याख्यायते येन पूर्वं द्वादश वर्षाणि कोशा वेश्या विलसिता । पश्चाद् व्रतमादाय गुर्वाज्ञया तस्या एव

११ 'चैत्रमासां पूर्णमासां, मासान्ते केवल तव' ।

प्रथमं पुण्डरीकस्य, भ्रमणानां ततोऽभवत् ॥ १ ॥—अनु०

द्व्युक्तभ्यानाधिरोहेण, क्षीणेष्वखिलकर्मसु ।

प्रापत् तपस्त्रिकोटीमि, पुण्डरीकं परं पदम् ॥ २ ॥—अनु०

सर्गादागत्य गीर्वाणा, निर्वाप्तासिमहोत्सवम् ।

दृष्ट्वा तेषां महर्षीणां, मरुदेभ्यो इव च्युत् ॥ ३ ॥—अनु०

तीर्थं कृत् प्रथमः स्वामी, यथा भीशृपमस्तथा ।

तदानीं प्रथमं तीर्थं, वदते 'शत्रुञ्जयो' गिरिः ॥ ४ ॥—अनु०

सिद्धो महर्षिरेकोऽपि, तीर्थतां स्थानमानयेत् ।

महर्षिकोटयो यत्र, किं पुनः सिद्धिमवञ्ज ॥ ५ ॥—अनु०

'शत्रुञ्जयो'ऽद्रिषु सिद्धि—श्रेयत्वान्मुकुटं स्फुटम् ।

नैमारूपमयं चक्र—सर्वी चैत्यमकारयत् ॥ ६ ॥—अनु०

प्रभुविम्बं पुण्डरीक—युक्तं कृतं सदान्तरा ।

आत्मानमिव विश्रान्त—रात्मानं चै पि(सि)रं व्यधात् ॥ ७ ॥—अनु०

इति पञ्चानन्दमहाकाव्ये (स० १८, सो० १७३-१७५) धेणिकृपाणनामाऽमरचन्द्रः । इति
भरतचक्री सङ्घपतितिलकधारकः चैत्यधारकः सङ्घात्सन्पनिर्माणकः पुष्पवान् कथितः । इत्येवं
विधोऽपि यो भवति स मुक्तिगामी भवतीति स्मितम् । इति चतुर्दशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

अथ शीलमाभित्याह—

धत्तम्—

शीलं कलङ्कतिमिरावलिहेलिकेलि

विस्तीर्णविश्ववलये कृतकीर्तिखेलम् ।

मर्त्यो दधाति हृदि य प्रवरस्य तस्य

किं वा विपद्विपधरी सविध समेति ? ॥ ३५ ॥

व्याख्या—(शीलमिति) । यो मर्त्यो—मनुष्यः हृदि—हृदये शीलं—मैपुनपरिहाररूपं सद्ब्रह्म
पर्यं दधाति—धरति । किंविशिष्टं शीलम् ? 'कलङ्कतिमिरावलिहेलिकेलि' कलङ्का एव विमिराभि-
अन्धकाराणि तेषां आबलिः—धेणिः तस्यां हेले—धर्षस्य केलिरिव केलिर्षस्य सत्, तद्विनाश-
कृत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? विस्तीर्णं—विपुले विश्ववलये—सुवनमण्डले 'कृतकीर्तिखेलं' कृता
कीर्त्याः खेला—क्रीडा येन तत् । वा पञ्चान्तरे । विपद् एव विपधरी—सर्पिणी सस्य प्रवरस्य
पुरुषस्य सविधं—समीपं किं समेति—आगच्छति ? । अपि तु न आगच्छति ।

अत्र दृष्टान्तः—

स्त्रिया कृतोपसर्गरणझणत्प्रविट्पूरपादोपलसितसाधुवत् पालनीयमिति । तथा चतसृभिः स्त्रीभिर्यामिनीयामचतुष्कमुपसर्गितोऽपि मुनिर्न चलितः । ततस्ताः स्त्रियोऽपि प्रभाते गृहीतशीला अभवन् इति । तथा एकदा सभास्थितेन श्रीसिद्धराजजयसिंहदेवेन वन्दितो हेमाचार्यो धर्मलाभं प्रोक्तवान् । तथा भूपेन धर्मलाभस्यार्थः पृष्टः स्वरिराह—

“दीर्घायुर्भव धार्मिको भव भव प्रौढप्रतापोद्धतो

विद्या-विक्रम-वृत्त-वित्त-विनयालङ्कारयुक्तो भव ।

इत्याद्याः स्फुरदाशिषः श्रुतिसुखाः संत्या भवन्ति ध्रुवं

यस्माद् विस्मयकारणं स भवतु श्रीधर्मलाभः श्रिये ॥ १ ॥—शार्दूल०

दुर्वारा वारणेन्द्रा जितपवनजवा वाजिनः स्यन्दनौघा

लीलावत्यो युवत्यः प्रकटितचमरैर्भूषिता राज्यलक्ष्मीः ।

तुङ्गं श्वेतातपत्रं चतुर्दधितटीसङ्कटा मेदिनी च

प्राप्यन्ते यत्प्रभावात् त्रिभुवनविजयी सोऽस्तु वो धर्मलाभः ॥ २ ॥—स्रग्०

सकलकुशलवल्लीपुष्करावर्तमेधो

दुरिततिमिरभानुः कल्पवृक्षोपमानः ।

भवजलनिधिपोतः सर्वसम्पत्तिहेतुः

स भवतु सततं वः श्रेयसे धर्मलाभः ॥ ३ ॥—मालिनी

कल्पद्रुचिन्तामणिकामधेनु—सुखामिमुग्व्याः सुखहेतवोऽमी ।

श्रयन्ति यस्य प्रतिहस्तकत्वं, धर्मः स वो यच्छतु वाञ्छितानि ॥ ४ ॥—उप०

लक्ष्मीर्वेश्मनि भारती च वदने शौर्यं च दोष्णोर्युगे

त्यागं पाणितले सुधीश्च हृदये सौभाग्यशोभा तनौ ।

कीर्तिर्दिक्षु सपक्षता गुरुजने यस्माद् भवेदङ्गिनां

सोऽयं सिद्धिफलप्रदाननिपुणः श्रीधर्मलाभोऽस्तु वः ॥ ५ ॥—शार्दूल०

पुण्डरीको ददौ पूर्वं, चक्रिणे भरतादये(य यम् ?) ।

गौतमः श्रेणिकस्यापि, धर्मलाभः स वः श्रिये ॥ ६ ॥—अनु०

धर्मकल्पद्रुमः श्रीमान्, स वो यच्छतु वाञ्छितम् ।

जागर्ति यस्य सेकाय, सत्कर्मश्रेणिसारणिः ॥ ७ ॥”—अनु०

ततः पुनर्भूपेन श्रीहेमाचार्यः प्रोक्तः—भवद्भिर्व्यवहारिसभायां साम्प्रतं कस्य व्याख्यानं क्रियते ? । स्वरिणोक्तम्—सरसनवरसचित्रं श्रीस्थूलभद्रयतीन्द्रचरित्रं कर्मलवित्रं पवित्रं व्याख्यायते येन पूर्वं द्वादश वर्षाणि कोशा वेश्या विलसिता । पश्चाद् व्रतमादाय गुर्वाज्ञया तस्या एव

गृहे चित्रशालायां पद्मसरसमोहनकः सद्मल्लक्ष्मणधारकः क्षमविकारनिवारकः स्तितवान् हुनिः
सः । एतन्निशम्य कश्चिद् विप्रः प्राह—

“यिश्वाभिन्न-पराधारप्रमृतयो 'ये चाम्युपप्राश्ना-

स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कनं मुललितं दृष्ट्व मोह गताः ।

आहारं सपुत्र पयोदधियुक्तं भुञ्जन्ति ये मानवा

स्तेपामिन्द्रिपनिर्ग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥१॥”-शार्दूल०

परिराह—

“सिंहो बली द्विरदक्षकर्मामसमोजी

संवत्सरेण रतिमेति किलैकवारम् ।

पारावतः खरशिलाकणमोजनोऽपि

कामी मद्यत्पनुदिनं धद कोऽत्र हेतुः ? ॥ १ ॥-वसन्त०

इति ।

स स्यूलमद्रोऽखण्डशीललीलां तां कोशां प्रनोप्य गुरुसमीपमागतः सन् गुरुमिर्दुष्करकारक
इति सङ्गसमक्षं प्रोचे । तद्भवसः पूर्वं समागताः सिंहगुहा विल-रूपकाष्टस्यापिनो मुनयस्त्रयः । तेषु
सिंहगुहावासी मुनिर्मत्सरेण गुरुणा निवार्यमाणोऽपि द्वितीयचतुर्मासां कोशागृहे गतः । इन्द्र च
तां दिव्यरूपां बलविचयया 'निपाळ'देवानापितरत्नकम्बलं ध्याले क्षित्वा प्रतिबोधितः सन् आगत
तथाच—युक्तं दुष्करदुष्करकारक इति । गुरुमिरुक्तम्—

यत—

“अर सिंहगुहागेहं, दृष्टिर्दृष्टिबिपाहिभूः ।

चित्रशाला रूपपङ्कः, कोशामास्त्रिप्यसौ स्तितः ॥ १ ॥-बलु०

‘गिरौ गुहायां विघने बनान्तरे, वासं श्रयन्तो वखिनः सहस्रस्रः ।

हर्म्येऽतिरम्ये युवतीस्त्रनान्तिके, घञी स एकः शकञ्जालनन्दनः ॥२॥-इन्द्रवज्रा

‘भोज्यौ प्रविष्टोऽपि हि नैव दग्ध-श्लिभो न खण्डाग(कृ)तप्रचारः ।

कुप्यादिरन्त्रेऽप्युपितो न दष्टो, नास्त्रीऽञ्जनागारनिवासहो यः ॥३॥-इन्द्रवज्रा

वेदस्या रागवती सदा तदनुगा पद्मी रसैर्मोहनं

सुभ्रं घाम मनोहरं बपुरहो नभ्यो वयःसङ्गमः ।

१ 'बन्ताम् २ 'दावब्रं ३ 'ये मुञ्जते माववा'- ४ 'यहो बलि मवेद् विप्यसरेण
-सापरे' इति पाठमिच्छता सुभाषित० (५ २१३) । ५ 'दृष्टवद्य च पूर्वं इति क-पाठः । ६-८ सीमाया
मन्वपुत्रेण्ये स्यूलमद्राचरित्रे ५५०८वामि५५१२तमपर्यन्तानि पद्यानि (दे का कै.) ।

कालोऽयं जलदागमस्तदपि यः कामं जिगायादरात्
तं वन्दे युवतिप्रबोधकुशलं श्रीस्थूलभद्रं मुनिम् ॥ ४ ॥—शार्दूल०

रे काम ! वामनयना तव मुख्यमखं
वीरा वसन्त-पिक-पञ्चम-चन्द्रमुख्याः ।

त्वत्सेवका हरि-विरञ्चि-महेश्वराद्या

हा हा हताश ! मुनिनाऽपि कथं हतस्त्वम् ? ॥ ५ ॥—वसन्त०

श्रीनन्दिषेण-रथनेमिमुनीश्वरा-ऽऽर्द्र-

बुद्ध्या त्वया मदन ! रे मुनिरेष दृष्टः ।

ज्ञातं न नेमि-मुनिजम्बु-सुदर्शनानां

तुर्यो भविष्यति निहत्य रणाङ्गणे माम् ॥ ६ ॥—वसन्त०

इति लेशमात्रस्थूलभद्रकथानकम् ॥ तथा अभयाह्वया राज्या भोगार्थं याचितोऽचलित
उपसर्गितो राज्ञा शूलिकायामारोपितो रत्नसिंहासनं जातं सुदर्शनश्रेष्ठिनः । इति पञ्चत्रिंशत्-
मवृत्तार्थः ॥ ३५ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

सूत्रम्—

ब्राह्म्यादिका विमलशीलविभूषणाढ्याः

सत्यो हि सन्ति बहवो भवितार एव ।

तासां तु नामजपनेन जिनेश ! पूतो

जातो निकेतनमहं मथिताश ! यानाम् ॥ ३६ ॥

व्याख्या—ब्राह्म्यादिका इत्यादि । हि—निश्चितं हे जिनेश ! ब्राह्म्यादिकाः सत्यः बहवः
सन्ति । पुनः सत्यः बहवो भवितारः—भविष्यन्त्येव । कथंभूताः सत्यः ? विमलशीलमेव भूषणं
तेन आढ्याः—संयुक्ताः । हे जिनेश ! हे 'मथिताश !' मथिता—हता आशा—अभिलाषो येन, हे
निरभिलाष ! । तुः अवधारणे । अहं भरतः तासां सतीनां नामजपनेन पूतः—पवित्रो जातः ।
कथंभूतोऽहं ? यानां—लक्ष्मीनां निकेतनं गृहम् । “लक्ष्मीः पद्मा रमा या सा” इत्यादि हैमः
(का० २, श्लो० १४०) । यतः (श्रीधर्मस्वरिकृते मङ्गलस्तोत्रे श्लो० १३)—

“ब्राह्मी चन्दनवालिका भगवती राजीमती द्रौपदी

कौशल्या सुमृगावती च सुलसा सीता सुभद्रा शिवा ।

कुन्ती शीलवती नलस्य दयिता चूला प्रभावत्यपि

पद्मावत्यपि सुन्दरी दिनमुखे कुर्वन्तु वो मङ्गलम् ॥ १ ॥

१ 'जलदाविलस्तदपि' इति पाठ श्रीहीरालाल हसरजेत्यमिर्मुद्रिते स्थूलभद्रचरित्रे । २-३ स्थूलभद्र-
चरित्रे (दे. ला. पु. जै.) ५५८-५५९ तमे पद्ये ।

गृहे चित्रशालायां पद्मसरसमोजनकः सद्गुणधर्मधारकः कामविकारनिवारकः स्वितवान् हुनिः
सः । एतन्निश्चयं कश्चिद् विप्रः प्राह—

“विश्वामित्र पराशरप्रमृतयो 'ये चाम्युपत्राद्यना-
स्तेऽपि स्त्रीसुखपद्मं सुललितं दृष्ट्वा मोह गताः ।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं दृष्ट्वा न्ति ये मानवा
स्तेपामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥१॥”—शार्ङ्ग०

धरिराह—

“सिंहो बली दिग्दक्षप्रमांसमोजी
संबस्त्रेण रतिमेति किलैकधारम् ।
पारावतः खरशिलाकणमोसनोऽपि
कामी मयत्पञ्चदिनं वद कोऽत्र हेतुः ? ॥ १ ॥—बसन्त०

इति ।

स स्थूलमद्रोऽखण्डशीतलीलं तां कोचां प्रबोध्य गुरुस्त्रीपमागतः सन् गुरुमिर्दुष्करकारक
इति सङ्गसमर्थं प्रोच्ये । तद्वचसः पूर्वं समागतां सिंहगुहा-बिल-रूपकप्रस्थापिनो मुनयस्त्वयं । तेषु
सिंहगुहावासी मुनिर्मस्त्रेण गुरुणा निवार्यमाणोऽपि द्वितीयघतुर्मास्यां कोचागृहे गतः । एषा च
तां दिव्यरूपां चरुचिचतया 'निपाल'देशानाधितरत्नकमलं झाले क्षित्वा प्रतिबोधितः सन् आगत
उवाच—युक्तं दुष्करदुष्करकारक इति । गुरुमिरुक्तम्—

यत्—

“अर सिंहगुहागेहं, दृष्टिर्दृष्टिविपाहिभूः ।
चित्रशाला कूपपद्मा, कोचायास्त्रिप्वती स्वितः ॥ १ ॥—बसु०
'गिरी गुहायां धिजने बनान्तरे, वासं भयन्तो वक्षिनः सहस्रशः ।
हर्म्येऽतिरम्ये युवतीव्रनान्तिक, वक्षी स एकः चाकञ्जालनन्दनः ॥२॥—इन्द्रवज्रा
'धोऽप्यौ प्रविष्टोऽपि हि नैव दग्ध-भिलभो न खङ्गाप्रग(कृ)तप्रचारः ।
कृष्णाहिरन्ध्रेऽप्युपितो न ददौ, नाक्तोऽञ्जनागारनिवासहो य' ॥३॥—इन्द्रवज्रा

वेभ्या रागवती सदा तदजुगा पद्मी रसेर्मोघनं
शुभ्रं घाम मनोहरं वपुरहो नभ्यो वयःसङ्गमः ।

१ 'वाचाम्यु २ 'आकञ्जं स ३ 'ये मुल्लते मानवा'— ४ 'महो बलि भवेद् शिष्यसरेण
सागारे' इति पाठ्यमिच्छा सुनायित० (पृ २१४) । ५ 'सङ्गमना च पूर्वं इति उ-पाठः । ६-८ लीलाया-
नन्ध्रिभ्यो स्थूलमद्रोऽखण्डशीतलीलं इति तन्मात्रेण १५५ तन्मात्रेण १५५ तन्मात्रेण १५५ तन्मात्रेण (वै का वे.) ।

तज्जातं हि तथा स्त्रियाऽऽहुंतनरे पृष्टेऽपहर्षे कथं
बुद्ध्यद्भाण्डविवेकतो धृतहिया शीलश्रिये तत् स्थितम् ॥ २ ॥—शार्दूल०

जन्तूनां विधिवशादन्यथाऽपि जायते । यतः—

“हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदटं
देशान्तरे विधिवशाद् गणिकां च जाता ।
पुत्रं पतिं समधिगम्य चितां प्रविष्टा
शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ? ॥ १ ॥”—वसन्त०

इति ।

“कौकिलानां स्वरो रूपं, नारी रूपं पतिव्रतम् ।
विद्या रूपं कुरूपाणां, क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ १ ॥”—अनु०

अतो महानिशीथे प्रोक्तम् । धन्यः पुण्यः स यः शीलं पालयति । इति पट्टत्रिंशत्तमवृत्तार्थः ॥३६॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

सीताहृतिर्जलधिलङ्घनमाहवश्च
रक्षोवधः प्रतिहृ(कृ ?)तिर्ज्वलनप्रवेशः ।
पुण्या यतो विमलशीलतया पदार्थाः
प्रोद्यत्प्रबन्धगतयः कथमन्यथैते ? ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सीतेति । हे प्रभो ! यतः कारणात् एते पदार्थाः विमलशीलतया—निर्मलशीलत्वेन
करणेन पुण्याः—पवित्राः वर्तन्ते, श्रोतृणामपि धर्मप्राप्तये भवन्तीत्यर्थः । अन्यथा शीलं विना
एते पदार्थाः कथं पुण्याः ? यतो लौकिकरामायणादीनि शास्त्राणि शृण्वतामपि पापाय भवन्ति ।

तथा—

तव हियाऽपहियो मम हीरभूच्छशिग्रहेऽपि हुतं न धृता तत ।
‘चहलभ्रामरमेचकतामस मम प्रिये ! क्व समेप्यति तव पुनः ?’ ॥”

काव्यकल्पलताया प्रथमे प्रतानेऽपि—

“गमको दीवो विसर्गान्तः सानुस्वारो द्विमात्रक ।
अह्रादिसंयुते वर्णे, व्यञ्जने चाग्रो ल्गुरु ॥
तीव्रप्रयसोच्चारेण, ह्रादावपि लघुर्गुरु ।
घर्हभारेषु केशान् वा, सुसमीन इव ह्रद ॥

१ आकारिते पुरुषे । २ तस्मात् कारणात् ।

३ ‘काऽस्मि’ इति सुभाषितरत्नभाण्डागारे (पृ० ३७८) । ४ भत्र - पाठप्रपातः प्रतिद्वये ।

तथा चेटकराजस्य सप्त पुत्र्यः—उद्येष्टा 'क्षत्रियकुण्डन'पुरे महाधीरभ्रातृनन्दी(न्दि)वर्धन
स्य पत्नी १, सुल्येष्टा वीरभिनहस्ते व्रतिनी जाता यस्यां पेठालविद्याधरेण भ्रमररूपेण निहित-
वीरव्रतात् सख्यकिविद्याधरो लोके महादेव उच्यते २, सृगावती 'कौशाम्बी'पुरे शालानीक-
नृपस्य पत्नी यस्या उदयननाम्ना पुत्रेण अण्डप्रद्योतनपुत्री वासयवत्साऽपहृता, सृगावती सा
वीरपार्श्वे दीक्षां शृङ्खितवतीति ३, प्रभावती 'वीरमय'पत्तने श्रीउदयननृपस्य पत्नी यया हासा-
प्रहासापतिविद्युन्मालिकुवजीवत्सामिप्रतिमा पूजिता निजगृहे उदयनरावर्षिस्तु 'गोकुळे'
रोगवशात् मक्षितविपमिभित्पिः स्वर्गं गतवान् ४, चेलणा 'राजगृहे अणिकनूपपत्नी ५,
पद्मावती 'धम्मा'नगर्भा दधिवाहननृपस्य पत्नी ६, शिषादेयी 'लजयिन्यां' अण्डप्रद्योतनस्य
पत्नी ७, इति सप्तापि चेटकपुत्र्यः शीलयुक्ताः । तथा सकलतीर्थहरमातरः शीलपत्यः ॥

सवैया इकतीसा (दिक्कट ८४ बोलेति नाम्नि ग्रन्थे स० ४५)—

पुंम्यके कचोल रंग रोलके निचोल सोल शीलभै बडोल याफी जातिमें महासती
यामै बगतावनकी मात अवदात गात नमै छाडूं इंद छात निचही महीपती ।
दानके खमाब साचे उपके प्रमाब बाकै रोचै नहीं माब काचे माचे साधुसंगती
धर्मकी अवलंबिनी ओ दोपकी विलंबिनी निरंबिनी है ऐसी वाडूं क्यूं न पंचमी गती ? ॥१॥

इति निबन्धतो माधनया पालितं शीलं मोक्षाय भवति । परं भ्यवहारतो लज्जयाऽपि पालितं
शीलं धरम् । यतः—

“स्त्रिया क्पाशिव् स्वये हि कश्चि-दाकारितो महत्त्वधिविचन्द्रशालम् ।
माण्डस्य मयादपराब मे शी-रित्युक्तिः सोऽपि ततो निवृत्तः ॥१॥—४५०
नो सेव्योऽन्यनरस्त्वया मयि गते देष्टान्तरे वेव् मृधं
कर्मोदीपनता तदा भेज हिया युक्तं गदित्स्वैत्यमात् ।

१ वारवर्धम्—

पुंम्यक कचोलकल (पात्रविद्येवक) एवम् निष्कर्षकमेव चेटक श्रीवैध अकम्पा यत्नां जाती महासला
यत्नां बगतावनक मातरः अवदातगात्रा वमन्ति वर्यै इन्द्रजातिर्मिस महीपतयः ।

दानका कम्पाया दामाः (यत्नाः) उपसः प्रमाबः वर्यै रोचते न अपकमावेन एका साधुसंगती
धर्मस्य अवलंबिनी वा दोषक निरंबिनी निरंबिनी भवति इच्छा उक्ताः कर्षं न पञ्चमी गतिः । ॥

२ 'वडै माब काचे माचे साधु इति प्रकरलच्छाकरे मयमे विधायो ।

३ शिरोपुहम् । ४ 'मत्र श्रिया इति परेऽत्र संयुक्त्यात् कर्मोद्यो एवते वरान् श्रीहेमचन्द्राचार्यैर्द

कारक्यारविंसुके वने कर्मोद्यो न कथिता । यदा मोर्कं वैः कर्मोऽनुशासने मयमे संज्ञाप्याथे 'XOX' वयि-
यांनुशास्यजवाह्रादिसंबोगे' इति सूत्रक स्वोपबृहती—'श्रियाःश्रीये अकम्पावीये विधर्मवीयेऽनुशासने कर्मो-
द्वारावर्धिते संबोगे च परे ब्रह्मोर्मि नो धरति वरक । कर्मादीति समकामक्यहृदात् श्रेयंबोगे वरंबोगे रत्तंबोगे
च न युक्तः । आदिपञ्चात् वयावर्धवर्धम्' । श्रादिसंबोगे च वया—'रहृदं स्वचेस्वपश्रियाः एतु श्रीवैधवन्ति ।"

तज्जातं हि तथा स्त्रियाऽऽहुंतनरे पृष्टेऽपहर्षे कथं
शुद्धद्भाण्डविवेकतो धृतहिया शीलश्रिये तैत् स्थितम् ॥ २ ॥—शार्दूल०

जन्तूनां विधिवशादन्यथाऽपि जायते । यतः—

“हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदष्टं
देशान्तरे विधिवशाद् गणिकां च जाता ।
पुत्रं पतिं समधिगम्य चितां प्रविष्टा
शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ? ॥ १ ॥”—वसन्त०

इति ।

“कोकिलानां स्वरो रूपं, नारी रूपं पतिव्रतम् ।
विद्या रूपं कुरूपाणां, क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ १ ॥”—अनु०

अतो महानिशीथे प्रोक्तम् । धन्यः पुण्यः स यः शीलं पालयति । इति पट्टत्रिंशत्तमवृत्तार्थः ॥३६॥

५ ५ ५ ५

सूत्रम्—

सीताहृतिर्जलधिलङ्घनमाहवश्च
रक्षोवधः प्रतिहृ(कृ ?)तिर्ज्वलनप्रवेशः ।
पुण्या यतो विमलशीलतया पदार्थाः
प्रोद्यत्प्रबन्धगतयः कथमन्यथैते ? ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सीतेति । हे प्रभो ! यतः कारणात् एते पदार्थाः विमलशीलतया—निर्मलशीलत्वेन
करणेन पुण्याः—पवित्राः वर्तन्ते, श्रोतृणामपि धर्मप्राप्तये भवन्तीत्यर्थः । अन्यथा शीलं विना
एते पदार्थाः कथं पुण्याः ? यतो लौकिकरामायणादीनि शास्त्राणि शृण्वतामपि पापाय भवन्ति ।

तथा—

तव हियाऽपहियो मम हीरभूच्छशिग्रहेऽपि हुतं न धृता तत ।
बहलुभ्रामरमेघकृतामस मम प्रिये ! क्व समेष्यति तव पुनः ? ॥”

काव्यकल्पलताया प्रथमे प्रतानेऽपि—

“गवक्रो दीर्घो विसर्गान्तं सानुस्वारो द्विमात्रक ।
अह्रादिसंयुक्ते वर्णे, व्यञ्जने चाग्रो ष्गुरु ॥
तीव्रप्रयत्नोच्चारणे, ह्रादावपि लघुर्गुरु ।
बर्हमारेषु केशान् वा, सुसमीन इव हृदः ॥

१ आकारिते पुरुषे । २ तस्मात् कारणात् ।

३ ‘काऽसि’ इति सुभाषितरत्नभाण्डागारे (पृ० ३७८) । ४ अत्र पाठप्रपातः प्रतिद्वये ।

कथंभूताः पदार्थाः ? 'प्रोद्यत्प्रबन्धगतयः' प्रोद्यत्सु-उत्कटेषु प्रबन्धेषु-वीररसादिमन्त्रेषु मति-
गमनं येषां ते इति । ते के पदार्थाः ? तानाह-सीताइति रावणेन सीतायां हरणं कृतम्,
तदनन्तरं रामचन्द्रेण बलधिलङ्घनं कृतम्, ततश्च रावणेन सह व्याह्वयः-सङ्ग्रामः कृतः, ततो
रावणेन रघुस'-रावणस्य वधः कृत'-जातः । रघु-शब्दो नपुंसकः हसान्तः । ततः प्रतिहृष्ट-^(हृष्टि)
सीता गृह नीता । ततो लोकपवादात् सीता अटव्यां मोचिता । ततः सीतायाः दिव्यं
दशम् । तेन सीतया ज्वलनप्रवेष्टः कृतः । ततो विमलशीलतया सीता पुण्या-पवित्रा जाता ।
अत्रापि पुण्यशब्दो योज्य इति । सीताशब्दो दन्ततालम्ब्य इति ॥ अत्र लेखतः सम्बन्धमाह-

'अयोध्या'यां वृक्षरथपुत्री राम-लक्ष्मणौ स्तः । पद्मेन वनकनूपपुत्री जानकी परिणीता ।
कैकेयीराज्ञीवरव्यतिक्रान्ता सीतया सह राम-लक्ष्मणौ वनं गतौ । सौमित्रिणा बंशजाल-
न्तरस्थितो विद्या साधयन् शम्भुकुनामा सूर्पणखापुत्रो हतः श्रीहताञ्जानतः । तत्रागतया
सूर्पणखया दृष्टो रामः । रूपरञ्जितया कामातुरया मोगार्थं याचितः । तेन तिरस्कृतः । इत्थं
शम्भुकनिमित्तं लक्ष्मणस्य रामेण सह सिंहनादो मया सङ्कटे विधेय इति कृतसङ्केतस्य
शम्भुकपक्षीपविद्याधरैः सह युद्धं लभं वर्तते च । तथा चन्द्रणक्षया गत्वा रावणाग्रे सीता
रूपं वर्णितम् । तस्य मनबलितम् । यतः—

“द्विवराजमुखी मृगराजकटिः, तन्वराजविराजितवज्रवती ।

यदि सा वनिता हृदये वसिता, क तपः क अपः क समाधिविधिः ॥१॥”-दोषकम्

अथ बालभारते (आदिपर्वणि स० १, श्लो० ३६) अपि—

“अग्न्यस्य क्षमलपने घनेऽस्याः, सौभाग्यसिन्धोः पुलिने पुलिन्दः ।

धेष्मं क्षरापां हृदये न कस्य, अठं च वृष्मं च मनो मनोभूः ? ॥ १ ॥”-अप०

स पीलस्यस्तत्र गत्वा मन्त्रविद्याविज्ञातवत्सिंहनादसङ्केतः स्वयं सिंहनादकरणाच्छलेन तदनुक
तगमने रामे मुनिप्रतिबोधितं आतिस्मरणवन्तं सीतासमीपत्वं रक्षार्थं पुण्यमान जटापुनामानं
पश्चिण इत्वा गृहीत्वा सीतां 'लङ्कां' समापयौ । लौकिकास्तु—

“न भूतपूर्व(वो) न च केन दृष्टो, हेमः (हेमः ?) कुरङ्गो न कदापि वार्ता ।

तथापि सृण्या रघुनन्दनस्य, विनाशकाले विपरीतपुद्भिः ॥ १ ॥”-वपेन्द्रवज्रा

इति सौवर्ण्यमृगच्छं कथयन्ति । ततो ज्ञातव्यतिक्रौ राम-लक्ष्मणौ पुण्यवशात् बानरविद्याधरैः
सुग्रीवादिमिर्मिलितैः समुद्र-सेतुनामानौ सृष्टौ रावणसेवकौ सागरोपकण्ठे जिस्वा मद्वा
विद्यात्रलेन 'लङ्का'समीपमाब्रमतुः । अत्र लौकिकाः-सागरमध्ये पापापैर्बद्धपातिः बानराः
पश्यन् एव । यतः—

“ये मञ्जन्ति निमज्जयन्ति नितरां ते प्रस्तारा दुस्तारा
 वार्धौ वीर ! तरन्ति वानरभटानुत्तारयन्तेऽपि च ।
 नैते ग्रावगुणा न वारिधिगुणा नो वानराणां गुणाः
 सोऽयं दाशरथेः प्रतापमहिमा सर्वः समुज्जृम्भते ॥ १ ॥”-शार्दूल०

इत्यादि ।

“विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
 विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
 तथाप्येको रामः सकलमवधीद् राक्षसकुलं
 क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १ ॥”-शिखरिणी

अथ द्वैताङ्गदनाटके (पृ० ५-६) मन्दोदरी रावणं प्रत्याह—

“^१पि(पे)क्ख पि(पे)क्ख अच्छ(च्च)रियं । [गाहा—]
 विलसिअ(द)सरोसवाण(न)र-वरूहिणीकलयलस्स कळोला ।
 इह तुह विलासवासम्मि वीर ! विरयंति पडिसद्दा(हं) ॥ १ ॥
 अज्जवि न को वि दोसो, रहुपहुणो देव ! देहि विद्यदेहिं (वेदेहीं) ।
 मन्दोदरीइ(अ) मंडनमखण्डभावं समम्भेउ(दु) ॥ २ ॥

सोपहासं रावण आह—

“एकं तावदकृत्यमेतदतुलं यन्मैथिलीयं हता
 द्वैतीयीकमिदं विमृश्य यदसौ तस्मै तदा नार्पिता ।
 तार्तीयीकमदश्च(मिदं तु) यत् कपिभटैर्वद्वेऽपि(द्य) वारांनिधौ
 सन्धानं दशकन्धरो रचयति क्षमानन्दिनीमर्षयन् ॥ १ ॥”-शार्दूल०

१ समस्ति पद्यमिदं सुभाषितरत्नभाण्डागारे (पृ० १२४), परन्तु तृतीय चरणं विहाय सर्वत्र पाठभे-
 दा, यत् प्रथम-द्वितीय-तुरीयपादा अनुक्रमेण यथा—

ये मञ्जन्ति निमज्जयन्ति च परास्ते प्रस्तारा दुस्तरे, वार्धौ वीर ! तरन्ति वानरभटान् संतारयन्तेऽपि च, श्रीमद्-
 दाशरथेः प्रतापमहिमा सोऽयं समुज्जृम्भते ।

२ इदं नाटकं श्रीसुभटकविना प्राणायि । काव्यमालायां २८तमगुच्छकरूपेण सुद्वितं निर्णयसागराख्य-
 यत्रालये ।

३-४ छाया—

प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व आश्चर्यम् । गाथा—

विलसितसरोपवानरवरूथिनीकलकलस्य कळोला ।
 इह तव विलासवासे वीर ! विरचयन्ति प्रतिशब्दान् (म्) ॥
 अद्यापि न कोऽपि दोषो रघुप्रभोर्देव ! देहि वैदेहीम् ।
 मन्दोदर्या मण्डनमखण्डभावं सम्मभ्येत् ॥

जैन० स्तो० १५

चिमीपण आह—

“मनुष्यो न मनुष्यो तौ, धानरास्ते न धानराः ।

व्याजेन किमपि छर्म, देव! दुर्देवमेव ते ॥ २ ॥”—अनु०

सदिभं मृन्पता निशाघरहलकालरात्रिमैथिली इति वषसा रुटेन राघणेन निष्कसितो
चिमीपणो रामाय मिलित इति । अथ राघण प्रति अङ्गद आह—

“समं प्रतिज्ञया येन, तीर्त्वा दुस्तरमर्गवम् ।

वनहुमाः सुपेलस्य, मन्यन्ते त्वद्भुजा इव ॥ १ ॥—अनु०

तदा साटोपं राघण आह—

“पारावतैः किमयमभ्युनिधिर्न तीर्थः

क्रान्ताः कथं न कपिभिः कचनापि शैलाः ।

तद् वेधि दोर्बलमतौ यदि क्षीररेखा

माविष्करोति करवालकपोपले मे ॥ १ ॥”—वसन्त०

इति वृत्ताङ्गदनाटके (पृ० १०, श्लो० ३४) लौकिकाः पठन्ति—

अथैकविंशतिदिवसानन्तरं हनुमता राममुद्रिकां समर्प्य सीताया भोजनं करापितम् ।
सतो मिथो युद्धं जातम् । प्रान्ते राघणेन शक्त्या वक्षसि ताहितो लक्ष्मणो मूर्च्छया पतितः ।
सतो राजावेव हनुमत्प्रमुखैर्विधाधरैः कन्यासहस्रयुता विशाल्या नाम्नी कन्याऽऽनीया । पूर्वकृत
पुण्यातिशायिन्या तथा स्पष्टितः (स्पष्टः ?) लक्ष्मणः समो जातः । पर्यन्तपि तामिः सह,
लौकिकस्तु ‘विपत्त्यां’ औपचीं पठन्तीति । प्रमाते युद्धे लभे हतो लक्ष्मणेन राघणभंतुर्ध्या
गतः । ततः सीतां तात्वा ‘अयोध्यां’ गतौ राम-लक्ष्मणौ । यतः सीता महासती राज्य
प्रकारार्पणप्रलोमिताऽपि राघणेन न क्षीलाद् अष्टा ।

एषदा नटघषागतेन रामेण गाम्भिरवचनं श्रुत्वा त्यक्ता । यतः—

“न राज्ञा सह मित्रस्य, न सपौं निर्वियः कश्चित् ।

न ह्यलं निर्मलं सत्र, स्त्रीजनो यत्र जीवति ॥ १ ॥—अनु०

पश्चात् पुत्र-लवाङ्कुशाप्रयोगेण सीता जानीया । रामेणोक्तम्—वैदेहि! एहि, दिव्यं
विपेदि, कस्तुं पिपेदि । अयात्र दिव्याधिष्णर—

“दिव्यं सप्तविधं प्रोक्तं, यथायोग्यं तथा पुत्रैः ।

दिव्याधिवासनापूर्वं, कर्तव्यं देवसभिधौ ॥ १ ॥—अनु०

फालं जलं घटं चैव, विषं कोषश्च पञ्चमः ।

षष्ठं च चापि (?) तुला दिव्यं, सप्तमं तप्तमापकम् ॥ २ ॥—अनु०

आज्ञाभङ्गो नृपवधः, स्त्रीवधो वर्णसङ्करः ।

परस्त्रीगमनं चौर्यं, गर्भं चैव पतिं विना ॥ ३ ॥—अनु०

बाह्वैवदण्डपारुष्यं, गर्भपातनमेव च ।

अपराधा दश प्रोक्ता, नीतिशास्त्रविशारदैः ॥ ४ ॥”—अनु०

पाठान्तरम्—

“जल१मग्नि२र्घटं ३ कोशो ४, विषं ५ मापाश्च ६ तन्दुलाः ७ ।

काल८स्तुला ९ सुतस्पर्शो, १० दिव्यानां दशकं जगुः ॥ ५ ॥”—अनु०

इति दिव्याधिकारः । तेषु अग्निदिव्यमत्र रामेण दत्तम् । तदा पञ्चाशद्धनुर्मितचारिकायां
खादिराङ्गारपूरितायां तत्र सीता महासती सत्यश्रावणा यथा—

“मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नमार्गे

यदि मम पतिभावो राघवादन्यपुंसि ।

तदिह दह शरीरं मामकं पावकेदं

विकृतसुकृतभाजां येन साक्षी त्वमेव ॥ १ ॥”—मालिनी

इत्युक्ते—

“हाकारगर्भितमुखेषु बलीमुखेषु

वैमानिकेषु नयनोदकमुत्सृजत्सु ।

व्योमाङ्गणाक्रमणकौतुकदत्तफाला

ज्वालाकलापविकटाऽनलमाविवेश ॥ २ ॥”—वसन्त०

देवैः पुष्पवृष्टिर्विहिता । वह्निर्जलम् । यतः—

“सीतया दुरपवादभीतया, पावके स्वतनुराहुतिः कृता ।

पावकोऽपि जलतां जगाम यत्, तत्र शीलमहिमा विजृम्भितः ॥ ३ ॥”—रथोद्धता

तत्र जलपूरप्लाव्यमाना लोकाः हे सीते ! महासति ! रक्ष रक्ष अस्मानिति कथ्यमानाः । तदा
सीतया मण्डलाकारहस्तचालनेन स्तम्भितं जलम् । मण्डलाकारकुण्डजलाशयो जातः । तरत्क-
मलस्या कमला इव स्वयं जलाशयान्निर्गता सीता रामं त्रपाश्याममुखं दृष्ट्वा ग्राह—

“मा गा विपादभवनं भुवनैकवीर !

निष्कारणं विगणिता किमियं मयैव ।

देवेन केनपिदह दहने निरस्ता

नित्कारिता च मघतैव इति स्थितेन ॥ ४ ॥—बसन्त०

रामो मुच्छां गतः । सीता तु तदैव अयमूपणकेवलिपार्श्वे दीक्षां छात्वा तपस्तप्त्वा मृता-
ञ्च्युतेन्द्रो घातः । यदा 'विदेह'क्षेत्रे रावणबीवस्तीर्यङ्करो मघिष्यति तदा सीताबीनोऽस्य
गणघरो भूत्वा मोक्षमेष्यति । अथ कालान्तरेण रामोऽपि व्रतं गृहीत्वा केवली भूत्वा वृत्तिं
भयौ । इति सम्बन्धलेखः सीतायाः सम्पूर्णः । इति सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

सूत्रम्—

आबालगाङ्गसलिलामलशीललीले !

हे भग्नि ! सुन्दरि ! पुरा चरणे निषिद्धा ।

प्रोद्यत्तपा प्रकुरु ते शुचिचित्तवृत्त्या

यस्मात् क्रिया प्रतिफलन्ति न भावशून्या ॥ ३८ ॥

व्याख्या—आबालेति । हे सुन्दरि ! हे भग्नि !—सहजे ! आबालगाङ्गसलिलामलशील-
लीले ! बालं अमिष्याप्य इति आबालं गङ्गाया इदं गार्गं सलिलं तद्वद् अमला शीललीला यस्यां
सा तस्याः सम्बोधनं इति । त्वं तत् चरणे कुरु । कया ? शुचिचित्तवृत्त्या—निर्मलचित्तव्यापारेण
कृत्वा । कथंभूता त्वं ? पुरा—पूर्वं भया—भरतेन वरप्ये—चारित्र्ये निषिद्धा । (पुनः) कथंभूता त्वम् ?
'प्रोद्यत्तपाः' प्रोद्यत्—उत्कटं तपो यस्याः सा, पटिसहस्राणि कृताचाम्बुतपाः । यस्मात्—यतः
क्रियाः भावशून्याः न फलन्ति । 'मिमी मग्निनी' इति शब्दप्रमेदे (स्रो० ४१) । अत्र लेखतः
सम्बन्धः—

भरतः पदसङ्घट्ट साधयित्वा 'अयोध्यां' समागतोऽग्निपेकोत्सवप्रान्ते सम्भाजनार्थं नियुक्त
नरनिबान् आकारयामास । यतः—

"पटिसहस्राणि, विरहोत्कण्ठिताश्रयान् ।

रात्रा निदाभिरैषिष्ट, नियुक्तनरयोधितान् ॥ १ ॥"—अनु०

यतः दुर्षलां पाङ्कजलिना सोदरी हेमन्तम्लाननलिनीमिव निःश्रीकरूपो सुन्दरीं वीक्ष्य
क्रोधाग्नातपकी तान् मृते स—रे रे नियुक्ता ! किं मदीयेऽपि गृहे न वृदाः सन्ति ? ओदनानि
न सन्ति ? अथवाऽसौ किमपि नाभाति ? किं वाऽस्याः किं रोगोऽस्ति ? घर्हि किं वैद्या न सन्ति ?
भूर्यप्या वर्तते ? ओपपीर्न प्रसूति ? वा किमर्त्ता यतो दरिद्रपुत्रीवत् कृत्रामेनां दृष्टाऽर्द्धं दुःखितो
जातः । तदा घोरभिकारिनरैः प्रोक्तम्—पुष्पाकं गृहे सर्वमस्ति । परं यदिनादारम्य यूय दक्षसाध

नार्थं चचाल तत्प्रभृति नित्यं आचाम्लानि करोति । तथा स्वामिना प्रव्रजन्ती असौ निवारिता तत्प्रभृति भावसाध्वी जाताऽसौ संसारच्छेदनाय । तदा भरतेन सुन्दरी सम्भाषिता । तदा सुन्दर्या प्रोक्तम्—एवमेव । तदा चक्री प्राह स—हे सुन्दरि ! हे महासत्त्वे ! साधु साधु तव तत्त्वे मतिर्निर्मला रमते, त्वं प्रव्रज्यां प्रपद्यमाना प्रमादतो मया तदा निवारिता । ततो दीक्षामहोत्सवेन चक्रिणा कृतेन सुन्दरी 'अष्टापद'गिरौ समवसृतस्य श्रीऋषभदेवस्वामिनः समीपे व्रतं गृहीत्वा निर्मलं चारित्रं पालयामास । इति पूर्णः अस्याः सम्बन्धस्तपोऽधिकारेऽपि वाच्यः । यतः—

“दातव्यं धन्यवद् दानं, शीलं सीतेव निर्मलम् ।

सुन्दरीवत् तपः कार्यं, भावना भरतेशवत् ॥ १ ॥”—अनु०

इत्यष्टत्रिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ३८ ॥

५ ५ ५ ५

अथ तप आश्रित्याह—

सूत्रम्—

ब्राह्मी सुसुन्दरिकया सह तं वनस्थं

वह्यावृताङ्गवरवाहुबलिं वभाषे ।

गर्जाश्रयं जहिहि कर्मलयं लभस्व

दुःखाङ्कुरोदलनतत्परतां विधेहि ॥ ३९ ॥

व्याख्या—(ब्राह्मीति ।) सुसुन्दरिकया सुभगिन्या साध्व्या सह ब्राह्मी तं वह्यावृताङ्गवरवाहुबलिं वभाषे—जगाद । बलिभिः आवृतं—आच्छादितं अङ्गं यस्य सः, वरश्चासौ वाहुबलिश्च तम् । कथंभूतं तम् ? वनस्थं—वनवासिनमिति । हे आतः ! त्वं गर्जाश्रयं जहिहि—त्यज । गर्जे—गजे आश्रयो—निवासः (यस्य) तं, गजारोहणमित्यर्थः । “गर्जः गज” इति शब्दप्रभेदः (?) । त्वं कर्मलयं लभस्व—कर्मनाशं प्राप्नुहि । अत एव त्वं दुःखाङ्कुरोदलनतत्परतां विधेहि—दुःखाङ्कुरस्य उदलने—उत्पाटने तत्परतां—आदरन्वं विधेहि—कुरु । कायोत्सर्गस्तपोमध्ये कथितोऽस्ति—“प्रायश्चित्तं विणओ” इत्यादि (अतिचारगाथायां सप्तमी) गाथा । अत्र सम्बन्धः—

१ त्वया भरतेन । २ वैजयन्तीकोशे मूमिकाण्डे (श्लो० ६०) “स्वनेरमो गजो गर्ज. इति पाठ. ।

३ सम्पूर्णा गाथा तच्छाया चैवम्—

“प्रायश्चित्तं विणओ, वेयावच्च तहेव सञ्ज्ञाओ ।

क्षाण उस्सगो वि अ, अन्भितरओ तवो होइ ॥”

[प्रायश्चित्तं विणयो वैयावृत्स्य तथैव स्वाध्याय ।

ध्यानमुत्सर्गोऽपि च अभ्यन्तर तपो भवति ॥]

यदा पदस्रष्ट जित्वा 'अधोभ्यां' यां समेतः श्रीभरतोऽष्टानवतिभ्रातृणां दीक्षाञ्जन्तरं स्वसा
नप्रवेशामाषे अक्रस्य सुधेगनामान दूत पाण्डुपलेराकारणाय मुमोष । स दूतो 'बहुली' देश
'तद्वशिला' नगरीं गत्वा भरतसुखोदन्तमुदित्वा याण्डुपलेराङ्गानकारण कथयामास—वेव् मवान्
याण्डुपली तत्र नागमिष्यति तदा विरोधो मधिष्यति । बलिष्ठो भरत इन्द्रेण सहैकत्र सिंहासने
तिष्ठति । अस्व सेवां सर्वेऽपि राजान् कुर्वन्ति । अस्व चलित चतुरङ्गसैन्य को रुणदि? सर्वैः
सर्वत्र चक्री इति गीयते । यदि राज्ञेन जीवितव्येन कार्यं तदेनं मज्जस इत्युक्ते दूतेन सति
याण्डुपलि प्राह—

'सिदा तदाञ्चां स्वशिर'किरीट, कुर्वन्ति किं नाम न ते नरेन्द्राः ।

यस्यानुबः स्फूर्बेति धर्यशौयो, महामहा याण्डुपली बलिष्ठः ॥ १ ॥—४५०

चक्री स अक्रभ्रमतो धभूब, तभिग्रहाद् विष्यति ये वराक्रः ।

ते तस्य सेवां रचयन्तु व ह्य, न कुम्मकारादधिकं करोमि ॥ २ ॥—४५०

इत्याद्युक्त्वा त्व दूतोऽप्यथ इति मुक्तः । स आगत्य अकिणं यथोक्त अगौ । भरतोऽपि समप्र-
सैन्यमादाय 'बहुली' देशं गयौ । चक्रि-याण्डुपलिनोर्द्वयोरपि सैन्ययोर्युद्धं लग्नम् । अथ महारथे
प्रवृत्ते मा भूत् सकललोकस्य इति विशार्य देवाः श्रीकृष्णमाश्रया सैन्ययुग्म युष्पमानं निवार्य
चक्रिण प्रबोधयामासुः । काव्यानि (पद्यानन्दे स० १७, स्तो० २३०, २३१, २३३, २३५)—

'किं न पूर्वममधन् सुधो धवा, मेदिनी कमपि नेपमन्वगात् ।

श्रीरामप्यभूत् नाग्रमर्तरि, अश्रमाजि दधती नवं नभम् ॥ १ ॥—रथोदघा

नैतया कति पतित्वधारिभ्यो, मारिता वत् परेषु सुध्वया ।

रागिणो गुणनिधीन् यदृच्छया, जीवतोऽपि कति ते यमस्यबन् ॥ २ ॥—रथो०

धैमवेऽपि सुधनस्य मोम्यसा—मेति तन्पमितमेष भूतलम् ।

श्रीमरेऽपि सति मोज्यताऽधिकं, स्वस्य किञ्चिदपि नोपकारकम् ॥ ३ ॥—रथो०

तद्गुनीवर्नबिलागसागरै, रुद्धमस्ति न कियद्वरावतलम् ।

भूलवोऽयमपि तद्दुच्यतां, सुच्यतां सह कुलेन विग्रहः ॥ ४ ॥—रथो०

इति । हे भरत! त्व रणं त्यज । गृह याहि । पाहि जनान् । तदा भरतेन मणितम्—मम
अक्ररत्न 'विनीतां' न प्रविशेत्, द्वितीयं कार्यं नहि । ततो देवा आगत्य पाण्डुपलिं बोधयन्ति स ।
तेनोक्तम्—तातद्वच राज्य पालयामि । इमं लोमिन भरत न मज्जामि । अयुष्ममानेन समं नाहं युष्ये
ततो विवादमञ्जनार्यं श्वाभ्यां स्वामिभ्यां दग्-वाग् सुब-दण्ड-युदैर्योर्ध्वं । येन गज्जादिसंहारो न
स्यात् । ततो भरतस्य दृष्टियुगं सङ्कुचितं रविदर्शनात् फेरबभत् मिथो विलोकनात्, न याण्डुपले

रिति जितं बाहुवलिना । अथ तयोर्वाग्युद्धम् भरतेन क्ष्वेडा तेने । ततो बाहुवलिना सिंहारवः
कृतः । ततः (पद्या० स० १७, श्लो० ३०३)—

“क्रमेण कार्यं भरतेश्वरस्य, क्ष्वेडा खलस्यैव जगाम मैत्री ।

बलोदधेर्बाहुवलेः पुनः सा, सन्मित्रमैत्रीव परां प्रवृद्धिम् ॥ १ ॥”—उप०

शास्त्रीयवादेऽपि बाहुवलिर्जयं प्राप इति । अथ भुजाभ्यां युध्यमानौ तौ बाहुवलिना व्योम्नि
भरत उल्लालितः पतन् कृपया धृत इति प्राप्तजयः सौनन्देय इति । अथ मुष्टियुद्धेऽपि बाहु-
वलेर्विजयो जात इति । अथ दण्डेनापि भूमण्डलान्तरा कण्ठभारं भरतो ममज्ज । इति युद्धैः सम-
ग्रैरमुना जितोऽहं किं नासि चक्रीति वितर्कभाग् । ततो यक्षैश्चक्रं चक्रिहस्तेऽर्पितम् । प्रत्ययो
जातः । ततो भरतोऽनुजं जगौ । काव्यानि (पद्या० स० १७, श्लो० ३४०-३४६)—

“अद्यापि किञ्चिन्न विनष्टमास्ते, मा चक्रपातात् प्रलयं प्रयाहि ।

मन्यस्य मन्यस्य ममानुवृत्तिं, दत्से कथं भ्रातृवधात् कलङ्कम् ॥ १ ॥—उप०

इत्युन्नदन्तं प्रसरन्मदं तं, ज्येष्ठार्षाभिं बाहुवलिर्वभाषे ।

किं लोहखण्डेन करस्थितेन, विगर्हसे बाहुवलेर्वलौघम् ? ॥ २ ॥—उप०

कृ(क्ष?)तोऽसि युद्धैर्निखिलैर्न किञ्चि-चक्रस्य ते सर्पति यस्य दर्पः ।

तद् ब्रूहि दण्डेन निहत्य चूर्णी-करोमि नालीदलवद् वलेन ॥ ३ ॥—उप०

प्रोच्छासयाम्यभ्रपथेऽथ वात-क्रान्तार्कतूलावलिलीलया किम् ? ।

घनेन लोहाधिकरण्युरोऽन्तः, किं वज्रवत् क्षोणितले क्षिपामि ? ॥ ४ ॥—उप०

अरान् सहस्रं विशरारुभावं नयेऽस्य किं वा लवशो विदार्य ।

करोम्यधिष्ठायकर्तां प्रपन्नान्, यक्षान् विलक्षान् कणशो विशीर्य ॥ ५ ॥—उप०

अन्यानिव क्षोणिधवाननेन, मामप्यमुं भापयसे किमु त्वम् ? ।

लब्धं त्वया स्वस्य बलप्रमाणं, चक्रस्य सम्प्रत्यवलोकय द्राक् ॥ ६ ॥—उप०

तेनेति चक्रोदितगर्हणाभि-र्भालस्थलस्यभृकुटीकरालः ।

चक्री क्रुधा बाहुवलेर्वधार्थं, सर्वोजसा प्रेर्य मुमोच चक्रम् ॥ ७ ॥”—इन्द्रवज्रा

तत् चक्रं गत्वा बाहुवलिनः प्रदक्षिणां दत्त्वा पुनर्भरतहस्ते ययौ । स्वगोत्रजान् न हन्ति
चक्रम् । ‘बहली’पतिः ग्राह स्व—हे भरत ! त्वया सन्धा भग्ना । यतो दण्डयुद्धं मुक्त्वा चक्रं
मुक्तम् । न्यायभ्रष्टस्त्वम् । निर्मले कुले कलङ्को दत्तः । काव्यम्—

“एकेन्द्रियस्यापि तैवास्य चक्रिन् !, चक्रस्य मद्रक्षणदक्षिणस्य ।

योऽभूद् विवेकः स न ते कृतोर-लोभक्रुधो मद्रधवद्वयुद्धेः ॥ १ ॥”—इन्द्र०

१ सिंहनाद । २ सुनन्दाया अपत्य सौनन्देय—बाहुवलि । ३ ‘इत्थ नदन्त’ इति क-पाठ । ४ ‘श्राक्’
इति ख-पाठ । ५ पद्या० स० १७, ३५०तमे पद्ये ‘तवापि’ इति पाठः ।

यदा पदस्रुष्टं जित्वा 'अथोप्या'यां समेतः श्रीभरतोऽष्टानवतिभ्रातृणां दीयाञ्जन्तरं स्वस्वानप्रवेशामाये चक्रस्य सुषेगनामान दत्त पाहुपलेराकारणाय सुमोच । स दत्तो 'बहुली'दक्ष-
'तक्षशिला'नगरीं गत्वा भरतमुखोदन्वहृदित्वा पाहुपलेराह्वानकारण कथयामास—येह भवान्
पाहुपली तत्र नागमिष्यति तदा विरोधो भविष्यति । बलिष्ठो भरत इन्द्रेण सहैकत्र सिंहासने
तिष्ठति । अस्य सेवां सर्वेऽपि राजानः कुषन्ति । अस्य चलित चतुरस्रसैन्यं को रूपाक्षि ? सर्वैः
सर्वत्र चक्री इति गीयते । यदि राज्येन जीवितन्वेन कार्यं तदेनं भवस्य इत्युक्तं दूतेन सति
पाहुपलिः प्राह—

‘सिदा तदाह्वं स्वशिर'किरीट, कुर्वन्ति किं नाम न ते नरेन्द्रा ।

यस्यानुजः स्फूर्धति वर्षशौषो, महामहा पाहुपली बलिष्ठः ॥ १ ॥—उप०

चक्री स चक्रधमतो भभूव, तन्निग्रहाद् विन्म्यति ये धराकाः ।

ते तस्य सेवां रचयन्तु त तु, न कुम्भकारादधिकं करोमि ॥ २ ॥”—उप०

इत्याद्युक्त्वा त्व दूतोऽवध्य इति द्युक्तः । स आगत्य चक्रिणं यथोक्तं जगौ । भरतोऽपि समग्र-
सैन्यमादाय 'बहुली'देशं ययौ । चक्रि-पाहुपलिनोर्द्वयोरपि सैन्ययुद्धं लभ्यम् । अथ महारणे
प्रवृत्ते मा भूत् सकललोकक्षय इति विशार्य देवाः श्रीष्टपभाङ्गया सैन्ययुग्मं युच्यमानं निवाय
चक्रिणं प्रघोषयामासु । काव्यानि (पद्मानन्दे स० १७, स्तो० २३०, २३१, २३३, २३५)—

‘किं न पूर्वमभवन् सुवो धेवा, मेदिनी क्मपि नेयमन्वगात् ।

श्रीढमप्यमृत नाग्रमर्तरि, अंशमाजि दघती नवं नवम् ॥ १ ॥—रघोदत्ता

नैतया क्वति पतिस्वधारिणो, मारिता पत परेषु लुम्बया ।

रागिणो गुणनिधीन् यदृच्छया, जीवतोऽपि क्वति ते यमस्वबन् ॥ २ ॥—रघो०

वैमवेऽपि सुवनस्य मोक्ष्यता—मेति तल्पमितमेव भूतलम् ।

श्रीमरेऽपि सति भोज्यताऽधिकं, स्वस्य किञ्चिदपि नोपकारकम् ॥ ३ ॥—रघो०

तदुनीचनेषिलागसागरै, रुद्रमस्ति न कियद्गरातलम् ।

मूलवोऽयमपि तद्दुच्यतां, सुच्यतां सह हस्तेन विग्रहः ॥ ४ ॥”—रघो०

इति । हे भरत ! त्व रण त्यज । गृहं याहि । पाहि जनान् । तदा भरतेन भवितम्—मम
चक्ररत्नं 'विनीत' न प्रविशेत्, द्वितीयं कर्म नहि । ततो देवा आगत्य पाहुपलिं बोधयन्ति स ।
तेनोक्तम्—तातद्वच राज्यं पाठयामि । इमं लोभिर्न भरत न भजामि । अयुष्पमानेन समं नाहं पुष्ये
ततो विषादमञ्जनायं द्वाभ्यां स्वामिभ्यां दग्-भाग् सुब-दण्ड-युद्घैर्योष्यं । येन गजादिसंहारो न
स्यात् । ततो भरतस्य दृष्टियुगं सङ्घुषितं रविदर्शनात् कैरवभत् मियो पितोफनात्, न पाहुपले

१ इमे पद्ये वर्तते पद्मानन्दमहाकाव्ये (स १०) चन्द्रोकादौ ७० ११ । २ पदम् । ३ 'मिमाप'
इति क-पाठः ।

अथ दानादित्रयाणामुपसंहारेण भरतः स्वगतमाह—

सूत्रम्—

यत् साधवे वितरणं न कृतं च शीलं
व्याघ्रादिभीतिभिदुरं न तपोऽपि तप्तम् ।
यत् क्रूरकर्मभिदतो जिन ! तैर्विभावै-
र्वध्योऽस्मि चेद् भुवनपावन ! हा हतोऽस्मि ॥ ४० ॥

व्याख्या—यदिति । यत्-यतः मया-भरतेन साधवे वितरणं न कृतं, तस्मिन् काले राज-
पिण्डस्य साधूनामग्राहत्वात् । च-पुनः मया शीलं तथाविधं न कृतं-न पालितम् । अपि-पुनः
मया तपो न तप्तम् । कथंभूतं तपः ? व्याघ्रादिभीतिभिदुरं-व्याघ्र-व्याल-ज्वलनादिभय-
नाशनशीलम् । पुनः यत् मया क्रूरकर्मभिदु-क्रूरकर्मभेदकं अनुष्ठानं-निश्चलतया सामायिकादि-
व्रतं न कृतम् । अतो हेतोः हे जिन ! अहं तः-प्रसिद्धः विभावैः-प्रमाद-कपायादिभिः वध्यो-
ऽस्मि-मारणीयोऽस्मि चेत् । हे भुवनपावन ! हा इति खेदे । अहं हतोऽस्मि । तेन पूर्व मा हन मा
हन इति भुवन्तो द्वारि स्थिताः शिक्षिताः श्रावकाः सन्ति स्म । इति चत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४० ॥

५ ५ ५ ५

अथ भावमाश्रित्याह—

सूत्रम्—

रम्येऽत्र दर्पणगृहे वृषभाङ्गजन्मा
स्त्रीयोर्मिकापतनतः परपुद्गलेन ।
शोभां विभाव्य वदतीत्यव देव ! रागात्
सीदन्तमद्य भयदव्यसनाम्बुराशेः ॥ ४१ ॥

व्याख्या—रम्ये इति । रम्ये-मनोहरे अत्र-अस्मिन् दर्पणगृहे वृषभाङ्गजन्मा-भरतचक्री
इति वदति । किं कृत्वा ? परपुद्गलेन शोभां विभाव्य । कस्मात् ? स्त्रीयोर्मिकापतनतः-निजमुद्रि-
कापतनात् । इति किम् ? । हे देव !-हे जिन ! अद्य-साम्प्रतं त्वं मां अव-पाहि । कथंभूतं माम् ?
सीदन्तं-विपीदन्तम् । कस्मात् ? रागात्-संसाराभिष्वङ्गात् । कथंभूताद् रागात् ? 'भयदव्यसना-
म्बुराशेः' भीतिप्रदकष्टानां समुद्रस्तस्मात् । "व्यसनं निष्फलोद्यमे ॥ दैवानिष्टफले श(स)क्तौ स्त्री-
पान-मृगयादिषु । पापे विपत्तावशुभे" इति हैमानेकार्थः (का० ३, श्लो० १००७-१००८) ।
इत्येकचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४१ ॥

इत्युक्त्वा मुष्टिमृत्पाय्य चक्रयुत सवन्त चूर्णयामि इति ध्रुवन् भरतस्य पार्श्वे गतोऽधो दम्भी ।
 क्लव्यम् (पद्या० स० १७, श्लो० ३६१-३६३)—

“राज्यस्य लोमादमुनेव धिग् धिक्, मयाऽप्यदो आतृषधो विधेयः ।
 न तेन राज्येन ममास्ति कार्यं—’मित्थ मयाऽद’ क्रियते यदर्यम् ॥ १ ॥—उप०
 लोमेन कोपेन विनिर्द्धितेऽस्मिन्, जितेऽपि को मे प्रमदो मदो वा ।
 याम्यां जितोऽसावहमप्यहो चेत्, धाम्यां जितोऽस्मात् किम् गौरव तत् ? ॥२॥—उप०
 राज्येऽपि लोमं भरतेऽपि कोप, त्यक्त्वा सतस्तावपथ प्रपथे ।
 चेद् राज्यलक्ष्मीं परिणामरम्या, तत्याज तातोऽपि कुतस्तदेताम् ? ॥ ३ ॥—इन्द्रवज्रा

इदं गदित्वा पाहुयलिं पूर्वोत्पाटितमुष्टिना शिरःकेशान् समूलमुन्मूलयति स । आष
 प्रवस्य सस्योपरि देवैः पुण्यदृष्टिश्चक्रे । कर्षं लघुषान्धषान् नमामि ? । तत उत्पादितकेवलस्तावपा-
 दान्तं गमिष्यामि । सत्रैव प्रतिमां प्रपद्य भरतस्त प्रणम्य स्वस्थानं जगाम । स राजर्षिं प्राह
 कालेऽपि निष्कम्य आसीत् । क्लव्यम् (पद्या० स० १७, श्लो० ३९३, ३९४, ३९२)—

“वस्य षष्ठिङ्गलङ्कानिकाये—ऽभूत् खगैः कृतकलाभनिकाये ।
 वैरिणोर्विहगयोरविरोध—श्लायया दलततेरविरोध” ॥ १ ॥—स्वागता
 तत्र बद्धिबलयेन सङ्कले, खेलेन खगङ्गलस्य रक्षया ।
 विभ्रतां फणमृतां फणप्रजैः, पञ्चवद्विगुमता व्यतन्यत ॥ २ ॥—रवो०
 पाविर्ष्यं परमर्द्धिमाष्टयलिनः साधोः समाराधये
 यस्यां हि द्वयसेवया ध्रुवमभूद् दर्शेऽभूता पूतता ।
 किं भ्रमो जगतोऽपि हि व्यथहृत्तौ तेनार्हतामप्यसौ
 प्राक् पीठे स्रपनेऽप्यपावनकृतिप्रष्टं प्रतिष्ठास्वभृत् ॥ ३ ॥—साहस०

इत्येव वर्षान्ते श्रीमत्पद्मजिनेन प्रेरितान्यां द्रव्यी-सुन्दरीभ्यां तत्रागत्य धने कार्यात्सर्गस्यो
 पाहुयलिरिति प्रोक्त—गजारोहणं त्यज्य, तदा तत्र केवलज्ञान मयस्यति ऋषभस्वामिना प्रोक्त
 मस्तीति स्वस्थानं गते ते । अथ पाहुयलिश्चिन्तयति स—ह्यात मया, मान एव गजः । अधुनाऽनेन
 स्रतम् । सर्वान् लघूनपि प्रव्रज्याद्भान् वन्दे । एवं शिष्योऽस्मिमानं मुक्त्वा यावत् पादमुदक्षिपत्
 तावत् त्रुटितपनपातिकर्मा केवलज्ञानं प्राप । अथ साधुवेषं देव्या दर्शं प्राप्य केवलज्ञानी इत्येव
 ऋषिप्रण्डलद्वयौ प्रोक्तमस्तीति समवसरथे गत्वा प्रदक्षिणां दत्त्वा तीर्थाय नमः कृत्वा स मुनिः
 केवलिसर्मा मेजे । क्रमेण श्रीमत्पद्मेश सममष्टापदगिरौ मुक्तिं जगाम । इति पाहुयलि
 सम्बन्धः । इति एकोनचत्वारिंशत्तमद्वयार्थः ॥ ३९ ॥

अथ दानादित्रयाणांमुपसंहारेण भरतः स्वगतमाह—

सूत्रम्—

यत् साधवे वितरणं न कृतं च शीलं
व्याघ्रादिभीतिभिदुरं न तपोऽपि तप्तम् ।

यत् क्रूरकर्मभिदतो जिन ! तैर्विभावै-

र्वध्योऽस्मि चेद् भुवनपावन ! हा हतोऽस्मि ॥ ४० ॥

व्याख्या—यदिति । यत्-यतः मया-भरतेन साधवे वितरणं न कृतं, तस्मिन् काले राज-
पिण्डस्य साधूनामग्राहत्वात् । च-पुनः मया शीलं तथाविधं न कृतं-न पालितम् । अपि-पुनः
मया तपो न तप्तम् । कथंभूतं तपः ? व्याघ्रादिभीतिभिदुरं-व्याघ्र-व्याल-ज्वलनादिभय-
नाशनशीलम् । पुनः यत् मया क्रूरकर्मभित्-क्रूरकर्मभेदकं अनुष्ठानं-निश्चलतया सामायिकादि-
व्रतं न कृतम् । अतो हेतोः हे जिन ! अहं तैः-प्रसिद्धैः विभावैः-प्रमाद-कपायादिभिः वध्यो-
ऽस्मि-मारणीयोऽस्मि चेत् । हे भुवनपावन ! हा इति खेदे । अहं हतोऽस्मि । तेन पूर्वं मा हन मा
हन इति भुवन्तो द्वारि स्थिताः शिक्षिताः श्रावकाः सन्ति स्म । इति चत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४० ॥

५ ५ ५ ५

अथ भावमाश्रित्याह—

सूत्रम्—

रम्येऽत्र दर्पणगृहे वृषभाङ्गजन्मा
स्त्रीयोर्मिकापतनतः परपुद्गलेन ।

शोभां विभाव्य वदतीत्यव देव ! रागात्

सीदन्तमद्य भयद्व्यसनाम्बुराशेः ॥ ४१ ॥

व्याख्या—रम्ये इति । रम्ये-मनोहरे अत्र-अस्मिन् दर्पणगृहे वृषभाङ्गजन्मा-भरतचक्री
इति वदति । किं कृत्वा ? परपुद्गलेन शोभां विभाव्य । कस्मात् ? स्त्रीयोर्मिकापतनतः-निजमुद्रि-
कापतनात् । इति किम् ? । हे देव !-हे जिन ! अद्य-साम्प्रतं त्वं मां अव-पाहि । कथंभूतं माम् ?
सीदन्तं-विपीदन्तम् । कस्मात् ? रागात्-संसाराभिष्वङ्गात् । कथंभूताद् रागात् ? 'भयद्व्यसना-
म्बुराशेः' भीतिप्रदकणानां समुद्रस्तस्मात् । "व्यसनं निष्फलोद्यमे ॥ दैवानिष्टफले श(स)क्तौ स्त्री-
पान-मृगयादिषु । पापे विपत्तावशुभे" इति हैमानेकार्थः (का० ३, श्लो० १००७-१००८) ।
इत्येकचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४१ ॥

इत्युक्त्वा मुष्टिमुत्पाद्य चक्रयुत भवन्त धूर्णयामि इति भुवन् भरतस्य पार्श्वे गतोऽधो दृष्यौ ।
काव्यम् (पद्या० स० १७, स्तो० ३६१-३६३)—

“रान्यसं लोमादमुनेष विग् विद्, मयाऽप्यदो आतृषधो विभेषः ।
न तेन रान्येन ममास्ति कार्ये—’मित्थ मयाऽद् क्रियते यदर्शम् ॥ १ ॥—४५०
लोमेन कोपेन विनिर्जितेऽस्मिन्, जितेऽपि को मे प्रमदो मदो वा ।
याम्यां जितोऽसावहम्पहो चेत्, ताम्यां जितोऽस्मात् किमु गौरवं तत् ॥ २ ॥—४५०
रान्येऽपि लोम भरतेऽपि कोप, त्यक्त्वा ततस्तावपय प्रपद्ये ।
येद् राज्यलक्ष्मीं परिणामरम्या, तत्याज सातोऽपि कुतस्तदेवाम् ॥ ३ ॥—४५०

इद गदित्वा पाहुषलिं पूर्वोत्पाटितमुष्टिना शिरःकेशान् समूलमुन्मूलयति स । आच
व्रतस्य तस्योपरि देवैः पुष्पवृष्टिभक्ते । कथं लघुभान्धवान् नमामि ? । तव उत्पादितकेशलक्षावपा-
दान्तं गमिष्यामि । तत्रैव प्रतिमां प्रपन्नं भरतस्तं प्रणम्य स्वस्मान् जगाम । स राजर्षिः प्राबुद्ध
कालेऽपि निष्कम्प आसीत् । काव्यम् (पद्या० स० १७, स्तो० ३९३, ३९४, ३९२)—

“तस्य वल्लिकुलकुञ्जानिकाये-ऽभूत् स्वगैः क्लृप्तकुलायनिकाये ।
वैरिणोर्बिद्गयोरविरोध-श्छायया दलततेरविरोध” ॥ १ ॥—स्वागत
तत्र वल्लिवलयेन सङ्कले, खेलेन खगकुलस्य रक्षया ।
विभ्रतां फणमृतां फणम्रजे, पञ्चमङ्गिगुणता व्यतन्वत ॥ २ ॥—रघो०
पादिभ्य परमर्द्धिपाहुषलिनः साधोः समाराधये
मस्यांश्चिदयसेवया भुवमभूद् दर्मेऽभुता पूतवा ।
किं भूयो अगतोऽपि हि अमवहूतौ तेनार्हतामप्यसौ
प्राक् पीठे अरुनेऽप्यपावनकृतिप्रष्टं प्रतिष्ठास्वभूत् ॥ ३ ॥”—शाबू०

इत्येवं वपान्ते श्रीमत्परमज्जिनेन प्रेरिताम्नां अश्विनी-सुन्दरीभ्यां तत्रागत्य धने कार्योत्सर्गस्यो
पाहुषलिरिति प्रोक्तः—गन्तारोषण त्यज, तदा तत्र केवलज्ञानं मन्त्रयति अथमस्वामिना प्रोक्त
मन्तीति स्वस्मान् गते त । अथ पाहुषलिभित्तमति स—ज्ञात मया, मान एव गजः । अघुनाऽनेन
सूतम् । सर्वान् लघूनापि प्रमज्याद्दानं वन्दे । एवं चित्ततोऽमिमानं मुक्त्वा यावत् पावद्दक्षिपत्
तावत् पुटितपनघातिकर्मा केवलज्ञानं प्राप । अथ साधुवेषं देव्या दृष्ट प्राप्य केवलज्ञानी इत्यव
अपिमण्डलदृष्टौ प्रोक्तमस्तीति समवसरण्ये गत्वा प्रदक्षिणां दत्त्वा तीर्थाय नमः कृत्वा स मुनिः
केवलिसमां मेजे । क्रमेण श्रीवृषभेण सममथापदगिरौ मुक्तिं जगाम । इति पाहुषलि
सम्बन्धः । इति एकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

द्रव्यलिङ्गं गृहाण । तदा केवलश्रीगृहे भरतः केशलोचं चकार । रजोहरणमुख्योपकरणं व्रत-
लक्षणं समीपदेवतादत्तं जग्राह ।

यतः—

“आत्तदीक्षो नमश्चक्रे, शक्रेण भरतस्ततः ।

सम्प्राप्तकेवलोऽपि स्या-न्न नमस्यो ह्यदीक्षितः ॥ १ ॥”—अनु०

दशसहस्रमितैर्भूपैस्तमनु दीक्षा गृहीता । इन्द्रेण भरतपुत्र आदित्ययज्ञा राज्येऽलङ्कृतः ।
अथ भरतो यतिदीक्षाकालात् पूर्वलक्षं भुवि भव्यान् प्रबोधयन् परिवारयुतो विजहार । ‘अष्टापदे’
गत्वा चतुर्विधाहारत्यागेनैकमासान्ते भरतकेवली सिद्धिं ययौ, सिद्धानन्तचतुष्टय इति । कौमारे
सप्ततिः पूर्वलक्षा अतिवाहिताः भरतेन । वृषभध्वजे राज्यं कुर्वति सति मण्डलिकत्वे भरतो
वर्षाणामेकं सहस्रमत्यवाहयत् । ब्रह्मस्ये प्रभुर्यथा वर्षैकसहस्रोनानि पट्पूर्वलक्षाणि चक्रित्वेऽयं
व्यतिक्रामति स । जातकेवलः पूर्वलक्षमेकं विजहे—

इत्यायुश्चतुरशीति-पूर्वलक्षाः प्रपाल्य सः ।

सिद्धिं ययौ सुरास्तस्य, निर्वाणमहिमां व्यधुः ॥ १ ॥—अनु०

इति भरतचक्रिसम्बन्धः पूर्णः । इति द्वाचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४२ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

अथ स्तवनसमाप्तिमङ्गलमाचरन् स्तुतिकारकाणां फलं दर्शयति—

सूत्रम्—

त्रैलोक्यरूपविषये सुपरीक्षणेऽत्र

बिम्बं त्वदीयमतुलं नयनामृताभम् ।

कर्मापहारि हृदयाम्बुरुहे निधाय

ये संस्तवं तव विभो ! रचयन्ति भव्याः ॥ ४३ ॥

व्याख्या—त्रैलोक्य इति राका इति युगम् । हे विभो ! हे जिन ! ये पुरुषाः तव संस्त-
वनं रचयन्ति-कुर्वन्ति । किं कृत्वा ? त्वदीयं-तव इदं बिम्बं-प्रतिबिम्बं स्वरूपं वा हृदयाम्बुरुहे-
हृत्कमले निधाय-धृत्वा । कथंभूतं त्वदीयं बिम्बम् ? अत्र त्रैलोक्यरूपविषये-त्रिभुवनस्वरूप-
वस्तुनि परीक्षणे-परीक्षाकरणे अतुलं-उपमानरहितम् । पुनः किंविशिष्टं बिम्बम् ? नयनामृ-
ताभं-लोचनेषु सुधातुल्यम् । पुनः किं बिम्बम् ? कर्मापहारि-अष्टकर्मनिर्नाशकम् । (इति)
त्रिचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४३ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

धर्म—

शुद्धात्मदर्शसदन भरतस्य जज्ञे
 शुद्धात्मदर्शनमहो शुभभावयोगात् ।
 इत्युक्लेशकथकस्य ममेधि नाथ !
 स्वामी स्वमेव भुवनेऽत्र भवान्तरेऽपि ॥ ४२ ॥

व्याख्या—शुद्धेति । शुद्धात्मदर्शसदनं—निर्मलदर्पणगृहं कर्तृपदम् । अहो इति आश्चर्ये । भरतस्य चक्रिणः शुद्धात्मदर्शनं जज्ञे—मातृम् । शुद्धस्य—निर्मलस्य आत्मनो दर्शनं—विलोकनं यस्मिन् एतत्, विगलितघनघातिरत्वेन केवलज्ञानं जातमित्यर्थः । कस्मात् ? शुभभावयोगात् । अथ सम्पूर्णाधिकारत्वात् स्ववनकारः स्वगतं कथयति । हे नाथ ! अत्र भुवने भवान्तरेऽपि मम स्वं स्वामी एधि—भूयाः । अस्तेः एधि रूपम् । कथंभूतस्य मे ? इति—अमुना प्रकारेण उक्तेषु कथकस्य जैनधर्मवाक्यप्लेशप्रमापकस्येत्यर्थः । अत्र सम्बन्धः—

श्रीभक्तपद्मशक्तिगमनानन्तरं श्रीभरतेन 'सिंहनिपद्या'ख्यं प्रासादं मथिमयमेक्योजनाशामं त्रिगम्भूतसमुष्म्य चतुर्द्वारं पौडधरनिमित्तप्रतिद्वारतोरणं द्वारेषु मण्डपप्रेक्षामण्डपायसिद्धाङ्कितं वर्षकिरत्नेन निर्मापितम् । चतुर्विधस्यर्हं मानवर्णादिसहितप्रतिमायुतमिति । पुनः चैत्याद् बहिरेकोनशतं भ्रातृणां स्तूपान् कारयामास चक्री देवैः प्रतिबोधितः । यतः बालभारते (प० ११, स० १, श्लो० २५-२६)—

“सूतयो हि मंभानुचारिका, षठ् जन्तुं भवन्तिस्वबालकम् ।
 गमयत्यमुमङ्गमङ्गलः, कुरुते तन्मयतां मुधा जनः ॥ १ ॥
 अजनि स्वजनो न कस्य को, न भविष्यत्यथ वा भवन्नमे ।
 अगदेककुडुम्बिनो जनाः, क्व विपत्ते जनयन्तु तच्छुषम् ॥ २ ॥”

यदुक्तं रघुवंशे (स० ८, श्लो० ८७)—

“मरुतं प्रकृतिः क्षीरिणां, विकृतिर्जीवितमुन्पते पुनैः ।
 धणमप्यवतिष्ठते असन्, यदि जन्तुर्न तु सामवानसौ ॥ १ ॥”

शक्तिं गतः प्रमोः शोकं विहाय चक्री भोगात् पुत्रज्जे । ततः स्वामिनिर्वाणवासरात् पञ्चपूर्वं लक्ष्येण गतेषु रत्नदर्पणघाति स्वित्तचक्री एत्र सवाङ्गप्रतिबिम्बितः, केवलिनो ज्ञाने यथोर्ध्वपुङ्गा कृतिलोकः । तदा मुद्रिका करात् पतिता । ततो भूयाः स्वरूप दर्पणमिच्छौ निमास्यन् पतित मुद्रां निःश्रीकां तामङ्गुलीं ददर्श । अहो सधनानां मध्ये विषयामिष गतघोभां विसृज्य सर्वान् लङ्कारान् मुषोच चक्री । ततो निःश्रीक स्वधरीरं समीक्ष्य सर्वमसारतां भावयन् अपूर्वकरणक्रमात् प्राप्तधनकथेभिः केवलज्ञानं प्राप सः । आसनकम्पेन क्षीप्रमिन्द्रलप्रापयौ । तेनोक्तः—स्वामिन् !

द्रव्यलिङ्गं गृहाण । तदा केवलश्रीगृहे भरतः केशलोचं चकार । रजोहरणमुख्योपकरणं व्रत-
लक्षणं समीपदेवतादत्तं जग्राह ।

यतः—

“आत्तदीक्षो नमश्चक्रे, शक्रेण भरतस्ततः ।

सम्प्राप्तकेवलोऽपि स्या-न्न नमस्यो ह्यदीक्षितः ॥ १ ॥”—अनु०

दशसहस्रमितैर्भूपैस्तमनु दीक्षा गृहीता । इन्द्रेण भरतपुत्र आदित्ययशा राज्येऽलङ्कृतः ।
अथ भरतो यतिदीक्षाकालात् पूर्वलक्षं भुवि भव्यान् प्रबोधयन् परिवारयुतो विजहार । ‘अष्टापदे’
गत्वा चतुर्विंशतिवारत्यागेनैकमासान्ते भरतकेवली सिद्धिं ययौ, सिद्धानन्तचतुष्टय इति । कौमारे
सप्ततिः पूर्वलक्षा अतिवाहिताः भरतेन । वृषभध्वजे राज्यं कुर्वति सति मण्डलिकत्वे भरतो
वर्षाणामेकं सहस्रमत्यवाहयत् । ब्रह्मस्ये प्रभुर्यथा वर्षैकसहस्रोनानि पटुपूर्वलक्षाणि चक्रित्वेऽयं
व्यतिक्रामति स । जातकेवलः पूर्वलक्षमेकं विजहे—

इत्यायुश्चतुरशीति-पूर्वलक्षाः प्रपाल्य सः ।

सिद्धिं ययौ सुरास्तस्य, निर्वाणमहिमां व्यधुः ॥ १ ॥—अनु०

इति भरतचक्रिसम्बन्धः पूर्णः । इति द्वाचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४२ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

अथ स्तवनसमाप्तिमङ्गलमाचरन् स्तुतिकारकाणां फलं दर्शयति—

सूत्रम्—

त्रैलोक्यरूपविषये सुपरीक्षणेऽत्र

विम्बं त्वदीयमतुलं नयनामृताभम् ।

कर्मापहारि हृदयाम्बुरुहे निधाय

ये संस्तवं तव विभो ! रचयन्ति भव्याः ॥ ४३ ॥

व्याख्या—त्रैलोक्य इति राका इति युग्मम् । हे विभो ! हे जिन ! ये पुरुषाः तव संस्त-
वनं रचयन्ति-कुर्वन्ति । किं कृत्वा ? त्वदीयं-तव इदं विम्बं-प्रतिविम्बं स्वरूपं वा हृदयाम्बुरुहे-
हृत्कमले निधाय-धृत्वा । कथंभूतं त्वदीयं विम्बम् ? अत्र त्रैलोक्यरूपविषये-त्रिभुवनस्वरूप-
वस्तुनि परीक्षणे-परीक्षाकरणे अतुलं-उपमानरहितम् । पुनः किंविशिष्टं विम्बम् ? नयनामृ-
तामं-लोचनेषु सुधातुल्यम् । पुनः किं विम्बम् ? कर्मापहारि-अष्टकर्मनिर्नाशकम् । (इति)
त्रिचत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४३ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

षष्ठम्—

राकागणेश्वरनिभास्तेजःपुञ्जैरतीव पुण्याद्या ।

तेऽनन्तसुखसमेता अचिरान्मोक्ष प्रपद्यन्ते ॥ ४४ ॥ ७५५

—आर्वाच्छम्भुः

ते मध्या पुल्ला' अचिरात्—स्तोककालेन मोक्षं—अचलस्वानं प्रपद्यन्ते—प्राप्तुमन्ति तदनुक्रमणि
कामाह—कथंभूताः ते? राका—पूर्णचन्द्रोपलक्षिता तिथिः—पूर्णिमा, अत्र अचिरात् चैत्रपूर्णिमा
तया उपलक्षितो गणेश्वरः—चैत्रपूर्णिमायां लक्ष्मकेवलज्ञानपुण्डरीकगणपतिः तेन निभा—सदृशाः ।
कैः? तेजःपुञ्जैः । अत्र श्लेषपदत्वात् राकागणेश्वरैः श्रीपूर्णिमागच्छपतिभिः श्रीसुधर्मस्वामि
परम्परागतपञ्चाम्बुअप्रमापतिभिर्निर्मा इति । पुनः कथंभूताः? अतीव पुण्याद्याः—सुखं सुकृतसुखाः,
प्राप्तदेवमवा इत्यर्थः । ततोऽनन्तरं पुनः कथं? अनन्तसुखसमेता—अनन्तचतुष्टयसमेताः
इति । अत्र ये संस्तवं रचयन्तीति पूर्वकाव्योक्तं तस्यायमर्थः—भ्यवहारतो जिनधरीरादिवर्णनम् ।
यतः—

“सुवर्णवर्णं गजराजगामिनं, प्रलम्बबाहुं सुविद्यालोचनम् ।

नरामरेन्द्रैः स्तुतपादपङ्कजं, नमामि मत्तया वृषभं क्षिनोचमम् ॥ १ ॥”—ब्रह्मम्

इति । अथ यत्र ज्ञानदर्शनगुणवर्णना क्रियते सा निश्चयनपद्धतिः ।

“स्वयंसुख भूतसहस्रनेत्रमनेक—मेकाक्षरमावलङ्कितम् ।

अभ्यक्तमध्याहृतविश्वलोक—मनादिमध्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १ ॥”—७५०

इत्यादि सिद्धसेनकृतद्वार्षिशावृद्धार्षिशिक्षायाम् । पुनर्यथाः—

“ज्ञानविष्णुः सदा प्रोक्त—धारित्रग्रह्य उच्यते ।

सम्यक्त्वं तु शिष्यः प्रोक्तो—ऽप्यर्हन्मूर्तिस्त्रयारिमफा ॥ १ ॥—७५०

श्रिति—अल-पवन-हुताशन-यज्ञमाना ऽऽकाश-सोम-दुर्गाभ्याः ।

इत्येतेऽप्यौ भगवति, वीतरागे गुणा मताः ॥ २ ॥—आर्वा

श्रितिरित्युच्यते ज्ञान्ति—अर्धं ज्योतिः प्रसन्नता ।

नि सङ्गता भवेद् वायु—हुताशो योग उच्यते ॥ ३ ॥—७५०

यज्ञमानो भवेदात्मा, तपोदानदयादिभिः ।

अक्षिपत्वात् तदाकाश—सङ्गाशः सोऽभिधीयते ॥ ४ ॥—७५०

सौम्यमूर्तिरुचिभन्द्रो, वीतरागः समीक्ष्यते ।

ज्ञानप्रकाशकत्वेन, आदित्यः सोऽभिधीयते ॥ ५ ॥—७५०

पुण्यपापविनिर्मुक्तो, रागद्वेषविवर्जितः ।

श्रीअर्हभूम्यो नमस्कारः, कर्तव्यः शिवमिच्छता ॥ ६ ॥—७५०

अकारेण भवेद् विष्णु, रेफे ब्रह्मा व्यवस्थितः ।
हकारेण हरः प्रोक्त-स्तस्यान्ते परमं पदम् ॥ ७ ॥-अनु०
अकार आदिधर्मस्य, आदिमोक्षप्रदेशकः ।
स्वरूपे परमं ज्ञानं, अकारस्तेन उच्यते ॥ ८ ॥-अनु०
रूप(पि?)द्रव्यस्वरूपं वा, दृष्टा ज्ञानेन चक्षुषा ।
दृष्टा लोकमलोकान्तं, रकारस्तेन उच्यते ॥ ९ ॥-अनु०
हता रागाश्च द्वेषाश्च, हता मोहर्परिग्रहाः ।
हतानि येन कर्माणि, हकारस्तेन उच्यते ॥ १० ॥-अनु०
सन्तोषेणाभिसम्पूर्णः, प्रातिहार्याष्टकेन च ।
ज्ञात्वा पुण्यं च पापं च, नकारस्तेन उच्यते ॥ ११ ॥-अनु०
भववीजाङ्कुरजनना, रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्यै ॥ १२ ॥-आर्या

इत्यादि स्वरूपतौ निश्चयतोऽहं इत्यक्षरमध्ये यं परमेष्ठिवाचकं सिद्धचक्रस्यादिवीजं जिनविम्ब-
स्तुतिद्वारेण अचिरान्मोक्षं प्रपद्यन्ते । इति फलद्वारसहितेन स्तवनस्यान्ते परममाद्गल्यभूतं दर्शि-
तम् । इति चतुश्चत्वारिंशत्तमवृत्तार्थः ॥ ४४ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

अथ स्तवनकारः स्वप्रशस्तिमाह—

सूत्रम्—

भावप्रभाख्यवरसूरिगणाधिपेन

श्रीजैनधर्मवरसंस्तवनं सुरम्यम् ।

शिष्यस्य कौतुककृते रचितं सुबोधं

कल्याणमन्दिरसदन्तिमपादलस्य ॥ ४५ ॥

व्याख्या—भावेति । 'भावप्रभाख्यवरसूरिगणाधिपेन' श्रीभावप्रभनाम्ना वरसूरिणा-गच्छ-
पतिना कर्तृपदेन श्रीजैनधर्मवरसंस्तवनं नाम्ना रचितं-कृतम् । कस्यै ? शिष्यस्य कौतुककृते-
शिष्यजनस्य हर्षार्थम् । कृते इत्यव्ययं तादर्थ्ये । यतः—

“कौतुकं नर्मणीच्छाया-मुत्सवे कृतुके मुदि ।

पारम्पर्यगतख्यात-मङ्गलोद्गाहसूत्रयोः ।

गीतादौ भोगकाले च ॥”

इति हैमानेकार्थः (का० ३, ६३५-६३६) । कथंभूतं (श्री)जैन० ? सुरम्यम्-अतिमनो-
हरम् । पुनः कथं० जैन० ? सुबोधं-उत्तानार्थम् । पुनः कथं० जैन० ? 'कल्याणमन्दिरसदन्तिम-
पादलस्य' कल्याणमन्दिरनाम्नः श्रीपार्श्वनाथस्य श्रीसिद्धसेनस्तुतिकारकृतस्य सदन्तिमपादं-शो-
भनप्रान्तचरणे लस्यं-संलग्नं-प्रद्वीभूतं, आश्रितमित्यर्थः ॥ ४५ ॥

१ 'परीषदा.' इति पाठान्तर तत्त्व० (५०.७७) ।

इति श्री'पूर्णिमा'गच्छीयप्रधानशाखीयसुधर्मस्वामिपरम्परागतपद्माम्बुजतपनवादिमदमर्दन
कृतमिष्यात्वतर्जनधीमहारकभीषिद्याप्रभधरिर्बभूव । तत्पद्माम्बुजमास्करललितमचनविबोधित
मधिकनिकरमहारकभीभीललितप्रभधरिर्बभूव । तत्पद्मचकोरस्तीतरश्मिमस्मीकृतदृष्ट(ह)मसुवि
नयनयशिश्रितशिष्यसमुदयमहारकभीषिनयप्रभधरिः समञ्जनि । तत्पद्मोदयाचलदिनकरसद्गुण-
निकरसचारित्रधरसकलविषामन्दिरकीर्तिकमलामहिमाकलितमहीमण्डलमहारकाखण्डलम०भीभी-
महिमाप्रभधरीश्वरा धृष्युः ।

कविचम्—

अंकर १ खनशशधरन २ अवर सुरतरग ३ रु सुरगन ४ सेस ५ महेश बयल ६ गिरो ७
उदगेन ८ वृषभैष्यञ्च ९ इन पर छवि अति धरत करत उज्जल इह ज्ञानह पूज्य श्रीमहिमाप्रम
धरिराबरो सुबस प्रमानह कवि कइह कस्याण तुय अरि अजस उन पट १ उन रिपु २ पुष्ट
उनहि ३ मद उनहि ४ नयन ५ नासा ६ उनहि अलक ७ रु अंभर ८ गलगुनहि ॥ ९ ॥

सप्तद्वे द्विसप्ततिसप्तैकमित (१७७२) वर्षे माघशुक्लपक्षसुदिने श्री'भीमालि'शाठीयद्वयाखाल-
झारहारश्रीधीरा।ङ्गबंधावतंसदोसीश्रीजयतसीसुतदौप्यसुखभीतेजसीनाम्ना भेष्टिना सकल
महाभनधृङ्गारहारेण सुकलत्रपुप्रपरीवारसहितेन उदारभित्तेन सहस्रदो मिलितमहाभनैश्चतुर्विधसहैः
सह सुवासनाभिगीयमानेषु धवलमङ्गलेषु, गा-धर्षैर्वाघमानेषु वादित्रेषु, मङ्गमोक्षकादिभिः पञ्च
मानेषु भिनगुणेषु, बीयमानेषु दानेषु, प्रमावनापूजापुरस्सरषड्गुण्यभ्ययेन कृतपरमोत्सवश्रीमहार
कभीभीभाधप्रभधरिः सपरीवारो विजयते । तेन धरीश्वरेण श्री'उकेश'बंधशाठीय'वाष्पी'गोत्र
साहाभीमाण्डणभार्याधाह्निमदेवीकुक्षिसम्भवेन भीमैनधर्मवरसंस्तवनस्योपमङ्गलविविधविधा
शिष्याप्यामनुग्रहहेतवे चन्द्रनवसप्तैकमित (१७९१) वर्षे मार्गशीर्षशुक्लपक्षाष्टम्यां त्रिषो सम्पूर्णा
वाता । पण्डितजनैर्विशोषनीया मयि कृपां कृत्वा ॥

इति श्रीकस्यायामन्दिरान्त्यपादसमस्वामयं भीमैनधर्मवरसंस्तवनं श्रीमहारकभीभीभाधप्रभ-
धरिणा विरचितं ध्रुवतो वृधितम् सम्पूर्णम् ॥

श्रीमदखिलभूपालमालधुम्बितपावपीठविशिष्टनरपालभीषिक्रमादिव्यभूपाससमपातीतभूमि-
नन्वसप्तत्रयप्रमिते (१७९१) वर्षे वैशाखमासे कृष्णपक्षे श्रीम'दण्डविहङ्गपुर'पत्तने 'दंडेर'पाटके
श्री'पूर्णिमा'गच्छे प्रधानशाखायां महारकभीभावप्रभधरिचरनसरोधचञ्चरीकायमानशिष्य-
भाणरजेन पुस्तकमिदं लिखीकृतम् ।

॥ श्री धूमं मबहु ॥ श्रीकस्याणमस्तु ॥ श्रीः ॥

१ शास्त्रार्थम्—

महारः अक्षयशरी (जाकासचम्री) शुभा सुरतरगः (उचै अवा) सुरगनः (देवावकः) सेस (वाय) ५,
महेशहृषभम, यीः (धरकाती) उदगेन वृषभयञ्चः (महादेवः) अरुपोरि उरि अजसलं चारभति कुर्वन्ति उज्जल
इति वाष्पीयं पञ्चमहिमाप्रमसुधैराजवरक सुचका ममिमीत इति कविः कवयति कव्यार्थं एव अरेः अयचकः
अक पदा (गजवर्न) अक रिपुः (राहु) उज्जलमल (उचैः अवा) अरोरक (देवावक) अरु
(सेवक), वासिका (महेशहृषभक), अका अक्षयशरी (अक्षयशरी) शुभा अन्तरं अक्षयशरी (इव) ।

अथास्य काव्यक्रमेण बीजकं लिख्यते

काव्याङ्कः

- १-२ प्रथमं काव्यद्वये धर्मप्रियकथा,
दशदृष्टान्तकाव्यानि, हरिहाटक-
सञ्चयमुकारिधाकथा, वणिककथा
- ३ मृगध्वजकुमारकथा
- ४ मेघरथनृपकथा
- ५ मेघकुमारकथा
- ६ मांसनिवारणेऽभयकुमारबुद्धिः
- ७ जगद्भ्रसम्बन्धः
- ८ चन्दनबालासम्बन्धः
- ९ गोभद्र-शालिभद्रसम्बन्धः
- १० मूलदेवसम्बन्धः
- ११ नन्दिषेणसम्बन्धः
- १२ अश्ववबोधः, मनोरमा-भानु-
सम्बन्धः
- १३ मरीचि-कपिलसम्बन्धः
- १४ वेश्या-कालिदासादिसम्बन्धः
- १५ कालिकाचार्य-श्रेणिक-सेडकादिः
- १६ शय्यम्भवसम्बन्धः
- १७ आर्द्रकुमारसम्बन्धः
- १८ सगडकौडुम्बिककथा
- १९ जिनविम्बशुद्धिविचारः
- २० पुष्पशुद्धिः पूजाष्टकम्
- २१ नास्तिकमतवर्णनं निषेधश्च
- २२-२३ धरणक-विमलमञ्चिप्रमुखाश्चैत्यकृतः
- २४ कौलधर्मनरकथा
- २५ लौलिकदेववक्तव्यता दशावतारश्च
- २६ गरटाविप्रीकथा
- २७ ऋषभदेवपूर्वभवपद्मजीवसम्बन्धः

काव्याङ्कः

- २८ केशीकुमार-परदंष्ट्री-अप्यद-
सुलसा-अत्रिकासुतनाममात्रम्-
सम्बन्धः
- २९ नारद-पर्वत-वसुसम्बन्धः
- ३० आगमनामानि, पद्दर्थननामानि,
सुन्दरवणिककथा, ज्ञानोपरि श्रीकृ-
ष्णवासुदेववीरकुविन्दक्षामणादिकथाः
- ३१ वेश्याजटिलसम्बन्धः
- ३२ कुरुचन्द्रराजकथानकं जैनधर्मपरी-
क्षाकरणे
- ३३ एकमनस्कयोः कथा
- ३४ भरतसङ्घपतितिलकफलं सङ्घभोजन-
भक्तिफलं चेति
- ३५ हेमाचार्यकथितधर्मलाभकाव्यानि
स्थूलभद्रसम्बन्धकाव्यानि च
- ३६ ब्राह्मीप्रमुखसती-चेटकनृपसप्तपुत्री-
वक्तव्यता, लज्जयाऽपि शीलपालनं
शुभमित्यादिवक्तव्यता
- ३७ सीतासतीसम्बन्धो ज्ञेयः
- ३८ सुन्दरीऋषभपुत्री तत्कथा
- ३९ बाहुबलिकथा
- ४० राज्यस्थितभरतचक्रयुपयोगः
- ४१ ऋषभमुक्तौ भरतशोकनिवारणम्
- ४२ भरतमुक्तिगमनप्रबन्धः
- ४३ जिनस्तुतिकारकफलम्
- ४४ जिनस्वरूपवर्णनम्
- ४५ ग्रन्थकारप्रशस्तिः

॥ इति श्रीजैनधर्मवरस्तवस्य बृचौ लेशतो बीजकं समाप्तम् ॥

इति श्री'पूर्णिमा'गच्छीयप्रधानशास्त्रीयस्तुघर्मस्वामिपरम्परागतपञ्चाम्बुअतपनधादिमवमर्दन
कृतमिध्यात्वतर्जनश्रीमहारकश्रीधिष्ठाप्रमधरिर्षभूष । तत्पञ्चाम्बुनमास्करललितवचनविबोधित
मविकनिकरमहारकश्रीधीललितप्रमधरिर्जम्भे । तत्पञ्चकोरशीतरदिममसीकृतहृच्छ(६)मसुवि
नयनपक्षिष्ठितश्रियसमुद्रपमहारकश्रीधिनयप्रमधरिः समञ्जनि । तत्पद्मोदयाचलदिनकरसद्वृष
निकरसचारियप्रसफलविधामन्दिरकीर्तिकमलामहिमाकलितमहीमण्डलमहारकखण्डलम०श्रीभी-
महिमाप्रमधरीशरा भभूषुः ।

कविधम्—

धंकर १ खनशसधरन २ अवर सुरतुरग ३ रु सुरगज ४ सेस ५ महेश बयल ६ गिरी ७
उडुगेन ८ वृषमैष्वज ९ इन पर छवि अति धरत करत उजल इह जानह पूज्य श्रीमहिमाप्रम
धरिरावरो सुभस प्रमानह कवि कइइ कर्याण तुय जरि अजस उन पट १ उन रिपु २ पुछ
उनहि ३ मव उनहि ४ नयन ५ नासा ६ उनहि अलक ७ रु अंशर ८ गलगुनहि ॥ ९ ॥

तस्पष्टे द्विसप्ततिसप्तैकमित (१७७२) वर्षे माघशुक्लपक्षसुदिने श्री'श्रीमालि'जातीयहृदयाखाल-
हारहारश्रीषीराहृषंशावतंसवोसीश्रीजयतस्तीसुतदौप्यसुक्यश्रीतेजसीनाम्ना श्रेष्ठिना सकल
महावनशरारारेण सुकलत्रपुत्रपरीवारसहितेन उदारचित्तेन सहस्रशो मिलितमहाजनैःअतुर्विधसङ्घैः
सह सुभासनामिगीयमानेषु भवलमङ्गलेषु, गा-धर्वैर्वाधमानेषु धादिश्रेषु, मङ्गमोक्षकादिभिः पञ्च-
मानेषु धिनगुणेषु, दीयमानेषु दानेषु, प्रमावनापूजापुरस्सरबहुद्रुम्यम्ययेन कृतपरमोत्सवश्रीमहार
कश्रीभीमाधममधरिः सपरीवारो विभवते । तेन धरीश्वरेण श्री'उकेश'बंधुजातीय'बाभी'गोत्र
साहाश्रीमापञ्चणभार्यावाह्निमदेवीकुक्षिसम्मवेन श्रीजैनधर्मवरसंस्तवनस्योपहृष्टविर्विरचिता
शिष्याभ्यामनुग्रहहेतवे चन्द्रनवसप्तैकमित (१७९१) वर्षमार्गशीर्षशुक्लपक्षाष्टम्यां तिथौ सम्पूर्णा
जाता । पश्चित्तजनैर्विशोषनीया मयि कृपां कृत्वा ॥

इति श्रीकर्याणमन्दिरान्त्वपादसमस्वामयं श्रीजैनधर्मवरसंस्तवनं श्रीमहारकश्रीभीमाधमप्रम
धरिणा विरचितं ध्रुवतो वृचितम् सम्पूर्णम् ॥

श्रीमदखिलभूपालमालशुभ्रितपाद्पीठविशिष्टनरपालश्रीबिक्रमादित्यभूपालसमयातीतभूमि
नन्दसप्तचन्द्रप्रमिते (१७९१) वर्षे वैशाखमासे कृष्णपक्षे श्रीम'दयाहिलपुर'पंचमे 'डंडेर'पाटके
श्री'पूर्णिमा'गच्छे प्रधानशास्त्रायां महारकश्रीभाधममधरिचरनतरोजधरश्रीकायमानशिष्य-
भाणरजेन पुस्तकमिदं लिखीकृतम् ।

॥ श्री श्रुतं मबतु ॥ श्रीकर्याणमस्तु ॥ श्री ॥

१ तात्पर्यम्—

महाराजसपाधरी (बाकासचम्पौ) पुत्रा सुरतुरगः (कचैःअवाः) सुरपजः (पेरावजः) शेष(बागः),
महेशहृषमाः शीः (धरकटी) बहुपञ्चः वृषपञ्चजः (महादेवः) नरवोपति कवि अमर्षं धारवन्ति कुर्वन्ति कल्पक
इति बाभीषं पूज्यमहिमाप्रमधरिःराजवरक सुभजः धर्मिणीत इति कविः कवयति कवयानं तव जनेः अयवता
अज वरा (यजवर्त) मज रिपुः (राः) पुष्ककमज (कचैःअवतः) मशोभक (पेरावज) कवर्ष
(शेषज), वासिका (महेशहृषमज), अजा अककमि (सरकज्य वैजै) पुत्रा अमर्षं काकहृदय (इव) ।

श्रीभावप्रभसूरिसूत्रितः ॥ गुंहलिकापरपर्यायगोधूलिकार्थः ॥

श्रीमहिमाप्रभसूरिसद्गुरुभ्यो नमः ॥ ऐं नमः ॥

नत्वा पार्श्वजिनेन्द्राय महिमाप्रभसद्गने ।

ब्रवीमि गुंहलीकार्थं सूरिर्भावप्रभाह्वयः ॥ १ ॥

श्रीमति जिनशासने देवगुरुप्रमुखपुरतो भक्तिहेतोर्माङ्गल्यहेतोः सिद्धान्तविनयहेतोः लोकेऽपि च सुखभक्षिकाभाजनसमीपभूमण्डले तदक्षयहेतोः स्वस्तिकरचना क्रियते । अत्र केचित् तु गुरुकुलभ्रष्टा ज्ञानविकलास्तां नाङ्गीकुर्वन्ति तेऽनन्तसंसारिणो ज्ञेयाः । यतः साधुस्तान्य-
र्चनादीनि मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । परं श्रावकैस्तु गुरुभक्त्या तानि कर्तव्यान्वेव । अन्यथा तत्रैव पञ्चत्रिंशोत्तराध्ययने प्रोक्तानां क्रियमाणानां च वन्दनादीनामप्यकर्तव्यापत्तेः । यतस्तत्र (अष्टादशी) गाथा—

“अञ्चणं रयणं चैव, वन्दणं पूजणं तथा ।

इङ्गीसकारसम्माणं, मणसा वि न पत्थए ॥ १ ॥”

अत्र रयणं रञ्जनं इत्यस्यार्थो ‘गुंहली’ इति कथित इति । स्वस्तिकरचनाया नाम गोधूलिका इत्यादि संस्कृते । प्राकृतभाषायां तु गुंहलिका गुंहली इत्यादि नामान्तराणि कथ्यन्ते । तेषां काव्यव्युत्पत्तिरत्रोच्यते । प्रथमतः उपयोगार्थं कोशा लिख्यते—

“गौर्वाणी-वाण-भू-रश्मि-वज्र-खर्गाऽक्षि-वारिपु ।

दिशि धेनौ श्रुतेश्वर्या, गणेशे चापि गौः स्मृतः ॥ १ ॥” (सुंघा०, श्लो० १३)

तथा च—“हः शूलिनि करे नीरे, क्रोधे गर्भप्रभाषणे । निवासे च” इति (सुंघा०, श्लो० ४५) इति एकाक्षरनिघण्टौ ॥ ७ ॥

“गौर्वज्रं गौः प्रभा भूमि-वाणी तोयं त्रिविष्टपम् ।

धेनुर्वस्तो वृषो दिग् गौ-नेत्रं लज्जा गुरु रमा ॥ १ ॥

इन्द्रियं श्रीरुमा च” इति

“हो हर्षो हिरण्याक्षोऽथ तस्करः ॥”

इति सौभरिनामकोषे ॥ ७ ॥

१ छाया—

अर्थनं रञ्जनं चैव वन्दनं पूजनं तथा ।

अद्विसकारसम्मानं मनसाऽपि न प्रार्थयेत् ॥

१-१ श्रीसुंघाकलदाप्रणीतायां एकाक्षरनाममालिकायामिति ।

बैन० स्तो० १५

अम्बरमयुनि पत्रमरातिः, पीतमहीनगणस्य ददाह ।

यस्य वधूस्तनयं गृहमञ्जा, पातु स षो हरलोचनवदिः ॥ १ ॥

अस्वार्थः—स देवः कृष्णः षः—पुष्मान् पातु—रघतु । स का ? यस्य—देवस्य अम्बर—वर्णं पीतं वर्तते । यस्य गृहं अयुनि—अले समुद्रे वर्तते । पुनः यस्य अहीनगणस्य—सर्पराजसमूहस्य अराति—क्षत्रुः गरुडाः पत्रं—वाहनं वर्तते । यस्य वधूः अज्ञा—समुद्रजा—कमला वर्तते । पुनः हरलोचनवदिः यस्य तनयं—पुत्रं कन्दर्पं ददाह । इति सम्पूर्णोऽर्थः । अस्मिन् कान्धे व्यत्तालङ्कारोऽस्ति ॥

इति शतकं सम्पूर्णं शिष्याणां पठनाय श्रीकल्याणमस्तु ॥

कानि-सुखानि यस्यां प्रणतौ सा गोधूलिका तीर्थङ्करादिसुखकृतप्रणतिरस्तु । “कं सुखे शीर्षे जले च” () प्रसिद्धम् ॥ ३ ॥

अथ मरुदेवागतमङ्गलमाह—

गौः-वृषभः तेन वृषभलाञ्छनेन उपलक्षितः अः-अर्हन् तस्य धूलिः अर्थात् शरीरलघुधूलिः तस्याः सकाशात् अर्थात् आलिङ्गनात् कानि-सुखानि यस्याः सा गोधूलिका भगवज्जननी मरु-देवा सुखायास्तु । यतः (पद्मानन्दमहाकाव्ये स० ८, श्लो० ५२)—

“धूलिधूसरममुं मरुदेवा-ऽऽश्लिष्य मीलिनयना स्वयमासीत् ।

अन्तरे वपुरिदं सुखपूरैः, पूरितं कियदितीव दिदृक्षुः ॥ ४ ॥” (स्वागता)

अथ गुरुगतमङ्गलमाह—

गौः-गुरुः तस्य धूलिः अर्थात् चरणकमलरजः तस्याः कानि-सुखानि यस्यां प्रणतौ सा गोधूलिका । गुरुचरणकमलरजःस्पर्शसुखप्रणतिः सुखायास्तु ॥ ५ ॥

अथ सरस्वतीगतमङ्गलमाह—

गोभिः-जलैः धूल्या च उपलक्षितः कः-आत्मा रूपं यस्याः सा गोधूलिका-सरस्वती ज्ञान-वृद्धयेऽस्तु । “को ब्रह्मण्यात्मनि रवौ” इति कोपे (हैमेऽनेकार्थसङ्ग्रहे का० १, श्लो० ५) । अत्र श्लिष्टार्थत्वात् गौः-श्रुतदेवीवीजं गकारं विनाऽपि अरपि वीजम् । यतः—

“अस्त्वौर्वोऽपि सरस्वती मनुगतो जाड्याम्बुविच्छित्तये

गोशब्दो गिरि वर्तते स नियतं योगं विना सिद्धिदः ॥”

इति लघुस्तवे । सरस्वत्या हि जलानि धूल्याविलानि भवन्तीति युक्तोऽयमर्थः ॥ ६ ॥ इति मङ्गलाचरणार्थः ॥

अथ प्रस्तुतमाह—

गौः-पृथिव्याः प्रधाना धूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा गोधूली, मध्यपदलोपत्वात् गोधूली एव गोधूलिका चेति । धूलिशब्दो ह्रस्वो दीर्घश्च ईव्विधानविकल्पात् गोधूली इत्यत्र सम्बन्धमात्रत्वात् केसरखटिकाद्युचितद्रव्यपरिग्रहः ॥ ७ ॥

(गौः-धूली) अथवा । गौः-अग्निः तद्वत् तद्वर्णसमाना धूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ ८ ॥

गोभिः-जलैः द्रवीकृता प्रधानधूली-कुङ्कुमादिरसो यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ ९ ॥ अथवा । गवि-पृथिव्यां प्रधानधूलिः-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ १० ॥

१ “कं सुखे वारि शीर्षे च” इति पाठो विश्वलोचने (श्लो० ३) ।

२ अथ लघुस्त्वनाम्नः सरस्वतीस्तोत्रस्य पञ्चमपद्यस्य षट्त्वार्यं । पूर्वार्धस्तु यथा—

“यत् सद्यो वचसां प्रवृत्तिकरणे दृष्टप्रभावं बुधै—

स्वार्तीयं तदहं नमामि मनसा त्वद्वीजमिन्दुप्रभम्”

“(धून्ये विन्दौ मुखे खस्तु, धूर्णे) गौरुदके दक्षि ॥

स्वर्गे दिक्षि पश्चौ रश्मौ, धञ्जे भूमाविषौ गिरि ॥ १ ॥”

इति हेमानेकार्थसूत्रे (का० १, सो० ६) ।

‘पुगमिभ्यां षोः’ (सिद्ध० उणादि० ८६७) इति सूत्रेण गनेर्द्धौ प्रत्यये द्वित्वाद्दिक्षोपे गच्छतीति गौः दक्षस्वर्षेषु स्त्रीपुंसयोः । अन्ये तु आचार्याः “वागादौ स्त्रियां स्वर्गादौ पुंसि पश्चौ द्वयोः षलाङ्गोः ङीवे” इत्याहुः । उदके यथा—“गावो वहन्ति विमलाः क्षरदि सवन्त्याम्” इत्यादि । इति हेमानेकार्थस्य कैरवाकरकौमुद्यां टीकायाम् ॥ ५ ॥

“स्वर्गे रश्मौ च धञ्जे च, धलीवर्दे च गौ पुमान् ।

स्त्री-भाण-रोहिणी-नेत्र-दिग्-भाग-भूष्वप्सु भूक्ति च ॥ १ ॥”

“हेमक्षरयोऽयं सर्वेष्वर्षेषु पुंस्त्रीलिङ्गमाहुः” इति चाक्षुरक्षाकरे श्रीसाधुसुन्दरोपाध्यायाः ॥ नौ ।

“गौरुदके सुवृषे षेनौ वाचि दिग्-नामयोर्गिरि ॥

भू-मपूख-सुख-स्वर्ग-सत्य-बह्वृष ऽक्षि-मावृषु ॥ १ ॥”

‘ठा आदाने’ “ठ इन्द्रे षरुने मृते लिः लाघे ङी षेपकक्षेष ॥” इति महीपकोपे ॥ ५ ॥

“वाचे चापि पश्चौ भूमौ, दिक्षि रश्मिजले दक्षि ।

स्वर्गे मातरि धञ्जेऽपौ, मुखे सष्वे च गोष्वनि ॥ १ ॥”

इति अनेकार्थध्वनिमञ्जर्याम् ॥ ५ ॥

“ठ इन्द्रे षरुनेऽपि च” इति अमरानेकाक्षर्यां (काव्यकल्पलतायां

प्र० ३, सू० ५, पृ० १११) ॥ ५ ॥

अथ मङ्गलाचरमविधारणायाम् प्रथमतः श्रीनाभिराजाङ्गवर्षीकपमदेवगतमङ्गलमाह—
गौः—वृषमः ‘सर्वं वाच्य सावधारणं भवति’ इति न्यायात् तेन वृषमलाञ्छनेन उपलक्षितः
अः—अर्हन् । ‘असिआठसानमः’ इति षचनात् ‘विशेषणश्रुत्या विशेष्यः प्रतीयते’ तेन श्रीनाभेय
अिनः वस धूलिका (धूलौ मवा धूलिका)—धूलिक्रीडा गोधूलिका सुखाय भवत्वित्यन्वयः । अत्र
‘एदोतोऽय’ (सा० सू० ५१) इति सूत्रेणाकारलोपः । एषमत्रेऽपि यथास्थानं ज्ञातव्यम् ॥ १ ॥

अथवा गौः—स्वर्ग आधारे आधेयोपचारात् सन्निवासिनो देवाः तैः सह अः वस धूलिका—
धूलिक्रीडा गोधूलिका । शेषं पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ सकलतीर्थहारादिगतमङ्गलमाह—

गोभिः—ज्ञानैः अन्योन्याभिनामावात् ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यनिर्बोचितगुणत्वानान्वितैः कृत्वा
उपलक्षिताः वा, न विद्यन्ते धूलयः—अपरजांसि येषां ते तीर्थहाराः गवधराः सावधम तेभ्य-

अथवा । गौः—लज्जा चारित्रधर्मरक्षणलज्जा तथा न धू०—पा० यस्यां सा गोऽधूलिका ॥२५॥

अथवा । गावः—घ्राणाः उपयोगलक्षणाः तैर्न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥ २६ ॥

अथवा । गावः—मातरः अष्टप्रवचनमातरः तामिः न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥२७॥

अथवा । गौः—वाणी जिनवाणी तथा न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥ २८ ॥

इति अध्यात्मदशायां गोधूलिकाशब्दार्थः ॥

अथ लोकेऽपि गोधूलिकाशब्दोऽस्ति ।

यतः गौः—पृथिवी तज्जातित्वात् मृत्तिका खटिका वर्णिका उपलक्षणत्वात् गोमयमपि, एतेषां लेपनेन न धूलिः—रजो यस्यां भूमौ सा गोधूलिका मृत्तिका गोमयादिभिरश्रितभूमिमण्डलानि गुंहलीचतुष्क इत्यादीनि दीयन्ते क्रियन्ते च लोके प्रसिद्धम् । उक्तं च अर्धशीर्षकपीडा-निवारणमन्त्रकथायां 'ॐ नमो अउड्ढावली' इत्यादिपदपङ्क्तौ 'गुंहली करइ मांडलांयइ' इत्यादि । संस्कृते गोधूलिकाशब्दः गोधूलिका गोधूलिः गोधूली प्राकृते तु गुंहली गुंहलिया गुंहलिका ह्रस्वत्वं मकारागमश्च भवत्यलाक्षणिक इति ॥ २९ ॥

अथ द्वितीयं पदं गोहली गुंहली इति कोऽर्थः ? उच्यते—गवि—पृथिव्यां हलवत् हलकर्ष-गोपचारो यस्याः स्वस्तिकरचनाया साः गोहलिका ॥ ३० ॥

अथवा । हलिः इति महद्वलं घातुरत्नाकरोक्तं तदुपचारो यस्यां सा गोहलिः ॥ ३१ ॥

अथवा । गुः—कान्तिः हः—हर्षः अनयोः ली—श्लेषो यस्यां सा गुहली ॥ ३२ ॥

अथवा । गुः—कान्तिः हः—हर्षः अनयोः ला—आदानं यस्यां सा गुहलिका । अत्र 'गुः' इति पदेन सधवता सुनेपथ्या सुरूपा चोक्ता । 'हर्ष'पदेन चित्तप्रसन्नता चोक्ता ॥ ३३ ॥

अथवा । गौः—ज्ञानं वाणी प्रभा कान्तिश्च एतेषां हः—निवासः आधारः आचार्यः "ओयंसि तेयंसि वचंसि" () इत्यादिवचनात् तेषां अग्रे ला—इन्द्राण्य इव लाः—सधवाः श्राविकाः ताभ्यः सकाशात् भवा गोहलिका ॥ ३४ ॥

अथवा । गौः—ज्ञानं तेन न हः—क्रोधो यस्याः सा एवंविधा सधवा ली—इन्द्राणीव तस्याः भवा गोऽहलिका ॥ ३५ ॥

अथवा । गौः—श्रीः रमा वा तथा उपलक्षितो हः—हर्षो यासां ताः सधवाः लाः—इन्द्राण्य इव ताभ्यो भवा गोहलिका ॥ ३६ ॥

अथवा । गवां—श्रीणां शोभानां प्रभाणां च हः—निवासः आधारः अर्थात् सकलशोभामिलितदीपावलिकलितं दीपावलिकापर्व तस्मिन् लसतीति ला गोहला । गोहला एव गोहलिका ॥३७॥

अथवा । गवा—श्रिया केवलज्ञानलक्ष्म्या उपलक्षितः अः—अर्हन् तस्य हः—निवासः चैत्यः तत्र लसति—द्योतते या सा ला । कचिद्भ्रमप्रत्यये सिद्धम् । गोहलिका स्वार्थे कः आम्र काप्यत (?) इति सिद्धम् ॥ ३८ ॥

अथवा । गौः—श्रीः प्रभावः ताभ्यां उपलक्षितो हः—निवासः जिनप्रासादः तत्र लसतीति लः—जिनः तस्य इयं मूर्तिः ली तस्याः अग्रे भवा गोहलिका ॥ ३९ ॥

इति श्री'शुर्षिमा'गण्डीवप्रधानशास्त्रीः
 कृतमिध्यात्पतर्जनश्रीमद्भारकश्रीविद्याप्रसा
 मशिविकनिर्करमद्भारकश्रीश्रीललितप्रमदरिर्षे
 नयनपक्षिधिवशिवसमुदयमद्भारकश्रीविनय
 निर्करसचारित्रप्रसकठविद्यामन्दिरश्रीविक्रम
 महिमाप्रमदरीश्वरा वसुधा ।

कविसम्—

श्रृंकर १ लनश्रृंकरन २ अवर सुरतर
 उडुगेन ८ श्रृपमैध्वज ९ इन पर छवि अति ६
 धरिरावरो सुजस प्रमानह कवि कश्च कस्या
 उनहि ३ मह उनहि ४ नयन ५ नासा ६ उ
 सत्यदे दिसततिससैकमित (१७७२) वर्षे म

द्भारहारश्रीवीरा। ह्वांश्यावतंसवोसीश्रीजयतर्स
 महाजनश्रृंकारहारेण मुकलपुत्रपरीवारसहितेन ।
 सह सुवासनाभिगीयमानेषु पवसमङ्गलेषु, गान
 मानेषु जिनगुणेषु, दीपमानेषु दानेषु, प्रभावना
 कश्रीश्रीभाषप्रमदरिः सपरीशरो विद्यमते । १
 साहाश्रीमाण्डणभार्याशक्तिमदेवीश्रुक्सिस्मने
 श्रिष्वाशामदुप्रहदेवने चन्द्रनवससैकमित (१७८
 वाता । पश्चित्तनैर्विद्योपनीवा मयि कृपा कृत

इति श्रीकस्याममन्दिरान्तवपादसमसामर्वे मं
 धरिणा विरचितं श्रृवतो श्रुचितम् सम्पूर्णम् ॥

श्रीमदखिलभूपालमालशुम्भितपादपीठमिश्रि
 नन्दसप्तश प्रममिते (१७९१) वर्षे वैशाखमासे
 श्री'शुर्षिमा'गण्डी प्रधानशाखायां मद्भारकश्री
 भाणरसेन पुस्तकनिर्द लिषीकृतम् ।
 ॥ श्री कुर्मं मधु ॥ श्री

अप्यप्ये कान्ते, विवेकतत्वा ।
 मत्पुन्यं कुम्भ, १७७२ वीमेरम् ॥ १ ॥

अर्प-२११ १७८२ १७८३
 १७९१ १७९२ १७९३ १७९४ १७९५ १७९६
 १७९७ १७९८ १७९९ १८०० १८०१ १८०२
 १८०३ १८०४ १८०५ १८०६ १८०७ १८०८
 १८०९ १८१० १८११ १८१२ १८१३ १८१४
 १८१५ १८१६ १८१७ १८१८ १८१९ १८२०

श्रीशुर्षिमागण्डीवप्रधानशास्त्री

१ पाठपर्यन्त—
 कश्चर, कश्चरवरी (काकाकश्चरी), इषा कुतुब
 मदीयशुषभा, श्री (श्राज्दरी), उडुगाम, इषामयका (महा
 इति शालीनं इषमदक्षिमामयेरीश्वरास सुषकाः प्रशि
 मका कदा (यज्चरै), मका रिः (राः), पुष्कक
 (मेकक), शालीका (मदीयशुषका), मला प्रककनि (१

इति श्री'पूर्विमा'गण्ठीवप्रधानशास्त्रीवसुधर्मशास्त्रिभक्त
 कृतमिध्यात्वरत्नश्रीमद्भक्तश्रीविद्याप्रमद्वरिर्षयैः । तत्कृतम्
 मधिकनिकरमद्वारकश्रीश्रीललितप्रमद्वरिर्षयैः । तत्कृतम्
 नयनवशिष्टिद्विप्रसप्तदशमद्वारकश्रीविनयप्रमद्वरिः सयमि ।
 निकरसचारित्रप्रसक्तविद्यामन्दिरश्रीविक्रमठमहायाकृतिवर्गी
 महिमाप्रमद्वरीधरा वसुधा ।

कवित्तम्—

शंकर १ खनसप्तपरन २ अवर सुरतुरा ३ क सुरगज ४ से
 उरुगेन ८ इषमैष्वज ९ इन पर छवि वति परत कृत उरुठ इ
 धरिरावरो मुजस प्रमानह कवि कइह कन्याष हय वरि अरस
 उनहि ३ मद् उनहि ४ नयन ५ नासा ६ उनहि अठक ७ ६ अ
 सत्ये द्विसप्ततिसप्तैकमित् (१७७२) वर्षे माघशुक्लसप्तमिने श्री
 द्वारहारश्रीबीराहृषंशावतसद्योसीश्रीजयपतसीसुतदौप्यारुष्यभ्रीते
 महाजनघ्नारहारेक सुकृतत्रयुषरीवारसहितेन उदारचितेन सहस्रशो
 सह सुवासनामिगत्पिमानेषु धवलमन्त्रसेषु, गान्धर्वैर्वाधमानेषु वादिषे
 मानेषु जिनगुणेषु, शीममानेषु दानेषु, प्रयावनाश्रुजापुरस्सरबहुप्रसन्न
 कश्रीश्रीभाषप्रमद्वरिः सपरीवारो विमचये । तेन धरिभरोष श्रीः
 साहाश्रीमाण्डममार्वावाह्निभदेवीश्रुतिसम्भवेन श्रीत्रैणपरमवरा
 शिष्याशामनुग्रहहेतवे कन्दनवसतैकमित् (१७९१) वर्षमार्गशीर्षशु
 बाठा । पञ्चितकनैर्विश्रोपवीना मयि कृपां कृत्वा ॥

इति श्रीकन्याधमन्दिरान्तपदादसमस्तामर्षं श्रीत्रैणपरमवरासंलवनं अ
 धरिना विरचितं ध्रुवतो इतितक सम्पूर्वम् ॥
 श्रीमद्वलितधुशातयातधुमितपस्यपीठविशिष्टिनरपालश्रीविजमादि
 नन्दसतकन्दममिते (१७९१) वर्षे वैशाखश्रास कृष्णपक्षे श्रीमद्वद्वदि
 श्री'पूर्विमा'गण्ठी प्रधानशास्त्रायां महारकश्रीभाषप्रमद्वरिप्रवरा
 माणरसेन पुस्तकमिदं लिखीकृतम् ।
 ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥ श्रीकन्याधमस्तु ॥ श्री ॥

कन्याधमस्तु
 अ-१११
 १७३
 १७४
 १७५
 १७६
 १७७
 १७८
 १७९
 १८०

१. उत्तरार्ध—
 कन्या, कन्याधरणी (कन्याधरणी), इषा इषाया (उरु. अया), इषाया
 मदेकवृषभ, श्री (कन्याधरणी), इषाया, इषाया (कन्याधरणी) कन्याधरणी इति वक्त
 इति कन्याधरणी इषायाधरणी इषायाधरणी इषायाधरणी इति वक्त
 वक्त इषा (कन्याधरणी), कन्या इषा (कन्या), इषायाधरणी (कन्याधरणी), इषा
 (कन्याधरणी), कन्याधरणी (कन्याधरणी), कन्याधरणी (कन्याधरणी) इषाया

इति श्री'पूर्णिमा'सम्पत्तीवप्रधानशास्त्रीपुस्तकसंस्कारिता
 कवमिम्बालवर्जनश्रीमद्भारकभीषिद्याप्रमद्वरिर्वृष। उत्प
 भाविकनिष्कमद्भारकभीषीललितप्रमद्वरिर्वृषे। तत्तद्वृषणे
 नवनवद्विधितद्विष्यसमुद्भवमद्भारकभीषिनयप्रमद्वरिः सवर्त
 निष्कसचारित्रपरसकळविषयान्दिरकीर्तिकसताग्रिशाकलियवः
 महिमाप्रमद्वरीयरा वपुः।

कवित्तम्—

ॐकर १ सनशुभचरान २ अवर सुतराग ३ क सुतरा ४
 उदुगेन ८ वृषमैत्रव ९ इन पर छवि अति परत कृत उजत।
 धरिरावरो सुर्वस प्रमानह कवि क्वइ कन्याव तुप अरि अर
 तनहि ३ मह उनहि ४ नवन ५ नसा ६ उनहि अतक ७ क
 वत्पदे विससविसत्तैकमित (१७७२) वर्षे भाषकृष्णवसुदिने।

द्भारद्भारभीषीरा। द्धवंधावतसदोसीभीजयतसीसुतदोप्युत्सव
 महाबनधद्भारद्भारैव सुकलशुभपरीवारसहितेन उदारचिचेन सह
 सह सुबाधनाभिगीममानेषु धनसमस्तेषु, यान्धर्वीर्यमानेषु वा
 मानेषु जिनयुधेषु, वीर्यमानेषु दानेषु, प्रयागनावापुरसरावदुत्स
 कभीभीमावप्रमद्वरिः सपरीवारो विभवते। तेन धरीधरेण श्री
 सहाभीमाण्डणभार्यावाक्किमदेवीद्विष्टिसम्भवेन श्रीवैद्यवर्म
 त्पिप्पायासमुद्रदेहेवे चन्द्रनवसत्तैकमित (१७९१) वर्षेभाषर्त
 याता। पण्डितजैर्विज्ञोषनीया भवि कर्ता कृता ॥

इति श्रीकन्यावनिन्दिरान्तवाम्दसमसामर् श्रीजनवर्मशास्त्राः
 धरिणा विरचितं सप्तो वृषित्तव सम्पूर्वम् ॥
 श्रीमद्विखिलभूपातमातृजुम्भितपादपद्मविद्विष्टवपातभीषिकमा
 नन्वसत्तन्त्रयमिते (१७९१) वर्षे वैशाखमासे कृष्णरहो मीढर
 श्री'पूर्णिमा'सम्पत्ते प्रधानशास्त्राणां महारकभीषावप्रमद्वरिणा
 भाषारत्नेन पुस्तकमिदं लिखितम् ।
 ॥ श्री शुभं भवतु ॥ श्रीकन्यावन्तु ॥ श्री

Handwritten notes in the top right corner, including the number '१५' and some illegible text.

Handwritten notes in the middle right margin, including the number '१५' and some illegible text.

१ वात्सव्य—
 कर्ण, कर्णवरी (ककातवरी), इतः इगुत्त (श्री वर), इत
 मीत्तवृषमा, मी (वात्सव्य), इतः इगुत्त (श्री वर) कर्णवरी इति।
 इति काशीयं सन्ध्यादिनामप्रवृत्तवत्त सुखा इति इति इति इति
 मत्त वा (वत्सव्य), मत्त इतः (श्री), इतः इगुत्त (श्री वर),
 (वत्सव्य), वात्सव्य (महेश्वरवत्त), कर्ण वत्सव्य (वत्सव्य इति) इत

अम्बरमन्त्रुनि पत्रमरातिः, पीतमहीनगणस्य ददाह ।

यस्य वधूस्तनयं गृहमञ्जा, पातु स वो हरलोचनबहिः ॥ १ ॥

अस्वार्थः—स देवः कृष्णः वः—पुष्पान् पातु—रघु । स कः ? यस्य—देवस्य अम्बरं—बलं पीतं वर्तते । यस्य गृहं अम्बुनि—जले समुद्रे वर्तते । पुनः यस्य अहीनगणस्य—सर्पराजसमूहस्य अराति—शत्रुः गरुडः पत्रं—घाहनें वर्तते । यस्य वधूः अञ्जा—समुद्रजा—कमला वर्तते । पुनः हरलोचनबहिः यस्य तनयं—पुत्रं कन्दर्पं ददाह । इति सम्पूर्णोऽर्थः । अस्मिन् काव्ये व्यत्यासद्वारोऽस्ति ॥

इति श्रुतं सम्पूर्णं शिष्याणां पठनाय श्रीकल्याणमस्तु ॥

श्रीभावप्रभसूरिसूत्रितः
॥ गुंहलिकापरपर्यायगोधूलिकार्थः ॥

श्रीमहिमाप्रभसूरिसद्गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ नमः ॥
नत्वा पार्श्वजिनेन्द्राय महिमाप्रभसन्नने ।
ब्रवीमि गुंहलीकार्थं सूरिर्भावप्रभाह्वयः ॥ १ ॥

श्रीमति जिनशासने देवगुरुप्रमुखपुरतो भक्तिहेतोर्माङ्गल्यहेतोः सिद्धान्तविनयहेतोः लोकेऽपि च सुखभक्षिकाभाजनसमीपभूमण्डले तदक्षयहेतोः स्वस्तिकरचना क्रियते । अत्र केचित् तु गुरुकुलभ्रष्टा ज्ञानविकलास्तां नाङ्गीकुर्वन्ति तेऽनन्तसंसारिणो ज्ञेयाः । यतः साधुस्तान्यर्चनादीनि मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । परं श्रावकैस्तु गुरुभक्त्या तानि कर्तव्यान्वेव । अन्यथा तत्रैव पञ्चत्रिंशोत्तराध्ययने प्रोक्तानां क्रियमाणानां च वन्दनादीनामप्यकर्तव्यापत्तेः । यतस्तत्र (अष्टादशी) गाथा—

“अच्चणं रयणं चैव, वंदणं पूजणं तथा ।

इङ्गीसकारसम्माणं, मणसा वि न पत्थए ॥ १ ॥”

अत्र रयणं रञ्जनं इत्यस्यार्थो ‘गुंहली’ इति कथित इति । स्वस्तिकरचनाया नाम गोधूलिका इत्यादि संस्कृते । प्राकृतभाषायां तु गुंहलिका गुंहली इत्यादि नामान्तराणि कथ्यन्ते । तेषां काव्यव्युत्पत्तिरत्रोच्यते । प्रथमत उपयोगार्थं कोशा लिख्यते—

“गौर्वाणी-चाण-भू-रश्मि-वज्र-स्वर्गाऽक्षि-वारिषु ।

दिशि घेनौ श्रुतेश्वर्या, गणेशे चापि गौः स्मृतः ॥ १ ॥” (सुधा०, श्लो० १३)

तथा च—“हः शूलिनि करे नीरे, क्रोधे गर्भप्रभाषणे । निवासे च” इति (सुधा०, श्लो० ४५) इति एकाक्षरनिघण्टौ ॥ ७ ॥

“गौर्वज्रं गौः प्रभा भूमि-र्वाणी तोयं त्रिविष्टपम् ।

धेनुर्वस्तो वृषो दिग् गौ-नेत्रं लज्जा गुरु रमा ॥ १ ॥

इन्द्रियं श्रीरुमा च” इति

“हो हर्षो हिरण्याक्षोऽथ तस्करः ॥”

इति सौभरिनामकोषे ॥ ७ ॥

१ छाया—

अर्धनं रञ्जनं चैव घन्दनं पूजनं तथा ।

ऋद्धिसकारसम्मानं मनसाऽपि न प्रार्थयेत् ॥

२-३ श्रीसुधाकलशप्रणीतायां एकाक्षरनाममालिकायामिति ।

जेन० स्तो० १५

“(शून्ये विन्दौ मुखे सस्तु, सर्वे) गौरुदके वशि ॥

स्वर्गे दिशि पशौ रश्मौ, वज्रे भूमावियौ गिरि ॥ १ ॥”

इति हेमानेकार्यसूत्रे (का० १, स्तो० ६) ।

‘ध्रुगमिन्मां बोः’ (सिद्ध० उवादि० ८६७) इति सूत्रेण गनेर्बौ प्रत्यये द्वित्वाद्दिलोपे गच्छतीति गौः दक्षस्वर्गेषु स्त्रीपुंसयोः । अन्ये तु आचार्याः “वागादौ स्त्रियां स्वर्गादौ पुंसि पशौ द्वयोः अलाङ्ग्योः स्त्रीबे” इत्याहुः । उदके यथा—“गावो वहन्ति विमलाः शरदि स्रवन्त्याम्” इत्यादि । इति हेमानेकार्यस्य कैरशाकरकौमुद्यां टीकायाम् ॥ ५ ॥

“स्वर्गे रश्मौ च वज्रे च, बलीषर्दे च गौः पुमान् ।

स्त्री-बाण-रोहिणी-नेत्र-दिग्-बाग्-भूष्वप्सु भूभिः च ॥ १ ॥”

“हेमशरयोऽयं सर्वेभ्येषु पुंस्त्रीलिङ्गमाहुः” इति घातुरजाकरे श्रीसाधुसुन्दरोपाध्यायाः ॥७॥

“गौरुवज्रे ध्रुवेषु घेनौ वाधि दिग्-बाणयोर्गिरि ॥

भू-मयूख-सुख-स्वर्ग-सत्य-वह्वप उधि माद्यु ॥ १ ॥”

‘ला आदाने’ “ल इन्द्रे चलने मृते लिः लाबे ली स्तेपकफणेष ॥” इति महीपकोपे ॥ ५ ॥

“बाधे वापि पशौ भूमौ, दिशि रश्मिजले वशि ।

स्वर्गे मातरि वज्रेऽशौ, मुखे सर्वे च गोभ्यनि ॥ १ ॥”

इति अनेकार्येभ्यनिमत्तर्याम् ॥ ५ ॥

“ल इन्द्रे चलनेऽपि च” इति अमरानेकाक्षर्यां (काव्यकल्पलतायां

प्र० ३, स्त० ५, सू० १११) ॥ ५ ॥

अथ मङ्गलाघरणविचारणायां प्रथमतः धीनाभिराज्ञाङ्गधर्माभ्यन्तरेष्वगतामङ्गलाह—
गौः-वृषभः ‘सर्वं वाक्यं सावधारणं भवति’ इति न्यायात् तेन वृषभमलाञ्छनेन उपलक्षितः
अः-अर्हन् । ‘असिआठसानम’ इति वचनात् ‘विशेषणस्यैव विद्येभ्यः प्रतीयते’ तेन धीनामेव
मिनः तस्य घूलिका (धूलौ मवा घूलिका)-घूलिक्रीडा गोधूलिका सुखाय मयस्वित्यन्वयः । अत्र
‘पदोत्तोञ्ज’ (सा० सू० ५१) इति सूत्रेणाकारलोपः । एषमग्रेऽपि यथास्मान् ज्ञातव्यम् ॥ १ ॥

अथवा गौः-स्वर्गः आधारे आधेयोपचारात् तन्निवासिनो देवाः तैः सह अः तस्य घूलिका-
घूलिक्रीडा गोधूलिका । शेषं पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ सफलतीर्थहारादिगतमङ्गलाह—

गोमिः-द्वानैः अन्योन्याविनामावात् ज्ञान-दक्षन-चारिर्त्रिनिञ्चोषितगुणस्यानान्वितैः कृत्वा
उपलक्षिताः वा, न विद्यन्ते धूलयः-अपरवसि येषां ते तीर्थहाराः गणपताः साधवश्च तेभ्यः

कानि-सुखानि यस्यां प्रणतौ सा गोधूलिका तीर्थङ्करादिसुखकृतप्रणतिरस्तु । “कं सुखे शीर्षे जले च” () प्रसिद्धम् ॥ ३ ॥

अथ मरुदेवागतमङ्गलमाह—

गौः-वृषभः तेन वृषभलाञ्छनेन उपलक्षितः अः-अर्हन् तस्य धूलिः अर्थात् शरीरलग्नधूलिः तस्याः सकाशात् अर्थात् आलिङ्गनात् कानि-सुखानि यस्याः सा गोधूलिका भगवज्जननी मरु-देवा सुखायास्तु । यतः (पद्मानन्दमहाकाव्ये स० ८, श्लो० ५२)—

“धूलिधूसरमगुं मरुदेवा-ऽऽश्लिष्य मीलिनयना खयमासीत् ।

अन्तरे वपुरिदं सुखपूरैः, पूरितं कियदितीव दिदृक्षुः ॥ ४ ॥” (स्वागता)

अथ गुरुगतमङ्गलमाह—

गौः-गुरुः तस्य धूलिः अर्थात् चरणकमलरजः तस्याः कानि-सुखानि यस्यां प्रणतौ सा गोधूलिका । गुरुचरणकमलरजःस्पर्शसुखप्रणतिः सुखायास्तु ॥ ५ ॥

अथ सरस्वतीगतमङ्गलमाह—

गोभिः-जलैः धूल्या च उपलक्षितः कः-आत्मा रूपं यस्याः सा गोधूलिका-सरस्वती ज्ञान-वृद्धयेऽस्तु । “को ब्रह्मण्यात्मनि रवौ” इति कोपे (हैमेऽनेकार्थसङ्ग्रहे का० १, श्लो० ५) । अत्र श्लिष्टार्थत्वात् गौः-श्रुतदेवीबीजं गकारं विनाऽपि अरपि बीजम् । यतः—

“अस्तुवौर्वोऽपि सरस्वती मनुगतो जाब्ज्याम्बुविच्छित्तये

गोशब्दो गिरि वर्तते स नियतं योगं विना सिद्धिदः ॥”

इति लघुस्तवे । सरस्वत्या हि जलानि धूल्याविलानि भवन्तीति युक्तोऽयमर्थः ॥ ६ ॥ इति मङ्गलाचरणार्थः ॥

अथ प्रस्तुतमाह—

गोः-पृथिव्याः प्रधाना धूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा गोधूली, मध्यपदलोपत्वात् गोधूली एव गोधूलिका चेति । धूलिशब्दो ह्रस्वो दीर्घश्च ईन्विधानविकल्पात् गोधूली इत्यत्र सम्बन्धमात्रत्वात् केसरखटिकाद्युचितद्रव्यपरिग्रहः ॥ ७ ॥

(गौः-धूली) अथवा । गौः-अग्निः तद्वत् तद्वर्णसमाना धूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ ८ ॥

गोभिः-जलैः द्रवीकृता प्रधानधूली-कुङ्कुमादिरसो यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ ९ ॥ अथवा । गवि-पृथिव्यां प्रधानधूलिः-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनायां सा । शेषं पूर्ववत् ॥ १० ॥

१ “कं सुखे वारि शीर्षे च” इति पाठो विश्वलोचने (श्लो० ३) ।

२ अथ लघुस्तवमात्रं सरस्वतीस्तोत्रस्य पञ्चमपद्यस्य उत्तरार्धं । पूर्वार्धस्तु यथा—

“यत् सद्यो वचसा प्रवृत्तिकरणे दृष्टप्रभावं धुधै—

स्वातीयं तदहं नमामि मनसा त्वद्बीजमिन्दुप्रभम्”

अथवा । गौः-शुषिषी "मूस्तु भूमिरिव क्षितौ ॥ स्थाने च" इति हेमानेकार्थवचनात्
(क० १, श्लो० ९-१०) । अत्र गोशब्दः स्थानवाची । तेन पशुकामुचितस्थाने प्रधाना घृती
यस्यां रचनायां सा । श्लेषे पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अथवा । गवा-वाण्या वचनपर्यायमय्या उपलक्षणत्वात् सवषमहिलामञ्जुलगीतञ्चन्युपलक्षिता
प्रधानघृती-कुङ्कुमादि यस्यां रचनायां सा गोघृती ॥ १२ ॥

अथवा । गौः-गुरुः हिताहितोपदेशकः तस्याग्रे प्रधानघृती-कुङ्कुमादि यस्यां रचनायां सा
गोघृती ॥ १३ ॥

अथवा । गौः-गुरुः घर्मोपदेशकः तेन उपलक्षणत्वात् तत्परजन्यासेन प्रधाना घृतिः-रजो
यस्यां वसतौ उपाश्रये तत्र वा गोधूलिका । कप्रत्ययः । प्रत्ययाणितो वा भवन्ति कर्णाटक
कर्णाटक इत्यादिवत् वृद्धिविकल्पत्वम् । इदौ सत्यामपि गोधूलिका । प्राकृते इत्यत्वं समा-
नम् ॥ १४ ॥

अथवा । गौसुरैरुत्खातघृतिसमये चार्तं गोधूलिकं अंशकलप्रमितिं यावत् न्योतिःशाल-
प्रसिद्धं तद्वत् । गवा-वाण्या अर्थात् गुरुणा शालार्थक्यनेन निषिध्यमानघृतिसमये निवार्यमाण-
पापरजोऽवसरे मवा-सप्तवामि कृता गोधूलिका उपचारत्वेन (प्र)सिद्धा ॥ १५ ॥

अथवा । गाव-हृपमाः सिद्धान्तमापवा गीतार्थाः तेषामग्रे प्रधानघृत्या मवा गौधू-
लिकम् ॥ १६ ॥

अथाभ्यात्मदशायां गोधूलिकार्यो लिख्यते—

गाव-इन्द्रियाणि गुणगुणिनोरमेधात् तद्विषयां शब्दादयः पञ्च ते धूलयः-रजांसि इव
यस्याम् अभ्यात्मदशायां सा गोधूलिकम् अभ्यात्मस्वरूपमयी ॥ १७ ॥

अथवा । गवा-ज्ञानेन न विद्यते धूलिः-पापरजो यस्यां अभ्या० सा गोऽधूलिकम् ॥ १८ ॥

अथवा । गौः-स्वर्गः श्रीः रमा च एते पदार्थाः धूलयः-रजांसि इव यस्यां अभ्या० सा
गोधूलिका अभ्यात्मदशा ॥ १९ ॥

अथवा । गाव-सुखानि इन्द्रियजन्यसुखानि आ-समत्ता(त) धूलयः-रजांसि एव यस्यां अभ्या०
सा गोधूलिकम् । अत्र 'एदोवोतः' (सा० श्ल० ५१) इति श्लेषे कश्चिदाक्षरस्यापि शेषः ॥२०॥

अथवा । गौ-चित्तभूमिः तस्यां न विद्यन्ते धूलयः-अपरजांसि यस्यां अभ्या० सा गोधू-
लिका अभ्यात्मदशा ॥ २१ ॥

अथवा । गवा-बद्धिना तपसा न धूलयः-अपरजांसि यस्यां अभ्या० सा गोधूलिकम् अभ्या-
त्मदशा ॥ २२ ॥

अथवा । गावः-शतानि शमजलानि तै न धूलयः-अपरजांसि यस्यां सा गोऽधूलिकम्
अभ्यात्मदशा ॥ २३ ॥

अथवा । गौः-नेत्रं ज्ञाननेत्रं तेन न धूलयः-पापरजांसि यस्यां सा गोऽधूलिकम् अभ्या-
त्मदशा ॥ २४ ॥

अथवा । गौः—लज्जा चारित्रधर्मरक्षणलज्जा तथा न धू०—पा० यस्यां सा गोऽधूलिका ॥२५॥
 अथवा । गावः—वाणाः उपयोगलक्षणाः तैर्न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥ २६ ॥
 अथवा । गावः—मातरः अप्रवचनमातरः तामिः न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥२७॥
 अथवा । गौः—वाणी जिनवाणी तथा न धू०—पा० य० सा गोऽधूलिका ॥ २८ ॥

इति अध्यात्मदशायां गोधूलिकाशब्दार्थः ॥

अथ लोकेऽपि गोधूलिकाशब्दोऽस्ति ।

यतः गौः—पृथिवी तज्जातित्वात् मृत्तिका खटिका वर्णिका उपलक्षणत्वात् गोमयमपि;
 एतेषां लेपनेन न धूलिः—रजो यस्यां भूमौ सा गोधूलिका मृत्तिका गोमयादिभिरश्वितभूमिम-
 ण्डलानि गुंहलीचतुष्क इत्यादीनि दीयन्ते क्रियन्ते च लोके प्रसिद्धम् । उक्तं च अर्धशीर्षिकपीडा-
 निवारणमन्त्रकथायां 'ॐ नमो अउड्वावली' इत्यादिपदपङ्क्तौ 'गुंहली करइ मांडलांघइ' इत्यादि ।
 संस्कृते गोधूलिकाशब्दः गोधूलिका गोधूलिः गोधूली प्राकृते तु गुंहली गुंहलिया गुंहलिका
 ह्रस्वत्वं मकारागमश्च भवत्यलाक्षणिक इति ॥ २९ ॥

अथ द्वितीयं पदं गोहली गुंहली इति कोऽर्थः ? उच्यते—गवि-पृथिव्यां हलवत् हलकर्ष-
 णोपचारो यस्याः स्वस्तिकरचनाया साः गोहलिका ॥ ३० ॥

अथवा । हलिः इति महद्वलं धातुरत्नाकरोक्तं तदुपचारो यस्यां सा गोहलिः ॥ ३१ ॥

अथवा । गुः—कान्तिः हः—हर्षः अनयोः ली—श्लेषो यस्यां सा गुहली ॥ ३२ ॥

अथवा । गुः—कान्तिः हः—हर्षः अनयोः ला—आदानं यस्यां सा गुहलिका । अत्र 'गुः' इति
 पदेन सधवता सुनेपथ्या सुरूपा चोक्ता । 'हर्ष'पदेन चित्तप्रसन्नता चोक्ता ॥ ३३ ॥

अथवा । गौः—ज्ञानं वाणी प्रभा कान्तिश्च एतेषां हः—निवासः आधारः आचार्यः "ओयंसि
 तेयंसि वञ्चंसि" () इत्यादिवचनात् तेषां अग्रे ला—इन्द्राण्य इव लाः—सधवाः
 श्राविकाः ताभ्यः सकाशात् भवा गोहलिका ॥ ३४ ॥

अथवा । गौः—ज्ञानं तेन न हः—क्रोधो यस्याः सा एवंविधा सधवा लां—इन्द्राणीव तस्याः
 भवा गोऽहलिका ॥ ३५ ॥

अथवा । गौः—श्रीः रमा वा तथा उपलक्षितो हः—हर्षो यासां ताः सधवाः लाः—इन्द्राण्य
 इव ताभ्यो भवा गोहलिका ॥ ३६ ॥

अथवा । गवां—श्रीणां शोभानां प्रभाणां च हः—निवासः आधारः अर्थात् सकलशोभामिलि-
 तदीपावलिकलितं दीपावलिकापर्वं तस्मिन् लसतीति ला गोहला । गोहला एव गोहलिका ॥३७॥

अथवा । गवा—श्रिया केवलज्ञानलक्ष्म्या उपलक्षितः अः—अर्हन् तस्य हः—निवासः चैत्यः तत्र
 लसति—द्योतते या सा ला । कचिद्भ्रमप्रत्यये सिद्धम् । गोहलिका स्वार्थे कः आम्र कान्यत (?) इति
 सिद्धम् ॥ ३८ ॥

अथवा । गौः—श्रीः प्रभावः ताभ्यां उपलक्षितो हः—निवासः जिनप्रासादः तत्र लसतीति
 लः—जिनः तस्य इयं मूर्तिः ली तस्याः अग्रे भवा गोहलिका ॥ ३९ ॥

अथवा । गौ-पृथिवी "मूस्तु भूमिरिह क्षितौ ॥ स्वाने च" इति हेमानेकार्थवचनात्
(का० १, सो० ९-१०) । अत्र गोशब्दः स्वानवाची । तेन पशुकाम्युचितस्वाने प्रधाना पूली
यस्यां रचनार्या सा । श्रेयं पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अथवा । गवा-वाण्या वचनपर्यायमध्या उपलक्षणत्वात् सधवमहिलामञ्जुलगीतध्वन्युपलक्षिता
प्रधानपूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनार्या सा गोधूली ॥ १२ ॥

अथवा । गौ-गुरुः हिताहितोपदेशकः तस्मात्प्रै प्रधानपूली-कुङ्कुमादिः यस्यां रचनार्या सा
गोधूली ॥ १३ ॥

अथवा । गौः-गुरुः धर्मोपदेशकः तेन उपलक्षणत्वात् तद्वरणन्यासेन प्रधाना पूलिः-रजो
यस्यां वसतौ उपाभये तत्र वा गोधूलिका । कप्रत्यय' । प्रत्ययाणितो वा भवन्ति कर्माटक-
कर्मजाटक इत्यादियत् वृद्धिविकल्पत्वम् । वृद्धौ सत्यामपि गोधूलिका । प्राकृते इत्यत्वं समा-
नम् ॥ १४ ॥

अथवा । गोसुरैरुत्थातपूलिसमये चात्र गोधूलिकं अंशकलप्रमिति यावत् ज्योतिःशास्त्र-
प्रसिद्धं तद्वत् । गवा-वाण्या अर्थात् गुरुणा शास्त्रार्थकथनेन निविध्यमानपूलिसमये निवार्यमाण-
पापरजोऽवसरे भवा-सधवामि कृता गोधूलिका उपचारत्वेन (प्र)सिद्धा ॥ १५ ॥

अथवा । गावः-वृषमाः सिद्धान्तभाषया गीतार्थाः तेषाम्प्रै प्रधानपूल्या भवा गोधू-
लिका ॥ १६ ॥

अथाध्यात्मदशायां गोधूलिकार्यो लिख्यते—

गावः-इन्द्रियाणि गुणगुणिनोरमेदात् तद्विषया' शब्दादयः पञ्च ते धूलयः-रजांसि इव
यस्मात् अध्यात्मदशायां सा गोधूलिका अध्यात्मस्वरूपमयी ॥ १७ ॥

अथवा । गवा-ज्ञानेन न विद्यते धूलिः-पापरजो यस्यां अध्या० सा गोऽधूलिका ॥ १८ ॥

अथवा । गौ-स्वर्गः श्री' रमा च एते पदार्थाः धूलय'-रजांसि इव यस्यां अध्या० सा
गोधूलिका अध्यात्मदशा ॥ १९ ॥

अथवा । गाय'-सुखानि इन्द्रियमन्यसुखानि आ-समस्ता(त्) धूलय -रजांसि एव यस्यां अध्या०
सा गोधूलिका । अत्र 'पदोतोतः' (सा० सू० ५१) इति छत्रेण कश्चिदाकारस्यापि लोपः ॥२०॥

अथवा । गौ-विचमूमिः तस्यां न विद्यन्ते धूलयः-अपरजांसि यस्यां अध्या० सा० गोधू-
लिका अध्यात्मदशा ॥ २१ ॥

अथवा । गवा-वह्निना तपसा न धूलय'-अपरजांसि यस्यां अध्या० सा गोधूलिका अध्यां
त्मदशा ॥ २२ ॥

अथवा । गावः-ब्रह्मनि श्रमब्रह्मनि तैः न धूलयः-अपरजांसि यस्यां सा गोऽधूलिका
अध्यात्मदशा ॥ २३ ॥

अथवा । गौः-नेत्रं ज्ञाननेत्रं तेन न धूलयः-पापरजांसि यस्यां सा गोऽधूलिका अध्या
त्मदशा ॥ २४ ॥

श्रीभावप्रभस्वरिकृतः

॥ सभाचमत्कारः ॥

(गूर्जरगिरा गुम्फितः)

मरुदेवीनो लाडलो नाभि राय कुलचंद ।
 शत्रुंजय शिखरे नमो भावे ऋषभ जिणंद ॥ १ ॥
 परमार्हत आदी भली सुलसा रेवति जेह ।
 जिनशासन अनुरागिणी सर्व श्राविका एह ॥ २ ॥
 गमने गजपति हारिओ गज लंछन जस पाय ।
 बीजो जिनवर बंदिये अजित नाम कहाय ॥ ३ ॥
 देवी माता जनमीओ अरें नामे अरिहंत ।
 स्मरण करतां जेहनुं सुन्दर काम सरंत ॥ ४ ॥
 सुरनरनायक जेहस्युं धारइं छइं अति ग्रीत ।
 सांभलि सुन्दर ! ताहरे संभवै जिन छे चित्त ॥ ५ ॥
 चार अतिशय जन्मना केवल तणा अग्यार ।
 ओगणीश देवतणा कर्या श्रीश्रेयांस उदार ॥ ६ ॥
 चंचल मन जीत्युं इणिं इम चितवि कपिराय ।
 लंछनमसिं आवी रखो अंभिनन्दन जिनराय ॥ ७ ॥
 दीपे जेहनी देहडी मेघघटा अनुमान ।
 राजिमती जीवनजडी नेमनार्थ भगवान् ॥ ८ ॥
 दुरमति मनथी मुंकइं आणो सुमति स्वभाव ।
 सुमति जिणेसर सेविइं भवजल तारण नाव ॥ ९ ॥
 भंसो लंछन जेहने राती जेहनी काय ।
 वांसुपूज्य जिन प्रणमिइं आनंद अंग न माय ॥ १० ॥
 चित आरती दूरे करें पूरें वंछित काम ।
 छट्टो जिनवर सेविइं पद्मप्रभ ए नाम ॥ ११ ॥
 लोक रीत छें एहवी जे वाहलां कहिवाय ।
 अंतरंग जे राखिइं भेल्लिप्रभु सुखदाय ॥ १२ ॥

अथवा । गौः—सुखं प्रमा उप्योतश्च धाम्नां उपलक्षितं हः—निवास जीनाजीवापारक्षेत्रं
 अगत यस्मात् स जिनबन्ममहोत्सवसमयः तस्मिन् समये कनकगिरिशिखरे ठाः—इन्द्राश्च ला-
 इन्द्राश्च सरूपाणामेकशेषे इन्द्रे पूर्वपदस्य लोपत्वात् तेभ्यो लेभ्यो मवा गोहलिका । अत्र तन्दुल-
 मय्यामष्टमङ्गस्यार्थां वात्वापि गोहलिकारचना प्रोक्ता ॥ ४० ॥

अथवा । गौः—सुखं प्रमा च धाम्नां उपलक्षितं अहः—दिवसं यस्मात् जिनबन्मसमवात् स,
 श्लेष सचैव । यत् —“नारका अप्यमोदन्त” इति “उप्योतश्चिज्जगत्यासीत्” इति प्रसिद्धं जिन
 बन्मावसरे । अत्राहःशब्दोऽकारान्तं समासप्रत्ययत्वात् । एवमत्र प्राकृते ह्रस्वं मकारागमस्य ।
 तेन गुहलिकश्च गुहली श्लेषं स्वभावस्य सिद्धम् ॥ ४१ ॥

इत्थेवं सर्वत्र ध्रुमस्याने मङ्गलार्थं गोहलिकारचनाविषयः प्रोक्तः । अत्र कम्म्यानि—

इत्थं क क न विघटे ध्रुचिपदे गोधूलिकागोचरो
 यस्तुपुत्रवहस्पृष्टानवनिशागानोत्सवैः पूर्वकम् ।
 नीतः श्रीजिनदेशनान्तविषयं सच्छालिषालिर्षलि-
 स्तच्छायाऽनुमयोऽनुभावमबनं सद्रत् प्रसिद्धोऽप्ययम् ॥ १ ॥”-शार्ङ्ग०

श्रीतीर्थङ्करसासनोभतिकरी व्याख्यासमासङ्कति
 साधुभ्यो विनयं नय च ददती प्रत्युहविष्वसिनी ।
 सन्धुक्ताश्चतुरिताश्चयगुष्ठाकम्प्राकृतिः कौङ्कुमी
 माङ्गल्यैकमयी प्ययीकृततमा गोधूलिकश्च गीयते ॥ २ ॥—

मो मो धर्मधनाः ! सरोजधना ! पीनस्तना ! पावनाः !
 श्रीतालङ्कृतधूधनाः ! स्वपधना ! गावोहसचन्दनाः ! ।
 लम्प्या मत्स्यमवं तथा सुधधर्ता सौभाग्यमारोग्यतां
 पद्म तत्कललम्पये गुरुपुरो गोधूलिकागौरवम् ॥ ३ ॥—

स्वगुरुपदकृपातो ज्ञातकिञ्चिद्रहस्यं
 शिष्यपयक्यकार्ष्ण्यसासने मध्यमक्ति ।

समयठधधनार्थं धुरिभावप्रभास्यो
 गदति गलितपाप स्पष्टगोधूलिकार्यम् ॥ ४ ॥—मास्तिनी

इति श्रीभावप्रमदरीणामियं कृतिं शिष्यादीनां बुद्धिलतापल्लवनाथं सम्पूर्णा । संवत् १९५८ ।

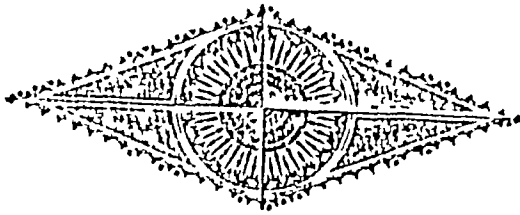
१ श्रीतरागस्तोत्रे द्वायमे मकारो सप्तमका पद्यकोदमाद्य चरजय । सम्पूर्णे एत् पर्यं तु यथा—

नारका अप्यमोदन्त यका कम्म्याप्यर्षभु ।

यस्मिन् सल आदिभं को वा धर्मयितुं क्षमाः ? इ

२ सु-सुधु जयधन-नेत्रो वासां ठा ।

कनकवरण काया भली मुखटंको श्रीकार ।
 श्रीर्नेमिजिन इकवीसमा सेवकजन आधार ॥ २८ ॥
 रामानंदन र्नुविधि दिल (रुच्यो) राख्यो न रहे छुपाय ।
 पूरण चंद्रनी ज्योत्स्ना हारी जेहनी काय ॥ २९ ॥
 आठ कर्म टालिं करी मुगतिं पहोता देव ।
 कुंथुं जिणंद कलानिधि करिइं तेहनी सेव ॥ ३० ॥
 शीतल उपवन वायरो शीतल गंग कलोल ।
 शीतल जिणोसर सेवतां निशिदिन हुइं रंगरोल ॥ ३१ ॥
 चउवीस जिणवर नाम सुंदर सात क्षेत्र सोहामणा
 ए कतुहल एम कीधो मन हरखे परसद तणा ।
 श्रीमहिमाप्रभस्वरीश तेहना विनेयी 'भावे' कल्लो
 एक एकथी करी दुगुणा हेमचंद्र हेतइं लखउ ॥ ३२ ॥
 ॥ इति सभाचमत्कार संपूर्ण ॥ सुरचंद्र लिखितं ॥

ओ सेवीजे चूपस्यु त्रिकरपञ्चद्विं सार ।
 'श्रीसुपार्श्व जिन सातमा पामीजे मवपार ॥ १३ ॥
 निज निर्मल ज्ञाने करी निरखे लोकालोक ।
 विमेल विनेश्वर मनि वस्यो जिम दिनकरस्यु कोक ॥ १४ ॥
 धादर कीजइ तेहस्युं जे पडुचाडइ आश्र ।
 चेंद्रप्रम जिन आठमा टाळे गर्मावास ॥ १५ ॥
 लछन जेहनइ केशरी वीरमाहिं जे वीर ।
 त्रिदलानन्दन वदइं मीहावीर गिरिपीर ॥ १६ ॥
 जिमैभवम छई जेतलां त्रिसुवन माहिं सार ।
 धामर्षा नई अशामर्षतां प्रणमीजइ निरघार ॥ १७ ॥
 चउ गति छेदे चउ दया व्यापइ अविचल ठाम ।
 अर्नंतनाथ आराहिं त्रिसुवनना जे स्वामि(रिम) ॥ १८ ॥
 बांधो वरपीटांगणां पुंस्तक मक्ति अपार ।
 ज्ञान बचईं जगि जेहबी लखिं वरव विघार ॥ १९ ॥
 वरणईं लछन फाछवो काबलकाति सुहाय ।
 मुंमिसुमत जिन प्रणमिइ आनद जंग न माय ॥ २० ॥
 त्रिसुवन माहिं जेह छइ सर्ग मर्त्य पातालिं ।
 प्रीतिमा पूजुं प्रेमस्यु लोपइ ते जगि बाल ॥ २१ ॥
 धर्म क्षुब्ध सचलईं अछइ पण अणलहिते धर्म ।
 धर्म जिजेसर पनरमा पूज्ये जाईं कर्म ॥ २२ ॥
 पंच महाप्रत मालता क्षमता रस मृंगार ।
 सौंपुशिरोमणि प्रंदिईं गिरुआ गुण आघार ॥ २३ ॥
 मनधंछित आपइ सदा जंगम सुरतठ जेह ।
 पौंश्वर्षमाथ प्रसुता धषी सेवो धरि सुसिनेह ॥ २४ ॥
 आदि अंत जिनवर तषी धईं सौंपषी जेह ।
 पंचमहाप्रत धारिणी प्रणमीजइ जगि तेह ॥ २५ ॥
 वनमसमईं जिनराजनईं शान्ति धईं सधि देस ।
 शौंान्ति जिजेसर सोलमा नमिईं धाईं कितेस ॥ २६ ॥
 ओषांस प्रसुख भौषक मला धंसु शतक पर्यंत ।
 दीपावक जिनधर्मना आपक! सुप शोर्मंत ॥ २७ ॥

उपाध्यायश्रीविनयविजयगणिगुम्फितं

॥ परिपाटीचतुर्दशकम् ॥

नमिळण चद्धमाणं धुणामि जिणचेहए विविहरूवे ।

‘चत्तारि अट्ट दस दो अ’ इमाएँ गाहाएँ संगहिए ॥ १ ॥

[नत्वा वर्धमानं स्तौमि जिनचैत्यानि विविधरूपाणि ।

‘चत्तारि अट्ट दस दो य’ अस्यां गाथायां सङ्गृहीतानि ॥ १ ॥]

प्रथमा परिपाटी—अष्टापदतीर्थवन्दनम्—

चत्तारि अट्ट दस दो य वंदिया जिणवरा चउवीसं ।

परमट्टनिट्टिअट्टा सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥ २ ॥

[चत्वारः अष्ट दश द्वौ च वन्दिता जिनवराः चतुर्विंशतिः ।

परमार्थनिष्ठितार्थाः सिद्धाः सिद्धिं मम दिशन्तु ॥ २ ॥]

चत्तारि दक्खिणाए पच्छिमओ अट्ट उत्तरदिसाए ।

दस पुवाए दो अट्टावयम्मि वंदे चउवीसं ॥ ३ ॥

[चत्वारो दक्षिणायां पश्चिमायां अष्ट उत्तरदिशायाम् ।

दश पूर्वायां द्वौ अष्टापदे वन्दे चतुर्विंशतिम् ॥ ३ ॥]

पुवाए उसभमजिअं दक्खिणओ संभवाइचत्तारि ।

अड पच्छिमे सुपासाइ धम्माई दस उ उत्तरओ ॥ ४ ॥

[पूर्वस्यां ऋपभमजितं दक्षिणतः सम्भवादिचत्वारः ।

अष्ट पश्चिमे सुपार्श्वादयः धर्मादयः दश तु उत्तरतः ॥ ४ ॥]

घण्णतणुमाणलंछणपम्पुएहिं अलंकिया नियनिएहिं ।

भरहेसरनिम्मविया अट्टावय जिणवरा एए ॥ ५ ॥

[वर्णतनुमानलाञ्छनप्रमुखैः अलङ्कृता निजनिजैः ।

भरतेश्वरनिर्मापिता अष्टापदे जिनवरा एते ॥ ५ ॥]

द्वितीया परिपाटी—सम्मेतशिखरतीर्थवन्दनम्—

चत्तारिउ अरिसुक्का अट्ट दस दो य जिणवरा एवं ।

सम्मेयसेलसिहरे वीसं परिनिव्वुए वंदे ॥ ६ ॥

[त्यंकरिपवः अरिसुक्का अष्ट दश द्वौ च जिनवरा एवम् ।

सम्मेतशैलशिखरे विंशतिं परिनिवृत्तान् वन्दे ॥ ६ ॥]

(१)

अ	काव्यम सुमति जिनमयम साध्वी	अजित पद्यमम पुस्तक भावक	संभव सुपार्थ प्रतिमा सुविधि	अभिवदन चंद्रमम साधु शीतळ
---	-------------------------------------	----------------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------

(२)

सि	आशिका वासुपुत्र्य अनंत शास्त्रि	अजित पद्यमम पुस्तक भावक	भेयांस बिमळ साधु कृपु	अभिवदन चंद्रमम धर्म शीतळ
----	--	----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

(४)

आ	अर महि प्रतिमा सुविधि	संभव बिमळ साधु कृपु	भेयांस चंद्रमम धर्म सुपार्थ	अभिवदन मुनिमुमत धर्मि शीतळ
---	--------------------------------	------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------

(८)

उ	भेनि वासुपुत्र्य चंद्रमम नमि	सुमति मह्नी साध्वी सुविधि	पद्यमम सुपार्थ शास्त्रि कृपु	पार्थ बिमळ भावक शीतळ
---	---------------------------------------	------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------------

(१९)

सा	महावीर मुनिमुमत पार्थ भेनि	जिनमयम प्रतिमा सुविधि साध्वी	अनन्त धर्म शास्त्रि कृपु	पुस्तक साधु भावक शीतळ
----	-------------------------------------	---------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

[अष्टेति अष्ट कर्माणि 'चत्वारि अष्ट' कर्मरिपुरहिताः ।
 'दो अ' इति द्वाभ्यां भेदाभ्यां जन्मतो विहरमानाद् वा ॥ १३ ॥]
 भरहेरवएसु दस जहन्नओ जिणवरा नमिञ्जंति ।
 उव्वी-पुह्वी तस्स य ईसा-पहुणो भुवणबंधू ॥ १४ ॥
 [भरतैरावतेषु दश जघन्यतो जिनवरा नम्यन्ते ।
 उर्वी-पृथ्वी तस्य च ईशाः-प्रभवो भुवनबन्धवः ॥ १४ ॥]

अष्टमी परिपाटी-१६०जिनवन्दनम्—

अरिचत्ता अड दसगुण असीइ गुणिया य दोहि सट्टिसयं ।
 सव्वेसुं विजएसुं वंदामि जिणे विहरमाणा ॥ १५ ॥
 [अरित्यक्ता अष्ट दशगुणाः अशीतिः गुणिता च द्वाभ्यां पष्टिशतम् ।
 सर्वेषु विजयेषु बन्दे जिनान् विहरमाणान् ॥ १५ ॥]

नवमी परिपाटी-१७०जिनवन्दनम्—

अट्ट त्ति एगसेसे अट्टहि गुणिआ य अट्ट चउसट्टी ।
 दस दसगुणिआ य सयं चत्तारि अ दो अ मेलविआ ॥ १६ ॥
 [अष्टेति एकशेषे अष्टभिर्गुणिताः च अष्ट चतुःपष्टिः ।
 दश दशगुणिताः च शतं चत्वारः च द्वौ च मिश्रिताः ॥ १६ ॥]
 सित्तरिसयं जिणिंदा एए पन्नरससु कम्मभूमीसु ।
 वंदामि विहरमाणा जह समए अजिअसामिस्स ॥ १७ ॥
 [सप्ततिशतं जिनेन्द्रान् पतान् पञ्चदशसु कर्मभूमिषु ।
 बन्दे विहरमाणान् यथा समये अजितस्वामिनः ॥ १७ ॥]

दशमी परपाटी-चतुर्विंशतित्रितयवन्दनम्—

अट्टदस चउहि गुणिआ वावत्तारि हुंति भरहवासंभि ।
 तिण्णि वि चउवीसीओ तित्थयराणं पणिवयामि ॥ १८ ॥
 [अष्टादश चतुर्भिर्गुणिता द्विसप्ततिर्भवन्ति मरतवर्षे ।
 तिस्रो वा चतुर्विंशतीः तीर्थङ्कराणां प्रणिपतामि ॥ १८ ॥]

एकादशी परिपाटी-पञ्चचतुर्विंशतिवन्दनम्—

चत्तारि अट्ट वारस ते दसगुणिआ सयं च वीसहियं ।
 पंच वि चउवीसीओ पंचसु भरहेसु वंदामि ॥ १९ ॥
 [चत्वारः अष्ट द्वादश ते दशगुणिताः शतं च विंशत्यधिकम् ।
 पञ्चापि चतुर्विंशतीः पञ्चसु भरतेषु बन्दे ॥ १९ ॥]

‘घ’ ‘उ’सदा पुण एत्थ अत्यविसेसप्ययासणे ज्ञेया ।
गाहाए चरिमदं सहेसु वि तुल्लमत्थेसु ॥ ७ ॥
[‘घ’ ‘उ’सदा पुनः अत्र अर्थपिशोपप्रकाशने ज्ञेयो ।
गाथायाः अरुमात्तं सधेपु अपि तुल्यमर्थेपु ॥ ७ ॥]

द्वितीया परिपाटी—अशुभयतीर्थवन्दनम्—

‘चत्तारि’पय पुवं घ अट्ट दस चतविमत्तवीस सि ।
पंचशुभा तेवीसं सञ्जुजयसिहरए वंदे ॥ ८ ॥
[‘चत्तारि’पयं पूर्ववत् अष्ट दश अष्टविंशतिविंशतिः इति ।
पञ्चशुभा अयोविंशतिं शत्रुक्षयप्रदारे वन्दे ॥ ८ ॥]
दोप सि हुंति ईदा दो—सग्गा वस्स पासगा तेप ।
दोपहिं वंदिया दोयवंदिया हुति जिणवंदा ॥ ९ ॥
[‘दोप’ इति भवन्ति इन्द्रा घीः—सर्गाः तस्य पासकाः सेन ।
दोपैवंदिया ‘दोपवदिया’ भवन्ति त्रिनचन्द्राः ॥ ९ ॥]

चतुर्थी परिपाटी—नन्दीश्वरद्वीपचैत्यवन्दनम्—

अठ अठगुण वचीसं दो दस वीस सि मिलिय पावसा ।
मवीसरे चतसदा मयंतरे वीस चेइए वंदे ॥ १० ॥
[अत्वापेऽप्युणा धार्मिकात् द्वौ दश विंशतिरिति मिसिता द्विपञ्चाशत् ।
नन्दीश्वरे अ-उद्यम्यौ मताम्तरे विंशतिं चैत्यात् वन्दे ॥ १० ॥]

पञ्चमी परिपाटी—विहरमानजिनवन्दनम्—

अत्तारि अंशुदीवे धायइसंहेऽट्ट पुक्खरवरदे ।
दोरहिजा दस अट्ट उ वीसं वदे विहरमाणे ॥ ११ ॥
[अगुरो अम्बूदीपे चातकीअण्येऽष्ट पुक्खरवरत्तं ।
द्विरक्षिता दश अष्ट तु विंशतिं वन्दे विहरमाणम् ॥ ११ ॥]

षष्ठी परिपाटी—विंशतिस्वाततीर्थहरवन्दनम्—

अंशुदीवे अउरो दु दु अरिहा पुणपच्छिमविदेहे ।
अड अड धायइ पुक्खर तफोसं वीसं अम्मजो वंदे ॥ १२ ॥
[अम्बूदीपे अगुरा द्वौ द्वौ अर्हन्ती पूर्वपश्चिमविदेहयोः ।
अष्ट अष्ट चातक्यां पुक्खर उल्लङ्घतो विंशतिं अम्पतो वन्दे ॥ १२ ॥]

सप्तमी परिपाटी—सरथ-थेरपठतीर्थवन्दनम्—

अट्ट सि अट्ट कम्मा अत्तारिअट्ट कम्मरितरहिजा ।
दो अचि दोहिं मेपहिं अम्मजो विहरमाणो वा ॥ १३ ॥

[चतुर्दश परिपाठ्य एवं 'चत्तारि अट्ट'गाथायाः ।

श्रीसङ्घदासगणिना भणिता वसुदेवहिण्ड्याम् ॥ २६ ॥]

सिरिहीरविजयसूरीसरसीसा कित्तिविजय उवज्झाया ।

तेसिं सीसेण थुआ जिणा इमे विनयविजएण ॥ २७ ॥

[श्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्याः कीर्तिविजयोपाध्यायाः ।

तेषां शिष्येण स्तुता जिना इमे विनयविजयेन ॥ २७ ॥]

संवत् १९६८ वर्षे प्रथमभाद्रपद सुदि १४ गुरौ गणिजीवविजयेन लिखितं कच्छ-
देशे, धमकडानगरे, श्रीमहावीरप्रसादात् । शुभं भवतु श्रीश्रमणसंघस्य ।

श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतः

॥ 'चत्तारिअट्टदस'विवरणसूचकः स्तवः ॥

श्रीरत्नमण्डनगुरुभ्यो नमः ।

'चत्तारि अट्ट दस दोअ०' इह सम्प्रदायगतं किञ्चिल्लिख्यते—

चत्तारि अट्ट दस दो अ अट्टावयस्स सिहरम्मि ।

भरहविणम्मियपासायसंठिए जिणवरे वंदे ॥ १ ॥

चउवीसं परिमाणं अट्टावयमेहलासु वंदामि ।

चत्तारि १ अट्ट २ दस दो अ ३ उवरिममज्झिमेसु हिट्टेसु ॥ २ ॥

दोहिणदारे चउरो पच्छिमए अट्ट उत्तरे दस य ।

पुवे दो चउवीसं अट्टावयपव्वए वंदे ॥ १ ॥

अण्णे भणंति—उवरिममेहलाए चत्तारि मज्झिमाए ।

अट्ट हिट्टिमाए दस दो अ मेलिआ चउवीसं ॥ २ ॥

२-४ छाया—

चतुरः अष्ट दश द्वौ च अष्टापदस्य शिखरे ।

भरतविनिर्मितप्रासादसंस्थितान् जिनवरान् वन्दे ॥

चतुर्विंशतिं परिमाणमष्टापदमेखलासु वन्दे ।

चतुरः अष्ट दश द्वौ च उपरि मध्यमे अधः ॥

दक्षिणद्वारे चतुरः पश्चिमेऽष्ट उत्तरे दश च ।

पूर्वे द्वौ चतुर्विंशतिमष्टापदपर्वते वन्दे ॥

अन्ये भणन्ति उपरितनमेखलायां चत्वारो मध्यमायाम् ।

अष्ट अधस्तन्यां दश द्वौ च मिलिताः चतुर्विंशतिः ॥

द्वादशी परिपाटी—पञ्चदशचतुर्विंशतिवन्दनम्—

अद्दु दसगुणिअ असीइ दसजुष्ठा नवइ चउगुणा ते अ ।

तिष्णि सय सद्धि पञ्जर चउवीसी पचमरहकालतिगे ॥ २० ॥

[अद्दु दशगुणिता असीतिः दशयुक्ता नघतिः चतुर्गुणास्ते च ।

श्रीणि क्षतानि पष्टिः पञ्चदश चतुर्विंशत्यः पञ्चमरहकालत्रिके ॥ २० ॥]

त्रयोदशी परिपाटी—अनेकचतुर्विंशतिवन्दनम्—

बावचरि वीससय तिसया सट्टी तिमेय पुष्पुष्ठा ।

ते दुगुणा सजाया कमेण रासी इमे तिष्णि ॥ २१ ॥

[द्वादशसतिः त्रिंशतिश्चत त्रिंशतानि पष्टिष्यो मेदाः पूर्वोक्ताः ।

ते त्रिगुणाः सजाताः कमेण राशय इमे षयः ॥ २१ ॥]

चउपालसय दुसया चत्ता सत्त सय वीस अहिआ अ ।

एएसि चउवीसी किजंति इमाउ वाओ कमा ॥ २२ ॥

[चतुर्भारिश्चत् क्षत त्रिंशते चत्वारिश्चत् क्षत क्षतानि त्रिंशतिरधिकं च ।

पतेषु चतुर्विंशतयः कियन्ते इमाः ताः कमेण ॥ २२ ॥]

छइस तीसं एया चउवीसी पुवमणिअजत्थेण ।

मरहेरवपसु समा जुगवं मचीइ वदिजा ॥ २३ ॥

[पद्द दश त्रिंशत् पताः चतुर्विंशतयः पूर्वमणिताथेन ।

मरतैरावतेषु सदा युगपद् मक्त्या पन्धितभ्याः ॥ २३ ॥]

चतुर्दशी परिपाटी—त्रिलोकचैत्यवन्दनम्—

चचारि ठड्डुलोएऽणुचरगेविअकप्पओईसु ।

अइलोय अद्दु धंतर दस मवणाहिचइमवणेसु ॥ २४ ॥

[चत्वार ऊर्ध्वलोकेऽनुचर-मैत्रेयक-कल्प-ज्योतिःपु ।

अधोलोके अद्दु ध्यन्तरे दश मयनाधिपतिमवनेषु ॥ २४ ॥]

दो तिरिअलोअ सासयमसासय वेइए पमिवयामि ।

एवं तिष्णि वि लोए सवे जिणचेइए वंदे ॥ २५ ॥

[द्वे तिर्यङ्गलोके शाश्वतान्यशाश्वतानि चैत्यानि मधिपतामि ।

एव त्रिषु मधि लोकेषु सर्वाणि त्रिनचैत्यानि वन्दे ॥ २५ ॥]

उपसंहारः—

चउदम परिवादीओ एअ 'चचारि अद्दु'गाहाए ।

सिरिसंपदासागणिमा मभिआ वसुदेवहिंसीए ॥ २६ ॥

चः पूरणे । उर्वीशाः—नृपाः । शेषं प्राग्वत् । चत्वारि जम्बूद्वीपे, अट्ट धायैर्दसंडे, दस नवरं दो-
रहिआ पुक्खरद्धे, एवं २० जिणा संपइ जहन्नओ विहरमाणा वंदिज्जंति । जं संपइ उक्कोसओ वा ।
चउशब्दौ प्राग्वत् । 'परमट्टनिट्टिअट्टा' भूतवद् भाविन्युपचारात् सिद्धाः—प्रख्याताः भव्यैरुपलब्ध-
गुणसन्दोहत्वात् । गाथार्थस्तु स्पष्ट एव ॥ ५ ॥

चत्वारि जहापुर्विं दस अट्टगुणा असी हवइ एवं ।

पुण वि असी दोगुणिआ सट्टिसयं नमह विजएसुं ॥ ६ ॥

अट्ट दसहिं गुणिआ ८०, सा दोहिं गुणिआ १६० सट्टिसयं, सेसं पुवं व । एवं सबविजय-
विहरमाण जिणा वंदिज्जंति ॥ ६ ॥

चउअट्ट भवे चारस ते दसगुणिआ सयं भवे वीसं ।

ते दोहिं गुणिज्जंता दुत्ति सया हुंति चालीसा ॥ ७ ॥

भरहेरवएसु जिणा चउदसवीसी उ वट्टमाणा उ ।

मणवयकाएण तिहा तेसिं पणमामि भत्तीए ॥ ८ ॥

चत्वारि अट्टमेलिया १२, ते दसगुणिआ १२०, ते दोगुणिआ २४०, एआ दस चउवी-
सीओ दससु भरहेरवएसु ५-५-वंदिज्जंति ॥ ७-८ ॥

चत्वारि जहापुर्विं अट्ट दस (य) दो हवंति अट्टार ।

वीसस्स य चउभागो तेवीसं विमलगिरि वंदे ॥ ९ ॥

त्यक्तारयः अट्ट दसमेलिताः १८, दोअत्ति द्योपाः—इन्द्रास्तैर्वन्दिताः । चउहिं वीसं भइआ

१ छाया—

चत्वारो जम्बूद्वीपे अष्टौ धातकीखण्डे दश नवर द्विरहिताः पुष्करार्धे । एवं विशतिर्जिनाः सम्प्रति जघन्यतो
विहरन्तो वन्दन्ते । यत् सम्प्रति उरुत्ततो वा ।

२ त्यक्तारयो यथापूर्वं दश अष्टगुणा अशीतिर्भवत्येवम् ।

पुनरपि अशीतिर्द्विगुणिता पट्टिशत नमत विजयेषु ॥

३ अष्ट दशभिर्गुणिता अशीतिः सा द्वाभ्यां गुणिता पट्टिशतम्, शेषं पूर्वमिव । एवं सर्वविजयविहरजिना
वन्दन्ते ।

४ चत्वार अष्ट भवेयुर्द्वादश ते दशगुणिताः शताधिका भवेद् विंशतिः ।

सा द्वाभ्यां गुण्यमाना द्वे शते भवत्, चत्वारिंशत् ॥

भरतैरावतेषु जिनाः चतुर्दशविंशतय एव वर्तमानास्तु ।

मनोवचकायै त्रिषा तान् प्रणमामि भक्त्या ॥

५ चत्वारोऽष्टमिलिताः १२, ते दशगुणिताः १२०, ते द्विगुणिताः २४०, एता दश चतुर्विंशतयो दशसु
भरतैरावतेषु वन्दन्ते ।

६ त्यक्तारयो यथापूर्वं अष्ट दश यतो भवन्ति अष्टादश ।

विंशतेश्च चतुर्भागस्योर्विंशतिं विमलगिरौ वन्दे ॥

७ अष्ट दशमिलिताः १८, 'दो अ' इति... । चतुर्भिः विंशतिर्भक्ता लब्धाः पञ्च ।

जैन० स्तो० १९

चंड अष्टगुणा चत्वारिंशत्सु य वस बुगुणं हुतिं वीसा य ।
एवं जिनाययन्न वदे नवीसरे दीवे ॥ ३ ॥

चंडाहिं अष्ट गुणिआ ३२ दोहिं दत्त २० मेलिआ ५२ नंदीसरे जिनाययणा वंदिअंति ।
यश्चद्दान्मत्तान्तरेण वीसं । अहवा चंडाहिं रहिआ वीसं १६ एवं नंदीसरे, सोहम्मीसापिंदम
महिसीरायहाणीसु संति । मयतरेण पुण चंडवीसं । परमद्वेति परमद्वसहिआ ३२, एवं नंदी-
सरे ५२, २० वा; रायहाणीसु १६, ३२ वा । परमद्वेण-न वर्णनमात्रेण निष्ठिआ-निष्ठां प्राप्त
आस्या-रचना येषां ते तथा । सिद्धा-नित्याः, अपर्यवसानसितिकृत्वात् ॥ ३ ॥

येसा अरओ जेहिं ‘चत्वारिं’पयस्स होह अत्थो अ ।

अष्ट वस दो अ मिलिआ समेअसिहरम्मि वंदामि ॥ ४ ॥

चंटा अरओ जेहिं अष्ट दत्त दो अ एवं वीसं । चंडाशब्दो विशेषणोक्तः एष सं
मेयपदए वंदिआ । परमद्वेण, न उच्यारेण ‘निष्ठिअद्वा’-समाप्तप्रयोजनाः सिद्धाः-‘शिवं गता’ ।
‘विष्णु गत्याम्’ (सिद्ध० पा०) ॥ ४ ॥

येसा अरओ जेहिं ‘चत्वारिं’पयस्स होह अत्थो अ ।

अष्ट दत्त दो अ मिलिआ जहणपय वीस वंदामि ॥ ५ ॥

चंटा अरओ जेहिं । “कलमाये कृते” (भगवत्यां) इति वचनात् केऽरीऽष्ट कर्माणि ।
कैः चत्वारि? दत्तदोहिं मेएहिं हुंति । अहमममपय? अरहेरवयवसगविहरमाणपयोगत्रिभमेएहिं ।

१ छाया—

अत्वापोऽष्टगुणा द्वाविंशत् अ वच द्विगुणा भवन्ति विंशतिश्च ।

एवं जिनद्विपञ्चाशत् वन्दे नन्दीश्वरे द्वीपे ॥

२ अतुमिरष्ट गुणिता द्वाविंशत् द्वाभ्यां द्वा २० मिळितानि ५२ नन्दीश्वरे जिनायतनानि
यन्वन्ते । ‘य’शब्दात् मत्तान्तरे विंशतिम् । अथवा अतुमिः रहिता विंशतिः १६ । एवं नन्दीश्वरे ।
सौम्यमैशामेन्द्रामहिलोराजधानीसु संति । मत्तान्तरेण पुनः अतुर्विंशतिम् । परमद्वेति परमद्वस-
हिताद् ३२ । एष नन्दीश्वरे ५२, २० वा । राजधानीसु १६, ३२ वा । परमार्येण

३ त्यक्त्वा अरयो यैः ‘चत्वारिं’पदस्य भवति अर्थश्च ।

अष्ट दत्त द्वौ च मिलितान् (२०) समेतश्चिखरे वन्दे ॥

४ त्यक्त्वा अरयो यैः अष्ट दत्त द्वौ च एव विंशतिम् । ‘अह’शब्दो मते समेतपर्यंते
वन्तिताः । परमार्येण-न उच्यारेण । ‘निष्ठितायाः’ ।

५ त्यक्त्वा अरयो यैः ‘चत्वारिं’पदस्य भवति अर्थश्च ।

अष्ट दत्त द्वौ च मिलितान् जघन्यपदे विंशतिं वन्दे ॥

६ त्यक्त्वा अरयो यैः ‘कलमाये कृते’ इति वचनात् केऽर्याः १ अष्ट कर्माणि । कैः ‘त्यक्त्वायाः’
वचनित्येर्भवन्ति । जघन्यममपय? अरहेरवयवसगविहरमाणपयोगत्रिभमेएहिं ।

चः पूरणे । उर्वीशाः—नृपाः । शेषं प्राग्वत् । चत्वारि जम्बूद्वीपे, अष्ट धायईसंडे, दस नवरं दो-
रहिआ पुष्करद्धे, एवं २० जिणा संपइ जहन्नओ विहरमाणा वंदिजंति । जं संपइ उक्कोसओ वा ।
चउशब्दौ प्राग्वत् । 'परमद्विनिद्विअट्टा' भूतवद् भाविन्युपचारात् सिद्धाः—प्रख्याताः भव्यैरुपलब्ध-
गुणसन्दोहत्वात् । गाथार्थस्तु स्पष्ट एव ॥ ५ ॥

चत्वारि जहापुविं दस अट्टगुणा असी हवइ एवं ।
पुण वि असी दोगुणिआ सट्टिसयं नमह विजएसुं ॥ ६ ॥

अष्ट दसहिं गुणिआ ८०, सा दोहिं गुणिआ १६० सट्टिसयं, सेसं पुवं व । एवं सवविजय-
विहरमाण जिणा वंदिजंति ॥ ६ ॥

चउअट्ट भवे वारस ते दसगुणिआ सयं भवे वीसं ।
ते दोहिं गुणिजंता वुन्नि सया हुंति चालीसा ॥ ७ ॥
भरहेरवएसु जिणा चउदसवीसी उ वट्टमाणा उ ।
मणवयकाएण तिहा तेसिं पणमामि भत्तीए ॥ ८ ॥

चत्वारि अट्टमेलिया १२, ते दसगुणिआ १२०, ते दोगुणिआ २४०, एआ दस चउवी-
सीओ दससु भरहेरवएसु ५-५-वंदिजंति ॥ ७-८ ॥

चत्वारि जहापुविं अट्ट दस (य) दो हवंति अट्टार ।
वीसस्स य चउभागो तेवीसं विमलगिरि वंदे ॥ ९ ॥

त्यक्तारयः अष्ट दसमेलिताः १८, दोअत्ति घोपाः—इन्द्रास्तैर्विन्दिताः । चउहिं वीसं भइआ

१ छाया—

चत्वारो जम्बूद्वीपे अष्टौ घातकीखण्डे दश नवर द्विरहिताः पुष्करार्थे । एव विंशतिर्जिनाः सम्प्रति जघन्यतो
विहरन्तो वन्धन्ते । यत् सम्प्रति उत्कृष्टतो वा ।

२ त्यक्तारयो यथापूर्वं दश अष्टगुणा अशीतिर्भवत्येवम् ।
पुनरपि अशीतिर्द्विगुणिता पट्टिशतं नमत विजयेषु ॥

३ अष्ट दशभिर्गुणिता अशीतिः सा द्वाभ्यां गुणिता पट्टिशतम्, शेषं पूर्वमित्थं । एवं सर्वविजयविहरजिना
वन्धन्ते ।

४ चत्वार अष्ट भवेयुर्द्वादश ते दशगुणिताः शताधिका भवेद् विंशतिः ।
सा द्वाभ्यां गुण्यमाना द्वे शते भवत चत्वारिंशत् ॥
भरतैरावतेषु जिना चतुर्दशविंशतय एव वर्तमानास्तु ।
मनोवचकायै त्रिधा तान् प्रणमामि भक्त्या ॥

५ चत्वारोऽष्टमिलिताः १२, ते दशगुणिताः १२०, ते द्विगुणिताः २४०, एता दश चतुर्विंशतयो दशसु
भरतैरावतेषु वन्धन्ते ।

६ त्यक्तारयो यथापूर्वं अष्ट दश यतो भवन्ति अष्टादश ।
विंशतेश्च चतुर्भागस्योर्विंशतिं विमलगिरौ वन्दे ॥

७ अष्ट दशमिलिताः १८, 'दो अ' इति... । चतुर्भिः विंशतिर्भक्ता लब्धाः पद्म ।
जैन० स्तो० १९

छद्वा पच, ते १८ मेलिता २३, ‘एए सेसुंजे षदिसंति । परा-प्रकृष्टा मा-उत्सीः समवस-
रणादिक्र सत्र स्थिताः समवसुता इत्यर्थः । निहिवद्वा-सम्पन्नफला, केवलात्मा, सिद्धा
शास्त्रारोऽभूवन् मङ्गलभूताम् । ‘पिषी घास्रमाङ्गच्ययोः’ । ‘तेवीसंति’ ‘सिरिनेमिनाहवर्षं ब्रत्व’
इति (शाश्वस्यकल्पे) उक्तत्वात् ॥ ९ ॥

षड उच्चलोअपडिमाऽणुत्तर १ नेविञ्ज २ कप्प ३ जोइसए ।

अट्टेष षतरेसु ८ वस पडिमा भवणवासीसु १० ॥ १० ॥

घरणियलमि कुमि अ सासयस्ववा असासया ते ऊ ।

इअ षडवीस पडिमा वदे तिअलोअमज्जमि ॥ ११ ॥

अणुत्तरेसु १ नेविजेसु २ कप्पेसु ३ जोइसिएसु ४ एव उहुं चत्वारि मेआ । अहो अ षतरेसु
अट्ट मेआ ८ । दसमेएसु भवणवासीसु १० । महिअलि सासय-असासयमेदा दो १ । एव
तिहुयपजिणायपप्पेसुं षडवीसं जिणा वंदिसति ।

अहा पुण अचूरीषे कुलगिरि ६, कुरु २, मेरु १६, चूला १, गजवत्त ४, वसस्कार १६,
दिग्गाज ८, ब्रह्म १६, कञ्चनगिरि २००, महानदी १४, वैताळ ३४, वृचवैताळ ४, कुण्ड १६,
यमक ४, तरु २३४; सर्वमीलने ६३५ । घातर्क्यां ते दिग्गुणाः इणुकर २ युता १२७२ ।
पुष्करार्थे १२७६ मानुष्योत्तरस्य ४ खेपात् । मणुअलोगवाहिं नन्दीधरे ५२, राजधानी ३२,
कुण्डल ४, रुचक ४; एवं सर्वं ९२ । एवं तिर्यग्लोके ६३५, १२७२, १२७६, ९२; सर्वमीलने
३२७५ । यदि च राजधानीषु १६ विवहन्ते तदा तिर्यग्लोके ३२५९ स्युः ।

‘संसारत्तरायामं०’ इति स्तवने तु तिर्यग्लोके ४६३ एवोक्ताः सन्ति, तथाहि-नदीधरे
५२, कुण्डल ४, रुचक ४, मनुष्योत्तरे ४, इणुकर ४, मेरुषु ८५, गजवन्त २०, कुरुद्रह १०,
वर्षधर ३०, वसस्कार ८०, वैताळ १७०; एवं ४६३ । तथा च अथा ७७२०००००, ऊर्ध्वं
८४९७०२३, तिर्यग् ३२५९; मीलने सङ्ख्या ८५७००२८२ स्यात् । यदि च ४६३ गण्यन्ते तदा
८५६९७४८५ । इय त्रैलोक्ये जिनमथनसङ्ख्या स्यात् । अथ च तत्रैव सयमेव तदा तदा नियमित
संख्याए आणित्ठणा वंदियवाहं । एवं अथेगहा इत्य अहिगारे जिणा वदिसंति ।

१ एते अनुज्जे वन्द्यन्ते ।

२ भीमैमिनाधवर्गं यत्र ।

३ अथवा अरवीलोकप्रतिमा अनुचरमिषेयकल्पयन्तीत्येतेषु ।

अट्टेष स्वन्तरेषु दस प्रणिमा भवणवानिषु ॥

धरणीतले इति च शाश्वतकल्पाशाश्वता ते तु ।

इति अनुचरमिषेय प्रणिमा वन्द्ये त्रिलोकप्राम्ये ॥

४ अनुचरेषु त्रैलोक्येषु कल्पेषु इतीत्येतेषु पृथक्पूर्वं आचारो भिदाः । अथवा स्वन्तरेषु अही भवाः । दसमेरेषु
भवणवानिषु । महीतले शाश्वताशाश्वती मेदी ही । एवं त्रिभुवनत्रिभाषणेषु अनुचरमिषेयिका वन्द्यन्ते । तथा पुत्र
वर्षधरीषे ॥ ।

५ मनुष्यकोटवर्षः ।

६ तानि शाश्वत तथा तथा निजनिजमङ्गलदा आनीच वधित्त्वानि । दसमेरेषुशाश्वत अविकारे शिवा
वन्द्यन्ते ।

चत्वारि अष्टगुणा ३२, ते दसगुणिया ३२०, ते दोहिं गुणिया ६४०, वीस चउहिं भइआ लद्धा ५, तेहिं रहिआ ६३५, एए जम्बूद्वीवे । एवं अग्रतोऽपि ॥ १०-११ ॥

अष्ट दस दो वि अष्टार १८ चउगुणा ते बहुत्तरी होइ ।

भूअभविस्सा संपइ तिअ चउवीसीण वंदासि ॥ १२ ॥

अष्ट दसमेलिया १८, चउहिं गुणिया ७२, एएहिं तिणिण चउवीसीओ भरहेऽतीणागयवड्ड-
माणातिगरूवा वंदिजंति ॥ १२ ॥

चत्तारि ४ य पढमपए अष्टगुणा य हुंति चउसट्टी ६४ ।

दस दसगुणिया य सयं १०० दो जुअ सवेवि सत्तारिसयं १७०॥१३

उक्किट्टकालसमए भरहेरवयमहाविदेहेसुं ।

पन्नरसकम्मभूमिसु समकालुप्पण्ण वंदासि ॥ १४ ॥

अष्ट अष्टहिं गुणिया ६४, दस दसहिं गुणिया १००, तओ चत्तारि ४ दो २ अ सवे मिलिया १७० सत्तारिसयं, एए पन्नरसकम्मभूमिसु उक्कोसओ विहरमाणा वंदिजंति ॥१३॥१४॥

जो एवं तिक्कालं वंदइ देविंदंदिअजिणिंदे ।

सो पाचइ णिच्चसुहं निव्वाणं जगगुरू विंति ॥ १५ ॥

एवमिति पदेन अष्ट दसगुणिया ८०, ते चेव दसमेलिआ ९०, चउहिं गुणिया ३६०, एएण पन्नरस चउवीसीओ पंचसु भरहेसु कालत्तयसंभवाओ वंदिजंति । तथा एए चेव तिन्नि (चेव) पगारा जहा एगंमि भरहे कालत्तएण चत्तारि अष्टमेलिया १२, ते दसगुणिया १२०, एए पंच चउवीसीओ ५ भरहेसु वड्डमाणा वंदिजंति ।

१ चत्वारोऽष्टगुणिताः ३२ । ते दशगुणिताः ३२०, ते द्वाभ्यां गुणिताः ६४०, विंशतिश्चतुर्भिर्भक्ता लब्धाः ५, ते रहिता ६३५ । एते जम्बूद्वीपे ।

२ अष्ट दश द्वयेऽपि अष्टादश चतुर्गुणास्ते द्वासप्ततिर्भवति । भूतभविष्यत्सम्प्रति(तीना) तिस्र चतुर्विंशतीनां वन्दे ।

३ अष्टौ दशमिलिताः १८, चतुर्भिर्गुणिताः ७२, एतैस्त्रिंशच्चतुर्विंशतयो भरतेऽतीतानागतवर्तमानास्त्रिकरूपा वन्दन्ते ।

४ चत्वारि च प्रथमपदेऽष्टाष्टगुणाश्च भवन्ति चतु पष्टिः ।

दश दशगुणिताश्च शत द्वाभ्यां युत सर्वेऽपि सप्ततिशतम् ॥

उत्कृष्टकालसमये भरतैरावतमहाविदेहेषु ।

पञ्चदशकर्मभूमिषु समकालोत्पन्नान् वन्दे ॥

५ अष्टावष्टभिर्गुणिता ६४, दश दशभिर्गुणिताः १००, तत्रश्चत्वारः ४ द्वौ २ च सर्वे मिलिताः १७० सप्तति-
शतम् । एते पञ्चदशकर्मभूमिपूकृष्टतो विहरन्तो वन्दन्ते ।

य एवं त्रिकालं वन्दते देवेन्द्रवन्दितजिनेन्द्रान् ।

स प्राप्नोति निलयसुख निर्वाणं जगद्गुरवो ब्रुवन्ति ॥

६ अष्टौ दशगुणिताः ८०, स एव दशमिलिताः ९०, चतुर्भिर्गुणिताः ३६० । एतेन पञ्चदश चतुर्विंशतयः
पञ्चसु भरतेषु कालत्रयसंभवा वन्दन्ते । तथा एत एव त्रय प्रकारा यथैकस्मिन् भरते कालत्रयेण चत्वारोऽष्ट-
मिलिताः १२, ते दशगुणिताः १२०, एताः पञ्च चतुर्विंशतयः ५ भरतेषु वर्तमाना वन्दन्ते ।

पंचम मरहेसु कालतिगेण पनरचठवीसीसु ३६०, ते सवे ७२, १२०, ३६०; दोहिं गुमिवा १४४, २४०, ७२० चठवीसी किअति ।

आया ६, १०, ३० षठवीसीओ । ताओ कमसो मणियत्येण समगं मरहेरनपसु वदिअंति । इत्याघर्याः सर्वेऽपि स्वस्वपुद्धिमर्कपलम्बाः सज्जुहीताः ॥ १५ ॥

पूर्वविदेहोचराद्धे पूर्वलवणाग्धिसमीपे ८ पुष्कलावतीनामविजये भीसीमन्वरः १, अपर विदेहोचराद्धे पश्चिमसमुद्रसमीपे २५ वप्रविजये युगाघरः २, एवं पूर्वापरविदेहदक्षिणार्चयोः ९ वत्स २४ नलिनवतीविजययोः बाहुस्वामि ३ सुबाहु ४ नामानौ ॥

घातकीखम्बे पूर्वदिग्बिदेहे पूर्वानुक्रमेण सुजाव १ स्रमप्रम २ क्रपमानन ३ अनन्त-
वीर्याः ४ ॥ ८ ॥

पश्चिमदिक्स्मितविदेहे धरप्रम १ विद्यालस्वामि २ वज्रघर ३ चन्द्राननाः ४=१२ ॥

पुष्करार्धे सथैव बाहु १ सुजग २, ईश्वर ३, नेमिप्रम ४ नामानः ४=१६ । विश्वसेन १ महामद्र २ देवयज्ञो ३ ऽजितवीर्य ४ नामानम्ब ४=२० । तत्र श्वितसकललोकाणां प्रतिशोर्ष विदधाना विजयन्ते । तेषां सान्छनानि, यथा—

‘विसह १ गय २ हरिण ३ मरुह ४ रवि ५ चद ६ मियारि ७ हरिय ८ तह चंदे, ९ ।

सरे १० संखे ११ वसहे १२ पठमे १३ पठमे १४ अ सति १५ घरा १६ ॥

वसहो १७ हत्वी १८ चंदे १९ सरे २० (एष) उरुसु लंछणवा ।

इय विहरमाणजिणवरवीसा सयमेव नायवा ॥”

इति विहरमाणसीमन्धरादि २० सान्छननामानि ।

एवं चचारि अष्टदसेतिगाथाविपरणभावना कार्येति ॥

महारकपुरन्दर-पूज्याराध्य-भीरवमण्डनधरिशिष्य विद्वत्समामण्डनपूज्यर्ष० आगममण्डन
गणेशशिष्याणुसत्यमण्डनेन लिखितम् । ‘वा(स्री)मी’ग्रामे । सोमवासरे । शुभं भवन्तु(त) ॥

१ पञ्चम मरहेसु कालतिगेण पनरचठवीसिसु ३६० ते सर्वे ७२ १२० ३६० । इत्यां गुमिवाः १४४, २४०, ७२० चठवीसी किअति ।

आयाः ६ १ ३ षटुविशतवाः । ताः कमसो मणियावेण समकं मरहेराचतेषु वन्द्यन्ते ।

२ वृषभो वरुणो हरिणो मरुहो रविजग्नो युगादिर्वीर्यो तथा वज्रः ।

सूर्यः सज्जो वृषभः पृथं वरुणं च सती सूर्यः ॥

वृषभो इक्षी वज्रः सूर्यः अक्षयुः सान्छनकाः ।

इति विहरमाणवराविक्रान्तिः सयमेव शातपथा ॥

श्रीजैनधर्मवरस्तोत्रगतसाक्षिभूतसंस्कृतप्राकृतपाठानां वर्णानुक्रमेण सूची ।

अ

क्रमांकः	पाठः	पृष्ठांकः	ग्रन्थादिस्वचनम्
१	अकार आदिधर्मस्य	१२५	द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकायाम्
२	अकारेण भवेद् विष्णुः	"	"
३	अकुंपाशांघयीमिश्रे	५६	"
४	अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं	२६	"
५	अजनि स्वजनो न कस्य को	१२२	वालभारते ११-१-२६
६	अजं हत्वा सुरां पीत्वा	४८	"
७	अतोऽन्युः	१०३	सारस्वते १०९
८	अन्वि जिवो तद् निचो	७६	"
९	अद्य मे फलवती	१०४	"
१०	अद्यापि किञ्चिन्न चिनष्टमास्ते	१६९	पद्मानन्दे १७, ३४०
११	अनाद्यनन्तसंसार	१००	"
१२	अनुकम्पाऽनुकम्प्ये स्याद्	२९	"
१३	अन्तर्वाणि मन्यमानः कवीनां	३	"
१४	अन्यानिव क्षोणिधवाननेन	११९	पद्मा० १७, ३४५
१५	अपत्यान(न्य)ङ्गशुश्रूषा	६८	"
१६	अपवर्जनमंहतिः	३८	अभिधानचिन्तामणौ
१७	अपि यदि रविविम्बचुम्बिचूल०	१६	"
१८	अवलस्त्रकुलाशिनो अपान्	३३	नैपथे
१९	अमिन्नभोक्ता भृशमोतुना च	५०	पद्मा०
२०	अभ्यस्य शश्वज्जघने घनेऽस्याः	११२	वाल० १-१-३६
२१	अमात्याः स्वामिनः सिद्धा	८०	"
२२	अरान् सहस्रं विशरारुभावं	११९	पद्मा० १७, ३४४
२३	अर्चा पूजा प्रतिमाऽपि च	६३	हैमानेकार्थे

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थाविसूचनम्
२४	अरिर्म्यथापातनिदानवानो०	२९	
२५	महन् महन्तः	१०३	शब्दप्रमेदे
२६	अधिभेकिनि भूपाले	५६	
२७	भेदोक्तवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिः	२२	
२८	अस्य शोणितेः परार्थपरया	१५	
२९	मह च त च राजेन्द्र !	२५	
३०	महो कष्टमहो कष्ट	६२	
आ			
३१	आप्याहि मन्त्रे ! प्रियदानस्य	३१	
३२	आमामज्ञो नृपवधः	११५	
३३	आत्तदीप्तो नमश्चक्रे	१२३	
३४	आयुषायुषल सुष्ठुभरघनु०	१०	
इ			
३५	इक्ष्वात्सु अगाह	०४	
३६	इच्छतीद्य ! परध्यासने जनो	३	
३७	इति खरसमुपाश्रयः	५६	
३८	इत्युन्नदन्त प्रसरन्मद् त	११९	पद्मा० १७, ३४१
३९	इत्यामुन्नतुर्त्सीति०	१२३	
उ			
४०	उ नो	१०३	सार० ४५
४१	उचिर्य वाण पर्य	३९	
४२	उत्तमपत्त साहू	२९	
४३	उषासिषा कश्चनमडिपगी	१०२	
ए			
४४	एक ध्याननिमीलनाम्मुकलित	५३	साहित्यदर्पणे परि. ७, पृ ४१८
४५	एक वाचद्वन्द्वमेतदनुसं	११३	
४६	एकेन्द्रियस्यापि तद्यस्य चक्रिन् ।	११९	पद्मा० १७, ३५८
४७	एकाहमपि यो वीक्ष्वा०	१९	
४८	यत्ते पठन्ति कृतिनो यत जैनरक्षा०	५५	

वर्णाचुक्रमेण सूची

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थाविसूचनम्
४९	एते व्रजन्ति हरिणास्तृणभक्षणाय	५५	
५०	एदोतोऽतः	१०३	सार० ५१
ओ			
५१	ॐ भूर्भुवःस्वः	१२	गायत्री
क			
५२	कञ्चनापि धुत्तृक्कान्तं	३८	पद्मा० १३, २८७
५३	कमलदलसुनेत्रो	५४	
५४	कर्णिका कर्णभूषणे	६०	हैमा०
५५	कर्तव्या देवपूजा	१६	
५६	कर्म जीवं च संश्लिष्टं	२०	योग० ४, ५२
५७	कल्पद्रुचिन्तामणिकामधेनु०	१०७	
५८	कल्पद्रुमस्तस्य गृहेऽवतीर्णः	१०५	
५९	कविला इहावि धम्मं	५९	
६०	क्रमेण कार्श्यं भरतेश्वरस्य	११९	पद्मा० १७, ३०३
६१	क पर्वपीयूषकरः क तारकाः	५८	पद्मा० १२, ६७
६२	क रत्नकान्तिः क च काचकान्तिः	५७	
६३	क्षान्तितुल्यं तपो नास्ति	६	
६४	क्षितिजलपवन०	१२४	द्वात्रिंशद्०
६५	क्षितिरुच्यते क्षान्ति०	१२४	द्वात्रिंशद्०
६६	का प्रीतिः सह मार्जारैः	६	
६७	कारणं जगति सर्वसम्पदां	१७	
६८	कालो सहाव नियर्ह	६४	उपदेशपदे
६९	काव्यं करोतु परिजल्पतु	१२	
७०	किं स्तुमः शब्दपाथोधेः	९५	
७१	किं ज्ञानेनापि नीरे	५२	
७२	किं स्वर्गेण सदा द्रुमाश्मपशुन	७०	पद्मा० ११, ८५
७३	किमप्यतिथिदानस्य	४७	पद्मा० १३, २८८
७४	किं मन्त्रयन्त्रौषधिमूलिकामिः	२१	
७५	कुदेशं च कुमित्रं च	८९	
७६	कुर्वन्ति सत्साधुगणाः स्वकृत्यं	५५	

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिसूचनम्
७७	कुलस्त्रिया न गन्तव्य	२६	
७८	छ(क्ष)वोऽसि युद्धैर्निपिलैर्न	११९	पद्मा० १७, ३४२
७९	छपौ सुपातः किल पृथिवेतुः	१८	
८०	छप्पायुष्मत्तचित	७२	
८१	छप्पात् प्रार्थय मेदिनीं धनपते०	६९	
८२	छत्या पापसहस्राणि	२२	
८३	के न पूर्वममयन् भुयो धया	११८	पद्मा० १७, २३०
८४	कोकिलानां स्वरो रूप	१११	
८५	को ब्रह्मण्यात्मनि एषौ	८०	हैमाने० १-५
८६	कौतुक नर्मणीच्छाया	१२५	हैमाने० ३, ६३५-६
८७	कूरस्वमाये ! करुणायिद्दिने !	५८	
८८	कोषः परितापकरः	१८	प्रशाम० २६
ख			
८९	खण्डखण्डेषु पाण्डित्य	१२	
९०	खतस्स दंतस्स खड्गविभस्स	१०२	
९१	खर ध्यान गज मत्त	८९	
ग			
९२	गठानुगतिको छोको	१०१	
९३	गम्यते यदि सूगेन्द्रमण्डल	५६	
९४	गर्जः गजः	११७	शाब्द०
९५	गाहा ह्रै मजाहा	६१	
९६	गिरौ शुद्धायां विजने वनास्तरे	१०८	
घ			
९७	घनी स चक्रधमतो बभूव	११८	
९८	घञ्जी बुर्धिनया स्वय करुहिनी	११	
९९	घत्तारि म्हु इत्त०	७९	
१००	घित्त चहुद्द यणमंडवमि	१०२	
१०१	घेवमासां (१ मासि चैत्रे) पूर्णमासां	१०६	पद्मा० १८, १७३
१०२	घित्त घेपण सघा	८०	
१०३	घुत्तगपासगधमे	७७	

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिसूचनम्
१०४	सूर्णीकृत्य पराक्रमान् मणिमय०	८	अध्या०
१०५	चेतनां नर्तकीं हन्वा	८०	ज्ञानाङ्कशे
१०६	चैत्यविहारौ जिनसभानि	७८	अभि० ४, ६०
छ			
१०७	छट्टेणं भत्तेणं	७९	शत्रुसत्रमाहात्म्ये (?)
१०८	छद्वय छकायरस्त्वा	२५	
१०९	छिन्नमूलो यथा	१४	
ज			
११०	जइ जिणमयं पवज्जह	१९	भगवतीसूत्रवृत्ता (?)
१११	जइ वि जिणालयं	६५	
११२	जइ वि हु भत्ता सरिसो	९	
११३	जन्मस्यानं न खलु विमलं	५१	
११४	जलमग्निर्वटं कोशो	११५	
११५	जले जीवाः स्यले जीवा	२०३	
११६	जले दिव्यमिरा सेवं	१०१	हैमशेष० ४, ९
११७	जह सेतुनडादीपं	३९	
११८	जातीजपायकुल०	७२	
११९	जिणसाहुत्ताहुणीण य	३९	
१२०	जितः कैरुद्धमा घातं	१०५	पद्मा० १८, ११२
१२१	जितो भवान् मयं भूरि	१०५	पद्मा० १८, ११०
१२२	जिनमयनं जिनविम्यं	७७	
१२३	जिनेन्द्र ! यानेव विद्याधते स्म	८१	अयोग० ४
१२४	जीवितेश ! जिनराजपूजनं	७६	
१२५	जीवी सासा हृत्ये	६०	
१२६	जे के वि गया मुक्त्वं	२२	
१२७	जेण घोसवती सेणा	९९	
१२८	जेण चकुक्खया गंगा	९९	
१२९	जेण रत्तफणो नागो	९९	
१३०	जैनो धर्मः शुमति(?)दयया	२६	

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	प्रत्यादिखननम्
१३१	जो गुण्यर छपनमेगं	२२	
१३२	ज्ञान किया व द्रवमस्ति वम	२९	
१३३	ज्ञान व दर्शनमयो	७३	
१३४	ज्ञानयिष्युः सवा प्रोक्त-	१२४	
१३५	ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव	९३	
ट			
१३६	टड्डो नीलकपित्थेऽपि	४३	इमानेकार्ये स्तो० २४
त			
१३७	तम वद्विवद्वयेन सङ्गुसे	१२०	पद्या० १७, ३९४
१३८	तदुनीषनबिछागसागरे	११८	पद्या० १७, ०३५
१३९	तद् भोजनं यद् शुद्धचरोपं	९०	
१४०	तपः सर्वास्तसारङ्ग-	१८	
१४१	तस्य वद्विकुसकुब्जिनिकाये	१२०	पद्या० १७, ३९३
१४२	तातावेरावथावपीह सुमवे	२२	
१४३	तित्थयरत्त समत्त०	१००	
१४४	तिथिपर्बोस्तथाः सर्वे	४७	योग०वृत्ती'
१४५	तिर्यङ्ग क्षामङ्गुलि०	१८	
१४६	तिरुक्कयुतळकाट०	७३	प्रतिमा०वृत्ती
१४७	तीर्थे सद्दीर्घतीर्थे	१५	
१४८	तीर्थेकृत् प्रथमः स्वामी	१०३	पद्या० १८, १७३
१४९	तीर्थोवकैर्भुतमछरमळ०	७३	
१५०	तेनेति चक्रोदितगईषामि-	११९	पद्या० १७ ३४६
१५१	तैरात्मा सुपविभितो निजङ्गुळं	१०५	
१५२	तैरान्द्रे किञ्चित् स्वनाम विद्यां	१०५	उपदेशातरङ्गिण्यां (१ २४७)
१५३	तोपत्यमिरपि अजल्पदिरपि	१७	सिन्धूर० स्तो० ४०
१५४	त्यजेदेवं कुळस्यार्थे	११	
१५५	त्रिषा मनो-वाक्-तनुमिभिरिषैः	२८	
व			
१५६	वसः प्रजापतौ यद्	३०	इमाने०

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिसूचनम्
१५७	ददद् हरिर्वन्दनकान्ति भक्त्या	१००	
१५८	दय संग्रह भय कारुणिय	३९	
१५९	दर्पणार्पितमालोक्य	५३	
१६०	दधसुयं जं पत्तयपोत्थयलिहियं	९४	अनु० सू० ३७
१६१	दातव्यं धन्यवद् दानं	११७	
१६२	दानं शीलं च तपः	४	पद्मा० स० १४, श्लो. २९८
१६३	दानेन लक्ष्मीर्वचसा च वाणी	५७	
१६४	दिवसे दिवसे लक्ष्मं	२०	
१६५	दिवादेर्यः	३	सार० सू० ९६३
१६६	दिव्यं सप्तविधं प्रोक्तं	११४	
१६७	दीनादिकेभ्योऽपि दयाप्रधानं	२९	
१६८	दीर्घायुर्मव धार्मिको भव भव	१०७	
१६९	दुर्वारा वारणेन्द्रा	१०७	
१७०	दृष्टे(ष्ट्रि)व निर्जितकलापभरामधस्ताद्	४४	माघे स० ५, श्लो० १९
१७१	दृष्ट्वा कोऽपि हि कच्छपो हृदमुखे	८	अध्या०
१७२	देयं स्तोकादपि स्तोकं	८८	
१७३	देवागमनभोयान-	२	अष्टसाहस्र्यां
१७४	देहस्पृशां दुर्गतिपातकानां(भ्यां)	४	पद्मा० २, १७६
१७५	धूतं च मांसं च सुरा च वेद्या	६०	सूक्तमुक्तावल्यां
१७६	द्विजराजमुखी मृगराजकटिः	११२	
१७७	द्विजिह्वमुद्देगकरं	६	
ध			
१७८	धण्णा ता महिलाओ	१०	
१७९	धनस्य नव्यैः सुरभिस्त्रमावैः	९८	पद्मा० २, १६४
१८०	धन्या भारतवर्षसम्भवजना	९६	
१८१	धन्येन येनास्यदानमङ्गि-	२८	
१८२	धर्मकल्पद्रुमः धीमान्	१०७	
१८३	धर्मो हि जीवः शुसशर्म०	३०	
१८४	धिगस्तु तृष्णातरलं भवन्मनः	३३	नैषधे स० १, श्लो० १३०

ममाङ्कः	पाठः	श्लोकाः	ग्रन्थादिस्थानम्
१८५	पिग् पिङ् म घमर्वमुक्थ	१०५	पद्मा० १८, ११४
न			
१८६	न ते नरा युगतिमापुपस्ति	१७	
१८७	न भूतपूर्व(र्वो) न थ वेन	११२	
१८८	नमो भरिद्वतार्ण	१२, २५	
१८९	नमो धमीए लिपीए	१४	भगवत्यां ए० १
१९०	नमो सुयस्म	१४	भग० ए० ३
१९१	न यज्ञा सह मित्रय	११४	
१९२	नयनारहकमफशर	२२	
१९३	नागो माति महेन क जलदहैः	२७	
१९४	नाष्ठाद्वयति कापीन	१४	
१९५	नाण थ वंसण थिय	२३	
१९६	नानेकाम् प्रतिक्षिपेत्	१५	धीतराग० ८
१९७	नाथ हिरयो क्रम नाथ	६२	प्रयोधचिन्तामणौ
१९८	नीपेगोत्रमयिनयो-	१००	
१९९	नूतनार्हद्राधास-	७८	
२००	नृम्यो नैरपिकाः सुराथ निधिष्ठाः	२१	
२०१	नेत्रैर्निरीक्ष्य विसकण्टक०	५२	लोकतत्त्व०
२०२	नीक पुर्व द्विधा कुर्यान्-	७२	
२०३	नैतया कति पतित्वधारिणो	११८	पद्मा० १७, २३१
२०४	नो बापी नीब कूपो न थ	५२	
२०५	धो क्षेत्रोऽप्यमरस्तथवा मयि गत	११०	
२०६	न्यामोथ दुर्बलं पुर्व	७	
प			
२०७	पसपातो न मे धीरे	२	लोक०
२०८	पसस्तु मासाथे	३७	हीमाने० ५१८-५१९
२०९	पंक्तिविषसंवरणो	२३	
२१०	पंचमहजयशुष्ठा	२३	
२११	पंचमहजयपरिपा०	३९	

वर्णानुक्रमेण सूची

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	अन्य स्थाने
२१२	पञ्चादौ यन्पदानि	२१	
२१३	पणयालीस आगम०	२५	
२१४	पण्डित ! स्य सदा पापं	५७	
२१५	पदे पदे सन्ति मदा रणोद्भवा	३३	नैपथ्ये स० १,
२१६	पापतापनिचयस्य	१००	
२१७	पायच्छिन्नं विणयो	११७	अतिचार० ७
२१८	पारावर्तैः किमयममृनिधित्तं	११४	दृनाङ्गदे पृ० १
२१९	पालितो वृद्धवादी	१०१	
२२०	पावयणी धम्मकहीं	१०१	अन्य प्रकारे धिकार ना० ६८
२२१	पावित्र्यं परमाहिंवाहुवलिनः	१२०	पद्मा० १७, ३
२२२	पात्रेण सवत्तिजणो	१०	
२२३	पिच्छं वर्हं शिखण्डकं	४४	
२२४	पिडविसोही समिर्ह०	२४	
२२५	पितुः कलायातुरमीतिदानु-	२८	
२२६	पित्र स्वादं च चारलोचने !	९६	पद्दर्शन० ८०
२२७	पीयूषेण सुराः श्रिया सुररिपु-	१५	
२२८	पुण्डरीको दक्षे पूर्व	१०७	
२२९	पुण्यपापविनिर्मुक्तो	१२४	डात्रिंशद्०
२३०	पुण्यानामिह नायकं	२०	
२३१	पुष्पवदलयं विडम्बती	६६	राजप्रश्नीये
२३२	पुरीपद्मकरः पूर्व	२७	
२३३	पूजया भवति राज्यमूर्जितं	१६	
२३४	पूजाकोटिसमं लोत्रं	६६	
२३५	पूजाहः स्वगुणैरेवा-	३	
२३६	पूय्वानाथसुता भुजिष्यचरिता	४५	
२३७	पृथ्वाश्च ते वदन्ति स	६४	
२३८	प्रभवोऽपि प्रभुर्जोयाम्	६२	शत्रुञ्जय०
२३९	प्रभुविम्बं पुण्डरीक-	१०६	पद्मा० १८, १७

१ आद०वृत्ता पृ० १०९। २ उपदेशतरङ्गिण्यां पृ० १०२। ३ उपदेशतरङ्गिण्यां पृ०

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिस्वरुनम्
२४०	प्रशमरसनिमग्न	१८	
२४१	मासुकञ्जुमितानि	११	पद्या० १४, २२
२४२	प्रोक्तासयाम्यन्नपपेड्य पाठ-	११९	पद्या० १७, ३४३
फ			
२४३	फलेन मूत्रेण च वारिमूर्च्छा	३३	नैपथ्ये १, स्तो० १३३
२४४	फाल अल घट शैव	११५	
ब			
२४५	बहुसो मषेण कय	४०	
२४६	बाणवर्षी कोडीभो	२०	
२४७	वारस गुण भरिर्हता	२२	
२४८	बास-रुी-मन्व-सूर्वाजा	९७	
२४९	बाह्वैव दण्डपारुष्य	११५	
२५०	बिडट्टाह सुपमि	१०	प्रथम०
२५१	ब्रह्मा येन कुसालवधियमितो	१९	नीतिशातके स्तो० ९२
२५२	ब्रह्मा लूनधिया हरिर्हयि सठम्	८१	
२५३	ब्राह्मी चम्बनवाञ्छिका मगवती	१०९	मङ्गल० १३
भ			
२५४	भग्नी भगिनी	११६	वाच्य० ४१
२५५	भवबीभाङ्करजनना	१२५	प्राञ्चिदावु०
२५६	भवामियमिर्नां सा च	७७	प्राञ्चिदिका १९, स्तो० २१
२५७	भरुा काचन भूरिरत्नविगमसु०	५२	
२५८	भावत्यबाभो द्वात्यबाभो बहुपुण्यो	१५	महा०
२५९	मीरोः सतस्तथ कथ त्वमरेभरोऽसौ	३६	
२६०	मुक्त्वा द्यतपद् गच्छेत्	९	
२६१	मूक् मातौ	११	
२६२	मूतप्रस्तामडीनशुत्यह्वयो	५	पथन०
२६३	सृष्टापनीतमीरेण	७२	
म			
२६४	मसिकाः क्षतमिच्छन्ति	३	

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिसूचनम्
२६५	मट्टीमयं च विवं	७५	
२६६	मदिराक्षी न यत्रास्ति	७७	द्वात्रिंशिका० १२, श्लो० २
२६७	मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नमार्गे	११५	
२६८	मनुष्यौ न मनुष्यौ तौ	११४	
२६९	मंदाण य दुंटाण य	३९	
२७०	मरणं प्रकृतिः शरीरिणां	१२२	रघु० ८, ८७
२७१	मांसं मृगाणां दशनं गजाना-	५	
२७२	मा गा विपादभवनं भुवनैकवीर !	११५	
२७३	मा गाः पिशुनविश्रम्भं	६	
२७४	मार्गे मार्गे देवयोत्कारकामा	५५	
२७५	मार्ज्जिनौ कुमोदकः	४८	अभि०
२७६	मुखं लोललालं	२७	
२७७	मुखं पद्मदलाकारं	१३	
२७८	मृगमीनसज्जनानां	५	नीति० श्लो० ५०
२७९	मृगया न विगीयते	३३	नैषधे स० २; श्लो० ९
२८०	मृण्मयं हैमनं रत्न-	५०	
२८१	मृतयो हि भवानुचारिका	१२२	वाल० ११; १, २५
२८२	मृद्धी शय्या प्रातरुत्थाय पेया	३२	
२८३	मैत्रीं प्रमोदां करुणामुदासतां	४९	पद्मा० १४, १८४

घ

२८४	यजमानो भवेदात्मा	१२४	द्वात्रिंशद्द०
२८५	यथा चतुर्भिः कर्त्तकं	१०१	
२८६	यथा वृष्टिः समुद्रेषु	६	
२८७	यथास्थितं वस्तुदिशभ्रधीश !	२	अयोग०
२८८	यदिन्दोरन्वेति	६३	
२८९	यद् दुर्गामदवीमदन्ति विकटं	१९	सिन्दूर० श्लो० ५७
२९०	यद्दृष्टिः करुणातरङ्गलहरी	५३	
२९१	यद् ब्रह्मा चतुराननः समभवद्	८१	
२९२	यद् वर्ज्यतेऽमीषु वधस्त्रिधा तत्	२८	
२९३	यस्माद् विघ्नपरम्परा विघटते	१७	सिन्दूर० श्लो० ८२

समाहः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	प्रव्याख्यानम्
२९४	यस्य धर्मपिदीनानि	१४	
२९५	यस्यैकत्र तदे नवापि निघण्टुः	५४	
२९६	यास्यामीति जिनालय	६५	
२९७	यादि शूकर! मद्र ते	५६	
२९८	येन पुष्टमनोमयन तदस्ता	५७	
२९९	ये मञ्जुमिति निमञ्जयमिति नितरां	११३	
३००	ये लगवमिति जितरासन०	९७	
३०१	येऽभन्त्यशूकाः पशुवन्निशायां	३१	
३०२	योऽज्ञो प्रयिद्योऽपि दि	१०८	
३०३	यो जैनमन्दिरमुदार०	७९	

र

३०४	रघुनाथं वन्द्या वीक्षिता धमदारा	८०	
३०५	रत्नाम्यान्वसुतीर्यितीय	८	अध्यात्म० वृष्ठी
३०६	रम्ये दृग्ं तीर्थनाथस्य विग्ने	८८	
३०७	रागद्वेषौ विनिर्मित्य	५२	
३०८	रागः स्यात्तोद्वितादिषु	७९	हैमाने० २, १, ११
३०९	रामो नाम चमूय ह्य तद्वपसा	५३	
३१०	राज्य नरकाम्त	९३	
३११	राज्यभीर्भयताऽर्जिताऽर्थि०	१३	
३१२	राज्यस्य लोभात्सुनेय पिग् पिद्	१२०	पद्या० १७, ३६१
३१३	राज्येऽपि लोभं मरतेऽपि कोप	१२०	पद्या० १७, ३६३
३१४	रात्रिर्गमिष्यति मयिष्यति सुममात्	१०	
३१५	राधाया वचनाद्वचः क्रमवशा०	८	अध्यात्म० वृष्ठी
३१६	रूप(पि)प्रभ्यस्वरूप या	१२५	द्वार्त्तिशावू०
३१७	र काम! ज्ञामनयना	१०९	
३१८	रे घोरनिम्ने! कलहप्रसक्त!	५७	
३१९	रे रे किं ब्रह्मिच्छाऽसि मदनद्वे!	४	
३२०	रे रे त्रिषे! पकपटोसमेने!	५७	
३२१	रोगाहङ्कचईपाण	३९	

वर्णानुक्रमेण सूची

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थं दि.
ल			
३२२	लक्ष्मि ! प्रेयसि केयमास्यशितिता	४३	
३२३	लक्ष्मीः पद्मा रमा या सा	१०९	अभि० २, १४०
३२४	लक्ष्मीर्वेश्मनि भारती च वदने	१०७	
३२५	लिङ्गिन्या वेद्यया दास्या	२६	
३२६	लेखयन्ति नरा धन्या	९७	
३२७	लोमेन कोपेन विनिर्जितेऽस्मिन्	१२०	पद्मा० १७, ३६२
व			
३२८	वक्त्रं पूर्णशशी सुधाऽधरलता	५१	
३२९	वन्दनं हृदयभावसम्भवं	१००	
३३०	वपुश्च पर्यङ्कशायं श्लथं च	८१	अयोग० २०
३३१	वयं समणधम्म संजम०	२४	
३३२	वरं वृन्दावने रम्ये	७७	द्वात्रिंशिका० १२,
३३३	वरि गन्धमि विलीणा	९	
३३४	वरि हलिउ वि हु भत्ता	९	
३३५	वर्षं यावत् केवलज्ञानलक्ष्मी-	१८	
३३६	षवहारो वि हु चलवं	१९	
३३७	वसुधाभरणं पुरुषः	१६	
३३८	वस्त्रं पादपरित्राणं	४०	
३३९	विजेतव्या लङ्का	११३	
३४०	वित्तादि दान०	२८	
३४१	विद्वत्त्वं च नृपत्वं च	२६	
३४२	विधाय मायां विविधैरुपायैः	१९	सिन्दूर० श्लो० ५४
३४३	विध्या (ध्मा ?) तपापपटलस्य	७३	
३४४	विनयोऽहङ्कृतित्यागो	१००	
३४५	विप्रः प्रार्थितवान् प्रसन्नमनसः	७	अध्या०
३४६	विमलगिरिमुस्रानां	५४	
३४७	विमुञ्च मानं मनसाऽपि दुष्टं	१८	
३४८	विरक्तचित्तेषु रतिं न कुर्याद्	११	
३४९	विवेको ह्रीर्दया	३४	
३५०	विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो	१०८	

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	प्रख्यादिगुणनम्
३५१	पृथ्वा वाऽपि पुरा रामल भरत०	७	अध्या०
३५२	यदया रागपती राधा तदनुगा	१०८	
३५३	पद्य पातरत नटं कुपठित	८०	
३५४	वमयऽपि भुपनम्य भाग्यता-	११८	पद्या० १७, २३३
३५५	व्यसन निष्ठाद्यम	१०१	संज्ञाने० ३, १००७-१००८
३५६	व्यसनगतगतानां	३१	
श			
३५७	शकट पश्चादस्त्रेण	६०	पाणक्यनीतौ (१)
३५८	शम्भुज्योऽद्रिपु सिद्धि-	१०६	पद्या० १८, १७८
३५९	शम्भुस्य सुरीये भाग	५७	
३६०	शम्भु प्रपयानिर्धा निपतिता	८	अध्या०
३६१	शयिते क्षयिते दोषे	२६	
३६२	शिरष्पेदे ताप पाच्यम्	६३	
३६३	शुक्राः सुपुत्र्य जिनराजनाम	५५	
३६४	शुक्रस्यानाधिरोदण	१०६	पद्या० १८, १७४
३६५	श्यामश्लेणाद्यन्ना अतः०	६८	
३६६	धीनम्बियेण रथनेमि०	१०९	
३६७	श्रुत्याऽऽज्ञान स्त्रिया०	२३	
३६८	श्रेयांसि न वदन्ति सुकृतिना	१६	
३६९	श्रीवयोः सुसुखि ! ते सुधा पन	५५	
स			
३७०	सभेगनिर्बन्धसामानुक्रम्या-	४	
	”	२९	
३७१	संसारपासः स्फुटमेव काटा	४	
३७२	संसाधनक्रमन	२०	
३७३	संसारोऽस्यमर्ता नरावरमवाः	१०४	
३७४	सकलस्य या नयनं न व ति	१०२	
३७५	सकलकुशसवती	१७	
३७६	सकीचकैर्मादतपूर्वरथैः	७८	रघुवरी स० २, नसो० १२, ७३
३७७	सकलद्विबद्धा(मा)अं	१०	

वर्णानुक्रमेण सूची

क्रमाङ्कः	पाठः	पृष्ठाङ्कः	ग्रन्थादिचूचनम्
३७८	सङ्ग्रामसागरकरीन्द्रभुजङ्गसिंह-	२१	
३७९	सञ्चन्दनेन धनसार०	७२	
३८०	सदा तदाक्षां स्वभिरःकिरीटं	११८	
३८१	सदेवे सुगुरा शुद्ध-	३	
३८२	सद्धर्मवीजवपनानघक्राशालस्य	३६	
३८३	सद्ध्यानघान०	८०	पातञ्जले (?)
३८४	सद्योगसंश्लेषविशेषसौरं	५६	
३८५	सन्त्यन्यान्यपि दुःखानि	१०	
३८६	सन्तोषेणामिसम्पूर्णः	१२५	द्वात्रिंशद्०
३८७	सन्ध्यां यत् प्रणिपत्य	५३	
३८८	सन्नालिकेरपनसामलधीजपूर-	७३	
३८९	सन्मृत्तिकामलशिला०	७५	
३९०	सन्मोदकैर्कटक-मण्डक-शालि-दालि	७३	
३९१	समं प्रतिप्रया येन	११४	
३९२	सम्मोहयन्ति मद्यन्ति	१०	
३९३	सयं पमज्जणे पुत्रं	६६	
३९४	सर्वेऽपि जीवाहवयोऽत्र	२८	
३९५	सर्वेण दीर्घः सह	१०३	सार० ५२
३९६	सविनयास्तनया दयिता हिता	१५	
३९७	सर्वेऽसि पि जिज्ञाणं	३९	
३९८	साकं जानपदैः समं परिजनैः	१६	
३९९	साधौ सभ्यार्यसज्जनाः	१०१	अभि० ३: ४३
४००	सामाङ्गमि वि कण	२०	
४०१	सारङ्गी सिंहशात्रं	४९	ज्ञानार्णवे
४०२	सारा बाह्यववारिधेरग्रहर्षी	२१	
४०३	सार्वायोको न धर्मो	५२	
४०४	सिंहो बली ठिर्द०	१०८	
४०५	सिद्धयुक्तकलाबलाद् धनिजनं	७	अध्या०
४०६	सिद्धौ महर्षिरेकोऽपि	१०६	पद्मा० १८, १७७
४०७	सीतया दुरपवाद्सीतया	११५	
४०८	सुकुलजन्म विभूतिरनेकधा	१५	

संख्या	पाठा	पृष्ठाः	ग्रन्थादिखण्डम्
४०९	सुकामये ! चन्द्रसमानपञ्चम !	५१	
४१०	सुनिधित नः पतन्मपुक्तिपु	५३	द्वात्रिंशद् १, ३०
४११	शुक्लवर्णं गजराजगामिन	१२४	
४१२	सुपगा स्नातिगाविनी	८१	अभि० १, १४८
४१३	सम्पते यदि जिनग्रशासन	५६	
४१४	साध्यमूर्तिरधिष्ठात्रा	१०४	द्वात्रिंशद् ०
४१५	स्नग्मानां दि सदस्यमष्टमदित	७	
४१६	स्त्रिया कपाचिद् रणये दि	११०	
४१७	सृदाति निलकदाय	७४	प्रतिमा० पृष्ठी
४१८	सृष्ट मीचजनहुं(दि)ष्ट	७२	
४१९	स्रर सिद्धगुदागेद	१०८	
४२०	स्यात्पदाङ्कितसमस्तयस्तुक्	५३	
४२१	स्युत्तरपद् ध्याप्र०	६	अभि० १, ७६
४२२	स्यनन् पाठाद् स कीचकाः	४७	अभि० ४, २१९
४२३	स्यपरध्वसोपि दान प्रमाणम्	३	जैनतर्क०
४२४	स्यप्र कार्पटिकेन रात्रियिगमे	८	अध्या०
४२५	स्यपस्युय भूतसदस्र०	१२४	द्वात्रिंशद् ०
४२६	स्वगादागत्य शीर्षाणा	१०६	पद्मा० १८, १७५
प			
४२७	पश्चिर्वसद्वस्त्राणि	११६	
४२८	पष्टाष्टमाङ्कितपसा	७९	शशुञ्जय०
द			
४२९	द्वता चगात्र द्वेषाद्य	११५	द्वात्रिं०
४३०	द्वत्वा स्य पतिमवेक्ष्य	१११	
४३१	द्वरति कुञ्जकलद्रु	१७	सिन्धूर (१)
४३२	द्वस्ताद् प्रस्कञ्चितं पुष्यं	७२	
४३३	द्वारकार्गमितमुक्तेषु	११५	
४३४	द्वा शोचन्ति धनं	१०	
४३५	द्वे द्वेऽयम् । किमयम् !	६९	

ग्रन्थनगरनरन्यायपर्वादिविशिष्टनामसूची

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
	अ	अश्वदेव	५१
अक्षपाद	९६	अश्वायुषोप	५१
अभिन्नु	६९	अष्टकश्रुति	८५
अक्रुषा	११४	अष्टसहस्री	२
अङ्गद	११४	अष्टापर	९२, १०५, ११८, १२०, १२३
अचल	४७	अहिसया	८४, ८५
अच्युत	९७		आ
अच्युतेन्द्र	११६	आशरपचक्षुराण	९४
अटिल	६	आषारनिनकर	७१
अणहिल	१२६	आषारंग	९४
अजुत्तरोवर्बाईवर्णांग	९४	आदित्यपशस्त्र	१२३
अनुयोगद्वार	९४	आनन्द	६५
अनेकान्तरमपटाका	९५	आर्द्रकवेद्य	६३
अनेकान्तरमपटव्या	९५	आर्द्रकपुर	६३
अनेकार्थ (द्वैत)	८०	आर्द्रकुमार	६३
अंतर्गहवर्णांग	९४	आर्द्रिक	६४
अभिकास्तुत	९१, ९२	आर्द्रिका	६३
अभय	३७, ३८, ६१, ६३, ६४, १०९	आर्य	१००
अभिधानचिन्तासमि	७८	आर्यभि	११९
अमरचन्द्र	६९, १०६	आर्यव	९६
अम्बर(ड)	६५, ९१	आवरणक	९४
अम्बिका	७०, ७८		इ
अयोगव्यवच्छेद०	२	ईशा	६९
अयोध्या	११८		उ
अर्जुनाचल	४३, ७८	उच्छेद्य	१२६
अवन्ती	६५, ९१, ७०	उज्जयिनी	६१, ११०
अश्वघोष	३१, २२	उज्जयिन्या	९४

विशिष्टनामसूची

१६७

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
उदयन	११०	कलशीपुर	९९
उपासकदशांग	९४	कल्की	८७
उमा	६८	कल्याणमन्दिर	१,१२५,१२६
उमास्वाति	१००	कल्लुका	९,१०
उम्भ	६	काञ्चनपुर	१०१
उर्वशी	८२	कान्ह	८६
उववाई	९४	कापिल	९६
	ऋ	कामदेव	३२
ऋषभ	१६,५९,७८,९०,९८,१०५, ११६,१२०,१२२	कालिका(चार्य)	६१
ऋषिमण्डलवृत्ति	१२०	कालिदास	६०,६१
	ए	कीनाश	६९
एकमनीय	१०३	कीर्तिमती	३०
(एक)लव्य	७४	कुणिक	६१
	ओ	कुन्ती	१०९
ओषनिर्युक्ति	९४	कुमर	१००
	औ	कुमारपाल	७४
औपपातिक	६५	कुम्भ	६
औलव्य	९६	कुरुचन्द्र	१०१
	क	कुलवालुक	६१
कंस	८७	कूर्म	८६
कच्छ	९,४०	कृतपुण्य	६१
कणाद	९६	कृष्ण	४८,६९,८२,८५,८७,८८,९८,१००
कनकपुर	१३	केशव	५९
कपिल	५९	केशिकुमार	९१
कप्पत्रहंसिया	९४	कोरट	५०
कप्पिया	९४	कोशला	८८
कमल	५४	कोशा	१०७
कमला	१३,१४,२१,२६	कौरव	११
कलङ्गी	८६	कौलधर्म	८०
		कौशल्या	१०९

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम
कौशाम्बी	४५, ११०	घटोद्भव
क्षत्रियकुण्डनपुर	११०	च
क्षमापर	५२	चत्वरण
क्षीरसमुद्र	८५	चण्डप्रद्योतन
क्षमानन्दिनी	११३	चन्दनबाला
		चन्दनबालिका
खपट	१००	चन्द्रना
स्त्री(क्षी)रकवम्ब	९१	चवपमणि
		चवापिञ्जय
गङ्गा	६९, ९९, ११६	चन्दिल
गङ्गादत्त	३४	चन्द्र
गजास्य	६९	चन्द्रणस्त्रा
गणविद्या	९४	चन्द्रप्रभ
गणेश	६९	चमर
गरटा	८८, ८९	चम्पा
गर्दभिल्ल	६१	चार्याक
गायत्री	१२	चित्रलेखा
गाढव	७७	चूला
गुणप्रिय	९६, ९७	चेटक
गुणवती	५१, ५४	चेलणा
गुरु	८४	
गोकुल	११०	छन्माणि
गोघन	४६	
गोपाल	४६	ज
गोपालक	४६	जगद्
गोभद्र	४६, ४७	जगद्क
गोमती	५७, ५८	जगद्स्ताह
गौतम	८४, १०७	जमदग्नि
गौरी	५३, ६९	जम्भूदीप
		जंबूदीपमणि
पटारस्ताली (१)	५१	जम्भूस्थामिन्

विशिष्टनामसूची

१६९

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
जयतसी	१२६	दण्डक	३२
जयभूषण	११६	दधिवाहन	४५, ११०
जितशत्रु	३०-३२, ५०	दमयन्ती	७४
जीतकल्प	९४	दयाल	७०
जीवामिगम	९४	दशकन्धर	११३
जैन	९६	दशरथ	११२
जैनतर्कपरिभाषा	३, ९५	दशवैकालिक	६३, ९४
जैनधर्मवरस्तोत्र	१, १२५, १२६	दशाश्रुतस्कन्ध	९४
जैमिनीय	९६	दुरित	९८
जो(यो)गवाशिष्ट(ष्ठ)	८६	दुर्वासस	८२
ज्ञाता	६५	दुष्काल	४२
ज्ञाताधर्मकथा	९४	दूताङ्गद	११३, ११४
ज्ञानाङ्कुश	८०	देवकपत्तन	४३
ज्येष्ठा	११०	देवदत्त	६४
		देवसूरि	१००
टाक	९, १३, १४, २७	देवेन्द्रस्तव	९४
		दोसीश्री	१२६
ठाणांग	९४	द्रोणाचार्य	७४
		द्रौपदी	११, ६५, १०९
ढण्डेर	१२६	द्वात्रिंशद्	१२४
ढेलड	६७	द्वात्रिंशिका	७७
		द्वारवती	९८
तक्षशिला	११८		
तंदुलवि(वे)यालिय	९४	धन	९८
तारा	११	धनपति	६९
तिलोत्तमा	८४	धनवती	६४
तेजःपाल	७८	धनवाह	४५
त्रिपुरारि	८५	धन्यक	४७
त्रिपृष्ठ	३२	धम्मिलक	६१
		धरणक	७८
दक्ष	८५		

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
धर्मप्रिय	५,७	पद्मा	५४
धर्ममति	९७	पद्मानन्द	४,५८,५९,६६,१०६
धवल	९,१०	पद्मावती	१०९,११०
धारिणी	३६,४५,४९,९०	पद्मिनीकण्ठपत्तन	५०
धूम्रिया	६७	परशुराम	८६,८७
		पराशर	१०८
नन्दिपेण	४९,१०९	पर्वत	१३
नन्दी	९४	पावस्रज	८०
नन्दी(न्वि)वर्धन	११०	पारासर	८५
नन्दीसूत्र	९४	पार्वती	६८,६९
नमि	३१	पार्श्व	१
नयचक्र	९५	पार्श्वनाथ	१२५
नरसिंह	१३	पालित्त	१०१
नर्मदा	४६	पाशाचन्द्र	६६
नल	१०९	पिण्डनिर्मुक्ति	९४
नाभेय	९१	पीठ	९०
नारद	९३	पुण्डरीक	१०५
नारसिंह	८६	पुण्डरीकिणी	९०
नास्तिक	९६	पुष्करभूषिणी	९४
निघण्टी	९४	पुष्किया	९४
निघ्नीष	९४	पुष्पभूषा	९१
नेपाळ	१०८	पूजाष्टक	७२
नेमि	९८,१००,१०१	पूर्णिमा	१२४,१२६
नैवायिक	९६	पेडाळ	१०९
नैपथ	३२	पोढमपुर	३२
		पौळस्त्य	११३
पद्मवती	५९	प्रजापति	३२
पद्मवणा	९४	प्रतापसीह	४१
पद्मनाम	६९	प्रतिमासप्तकश्रुति	६६,७४,९४
पद्मल	४०	प्रविद्यान	५०

न

प

विशिष्टनामसूची

१७१

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
प्रदेशिन्	९१	ब्राह्मी	९०, १०९, ११७, १२०
प्रबोधचिन्तामणि	६२, ६९	भ	
प्रभवप्रसु	६२, ६३	भक्तपरिज्ञा	९४
प्रभावती	१०९, ११०	भगवती	६५, ९५
प्रमाणमीमांसा	९५	भद्र	४६
प्रवचनसारोद्धारवृत्ति	६६	भद्रक	३०, ३१
प्रश्रव्याकरण	९४	भद्रेश्वर	४०, ४२, ४३
प्रहासा	११०	भरत	५८, ५९, ७८, ७९, ८८-९१, १०५-१०७, ११८-१२३
प्राग्घाट	७८	भाट्ट	९६
प्रियदर्शन	३४	भाणरत्न	१२६
श्रौढगिरि	१०४	भाजु	५४, ५५, ५७, ५८
ब		भालण	८५, ८६
बन्धुमती	३२, ६३, ६४	भावप्रभसूरि	१, २, ३१, ९८, १२५, १२६
बप्पभट्ट(ट्टि)	१००	भीम	४८
बल	६९	भृगुकच्छ	५०, ५१
बलि	८७	भोज	६०, ६१
बहुली	११८	म	
बार्हस्पत्य	९६	मगध	३५
बालभारत	१२२	मच्छ(त्स्य)गन्धा	८५
बाहु	९०	मतिसागर	५०
बाहुबल	९०	मत्स्य	८६
बाहुबलि	१८, ११७-१२०	मथुरा	५८, ९६
बाहुबलिन्	११८, ११९	मनक	६३
बिभीषण	११४	मनी	९६
बुद्ध	८७	मनोरमा	५४, ५८
बृहत्कल्प	९४	मन्दोदरी	११३
वेनातट	५, ४७	मन्मथ	८५
वौद्ध	९६	मरणसमाहि	९४
वौद्धावतार	८६		
ब्रह्मन्	६९, ८२, ८४, ८५, ८८, १२४, १२५		

नाम	पृष्ठाङ्क	नाम	पृष्ठाङ्क
मरीचि	५९	मेरुप्रम	३६
मरुक्	४६	मैत्र	८९
मरुदेवा	८८	मैथिली	११३, ११४
मरुदेवी	१०६	मैनाक	१३
मरुसूती	६७	य	
मह्यवादिन्	९५, १००	यम	८२
महादेव	६८, ८०, ८५, ८८, १०९	यवनशास्त्र	५
महानिर्णाय	४९, ९५, १११	यशोविजय	६६, ७३
महापीठ	९०	याज्ञ	६७
महाविदेह	३७, ४७, ५८, ९७	यौ	९६
महावीर	२९, ३६, ४५, ९१, ११०	र	
महिमाप्रभ	१२६	रक्षक	४१
महेश्वर	१०९	रघुवंश	७४, १२२
मा	६८	रघुनेमि	१०९
नाप	४६	रक्षा	८२
नांग	४०	रस-स्त्री	४६
नाह्न	१२६	राज	११३
नाल	४१	राजगृह	३७, ४६, ४९, ६३, ६४, ११०
सुम्भप्रिय	४८	राजमन्त्री	६६
सुनिसुभ्रज	५०, ५१	राजीमन्त्री	६८, १०९
सुर	१५	राजपुर	७८
मूलदेव	४७	राम	१८, ५१, ८६, ८७, ११२-११४, ११६
मूला	४४, ४५	रामचन्द्र	११५
मृगाष्पन	३०-३२	रामायण	१११
मृगावती	४६, ११०	राजपक्षेनी(य)	९४
मेघकुमार	३५-३७	राजमह	४०
मेघरथ	३४, ३५	राजण	११, ५३, ८७, ११२-११४, ११६
मेतार्प	६१	रुद्र	८८
मेनका	८२	रघु	८७
मेरु	७९	रैवताश्व	८७

विशिष्टनामसूची

१७५

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
सहस्रार	५१	सु(सूय)गडांग	९४
सहस्रार्जुन	८७	सुयशास्	९०
सागरदत्त	५०	सुयोधन	१८
साङ्ख्य	९६	सुरश्रेष्ठ	५०
सामायिक	६३	सुलसा	९१, १०९
सावद्याचार्य	६५	सुवेग	११८
सावित्री	६८	सुसुन्दरिका	११७
सिंहनिपद्या	१२२	सुहस्तिसुरि	२९
सिद्धक्षेत्र	१०५	सूचीकटाह	३८
सिद्धराज जयसिंह	१०७	सूरपन्नत्ती	९४
सिद्धर्षि	१००	सूर्पणखा	११२
सिद्धसेन	५३, १२४, १२५	सूर्य	६९, ८२
सिद्धसेनदिवाकृत्	१००	सेचनक	४९
सिद्धसेनसूरि	६६	सेडक	६२
सिद्धाचल	४३, ७८	सेतु	११२
सिद्धिपुर	५०	सेना	१००
सिंघूय	४१	सेलडी	९
सीता	११, ५३, १०९, ११२, ११४-११६	सैनेय	१००, १०१
सीमन्धर	३१	सोपारक	४०
सुग्रीव	११, ११२	सोम	८४
सुज्येष्ठा	११०	सोमेश्वर	४३
सुदर्शन	२५, १०९	सोलहा	४०
सुन्दर	९६, ९७	सौगत	९६
सुन्दरी	५४, ९०, १०९, ११६, १२०	सौनन्देय	११९
सुधर्म	५८, १२६	सौभाग्यपञ्चमी	५४
सुबाहु	९०	सौभाग्यरोहिणी	५४
सुभग	२५	सौमित्रि	११२
सुभद्रा	१०९	सौहलि	४२
[सु]मृगावती	१०९	स्कन्द	६९
सुमेरु	३६	स्थूलभद्र	१०७-१०९

नाम	पृष्ठाङ्कः	नाम	पृष्ठाङ्कः
शुभमम्बज	१२३	शुक	८७
शेणिकुपाय	१०६	शेष	९६
शेमङ्	९९	भावकाचार	७२
शेखरक	९	भावसि	३०
शैतारुप	३६	श्रीमती	६४
शैवेही	११४	श्रीमाळ	४०
शैमार	४७	श्रीमाळी	१०६
शैलेयिक	९६	शुतशर्मन्	११
श्यामहार	९४	श्रेणिक	३५-३७, ४९, ६१-६४,
श्यामहारसूत्र	६५		१०७, ११०
श्यास	८६	श्रेयांस	१६, ९०
श		प	
शफट	४०	पणमुख	६९
शाकड	६७	स	
शाकडालनन्त	१०८	संसारक	९४
शाङ्ख	८६	सगड	७०
शातानीक	११०	सङ्गम	४६
शत्रुघ्नप	३, ४१, ४३, ५४, ७९, ८०, ९१, १०६	सङ्गमक	४६
शत्रुघ्नयमाहात्म्य	८०	सङ्ग्रामसिंह	९
शम्भुप्रभेद	१०३, ११६	सञ्जय	९, १४, २७
शाम्भूक	११२	शयक्ति	११०
शाम्भु	५३, ६९, ८२	सलक्ति	२६
शाय्यम्भष	६२, ६३	समन्तभद्र	२
शाकिराज	६१	ममर	४३
शान्ति	३४, ६३	समवापांग	९४
शाधिभद्र	४६, ४७	समुद्र	११२
शास्त्रप्रिय	५१, ५४	समेवशियर	९२
शिय	८६	सम्प्रति	७४
शिषा	१०९, ११०	सम्भष	१०१
शीलवती	१०९	सर्वांसिद्ध	४७, ९०

